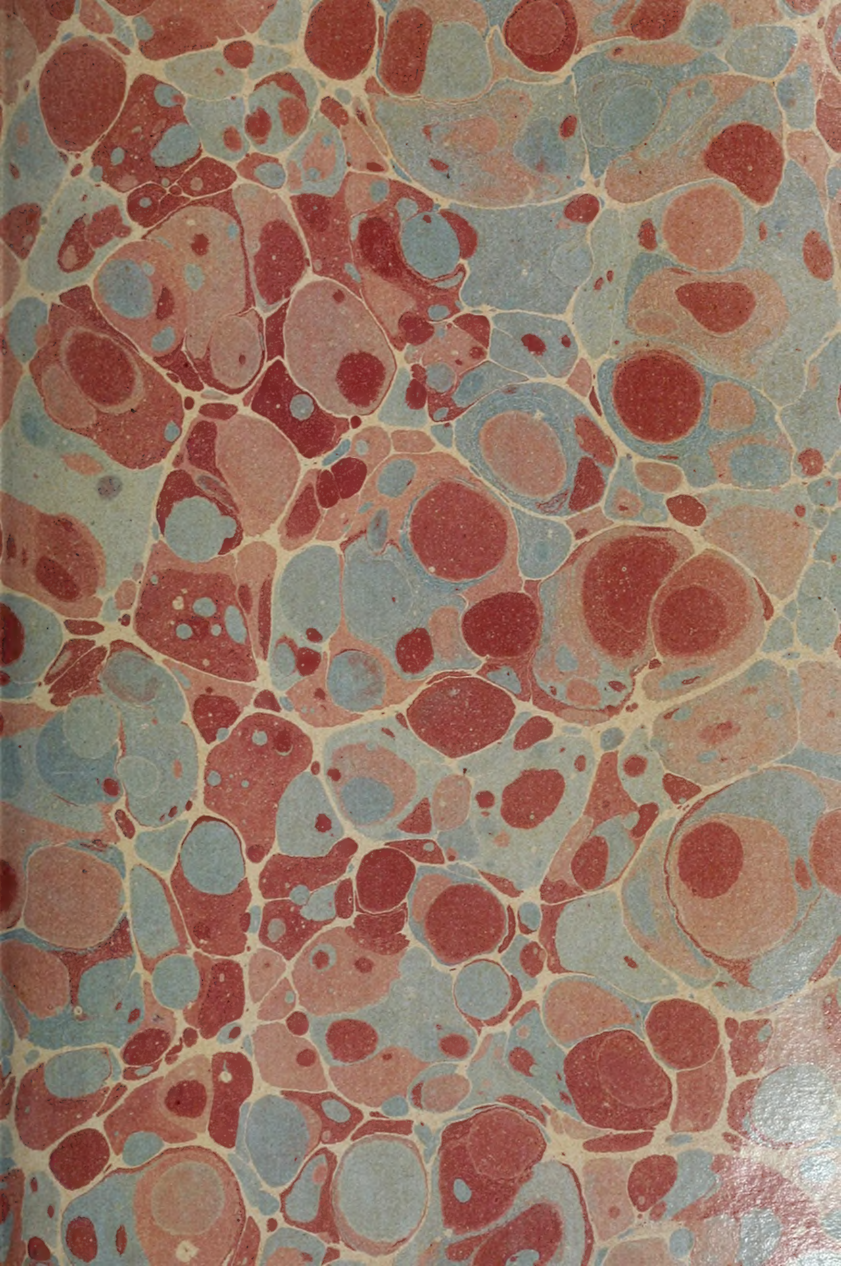

708.

VÅRDAGAR OCH FROSTNÄTTER

I

VÅRDAGAR

OCH

FROSTNÄTTER

AF

JUHANI AHO

AUKTORISERAD ÖFVERSÄTTNING FRÅN FINSKAN

AF

HOLGER NOHRSTRÖM

FÖRSTA DELEN

STOCKHOLM

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

HELSINGFORS 1906
FRENCKELLSKA TRYCKERI-AKTIEBOLAGET

1.

Genomvåta af regn hade han och hans kamrat sent på kvällen anländt till rastställlet för natten. Så snart de fått litet torrt på sig, hade de krupit ned i hvar sin bädd under varma ryor och fällar och genast insomnat.

Då han på morgonen vaknade, hade han först mycket svårt att återkalla i minnet, hvar han befann sig och huru han kommit till detta ställe. Hans öga träffades af en sparsam ljusstrimma, som trängde in genom någon springa i taket, men där han själf låg rådde ännu halfskymning. Småningom klarnade det för honom, att han låg i en bod, på hvars sparrar täcken, kjolar och linnekläder hängde i långa rader. I väggens sprickor voro instuckna blommande kvistar af rönn och hägg, hvilkas doft han inandades med allt större välbehag, ju vaknare han blef. Och snart begynte hans öra uppfånga ljud. En häst-klocka klingade någonstädes, och en kalf råmade. En gök gol plötsligt alldeles invid väggen och dref sömnen fullkomligt på flykten.

Huru hade han kommit hit? — Hvem var han? — Hvarför var han här? Han tyckte att han denna natt sofvit så länge, att han hunnit förflyttas från ett lif till ett annat. Det var som hade han gått till sängs i sin lilla studerkammare i Helsingfors, efter det han i vårnatten med lagerkransen kring pannan kommit hem från promotionsbalen — det var som hade han först nu vaknat upp ur denna slummer.

Nu golo där tvenne gökar i kapp. Föregående dag hade det regnat utan uppehåll. De hade med ränsel på ryggen vandrat fram öfver obanade skogsstigar, vadat genom kärr, de hade gått vilse från vägen och slutligen efter en färd genom vattendrypande löfskogar kommit fram till en gård, belägen på en hög backe. En man hade tagit emot dem, en kvinna hade sprungit öfver gården och så tillbaka igen, och husvärden hade bedt dem följa honom någonstädes, och sedan hade de insomnat.

En obeskrifligt angenäm känsla bemäktigade sig honom, och han försökte slumra in på nytt. Men solen strålade ju redan, således hvarken regnade eller stormade det mer. Och då göken gol och kalfvarna belåtet råmade, var vädret naturligtvis varmt och vackert.

Under hela färden från Helsingfors mot norden hade det rådt en kylig eftervinter. Det hade till och med fallit snö ibland, och vinden hade hela tiden varit nordvästlig. Sjöarna voro ännu

på sina ställen isbelagda och kälen satt i jorden. Stämningen hade varit betryckt, hvart de än kommit. Det föregående året hade varit ett froståр. Skulle nu äfven detta blifva dylikt, vore allt förloradt — det var den allmänna meningen. Det var underligt att vara förflyttad till dessa trakter från festerna i Helsingfors, att se den hungriga boskapen och svältande tiggare stappla fram vid vägkanten. Alla väntade blott på sydlig vind och regn och sol. Och plötsligt hade nu regn fallit, och nu tycktes det äfven blifva solsken.

Finland, hvaraf han hittills sett så föga, hade förekommit honom så fult, så enformigt. Hvar fanns nu Savolax' vidtberömda skönhet?

Han hoppade raskt ned på golfvet och begynte väcka sin kamrat, hvars runda ansikte äfven under sömnen afspeglade belåtenhet och självsäkerhet.

Men nej, låt honom sofva, han bryr sig i alla fall icke om naturen och dess fägring.

Han gläntade på boddörren och blef stående, slagen af beundran. Morgonsolen belyste redan väderkvarnens vingar och strålade i daggpärlorna på stugans tak och gårdens gräslinda. Men den lägre ned belägna nejden var ett enda dimhaf, så långt ögat bar. Här och hvar höjde sig öfver dess yta en skogklädd kulle, och några träd på backsluttningen stucko fram sina toppar som ur en sjö. Men himlen var klar och molnfri.

Och utan att längre kunna behärska sig vände han sig till sin kamrat:

— Stig upp, Risto! Kom och se!

— Låt mig sofva, mumlade kamraten.

Han smög sig sakta på tåspetsarna öfver det våta gräset till stugknuten, där det växte en blommande, lummig hägg, som sög sig näring ur den strax nedanom belägna rågåkern. Ännu sof allt gårdsfolket, icke ett ljud hördes i stugan, men rundt omkring tilltog fågelsången för hvar minut i liflighet. Hela det väldiga dimhafvet tycktes klinga af musik. Ur dess djup, längs dess böljande vågor brusade talltrastens sång, orrarnas kutter, ändernas snattrande, hvissel och pip, och någonstädes i fjärran hördes dånet af en fors.

Plötsligt skingrades dimman, lyftes som ett lock af en ask, sväfvade som ett moln upp i rymden och blottade allt hvad den dolt. Han såg ett blånande vidsträckt skogsområde, som på alla sidor omgafs af höga berg, och mellan bergen skymtade blänkande vattendrag, öppna fjärdar, smala åar och forsar. Här och hvar skönjde han på bergsluttningarna bebodda platser, grönskande åkrar och brungult skiftande svedjeland. På sjöarnas stränder lyste löfträdslundar och ängar som ljusa bårder på de vida mantlar af furuskog, hvilka vattendragen åtskilde från hvarandra. På ett håll utbredde sig mellan bergen oändliga myrar, där tallskogen blef allt glesare och glesare. Hans öga sökte kyrkan, men han fann den icke — kyrkan och prästgården . . .

Morgonvinden susade i häggen öfver hans hufvud, en dörr öppnades och stängdes i stugbyggnaden. Han återvände till boden och ropade i dörren till sin kamrat:

— Stig upp och se, Risto!

Men denne mumlade blott, i det han vände sig på andra sidan:

— Låt mig sofva, Antero!

— Sofva en morgon som denna! Man kan icke tänka sig något mera härligt! Något mera storartadt! Solen går just upp, vi befinna oss på en hög backe, hela det förlofvade landet utbreder sig för våra blickar. Upp med dig, sjusofvare!

Men då kamraten blott drog täcket öfver hufvudet, lät han honom vara och kastade sig äfven själf på sin bädd för att under fällarna söka värme. Och det dröjde icke länge, innan också han var inslumrad.

Han vaknade af att golftiljorna knarrade, och en ung kvinna stod vid hans bädd, till hälften nedlutad öfver honom.

— Herrn skulle vara så god och taga kaffe.

Flickan var klädd i ett mörkblått klädningslif med skört, hon hade långa flätor och betraktade honom med stora blå ögon och vänlig min.

Risto hade redan vaknat och fått sitt kaffe.

— Är detta er bod? frågade han flickan, i det han ställde den tömda koppen på brickan.

— Ja, så är det.

— Hvar har ni själf sofvit, då vi tagit er bod i besittning?

— Åh, alltid finns det ju plats . . .

— Men hvar äro vi egentligen nu? frågade Risto.

— På ett högt berg, midt i den härligaste skogstrakt, se blott dit! utropade Antero.

— Nej, men hvad är namnet på detta ställe?

I detsamma kom husbonden och hemtade deras kläder, som kvällen förut förts till stugan för att torka. Också han var klädd i en dräkt med skört; det var en medelålders man med mildt och allvarligt utseende.

— Herrarna tyckas föra sommar med sig, sade han. Nordan har nu blåst så länge, att vi trodde att det aldrig skulle taga någon ända.

— Men säg, husbond, hvar befinna vi oss nu? Hvad heter denna gård?

— Herrarna äro på Rajavaara. På ena sidan af detta berg ligger Kontojärvi socken, på den andra Korpivaara kapell. Gränsen går öfver den där stora stenen invid kvarnen. Därifrån kan man också se Kontojärvi kyrka.

— Jaså, detta är Rajavaara, sade Risto, som nu var färdigklädd. — Vi hafva således ändå gått rätt.

— Är det långt härifrån till Kontojärvi kyrka? frågade Antero ifrigt.

— Något öfver en mil.

— Vi kunna således redan denna kväll hinna dit.

— Inte är det väl en sådan brådska?

— Han längtar till prästgården, yttrade Risto.

— Jaså Rajavaara, ja, detta är ett historiskt märkeligt ställe. Ni talade om någon sten. Öfver den torde förr i världen landskapsgränsen ha gått. Jag har just kommit för att undersöka detta.

— Och jag samlar gamla runor och sagor, skyndade Antero att säga.

Husbonden kastade en lång forskande blick på Antero och svarade Risto:

— Ja, gränsen har gått här mellan olika landskap och olika läror, och ännu går här denna gräns.

— Är det här i närheten?

— Just där —

Stenen låg ett stycke därifrån, på högsta toppen af backen, alldeles invid väderkvarnen.

Här var utsikten ännu vidsträcktare än vid stugan. En ny värld utbredde sig på andra sidan Rajavaara och utmed dess rygg, dubbelt större och storslagnare.

— Där borta synes kyrkan, sade husbonden.

— Hvar, hvar? utropade Antero.

Men i detsamma urskilde han dess branta tak och torn. Den höjde sig öfver den skogklädda åsen som en sällsam företeelse midt i skogslandskapet, det var som hade den vaktat eller rufvat på något. Rundt omkring den där-

borta i fjärran var, såsom det tycktes, bosättningen tätare.

— Taket och tornet kan man skönja härifrån, men jäms med fönstren skymmes den af skogen. Då de byggde kvarnen här, sade de att man från taket också kunde se fönstren blänka.

— Kan man se prästgården?

— Nej, den ligger lägre, strax nedanför Kontokoski fors, men topparna af trädgårdens högsta björkar synas en smula, om ni kan se där mellan kyrkan och klockstapeln.

— Björkarna, trädgårdens hängbjörkar, kan man se dem . . . nu urskiljer jag dem! — och en lätt rodnad färgade Anteros kinder . . . *Hon* hade talat om dem. *Hon* hade suttit i deras skugga.

— Risto, se, där synas björkarna i prästgårdens trädgård.

Men Risto brydde sig hvarken om träden, kyrkan eller utsikten. Han gick omkring stenen, skrapade bort mossa från dess sidor och tycktes söka något.

— Men fogdens gård synes, fortsatte husbonden, den ligger alldeles invid prästgården, det är den där stora, gulmålade byggnaden ute på udden.

— Man kunde se också en annan kyrka härifrån, ifall inte den där bergstoppen liksom på förtret ställt sig i vägen, och husbonden pekade åt motsatt håll, norrut, visande på ett stort, lång-

sträckt berg, som i nordväst reste sig högt öfver alla andra bergsryggar.

— Det är Ristivaara, det kallas också Panuvaara, och kyrkan ligger norr därom.

Antero letade efter något i sitt minnes gömslen, och han fann hvad han sökte. En dyster, hög klippvägg, som kastade sin kalla skugga ned på isen en klar vintermorgon, då han i sin moders famn satt i släden och hästens hofvar knastrade mot den hårda skaren.

— Det säges ha fått sitt namn efter en gammal trollkarl, som där skulle förrätta sitt offer, men Kontola-prästen hade bränt berget bart och naket, och därefter hade intet mer vuxit därpå. På den där sidan om vårt Rajavaara hade världen varit hednisk, men hitåt, åt kyrkan till, var den kristen. De gamla berätta, att de hört att trollkarlen från denna sten förbannat kyrkan och att denna vändt sig upp och ned i luften, men det hade dock båtat till intet — gripen hade han blifvit och bränd — om det nu förhåller sig så som de säga, men man kan ju inte veta så noga.

— Jaså, jaså, sade Risto, som nu trädde fram — det är naturligtvis sagor alltsammans, men det är mycket troligt att den gamla landskapsgränsen gått här — jag söker just efter något märke på stenen.

— Det lär nog på solsidan af den finnas något slags märke, som ser ut att vara ristadt af människohand.

Husbonden sällade sig till Risto för att söka efter gränsmärket.

Men Antero stod kvar på stenen, som var flat som en bordsskifva. Husbondens ord hade satt hans fantasi i rörelse. Kamp och strid för skilda läror, hedendom och kristen tro! En trollkarl, som måhända var en ättling af gamle Wäinämöinen. Här hade fordomtima gränsen gått, där hedendom, här kristendom, här hade han stått och med kraften af sin besvärjelse vändt kyrkan upp och ned, där stod hans offerberg . . . och sedan formade sig en dikt i hans själ:

„På toppen af öde berget jag stod
och vände min blick mot nord.“

och sedan ungefär något som detta

„En hviskning af sagornas sångarröst
I min drömmande själ blef spord.“

— Här är det, sade husbonden, det ser ut som ett årtal — men det doldes så af den förstenade mossan, att man icke kunde urskilja mer än en enda siffra, hvilken såg ut som en sjua, men lika väl kunde vara en nia. Risto hade blifvit mycket allvarsam och tankfull, nästan högtidlig.

— Man måste skrapa fram det med något verktyg, sade han. Det kan vara ett sällsynt

viktigt fynd. Våra landskaps gränsförhållanden äro ännu mycket oklara.

Antero hade nu hoppat ned från stenen.

— Husbond, vet ni om det ännu finnes någon här som kan sjunga gamla runor?

Husbonden gaf honom ett misstroget ögonkast, svarade icke, utan sade till Risto:

— Ja, ett verktyg behöfves här nog.

Först då Antero upprepat sin fråga, genmälte han:

— Jag vet inte, jag tror det inte.

— Här finnes väl nog någon gammal man . . . har ni, husbond, aldrig hört dessa runor sjungas? Kanske kan ni själf några? Det må vara huru litet som helst — det är detsamma — allt måste dock räddas undan glömskan.

— Nej, jag kan icke . . . . .

— Jag skulle uppteckna dem. Jag har till en stor del just fördenskull företagit denna resa.

— Hvarför skall man teckna upp sådant skräp? Vore det inte bäst att glömma allt det där helt och hållet.

— Skräp? sade Antero, färdig att förklara.

Men i detsamma kom flickan, som hämtat kaffe, och hviskade något åt husbonden, som sade:

— Jag hör att kvinnfolket redan . . . ja, låt oss gå att få en bit mat på morgonkvisten.

Då de aflägsnat sig från stenen, som var belägen så mycket högre än gården, att man

öfver hustaken kunde se hela det vidsträckta landskapet, visade husbonden på ett sund mellan tvenne sjöar i fjärran och yttrade:

— Vid sundet därborta står gubben Paavos stuga.

— Hvem är det? frågade Antero tankspridt, ännu helt uppfylld af det, som han själf ville komma fram med.

— Så långt som till Helsingfors har väl icke Paavo Ruotsalainens rykte hunnit sprida sig. Han har nog varit där många gånger och senast denna vår. Också jag följde med, då han bad mig göra sällskap.

— Har ni varit i Helsingfors?

De båda unga männen spände förvånade upp sina ögon, och de stannade framför honom på gårdsplanen.

— Det är nu en vecka sedan jag kom därifrån.

— Men då såg ni ju också promotionen, kanske var ni närvarande vid den?

— Nej, icke sågo vi mycket af den.

De hade nu kommit in i stugan, där bordet stod dukadt och husfolket redan väntade på dem. Sedan husbonden läst en kort bordsbön, satte han sig vid bordets ända och bjöd gästerna taga plats på hvar sin sida om honom.

— Jaså, husbond var verkligen icke och såg på festligheterna! Det var skada. Det var kanske den största och ståtligaste promotion

som någonsin ägt rum. Också vi båda fingo där magisterkransen.

— Jaså, också ni, sade husbonden.

— Där var samladt allt hvad Finland äger ypperst af lärdom, begåfning, snille och skönhet. Där voro gäster från Sverige, Petersburg och andra utrikes orter, hvilka alla uttalade sin förtjusning och beundran öfver hvad de fingo se. Festerna voro lysande och upphöjande för sinnet.

— Såg ni processionen på gatorna?

— Nej.

— Nå, i kyrkan var ni väl åtminstone?

— Nej, icke voro vi där.

— Men kanondundret måste ni i alla fall ha hört? frågade Risto.

— Hvarför sköto de med kanoner? frågade en gammal kvinna, som satt vid andra ändan af bordet.

— Det sköts för att gifva tillkänna, att en magister blifvit lagerkrönt.

— Marken darrade och fönsterrutorna skallrade så, att man trodde att den yttersta dagen var inne, sade husbonden med en skymt af hån.

Antero lade märke därtill och ville försvara sig:

— Det är ju nog sant, att vid fester sådana som dessa förekommer en mängd tomma bruk och gammalt onödigt prål, men de innehålla dock mycket, som lyfter sinnet högt öfver hvardags-

lifvet, håller fosterlandskänslan vid makt, stegrar dess glöd och ingjuter i själen hänförelse, framtidshopp och tro —

— Tro?

Det var husbonden, som uttalade detta ord, men det tycktes komma från allas läppar. Alla sågo upp och afbröto för ett ögonblick sin måltid. Antero greps af en obestämd förnimmelse, att han måhända sagt något, som var barnsligt och dumt och olämpligt i denna omgifning. Han hade velat berätta ännu mer om högtidligheterna, förklara promotionens fosterländska betydelse, verka något till förmån för den idé, om hvilken det talats så mycket i Helsingfors, nämligen att också folket borde lära sig förstå de bildades sträfvanden och skänka dem sitt erkännande. Han hade velat berätta om innehållet i festtalen, i hvilka man litet emellan kommit ihåg det folk, som skänkt oss Kalevala och Kanteletar, och som Runeberg så hänförande besjungit, men han fick icke fram annat än:

— Det var ledsamt att jag icke träffade er, annars hade jag nog ändå fört er med mig dit för att höra och se.

— Det har väl nu varit en alldeles lönlös resa för både Paavo och mig, svarade husbonden, och igen tycktes hela familjen förstående instämma i hans dolda ironi. Men nu frågade Risto:

— I hvilket ärende besökte ni hufvudstaden? Hade ni någon supplik att framlämna?

— Det var för att besöka några vänner, som hade kallat oss. Känner ni Bäck och Forss?

Bäck och Forss! De hade ju bott i samma hus, vägg i vägg med dem själfva. Båda voro de pietister, som läste och sjöngo psalmer och höllo bönemöten. Mycket hade det talats om dem, och mycket gyckel hade de fått lida i studentkretsarna. Under hela promotionen hade de suttit hemma, och redan tidigt på morgonen, då Antero festklädd skyndade ut i staden, hade han hört sång från deras rum. De voro anhängare af den nya tro, som fördömde all glädje, alla världsliga sträfvanden, till och med de fosterländska. Denna sång hade förföljt honom hela dagen under festligheterna, och då han efter en genomvakad natt återvände hem från promotionsbalen, träffades hans öra på nytt af samma melodier. En gång hade han diskuterat dessa saker med dem, de hade råkat i gräl och skilts i oenighet. Det var en fördärflig lära, som skulle leda Finlands folk mot andlig förstening, just nu när det höll på att vakna upp ur sin dvala. Fåfängt vore då dess väckande till själfmedvetande och självständighet, fåfängt hade då det finska folkets urgamla andliga skatter blifvit bragta i dagen, dess runor och sånger och ordspråkens visdom, hvari dess rätta anda lefde.

Denna fara måste afvärjas! Det tillfälle han under sin resa bidat, tycktes nu vara inne. Ändamålet med hans färd var enligt hans plan icke

blott att samla gamla runor, utan äfven att göra folket förtroget med dem, återuppväcka dess kärlek till dem. Länge hade det finska folket irrat fjärran från sin andes ursprungskällor, nu skulle det återföras till deras rand. Det ringaktade dem ännu, emedan det icke fått smaka deras förfriskande vatten. Folkets bildade ungdom tillhörde denna stora, ädla uppgift.

Man hade stigit upp från måltiden, under hvilken husbonden och Risto talat om ett och annat. Antero tog ur sin ränsel en bok, hvilken han visade husbonden.

— Har husbond sett denna bok? Det är Kalevala, det finska folkets gamla runor, i hvilken det berättas om de stora hjältarna Wäinämöinen, Ilmarinen och Lemminkäinen och hvilken innehåller vårt folks gamla visdom och djupa ursprungsord.

— Jaså, det är en sådan bok, sade husbonden. Nog har jag hört talas om den. Han var nog här för några år sedan, den där Kajanadoktorn, som har samlat dem, men inte fick han något här.

— Tillåter ni, att jag läser upp något ställe ur boken?

Då husbonden, som höll på att tända sin pipa, icke genmälte något härtill, begynte Antero uppläsa sången om Sampos bortröfvande, huru Sampo slukades af hafvet och huru vinden förde spillror af den i land, huru af dem vardt

Början till beständig lycka,
vänlig växt och vacker gröda,
präktig plöjning, sådd så prisvärd,
lyckans sol och lugnets måne
allt för Suomis fält så fagra,
allt för Suomis sköna bygder.

— — — —

Gamle Wäinämöinen värdig
trygg till orda tog och sade:
„Länka lyckligt, gud, vårt öde,
skänk oss, skapare, all välgång,
låt vår lefnad lycklig löpa,
låt oss en gång dö med ära
i det sköna Suomilandet,
i det härliga Karelen!
Starke skapare, oss skydda,
herre, med din hand oss hägna,
var vårt värn mot männens anslag
och mot kvinnors onda ränker,
slå på land de lede neder,
från försåt i vattnet fräls oss!
Stå på dina söners sida,
bistå dina barn beständigt,
neka ej din nåd om natten,
låt ditt skydd ej dö om dagen,
att ej solen slutar skina,
månen milda strålar sända,
att ej vinden upphör hvina
och att kölden ej vi känna,
ej af vädrets vrede lida!

Gör af järn en präktig gärdsgård,
res en ring af stora stenblock
kring mitt lif och hvad jag äger,
kring mitt folk på tvenne sidor,
ifrån jorden hän till himlen,
ifrån himlen ner till jorden,
mig till hägn och mig till hemvist,
mig till skydd och mig till tillflykt,
att ej fienden det goda
röfvar och ifrån mig rycker,
medan denna ålder varar,
medan månen mildt oss lyser."

— Detta önskade Wäinämöinen sitt folk, och det allt förmådde han också gifva. Finland mottog ur hans hand sin lyckas Sampo, låt vara i spillror, och solen och månen räddade han åt oss och allt blott med makten af sitt ord, utbrast Antero med värme.

Ingen sade något. Husbonden hade hukat sig ned, lutat sitt hufvud mot handen och stirrade framför sig på golfvet.

— Hvad säger husbond om detta? frågade Antero. — Tycker inte också ni, att gamle Wäinämöinen bör vara oss ett föredöme och hans lära en ledning för oss?

Husbonden rörde en smula på sig, ställde sin slocknade pipa på fönsterkarmen och sade:

— Jag säger blott det, käre herre, en hedning var den där Wäinämöinen och hednisk var

också hans lära, hedniska voro hans sånger. Hans visdom är intet för oss kristna. Ett annat ord är oss nu förkunnadt.

— Ja, ett annat, helt visst ett annat, instämde någon i skaran liksom på allas vägnar.

— Guds ord, sade den gamla värdinnan borta i spiselvrån.

— Naturligtvis, svarade Antero. Men man får dock fördenskull icke ringakta våra förfäders råd. Det är en ädel och upphöjd sedelära, som ligger förborgad i det finska folkets gamla sånger och ordstäf. „Kryp ej för guld, buga ej för silfver“ — se där ett språk, och många dylika finnas nog. Man får icke fördöma det som är vackert och godt, därför att det icke stammar ur kristen källa. Äfven hedningarna sökte sanningen, och de kunna skänka månget godt råd.

— Vi behöfva icke mer dessa råd. Vi hafva nu bättre råd och bättre rådgifvare, en annan visdom och andra vise. Wäinämöinens runor äro icke för oss. En annan sång ljuder nu redan också här i Savolax' bygder.

Husbonden yttrade detta med stilla vemod, liksom hyste han medlidande med alla förvillade och förblindade, men på samma gång med ett allvar och en fasthet, som tycktes orubbliga.

Men Antero ville ännu icke uppgifva sin sak:

— Det ord, som blifvit oss uppenbaradt i bibeln, är naturligtvis det högsta och renaste —

Han afbröts af en psalm, som uppstämdes borta i spiselvrån. Det var dottern i huset, som begynte den, och nästan genast, liksom efter en gemensam öfverenskommelse, föllo alla de andra in.

Detta påminde plötsligt Antero om att det var söndag och kyrktid. Han slog igen sin bok och stack den tillbaka iränseln och slog sig sedan ned något afsides vid ett fönster, en smula i skuggan. Risto hade strax efter måltiden begifvit sig ut till stenen, och hans hamrande hördes tydligt under psalmsången.

När Antero nu granskade stugan och dess invånare, framträdde dessa människor för honom i ett nytt ljus. De tycktes honom större, förklarade. Husbonden, som ensam satt vid ändan af bordet, syntes honom med sin höghvälfda panna och sin allvarsamma blick så vördnadsbjudande och själfmedveten, att Antero häpnade öfver, huru han med honom hade kunnat tala om Kalevala och Wäinämöinen, huru han hade kunnat vänta, att han genast skulle intressera sig för dem, såsom hans unga studentkamrater gjort, hvilka strax entusiasmerats af hans nya idé och ropat bravo. Där den gamle satt försjunken i sina tankar, såg han ut som hade han redan grubblat öfver allt, vetat allt och förstått allt. Utmed väggarna sutto andra män, af hvilka några kommit vid frukosttiden och icke tillhörde husfolket. I närheten af spiseln satt en grupp kvinnor och

vid bordsändan under fönstret den gamla värdinnan, som i sina knotiga fingrar höll psalmboken så stadigt, som hade hon fruktat för att någon skulle rycka den ifrån henne. Men vid ugnsbänken, hvilken stod som ett altare i denna hemmets kyrka, satt husets unga dotter och sjöng med ett uttryck af lycklig hänförelse i sin blick, som hade hon sett något som de andra icke sågo.

„Wäinämöinens runor äro icke för oss, nu kunna vi bättre sånger. En annan sång ljuder nu redan också i Savolax' bygder."

Var det dessa människor han velat undervisa, var det dem han velat skänka nya ideal?

Plötsligt väckte sången hans särskilda uppmärksamhet. Han kände sitt hjärta skälfva så underligt, han kände sig gripen af en oförklarlig rörelse. Det var något bekant, det var som ett aflägset minne: han sitter i en mjuk famn, lutar sitt hufvud mot ett varmt bröst och ser som nu ut öfver ett stort, svart golf, på hvilket solskenet tecknar fönstrets skugga. Rundt omkring ser han allvarliga ansikten och orörliga gestalter, som blicka rakt framför sig och hvilkas uppmärksamhet han icke lyckas väcka, ehuru han i denna afsikt skrapar med foten. Vid ändan af ett bord, på hvilket en stor bok hvilar, sitter en man med hög panna och bruna ögon, som se på honom och likväl icke se . . . Han lämnade allt detta som helt liten, han minnes icke mer något annat

än den ljufva förnimmelsen af den mjuka famnen, denna panna och dessa ögon — ja, och denna melodi . . .

Han röres i sitt hjärta, hans öga fuktas, han känner sig så ensam och olycklig, han gripes af längtan och saknad, han känner ett behof att gömma sitt hufvud i en kär famn — kanske i denna flickas, som sjunger så klart, rent och andaktsfullt — nej, icke i hennes, utan i den andras, som räckte honom sin lilla hand och sade: „Välkommen till Kontojärvi prästgård!“ — och sedan stack sin arm under den unge vackre mannens . . . Nej, nej, ingen bryr sig om mig, jag som är ful och rödhårig.

Psalmen var slut.

— Det var en bekant sång, jag hörde den ofta sjungas under min barndom.

— Vi kalla den Hagmans psalm. Vi hade en präst som hette Hagman, och han sjöng den ofta och hade oss att sjunga den.

— Det var min far.

— Är ni aflidne Hagmans son? Antti således?

Ett sorl af glad öfverraskning gick genom stugan. Det kyliga drag af misstroende, som nyss bragt ansiktena att stelna, var försvunnet, och ett uttryck af välvilja lyste i allas blickar och lekte kring allas läppar.

— Man måste riktigt komma och skaka hand på nytt — och husbonden räckte honom sin

hand liksom sedan alla de öfriga; den gamla värdinnan fattade till och med hans med sina båda, och hennes haka darrade af rörelse.

— Det här var då trefligt — han kommer som en vildtfrämmande till gården, ingen vet hvem och hvarifrån han är, och så är han enda sonen till en gammal vän. Ja, vi voro verkligen så goda vänner, att det knappast kunde finnas bättre. Många sammankomster höll han här, och många nätter sof han i samma bod som nu också ni.

— Er mor var ofta med, sade den gamla värdinnan. En gång kort före sin död satt hon på samma bänk där Kaisa nu sitter. Ni satt i hennes famn. Jag minnes den dagen som i går. Det var kort före midsommar.

Antero måste berätta för dem om sitt lif efter föräldrarnas död. Han hade kommit till sin morbror, som var skollärare i Borgå, och denne hade bekostat hans skolgång.

— Och nu har ni kommit hit för att råka er syster?

— Jag har icke sett henne på tio år.

— Ja, hon bor nu i Korpivaara i det gamla föräldrahemmet, sade värdinnan — men hon har det så svårt, då hon är en väckt människa, som gärna ville umgås med sin fars gamla vänner, men det tillåter icke pastor Handolin. Ingen af oss har mer något ärende till prästgården.

— Förr voro vi som hemma där, sade husbonden. Mycket godt hann er far uträtta, ehuru honom icke förunnades lång tid att verka. Hans predikan var så väckande och hans stämma så stark, att han kunde få till och med den mest förhärdade att bäfva. Man kan godt säga, att hela denna trakt var ett den svartaste hedendoms hemvist före Hagmans ankomst. Hvarken stöld eller något annat brott var synd här. Hvarje midsommarnatt var det slagsmål och dryckeslag på Kontola bro. Många mord föröfvades hvarje år, det dracks och fördes ett vildt och syndigt lif. Så rått var folket, att knappast helvetets eld förmått bringa det att mogna. Men då Hagman dundrade och predikade, mjuknade deras hårda hjärtan, och icke ett samvete förblef lugnt. De kommo i en sådan själanöd, att en enda jämmer, en enda klagan ljöd i hvarje gård, i hvarje by. Sådan var er far.

— Det var också han, som gaf honom där en påminnelse, sade den gamla värdinnan med en blick på husbonden.

— Ja, han var en man, han.

— Han skref också ett bref till oss från sitt dödsläger.

— Läs upp det, så får hans son höra det.

Husbonden tog ned den stora bibeln från hörnhyllan och lade den framför sig på bordet på en för detta ändamål förfärdigad ställning. På insidan af pärmen fanns en läder-

väska, och ur den tog han ett gulnadt bref, som han, efter det han satt sig på sin plats, med from andakt begynte uppläsa.

Det var en sista hälsning till kära och trogna vänner i Kristus. Det var varma och milda ord och råd om huru vår vandring i lifvet genom Herren skall ledas till ett godt slut. Det var en försäkran om att det blott är tron, som kan göra människan salig, att det blott är Gud, som af den gamla människan kan skapa en ny. Han ville därför anförtro dem i Hans hand, om det nu vore så, att han icke mer skulle uppstiga från sitt läger, och han bad dem framföra en hjärtlig hälsning till alla bekanta, alla vänner.

Då brefvet var uppläst — delvis utantill, hvilket Antero kunde sluta sig till däraf, att husbonden, medan han vände bladen, fortsatte läsningen utan något uppehåll — vek husbonden omsorgsfullt ihop det och stack det åter in i pärmens väska. Samtidigt tog dottern ånyo upp en psalm liksom efter slutad predikan.

För Antero hade fadern nyss framträdt som en stor, sträng tuktomästare med rynkad panna, hvilken dömde och straffade. Nu såg han honom blid sitta i sin säng och skrifva hjärtevarma, rörande trösteord till dessa människor. Han mindes uttrycket i hans ansikte, då han tyst betraktade honom utan att våga störa honom; men så fördunklades och försvann bilden.

Dessa människor här hade länge känt honom, de hade stått honom nära, förstått honom och älskat honom. Hvad han skrifvit till dem, var för dem alla bekant och dyrbart — för honom var det främmande, det uppväckte ingen genklang i hans bröst, huru han än försökte förstå det. Orden fattade han, men icke innehållet. Skulle han och fadern någonsin ha kunnat komma öfverens, om en längre lifstid förunnats denne? Huru skulle det hafva gått med honom, hvad vore han nu, huru skulle hans lif och hans utveckling hafva gestaltat sig?

Han greps af en obestämd längtan och saknad efter något, något som han aldrig ägt, något som han icke visste hvad det var och hvarför han saknade det, och åter ljödo i hans själ de ord husbonden nyss uttalat: „Vi hafva nu en annan visdom — och andra vise.“ — Huru glada hade de icke blifvit, då de fingo veta, att han var son till deras forne präst! Huru hade icke deras hållning gentemot honom genast förändrats! De ansågo honom nästan tillhöra deras egen krets. Denna psalm sökte liksom fånga honom, draga honom till dem, men han ville icke låta sig öfverväldigas af den stämning, som nu höll på att gripa honom. Han kände ångest och beklämning, han ville göra sig fri. Deras läror, deras ideal kunde icke vara bättre än hans, som voro så stora och heliga. Han kunde icke svika sina idéer!

Då sången var slut, gick han ut och begaf sig till stenen. Risto höll allt ännu på med sitt hamrande och bultande, han skrapade bort mossan och fortsatte sedan på nytt i sitt anletes svett, utan att se eller höra något annat. Han var lycklig, han, allt hade han så klart för sig, af intet lät han sig störas i sina sträfvanden. Strax efter det han aflagt sin kandidatexamen, hade han begynt samla material för sin doktorsafhandling, som skulle behandla de finska landskapens gränsförhållanden eller något dylikt. Antero däremot visste icke, hvad han själf skulle taga sig till, hvad han skulle ägna sig åt.

Var nu denna hans senaste dröm, hans plan att väcka folket till förståelse för dess forntid, till vördnad för den gamla visdomen, var nu också den blott ett löst hugskott? Risto hade alltid sagt så.

Här hade det bort gifvas gammal klassisk jordmån, mottaglig för ny sådd. Men här tog de väcktas område vid. Om folket en gång kunnat skapa och frambringa något så storartadt som Kalevala, borde det nu åtminstone kunna förstå och älska det förgångna. Kristendomen hade trängt dess egen kultur åt sidan, uppväckt tvifvel på dess halt. Pietismen hade fortsatt förstörelseverket. Hans egen far hade kanske varit en af de främsta i detta härjningsarbete.

Men stå de verkligen, måste de stå så fientliga mot hvarandra, är det en sådan djup klyfta

mellan dessa strömningar? Plötsligt flammade en ny idé upp i hans hjärna som en blixt från himmelen. Nu visste han det! Så skulle det gå!

— Risto! ropade han.

Men Risto var upptagen af sina egna tankar:

— Kom hit, kan du säga, hvad det här är för en siffra?

— En sjua naturligtvis.

— Således ändå en sjua. Frågan är löst. Här står nu den gränssten, som man länge förgäfves sökt. Jag har funnit den. Det var verkligen en egendomlig tillfällighet. Vi vandra i dimma och regn utan att veta hvart, och slumpen leder oss till denna historiskt viktiga plats. Den efter freden i Nöteborg utstakade gränsen —

— Hör du, afbröt honom Antero. Jag har ofta talat med dig om min dröm, att Kalevala liksom Homeros' sånger, hvilka skapade Greklands klassiska . . .

— Ja, ja.

— Nåväl, men ensamt på denna vår gamla hedniska kultur kunna vi dock knappast bygga vår andliga framtid. Vårt folks kalevalanatur skall sammansmältas med dess kristendom, dessa båda skola verka jämsides med hvarandra, befrukta hvarandra, liksom renässansen och humanismen spirade upp ur den pånyttfödda antiken och kristendomen. Tänk, en finsk renässans, en finsk humanism! Den måste födas, vi skola skapa den! Bibeln och Kalevala!

— Förlåt, men jag kan icke fullt följa med dina idéers svindlande flykt.

— Du behöfver det icke heller. Men dessa två, kalevalavisdomen och kristendomen jämte pietismen, de hvarken få eller kunna mer stå fientliga mot hvarandra! De skola sammansmältas till en storartad finsk kultur, som en gång skall eröfra världen! Säg hvad du vill, skratta gärna, säg som alltid förut, att jag är en drömmare, en fantast — jag är det äfven och vill också vara det!

Risto drog på munnen:

— Det finska folkets lika litet som något annat folks kultur kan byggas på Kalevala eller andra gamla sagor, de må vara huru vackra och huru ursprungliga som helst. Kulturens hörnsten, dess rätta stenfot är folkets historia, är det som det säkert vet om sig själft. Detta skall bit för bit, sten för sten bringas i dagen. Då det är gjordt, kan man på denna grund begynna resa själfva byggnaden. Sten för sten på gammal bas! Snellman säger . . .

— Jag vet, jag vet!

Antero ångrade, att han igen yppat sina drömmar för en, som fullkomligt saknade fantasi, som tog allt så nyktert och förståndigt, en, med hvilken han följts åt från klass till klass, men för hvilken han aldrig känt någon särskild sympati. Många gånger hade kamraten afkylt honom, klippt hans vingar, bringat honom att tvifla på

sig själf. Men nu var han säker på sig själf, nu hade han allt så klart för sig, att ingen kritik, intet hån ägde makt att rubba hans tro.

Risto gick till stugan. Antero vandrade ännu en stund där ute, berusad af sin nya idé. Landskapet tycktes honom nu dubbelt fagert, dubbelt storslaget. Det var som hade det saknat verklighet, som hade det blott varit ett fjärran, hägrande sagoland. Från stenen därborta hade den gamle siaren förbannat kyrkan, med sina trolldomsord lyft den upp från marken. Äfven han ville lyfta den, icke upp och ned, utan upprätt, och under den lägga en ny grund. Han skulle springa upp på denna sten i ödemarken, kalla samman allt folket, förklara för alla, att Finlands folk alltid varit ett kristet folk, redan långa tider innan kristendomen kom i landet. Därför tillägnade det sig så lätt den nya läran, utan kamp och vapen, ty var också formen något nytt, var likväl det sedliga innehållet gammalt.

Risto tog redan farväl på stugtrappan, där husfolket stod samladt.

— Titta nu in till oss igen, när ni härnäst kommer till dessa trakter, sade husbonden, som förgäfves sökte kvarhålla dem. Det hade varit så roligt att litet mer få språka med sonen till en gammal vän.

— Jag skall nog komma, kanske helt snart, och då skall jag riktigt grundligt bevisa

för er, att just den gamla hedendomen är den rätta kristendomen.

Med ett uttryck af besvikenhet släppte husbonden hans hand.

— Så är det ändå icke!

Men när de, efter att ha fått besked om hvilken väg de borde taga för att komma till Kontojärvi, hade försvunnit bakom boden, sade den gamla värdinnan med bittert vemod:

— Tänk, att det skulle blifva en sådan hädare af salig Hagmans son.

— Hvem vet, kanske Herren ännu återför sitt barn på den rätta vägen, sade husbonden.

2.

Då man i Kontojärvi prästgård väntade gäster, lyssnade man alltid med ena örat till hvarje buller från bron, som söderifrån ledde öfver Kontokoski fors. Den brusande älfvens dån kunde icke hindra ljudet af hofslagen och hjulslamret att nå gården, ty man körde alltid i fullt galopp öfver bron till följd af den starka farten nedför den branta strandsluttningen. Då vagnsbullret begynte höras, hann man ännu, då man skyndade till fönstren, se, huru åkdonet från bron rullade in på landsvägens mjuka sand, och förvissa sig om, huruvida det körde in i prästgårdens björkallé eller om det fortsatte fram mot kyrkan, förbi hvilken landsvägen ledde vidare norrut.

Prostinnans öra hade under alla dagens bestyr väntat på det bekanta ljudet, och allt emellanåt hade hon tyckt sig höra detsamma och skyndat ut på den mot forsen vettande verandan. Men ständigt hade det varit förgäfves: prästgårdens vagn, som sändts emot de efterlängtade resenärerna, dröjde, ehuru huset redan var fullt redo att mottaga gästerna.

Hela vintern hade man på prästgården hållit på med förberedelser för den sommarens fest, som nu stod för dörren. Alla hvardagssysslor måste vara fullbordade till den tid, då sönerna vid vårens ankomst återvände från universitetet och skolan tillsammans med släktingar från Helsingfors och andra orter, alltid medförande några goda vänner till hemmet. Väfnader, sömnader och städningar måste vara undanstökade, och gården måste från golf till tak, från båtbrygga till stall vara i så mönstergill ordning, att intet skulle kunna inverka störande på sommarens program: nöjen, visiter och ett fullständigt uppgående i det angenäma fyllandet af gästfrihetens plikter. Vintern var trots all trägen verksamhet en enformig tid, då intet särskildt inträffade, intet nytt yppade sig, då lifvet icke ägde annat innehåll än det som förhoppningarna på sommaren skänkte. Under vintern besöktes huset blott af de allra närmaste grannarna, hvilka aldrig kunde bringa någon omväxling i det dagliga lifvet. Men om sommaren kunde det köra fram till trappan vagnar fulla af vildtfrämmande människor, därför blott dubbelt välkomna, långväga resande, berömda män, höga herrar, till och med de allra högsta. — Sommaren medförde alltid något nytt, budskap från världen där ute, men i synnerhet från universitetet, för hvars förhållanden man på Kontojärvi prästgård alldeles särskildt intresserade sig. Sommaren medförde nya tankar, nytt vetande, nya idéer

och nya åsikter i samband med dessa idéer. Under sommaren kunde det inträffa så mycket oväntadt och oanadt, omslag i lifvets gång, förändringar och omstörtningar. I flickornas lif betydde „nästa sommar“ alltid en förhoppning, men „senaste sommar“ var „ett minne blott“; vintern var nästan alltid ett tomt, oskrifvet blad i lifvets bok. Sommaren var en enda högtid, och därför måste man stå rustad och beredd att mottaga densamma.

Och nu voro väfvarna färdiga, sommardräkterna sydda och vinterplaggen undanlagda, bodar, lider och vindar skurade och rengjorda, rummen ommöblerade, vindskamrarna iordningställda, reservbäddar anskaffade; nu var gårdsplanen fejad, nu voro gångar och vägar till stranden och i parken, till bron och till kyrkan sopade. Och i trädgården hade man sått och planterat i bänkar och sängar — trädgården, detta ymnighetshorn, hvarur sommarens bord hämtade sina bästa läckerheter: bär, ärter, rädisor, salader och rotfrukter.

På detta sätt pånyttfödd invigdes prästgården alltid i sin högtidsskrud vid midsommar, då alla väntade sommargäster vanligtvis redan voro anlända.

Prostinnan vandrade från ställe till ställe — inne och ute — läggande en sista hand vid sitt verk, lik en bildhuggare, som, ännu efter det konstverket är gjutet, en smula filar och putsar detsamma. Hon kom nu från vinden, där det un-

der det höga, brutna taket fanns tvenne rum, det ena „stora gossarnas“, det andra „smågossarnas“, och på hvar sin sida om dem två garderober, fyllda med diverse husgeråd; hon granskade sängarna för att se, om de voro väl bäddade, om kuddarna voro tillräckligt fyllda, hon såg efter, om gardinerna föllo i sina rätta veck, om skåp och hyllor voro försedda med rent papper. Härifrån begaf hon sig ned till den stora tamburen i första våningen, från hvilken en dörr ledde till prostens rum, en annan midt emot denna till matsalen och kökssidan och en tredje till salen. Alla dörrar voro uppslagna, och den varma, doftande sommarluften strömmade från rum till rum. På matsalsbordet såg man gammalt bordssilfver och högtidsporslin, just ur tvätten komna fina, hemväfda dräller, hvilka en af döttrarna, äldsta barnet och moderns ständiga hjälpreda, som bäst uppstaplade i det stora väggskåpet. En annan, yngre dotter var i salen sysselsatt med att ordna nyss utspruckna blommor i vaser och smycka den i sin sommarslöja insvepta ljuskronan med unga, späda björkkvistar.

— Karin! — ropade prostinnan. Stick sådana kvistar också här i förstuväggens springor, så att hela denna breda vägg blir betäckt. Lauri sade senaste vår, när han kom hem, att det såg så trefligt ut.

— Robert måste också få stigen till sin eremithydda löfsmyckad, sade hon som stod i matsalen.

Roberts eremithydda var hans vindskammare, och stigen dit upp var vindstrappan, hvilken systrarna hela den senaste sommaren prydt med grönt.

— Nu skall jag för ombytes skull taga kvistar af rönn och hägg — nej, hellre videgrenar, deras blad likna en smula lagerns.

Prostinnan blef så rörd, att hon fick tårar i ögonen.

— Tänk nu, Hanna och Karin, att Robert verkligen kommer hem lagerkrönt och som primus och att Lauri har studentmössa på hufvudet!

— Men med hvad skola vi surprenera Naimi?

— Kanske hämtar hon själf sin surpris med sig, sade Karin.

— Vet du något? Hvad tror du? frågade modern nyfiket.

— Jag vet ingenting; jag har blott mina små aningar.

Prostinnan ämnade nu begifva sig till prostens rum för att ännu ägna dem ett sista granskande ögonkast, men då hon i kanslirummet såg adjunktens höghvälfda panna bakom kyrkoböckerna, vände hon tillbaka till salen.

— Hvarför skall den där Helander anse allt det för fåfänglighet och synd, som för oss är trefligt, kärt och rätt? frågade hon Karin med en suck. — Han gillar intet af hvad som förehafves och göres i detta hus, den oskyldigaste glädje är en styggelse för honom, och han kan icke tåla sång och musik. Vi våga knappast mer

öppna vårt gamla klaver. Alltid den där förebående, dömande blicken! Snart förstår jag icke mer det minsta af världens gång. Helt säkert blir det nu igen ledsamheter och konflikter, då alla gästerna komma.

— Mamma behöfver ju icke fästa sig vid detta, svarade Karin.

— Domkapitlet hade icke bort sända en sådan man hit. Men det är nog sant, att han varit pappa till stor hjälp; han har ju så godt som ensam skött hela kansliet.

Prostinnan hade genom salen gått ut på verandan för att åter en gång kasta en spanande blick mot bron.

— Ännu kan man icke höra af dem. Man ser icke ens till de där magistrarna, som Robert skref om.

— De komma kanske i båt nedför forsen, om de verkligen ha ämnat taga vägen öfver Rajavaara.

Modersörats fina gehör upptäckte genast af tonfallet i Karins röst, att hon alldeles särskildt väntade dessa unga magistrar, kamrater till Robert, om hvilka denne ofta talat.

— Bara icke någon olycka händt dem; forsen är nu så strid, sade prostinnan. — Nå, se där kommer pappa med smågossarna från nätupptagningen. Låt oss gå till stranden och möta dem. Det fröjdar honom så, isynnerhet ifall han fått fisk.

— Nu skjuter där en båt fram under bron! utropade Karin. — Det sitter två herrar midt i båten. Det är helt säkert de! Herre Gud, nu stjälpte den!

Karin betäckte sitt ansikte med båda händerna och ryckte häftigt till.

— Åh, ingen fara. De komma ned i sjungande fart, sade drängen, som krattade gångarna i trädgården.

Men Karin var alldeles blek och tryckte handen mot sitt hjärta. Prostinnan hade sjunkit ned på en stol på verandan. Så skrattade de båda åt sin förskräckelse — de hade ju hundratals gånger sett samma sak, och hvarför skulle de nu oroa sig mer än förut? — och så skyndade de ned till stranden för att taga emot fadern.

Prostinnan var ännu rask och rödblommig, ehuru håret, som var kammadt i bena och vid öronen föll i vackra vågor, redan begynt gråna. Hennes hjässa täcktes af en hvit spetsmössa, hvars breda band voro knutna i en rosett under hakan. Hennes drag voro fina och nobla, hennes ögon strålade alltid af välvilja och förnöjsamhet, blott emellanåt kunde en skymt af vemod beslöja den varma blicken.

— Är icke ändå allt detta bra trefligt, Karin, eller hur?

Karin visste hvad det var som modern tyckte var så trefligt: att det igen var sommar, att hennes syster, professorskan, skulle komma på besök,

att gossarna snart skulle vara hemma, att hemmet var fejadt och fint, att de nu gingo ned till stranden för att möta pappa — allt detta hade de ofta talat om och på förhand gladt sig åt.

Men Karin själf var allvarsam, och öfver hennes mörklätta ansikte, som omramades af svart hår, hvilade en skugga af tankfullhet och allvar. Modern iakttog henne i hemlighet, medan de genom trädgården, öfver ängen och genom björkallén vandrade ned till stranden, och hon greps igen af medlidande med denna dotter. Stackars Karin! — Då hon småler eller är glad, ser hon nog bra ut; men hvarför har hon nu igen det där blå bandet i flätan? Ett rödt skulle kläda henne mycket bättre. Men man kan ju icke säga henne det.

— Det är verkligen de! utropade Karin plötsligt med gladt tonfall och försökte påskynda sina steg, men saktade genast åter sin gång. — Det kan icke vara andra än de, eftersom de styra hitåt.

— Hvad hette de nu igen?

— Antero Hagman och Risto Tolonen.

Prosten hade redan stigit i land och utbredde nu sina nät till torkning. Det var en lång, reslig åldring med ståtlig gestalt, hans rörelser voro lugna och afmätta, han hade mörk hy och lång näsa; han var klädd i en vid blus, som kring lifvet fasthölls af ett bälte med mässingsspänne, han hade kortskaftade pjäxor på fötterna och på hufvudet en låg filthatt, under hvilken det täta

och buskiga grå håret stack fram. Hela hans ansikte sken och hans ögon lyste af belåtenhet öfver den rika fångsten. Båtens botten var hvit af fisk, braxen och sik, men det bästa bytet var i alla fall en i katsa fångad ofantlig lax, hvilken gossarna blott med svårighet förmådde lyfta ur båten.

— Vacker midsommarfisk, eller hur?

— Hvad i all världen! utropade prostinnan.

— Fångad till din ära, mamma!

— Du ser icke våra gäster, pappa.

De båda resenärerna hälsade redan från båten, hvilken just höll på att lägga till vid nothuset.

— Hitåt, mina herrar! — Hitåt, styrman!

Prosten gick med snabba steg emot dem, förtöjde båten mellan tvenne stenar, räckte handen åt de båda unga männen och välkomnade dem på latin:

— *Salvos advenire vos gaudeo!*

De unga männen svarade genast i samma skämtsamma tonart:

— *Salutem reddimus et gratias, Reverendissime!*

Prosten hade från en våt, fjällig fiskargubbe förvandlats till en i skick och later artig världsman, och då han vid nothuset presenterade gästerna för prostinnan, gjorde han det som i en salong till hälften ceremoniöst, till hälften familjärt och skämtsamt.

Prostinnan tog emot dem med en sådan vänlighet och hälsade dem välkomna med en sådan hjärtlighet, att Antero kände sitt hjärta fyllas af värme liksom gentemot en mor, en egen mor — och Naimis. Han märkte genast, att de hade mycket gemensamt, mor och dotter, samma uttryck i blicken, samma hy, samma leende. Naimis mor! Och där stod hennes hem, huset med brutet tak midt ibland trädgårdens björkar — dessa höga hängbjörkar. Just så måste det se ut — och det förekom honom som en gammal bekant från forna tider — som hade han kommit någonstädes, där han skulle dröja länge och trifvas väl.

— Min dotter! presenterade prostinnan och lade med hemlig tillfredsställelse märke till, att Karin räckte herrarna handen med det vackra småleende, som modern så gärna såg. Och Karin hade plötsligt känt en viss trygghet och belåtenhet vid upptäckten, att Antero, ehuru uttrycket i hans ansikte var vinnande vackert, likväl var ful, rödhårig och fräknig.

— Pojkar, spänn nu ut näten och tag lös fiskarna! sade prosten till smågossarna, som rott för honom. Här ha vi det uppväxande släktet. Skaka nu hand med farbröderna, munsjörer! — Gif hit laxen!

— Robert och Lauri ha väl ännu icke kommit? frågade Antero med en smula osäker röst.

— Vi vänta dem hvarje minut! svarade prostinnan, i det de började vandra upp mot gården. Min dotter Naimi, ni råkade kanske henne —

— Ja, jag — ja, vi —, och Antero vågade vid dessa ord icke möta någons blick.

— Hon skref från Kuopio, dit vi sändt vår vagn emot dem, att de ämna dröja där några dagar hos bekanta, och då Robert dessutom önskade råka rektor Snellman och doktor Lönnrot, som väntades dit från Karelen . . . de ha haft en så treflig resa från Helsingfors, ett stort sällskap unga och gamla — min syster och hennes man, professor Hartman, och Anette och Thure.

— Våra kusiner, förklarade Karin.

— Ja, de ha under vägen gästat bekanta och haft mycket roligt, skref Naimi.

— Herrarna komma öfver Karelen, eller hur? sade prosten.

— Naimi skref till oss därom, och vi ha redan i en veckas tid väntat er.

— Jaså, hon skref! nästan ropade Antero.

— Nej, det var ju Robert som skref, rättade Karin.

— En präktig fisk, sade Antero till prosten, — kan jag icke få bära den?

— Nej, nej, jag bär helst själf min fångst. Det här är en af de berömda Kontokoski-laxarna. Lugnvattnet här nedanom forsen är ett urgammalt fiskställe, om hvars ägande karelare och savolaxare i tiden både stridt och processat. Konto-

järvi kyrkoby var i forna tider en stor marknadsplats. Ännu för ett par hundra år sedan, då en af mina förfäder, Martinus Olai —

Men Antero lyssnade blott med ena örat till prostens ord, han undrade hvarför Naimi Martin icke skrifvit något om deras ankomst, utan Robert . . . Det hade varit ett stort, gladt sällskap . . . de hade haft en rolig resa . . . Hade också han varit med, den där unge mannen — hvem kunde det vara? — skulle äfven han nu komma hit?

— Såg ni den stora kärrodlingen där borta vid älfstranden? hörde han prosten fråga Risto. — Jaså inte? Ja, huru skulle väl sådant intressera unga Apollosöner! De rikta sina blickar upp mot stjärnorna, mot idéernas rymder, men jag skall säga herrarna: ett enda är nödvändigt här i landet, ett framför allt annat: förbättrandet af folkets ekonomiska ställning.

Vid trädgårdsgrinden blefvo Antero och Karin ett stycke efter de andra.

— Hvad tycker magister Hagman om naturen här uppe i norden?

— Den är storartad, i synnerhet är utsikten från Rajavaara alldeles underbart hänförande, verkligen imposant.

— Har ni någonsin förut farit ned för en fors?

— Nej, aldrig.

Karin liknade icke Naimi. Det var endast figuren och munnen som hos henne påminde om systern. Äfven rösten hade samma klang, liksom

också brödernas, ett arf af modern; den var af en sällsynt behaglig och känslig timbre.

I trädgården presenterade prostinnan Hanna, som kommit för att taga några grönsaker ifrån drifbänken. Hon var redan ett medelålders fruntimmer med ett en smula melankoliskt uttryck i sitt lugna ansikte.

— Detta är gårdens goda fe, skämtade prosten, mors flicka, som i allt bistår henne. Karin här är min hjälpreda, min andra adjunkt, som skrifver och läser för mig. Hade hon varit en gosse, så skulle hon nog ha blifvit magister och promoverats på samma gång som herrarna.

— Jag kan hälsa från er syster, sade Hanna till Antero. Karolina var här under pingsten.

— Hon vet ännu icke af min ankomst, jag har icke kommit mig för att underrätta henne.

— Jag skref till henne därom, då jag fick höra, att ni ämnade er hitåt; hon kommer kanske hit i öfvermorgon, om hon blott kan.

Hanna granskade Antero uppmärksamt. Detta var således Karolinas, hennes bästa väninnas, bror. Han tycktes vara en allvarlig och stadgad ung man. Helt säkert skulle den stackars Karolina blifva glad öfver att en gång få råka sin ende bror.

— Ämnar ni för sommaren slå er ned hos henne?

— Ja, antagligen — naturligtvis, svarade Antero något osäkert.

Han hade först gladt sig vid underrättelsen om systerns besök; men skulle Karolina nu komma, vore han väl tvungen att genast begifva sig bort med henne, utan att kunna stanna här.

Prosten ledsagade sina gäster öfver gårdsplanen till en liten byggnad, som nästan helt och hållet var dold mellan träd och buskar och till en del nedsjunken i jorden, så att golfvet var lägre än marken. Dess tak var becksvart, men väggarna voro hvitbilade, och golfvet var betäckt med mattor. Längs väggarna stodo bänkar, och vid dörren, midt emot den gamla gråstensugnen, en tvåvånings träsäng, höljd af ryor.

— Det här kalla vi för vår katsa. Här har jag fått mången vacker fisk. Kan ni gissa, hvem jag engång fick? Jag ser en morgon ett par skidor stå uppställda mot yttre väggen. Jag går för att taga reda på, hvem det kan vara, och ser en man ligga där på ungsbänken med pjäxor på fötterna och en vedklabb under hufvudet. Då dörren slår igen, hoppar han raskt ned, och framför mig står själfva — Elias Lönnrot.

— Elias Lönnrot?

— Ipsissimus. Vi ha i tiden varit med om att stifta Finska Litteratursällskapet. Jag minns den dagen som i går. Vi sutto i Keckmans vindskammare, då det hördes fottramp och snabba steg i den mörka trappan och Martin Lindfors, för närvarande läkare i Kuopio, en liflig och entu-

siastisk själ, rusar in i rummet och ropar: „Nu har jag det!“ och samma kväll stiftades sällskapet. — Lönnrot var emellertid nu stadd på runosamlarefärd. Vid detta bord satt han och upptecknade några sånger. — Är det icke betecknande för mannen, att han icke blott icke vill väcka upp en gammal kamrat, men att han icke ens lägger sig i sängen? — „Hvarför lade du dig icke i sängen där?“ — „Nå, hvad skulle nu det ha tjänat till, det var så varmt här vid spiseln.“ — Inte hade han frusit i sängen heller, mellan två fällar, men sådan är han, denne Finlands store son.

— Och få vi bo här i samma rum som Lönnrot? frågade Antero öfverlycklig.

— Hela sommaren, om ni vill!

— Hela sommaren?

— Det är också i öfrigt en minnesrik plats, denna stuga. Under min barndom — jag är född här, min far var nämligen i tiden också prost i denna socken — fanns det blott ett enda litet glasfönster här, där vid ändan af bordet. En af mina förfäder, Martinus Olai, höll här fången en trollkarl, hvilken han låtit fängsla för trollkonster, som mannen haft för sig under själfva kyrkgolfvet, och hvilken han sedan sände till Åbo för att dömas och brännas. Kyrkan finnes icke mer, den blef nedbränd under Stora ofredens tid, och Martinus Olai fördes i fångenskap till Ryssland. Karelarna, som Martinus med våld döpt och hvilkas offerlund han bränt, voro ryssarnas vägvisare och

medhjälpare, och de sägas ha stuckit kyrkan i brand. — Men hvad står jag här och pratar! Våra gäster kunna komma hvilket ögonblick som helst, och jag ser så här ut. Min svåger, professor Hartman, är en formernas man, och han kunde taga illa upp, ifall jag välkomnade honom i denna kostym. Jag hoppas att herrarna vilja vara af den vänligheten att känna sig som hemma här och hädanefter kalla mig farbror.

— En präktig gubbe! — och Antero tyckte, att han aldrig träffat på en så treflig och gladlynt man. Såväl prosten som prostinnan voro i hans ögon de älskvärdaste och underbaraste människor i världen. Och på samma gång hela denna prästgård. Lifvet syntes honom som en saga, som en dröm. Från det härliga Rajavaara hade de kommit ned i en dyster ödemark, vandrat öfver vida moar genom eviga furors pelargårdar, trampat mossar, ur hvilka porsens döfvande doft stigit ångande stark, hört bruset af en fors, nått dess strand, skaffat sig styrman och roddare och så ilat ned genom de fräsande hvirflarna, ur hvilka de aldrig trott att de skulle komma med lifvet. Sedan ett lugnvatten, där laxar gjorde långa hopp, där det mörka, tjärfärgade vattnet rörde sig i böljande ringar, förande farkosten säkert, men snabbt mot nya hvirflar. Plötsligt reser sig vid en krök af älfven en hög bro framför dem. Brohvalfvet slukar dem, släpper dem, styrmannens blick blir bister: hvarken strand eller

bro synes mer för den skummande vattenmassan, båten fylles till hälften, och i detsamma svänga de in i en lugn bukt och ro mot prästgården och kyrkan, hvilka liksom ur vågens djup stiga fram för dem.

— Det är ändå underbart allt detta, icke sant, Risto? Och här äro vi nu! Och där har Lönnrot sofvit, tänk, Lönnrot! — Finlands Homeros! — där har han suttit och skrifvit Kalevala, vid detta bord! — Där är en kantele, hans, nej, hvad står där inristadt? . . . Naimi Martin! Den är h e n n e s, hon spelar kantele! Risto, hon spelar kantele! — Hvilken präktig gubbe ändå prosten är! Han liknar en af Kalevalas hjältar!

— En teologie doktor!

— Slå bara, slå bara kallt vatten . . . det bekommer mig icke det minsta . . .

— Du sade ett ord . . . kallt vatten . . . vi måste börja tvätta och snygga upp oss.

Men medan Risto tvättade och rakade sig och borstade sina kläder, satt Antero vid fönstret med kantelen på knäet och knäppte på dess strängar. Han hade aldrig förut spelat detta instrument, han hade blott en gång hört en karelsk runosångare sjunga till kanteleackompagnemang. Snart hade han likväl den enkla tekniken klar för sig, han gnolade, famlade och sökte, och till slut spelade han rätt. Nu först trodde han sig förstå, hvad som var den finska runans innersta själ och hvilken djup och stark känsla låg förborgad

i densamma. Han glömde allt annat, drömde sig bort till ett aflägset fjärran, in i den grå forntiden, han satt långt borta i ödemarken, i riskojor, vid stockeldar, i skogspörten, i alla dessa den finska sångmöns helgedomar; han var själf skald, sångare, tondiktare, Kalevalas ord blefvo hans egna, hans tankar och känslor vandrade sina egna vägar . . .

Plötsligt hördes rop och larm på gården, vagnsbuller och trafvande hästars hofslag. Uppvaknande ur sina syner och drömmar såg Antero genom det lilla fönstret, huru husets tvenne döttrar med utsträckta armar ilade ned för trapporna, huru prostinnan skyndade efter dem, aftagande det stora köksförklädet, han hörde, huru prosten på verandan ropade: „Öppna grinden, pojkar, öppna grinden!“ I detsamma körde en vagn fram till trappan och efter den tvenne schäsar. Innan de ännu hunnit stanna, hoppade en ung flicka hurtigt ned från kuskbocken och omfamnade prostinnan, med hvilken hon muntert svängde om några hvarf. Det var Naimi, och efter modern fingo systrarna hvar sitt famntag. Så sprang hon upp för trappan, men flög strax därpå ned igen för att tumla om med gårdshunden, som gläfsande hoppade omkring henne. Då vagnsdörren slogs upp, steg en gammal fin herre ut, i hvilken Antero igenkände professor Hartman, och han åtföljdes af sin hustru och dotter Annette,

hvilka Antero kände sedan promotionen. I schäsarna åkte Robert och Lauri Martin och Thure Hartman. Den unge man, som Antero fruktat att råka här, var icke med. Han hade kunnat uppgifva ett jubelrop, sluta i sin famn den intvålade Risto, han hade lust att i skjortärmarna skynda efter smågossarna, hvilka, sedan hästarna blifvit frånspända, hoppat upp på deras rygg och nu i fullt galopp förbi stugan redo till hästhagen.

Också han begynte nu skyndsamt ordna sin dräkt, men han märkte till sin sorg, att hans rock icke satt väl, att hans byxor voro slitna och hade veck på knäet, att hans halsduk var gammal och urblekt, att hans sträfva, röda lugg icke ville lyda kammen — aldrig kunde han blifva fin och älskvärd, huru han än bjöd till — och dessa olycksaliga buskiga ögonbryn och dessa små grå ögon —

Men nu störtade Robert och Lauri in i rummet.

— Nå, här har vi dem! — Ser man på sådana sprättar! Alla ut och simma! — Och som en hvirfvelvind ryckte de dem med sig, öfver gården, ned till stranden, springande och skrattande.

Vid husknuten törnade Naimi och Antero samman. Barhufvad och med glödande kinder räckte hon Antero båda sina händer.

— Välkommen! Ni hann före oss! — Ack, så roligt!

— Vi kommo nyss!

— Ut och simma? Men ni har ju icke något lakan!

— Här har ni ett badlakan, herr Hagman! ropade Karin på verandan.

— Skynda dig! skrek Robert och grep honom i armen.

Och som ett yrväder rusade de ned till stranden.

— Dröj icke alltför länge, middagen väntar! ropade Karin efter dem.

Antero var i sjunde himmeln och svingade sig med ett hopp öfver grinden.

— Vi träffade Snellman i Kuopio!

— Vi ha haft en så obeskrifligt treflig färd!

Och så hördes från simhuset blott plask, skrattsalfvor och skrik.

3.

Bordet var afdukadt, prosten tog af sig servetten, rullade ihop den och höjde så sitt med vin bräddade glas.

— Kära vänner, ärade gäster! Jag ber att ännu en gång få hälsa er alla välkomna under mitt tak. Denna dag är i många hänseenden en bemärkelsedag för oss. Vi lefva här, långt borta i ödemarken, under största delen af året liksom begrafna i drifvorna. Vi ha ju visserligen vårt dagliga arbete, vi ha ju också våra små sträfvanden och sysselsättningar. Jag handhar mitt ämbete så godt jag kan, jag sköter mitt jordbruk, plöjer min åker och odlar mina kärr — jag ber om förlåtelse, men däraf hjärtat är fullt, därom talar munnen! — jag köper och säljer på marknaden. Sådant är mitt lif! Mamma och flickorna syssla i hushållet, spinna, väfva och sy, göra då och då besök i byn och taga emot gäster, och då spelas och sjunges det en smula och skvallras om grannar och bekanta! Men hvad hör detta samman med att jag nu önskar

hälsa er välkomna? frågar ni. Jag svarar härtill — och han blef nu en smula allvarligare, och hans röst fick ett akademiskt tonfall — att alla dessa sysselsättningar, huru viktiga och nödvändiga de än må vara, dock icke helt kunna tillfredsställa oss.

— Vi längta ständigt efter gemenskap med det centrum, där idéerna lefva, där fosterlandets och folkets intressen förfäktas, tjänas och värnas. Det är vår längtan efter denna gemenskap, som håller oss andligen vakna och hindrar oss från att sjunka ned och slumra in i hvardaglighetens och materialismens sköte. Denna gemenskap beskäres oss dock blott sällan, men låt oss i alla fall glädjas öfver, att den icke alldeles blir oss förvägrad. En gång om året få vi nästan regelbundet fröjdas åt densamma. Vi smaka denna lycka, när snön smält och våren kommit, då vi plötsligt höra buller på bron, då portarna slås upp och våra kära, högtvärderade släktingar och vänner strömma in i vårt hus, förande med sig en fläkt från den vida världen, en gnista från idéernas härd, bud om hvad däri smides, det är, hvad där ute tänkes, kännes och handlas. En dylik dag, en dag sådan som denna, är för oss liksom en pånyttfödelsens stund . . . — han blef en smula bragt ur fattningen af den undrande blick, som adjunkten sände honom tvärs öfver bordet; ordet var kanske icke fullt lyckligt valdt, men då han likväl icke ville återtaga det, hostade

han och fortsatte: — en pånyttfödelsens, eller måhända rättare sagdt en återuppvaknandets stund. En sådan dag är denna dag. Budbärarna ha åter kommit, bringat våra hjärtan att klappa i snabbare takt och fyllt dem med värme, då de förtäljt om de lysande fester, som „Alma mater“ firat i hufvudstaden, upplåtande sina nya, ståtliga salar för allt hvad vårt land äger ypperst af lärdom, snille, begåfning, skönhet och behag. Vi ha hört om alla de tal som hållits, om alla de dikter som skrifvits, vi ha hört om all den festglädje, allt det jubel, all den entusiasm som därborta gripit sinnena. Med sin kända förmåga, med den *eloquentia academica,* som förvärfvas blott genom långvarigt umgänge med sånggudinnorna, har min ärade vän och käre svåger här gifvit oss en så lefvande bild af universitetets festligheter, som hade vi själfva varit närvarande vid dem. Gärna hade jag varit där, om det blott varit möjligt för mig. Jag hade med mina egna ögon velat se, huru han, själf en ungdomens lärare, på nytt tryckte den grönskande lagerkransen på sitt grånade hår och huru han förde i dansen sin kransbinderska, densamma, som en gång för så länge sedan . . .

Älskvärd humor och högstämdt allvar, löje och rörelse växlade om i prostens ansikte och återspeglades omedelbart i prostinnans och hennes systers. Flickornas blickar talade sitt tydliga språk: „Hvad pappa ändå talar bra!“ Professorn,

en liten mager och torr man med fina drag, nickade instämmande, då prosten gaf sitt erkännande åt universitetet. Adjunkten satt stel och kall, som hade allt detta varit honom fullkomligt främmande.

— Dessa festligheter hafva nu varit och farit, fortsatte prosten, och nu befinna ni er här i ödemarken. Ni ha icke ryggat tillbaka för den långa resans besvärligheter, ni ha trotsat dem alla och kommit hit för att glädja och behedra oss med ert angenäma sällskap. Vi kunna icke här, bäste svåger, bjuda dig mycken ersättning för allt hvad du varit tvungen att lämna; men jag hoppas i alla fall, att vi här i björkarnas skugga, här vid den brusande forsen kunna skänka dig tillfälle till det *otium sapientis,* som du efter ett långt, nyss afslutadt och helt säkert ansträngande arbetsår så ärligt förtjänat. Annat ha vi icke att bjuda på. Jag vågar likväl, med afseende fäst därvid, att du år efter år återvändt hit, tro att vistelsen här kan vara nyttig för dig, kan skänka dig nya krafter till fortsättande af de vetenskapliga forskningar, öfver hvilka icke allenast vi, dina släktingar och vänner, utan också universitetet och fosterlandet med skäl kunna vara stolta. Välkommen ännu en gång med den broderliga förhoppning, att du måtte finna trefnad och vederkvickelse här. *Vivas, mi amice, vivas floreasque! Bibamus in salutem honoratissimi, carissimi . . .*

— Du talar som Cicero, sade professorn smickrad, ehuru han försökte dölja sin belåtenhet och taga skålen som blott en gärd af vanlig artighet.

— Men utom våra kära släktingar, fortsatte prosten, sedan professorns och hans makas skål druckits — ha vi i dag glädjen att för första gången i vårt hem se tvenne unga män — Naimi, som satt midt emot Antero nickade mot honom och gaf honom ett skälmskt ögonkast — tvenne unga män, hvilka hittills blott till namnet varit bekanta för oss. De äro såsom kamrater till vår äldste son oss så mycket kärare, som de nyss på samma gång som han fått mottaga lagerkransen, detta tecken på vapenbrödraskap i kampen för idéerna och idealen. Ni ha redan förut på sätt och vis tillhört vår familj och äro nu blott än fastare knutna vid densamma. Anse därför detta hem såsom ert eget, så länge ni blott trifvas här. Hjärtligt välkomna!

— Jag förenar mig med den senaste talaren! sade Robert, som satt mellan Antero och Risto.

— Jag också, instämde Naimi. Tack herr Hagman, för ert tal på Högholmen. Det var det bästa under hela promotionen!

— Verkligen! — Antero kunde icke annat än rodna, men han visste med sig själf att, då han rodnade, hans ljusa, buskiga ögonbryn mer än vanligt framträdde, och i hans öron ringde då alltid ordet „pudel“, hvilket han på promotions-

balen hört någon hviska. När han då vändt sig om, hade han sett en grupp unga flickor och bland dem Naimi — men hon kunde det icke ha varit, ty hon stod med ryggen mot honom.

— Alldeles säkert, bekräftade Robert. Ditt tal var icke något vanligt akademiskt, utan omedelbart, sprunget ur djupet af ditt hjärta. Och det hade ännu den förtjänsten, att det var finskspråkigt.

— Ett tal, som blott några få förstodo, sade Risto.

— Men de så mycket bättre! inföll Naimi.

Men professorn hade nu, efter att en stund ha suttit försänkt i tankar, fattat sitt glas och ställt det framför sig, och då till följd häraf allmän tystnad uppstod, begynte han:

— Du har, käre svåger, yttrat många vackra ord om den ringa förtjänst jag kan hafva som vetenskapsman och universitetslärare. Jag tackar dig för dem, men jag skrifver dem till största delen på vår gamla vänskaps, släktskapens och artighetens konto —

— Nej, nej!

— Huru som helst, fortsatte professorn, hvarje man verkar så godt som han förmår på den plats, som anvisats honom af ödet. Du har för oss utmålat ditt arbete och din verksamhet här fjärran i ödemarken i så anspråkslösa färger som möjligt. Härtill vill jag genmäla, att det verk,

som Finlands prästerskap utfört i bygderna och ännu utför till båtnad för folkets såväl andliga som materiella förkofran och för hvilket prästerskap du alltid utgjort en af de främsta representanterna, ärade svåger, att detta verk, säger jag, fullt ut kan jämställas med vårt vid universitetet. Prästerskapet är den älf, som leder lifsens förfriskande vatten in i ödemarkerna. Vi, som här år för år följt med din verksamhet, vi kunna bäst värdesätta densamma. — Men om du också skattat andras arbete alltför högt och ditt eget alltför lågt, så har du likväl sagt sanningen med dina ord om universitetet och dess betydelse. Universitetets betydelse för vårt land kan icke skattas nog högt. Är prästerskapet älfven, så är universitetet källan. Man har på senaste tider velat förringa och nedsätta värdet af denna vår enda högre bildningsanstalt. En i sitt eget tycke mäkta vis man, det kända stora oraklet i Kuopio, som älskar att uppträda som mästare i allt, har om våra fester yttrat, att de äro en dans på fosterlandets graf. Så har mannen sagt, visserligen af bitterhet och hämndkänsla mot dem, hvilka icke förstått att skänka honom det erkännande, som han själf önskat — denne man, som likväl står i skuld till universitetet för hela sitt andliga jag, liksom hvarje annan bildad person i detta land.

De unga växlade menande ögonkast, och fäste därpå sina blickar på professorn, hvars

ansikte, efter hvad Antero tyckte, afspeglade bitterhet och hat.

— Därför gör det en godt att här fjärran i inlandet höra ett erkännandets och förståelsens ord, hvaraf vår dyrbara högskola nu mer än någonsin tillförne är i behof. Tiderna äro kritiska, många förhoppningar hafva grusats, vår tillvaro hotas af en underjordisk eld, som hvilket ögonblick som helst kan bryta fram och kasta till marken allt hvad sekler uppbyggt. Såsom genom ett underverk har ännu universitetet skonats, denna härd, från hvilken vårt folks fäderneärfda kultur utstrålar öfver hela landet, hållande samfundsandan och gamla, vördade traditioner vid makt i de aflägsnaste vrårna af detsamma. Det är medvetandet härom, som skänker våra högtider den utomordentliga betydelse de äga, de äro fosterländska och nationella fester af ädlaste slag, andens olympiska spel, där det icke är kroppens krafter som pröfvas, icke lemmarnas spänstighet, styrka och vighet —

— Icke ens i dansen —? hviskade Naimi till sin bordsgranne, dock så högt att alla i närheten sittande hörde det, men förskräcktes i samma stund öfver sin djärfhet och rodnade häftigt. Detta väckte de öfrigas uppmärksamhet, och det uppstod ett sakta fnissande, som likväl icke hindrade professorn från att fortsätta:

— . . . utan där det är de andliga krafterna, vetande och lärdom som täflan gäller och där

priset är en lagerkrans. — Käre svåger! Din son har nyss stått som den främste bland alla dem, som i denna andens kämpalek vunnit segerkransen. Det är en ära för den bildningsanstalt, som beredt honom för denna framgång, det är en ära för de föräldrar, som födt och fostrat honom, det är slutligen framför allt en ära för honom själf, som med oförtruten flit och fasthet öfvervunnit alla svårigheter. Robert, mänskligt sedt är nu vägen jämnad för dig till Parnassens högsta tinnar, och det är mig en verklig glädje att intyga det för din far, din mor och dina egna. — Min svåger, min svägerska! Tillåt mig således att på samma gång jag uttalar mitt tack för det hjärtliga mottagande jag rönt och min tillfredsställelse öfver, att jag på nytt befinner mig här i ert trefliga, lyckliga hem och får njuta dess vidtberömda gästfrihet, tillåt mig att ägna denna skål åt eder son Robert! Skål, *magister primus, primus inter pares!* Man ser på dig med förhoppningsfulla blickar, man väntar mycket af dig, och jag är öfvertygad, att om skaparen skänker dig tid och krafter, du också kommer att infria de löften du gifvit. *Vivas, Robertus Martinus!*

— Också Lauris skål! skyndade professorskan att tillägga och nickade vänligt mot dem båda. — Robert har hemfört lagern, Lauri har vunnit lyran!

— *Vivat etiam Laurentius Martinus!* utbrast Naimi, hvars ansikte strålat och hvars ögon lyst

under professorns tal, i det hon otåligt lekte med sitt glas. Och i hennes utrop förenade sig de vid ett annat bord sittande smågossarna med en sådan kläm och styrka, att fruntimren förskräckta hoppade till och det gemensamma lefveropet gick om intet.

— Men Naimi! — Hvad tänker ni på, gossar! försökte prostinnan banna, men hennes förebråelser drunknade i det allmänna skrattet.

Professorn ropade från andra ändan af bordet:

— Du vill också ha ett tal, Naimi. Och såsom Roberts kransbinderska och promotionens till hemmet återvändande *prima domina* förtjänar du det äfven. Käre vänner —

— Nej, nej! ropade Naimi, morbror får inte hålla tal till mig!

— Låt morbror tala! Håll bara tal till Naimi! hördes det från alla håll.

— Jag stiger upp och går bort, om morbror verkligen —

— Hon har redan hyllats med så många tal, att hon icke mer bryr sig om ditt —

— Fy, moster —!

— Senast höll Snellman i Kuopio ett tal till henne, fortsatte professorskan.

— Snellman? Verkligen?

— Själfvaste hans vältalighet rektor Snellman, sade professorn. Jag har tyvärr icke lyckan att minnas hans likväl nog så ofta upprepade ord —

— Han stammar förfärligt, sade professorskan till prostinnan.

— Men kanske du, Lisette, kommer ihåg huru hans ord föllo.

— Nej, jag kan icke påminna mig —

— Men jag gör det, sade Robert.

— Robert, du får icke! — eller hvarför inte, berätta bara. Snellmans ord förtjäna nog att blifva kända, de voro ju för öfrigt riktade icke blott till mig, utan till kvinnan öfver hufvud.

— Naimi var alldeles betagen i Snellman, hon liksom alla unga; du skulle bara ha sett, kära syster, huru de slukade hvarje ord från hans läppar — förklarade professorskan.

— Hans ord lydde, började Robert, såsom hade han hållit tal: „Men utom naturens skönhet“ — vi voro nämligen då på Puijo-backen — „himlens blå renhet och klarhet, sommarens ljufhet och de spirande löfvens doft, som här strömmar oss till möte, finnes det en skönhet, renhet, klarhet och ljufhet, som öfvergår hvarje annan och för hvilken naturens fägring tjänar blott som bakgrund liksom på en tafla — det är den skönhet, som speglas i kvinnans öga, den renhet, som hennes bröst andas, den ljufhet, som präglar hela hennes varelse — i sig själf intet, men så oändligt betagande, då den förklaras af en ädel, målmedveten lust att offra sig för de värf, som hem och familj, make och barn före-

lägga henne, och icke blott hem och familj, utan också fosterland och folk. Ända tills nu har kvinnan vid fosterländska tillfällen blott som en prydnad tagit del i de fosterländska sträfvandena“ — jag minnes icke ordagrant, men grundtanken var, att —

— Jag kommer ihåg, afbröt honom Naimi, han sade att . . . att . . . jo, att kvinnan icke blott skall binda kransar åt andra, utan en gång binda dem för sig själf, sträfvande efter samma bildning som mannen. „Kanske skall den dag randas, då de händer som nu binda kransar åt bröder, anhöriga“ —

— „Och trolofvade“ —

— Afbryt mig icke, Robert, — „då de skola binda dem för egen räkning och fästa dem på sin egen hjässa.“ Detta sade han och ännu mycket annat.

Naimi var en smula andfådd, men hennes ansikte glödde af hänförelse och afspeglade en beslutsamhet och ett allvar, som höll tillbaka hvarje skämt.

— Vackra komplimanger till dig, Naimi, sade likväl professorn.

— Icke alls till mig, snälla morbror, utan lika mycket till hvarje annan kvinna, Anette eller moster . . .

— Knappast ändå till moster, kära barn.

— Ja men, moster, hans tal gällde alla kvinnor, ehuru han sedan ägnade mig skålen såsom

Roberts, primus', kransbinderska. Det var i alla fall icke några tomma komplimanger; jag vet, att han menade allvar.

— Huru vet du det?

— Jag vet det.

— I Saima har han ofta uttalat samma tankar, förklarade Robert.

— Jag har icke så noga följt med det där bladet, sade professorn. — Du har således för afsikt att en gång trycka lagerkransen på din egen hjässa, eller hur, Naimi?

— Du får inte göra narr af mig, morbror, — inte jag, men hvem vet —

— Kära Naimi, låt oss inte disputera. Mitt syftemål är uppnådt, och ehuru det icke blef jag som fick föreslå din skål, blef den i alla fall föreslagen och det i vida mer välvalda ordalag än jag någonsin förmått finna. För mig återstår således icke annat än att förena mig om dessa ord och höja mitt glas . . .

— Ack den morbror, skrattade Naimi med de öfriga, — jag vet nog, att morbror inte kan tåla Snellman, men han är en stor man . . .

— Stor, stor, hufvudet högre än allt folket. — Kanske hör också du, min svåger, redan till hans beundrare?

— Ja, jag måste erkänna, om jag också ser mig tvungen att vara af en annan mening än du, att jag öfver hufvud känner mig mycket tilltalad af hans artiklar i Saima, jag har i dem

funnit mycket behjärtansvärdt icke blott i ideella, utan till min stora förvåning också i materiella, praktiska frågor. Hvem hade kunnat tro, att Snellman, som ju egentligen är vetenskapsman, en teoretiker, skulle vara så hemmastadd i praktiska ting, att också jag, hvars hela verksamhet gått i denna riktning, har mottagit mången nyttig vink, mången ny synpunkt af honom.

Professorn rynkade pannan, hela hans ansikte präglades af en inre förargelse, hans ögon sammandrogos till två svarta, glimmande punkter inne i hufvudet. De unga väntade med största spänning på den förestående dispyten.

— Han är utan tvifvel en betydande man, yttrade prosten, och det är verkligen stor skada, att han icke blifvit fäst vid universitetet, utan att han, begrafven i en liten tråkig landsortsstad, måste . . .

— Enligt min åsikt har rektor Snellman gjort sig förtjänt af den „landsförvisning", hvartill han själf i främsta rummet bär skulden, inföll professorn med skärpa och köld. Han är en egenkär, härsklysten person, som tror sig förstå och kunna styra och ställa om allt bättre än någon annan. Intet duger för honom, hvarken universitet, regering eller tjänstemän, intet, som i detta land har någon betydelse, har funnit nåd för hans allvishet och allvetenhet. Till och med hans egna personliga vänner klandra honom för detta. Han kritiserar och mästrar allt och alla,

det fattades blott, att han toge sig för att gifva Hans Majestät Kejsar Nikolai råd angående huru han skall styra sitt rike — rektor Snellman till behag. En sådan man, som icke bättre förstår eller vill välja sina ord, är i detta nu en verklig, alltid hotande fara för vårt land, och skulle hans röst fått ropa i hufvudstaden i stället för som nu i öknen, så skulle de fördärfliga följderna i sanning ha blifvit vida betydligare.

Jaså, detta var den förhärskande åsikten om Snellman i de ledande kretsarna! Var oppositionen mot honom verkligen så stark som det tycktes framgå af professorns ord och ton? Detta var således universitetsmännens och de styrandes tankar om honom och Saima! Prosten hade här i sin ensamhet med välbehag följt med Saimas utveckling, beundrat dess rättframma ord, dess vida vyer, dess dräpande logik; dess svaga sidor hade han icke kommit att fästa sig vid. Nyss hade han i sitt tal varit nära att säga: „det enda, som skänker våra vintrar något andligt innehåll, är Snellmans Saima“ — han hade haft dessa ord på tungan, men halkat förbi dem — till all lycka! Ty det skulle ha gjort honom ondt att ha sårat en vän och gäst.

— Svåger kan nog till en del ha rätt, hvad framställningssättet vidkommer, men . . .

— Sättet gör mannen.

— Det är likväl innehållet, som är hufvudsaken.

— Hvad just innehållet angår, hans utifrån importerade idéer, hans på språket grundade nationalitetsteori, så . . . inföll professorn med en röst, hvars darrning talade om ett våldsamt sinnesuppror; men han behärskade sig i detsamma och tillade: — Men vi skola icke tvista om detta, saken förtjänar det verkligen icke.

— Det skulle ändå vara roligt att närmare få höra, hvad du egentligen har emot hans nationalitets- och öfriga idéer.

— Det får du nog höra sommaren lång, ty jag är öfvertygad om, att den saken kommer att utgöra ett lika omtyckt som tröttande samtalsämne här liksom i Helsingfors och öfverallt annorstädes. Du ser, att där sitter ett led af de nya idéernas vapendragare, beredda till strid, — professorn visade på de unga, hvilkas ansikten uttryckte lifligt intresse och spänd uppmärksamhet.

— Jag är af samma åsikt som herr professorn, hördes plötsligt adjunkten yttra. Han hade tills nu suttit stel och oberörd, som hade han alls icke hört till sällskapet. — Saima är en okristlig tidning och Snellman är en gudsförnekare!

— Gudsförnekare! utbrast Lauri, som satt vid hans sida.

— Snellmans världsåskådning står icke på kristlig grund.

Men vid öfre ändan af bordet hade samtalet igen kommit öfver på promotionen, och

professorskan sade till sin man för att hindra vidare sammandrabbningar:

— Berätta för svåger, hvad hans excellens sade till dig vid promotionen.

Professorns ansikte återfick det självbelåtna uttryck, som utgjorde det dominerande draget i detsamma.

— *„Je vous félicite, monsieur!“* sade han och kom till mig efter aktens slut och fattade min hand med båda sina och tryckte den varmt. „Jag lyckönskar er, herr professor, till denna dag, måhända den skönaste i hela ert lif, hvilken för er betecknar er slutliga seger. Också jag är en gammal veteran“, fortsatte han, „visserligen på ett annat stridsfält än ni, herr professor, men jag kan förstå, att man också på det område ni valt kan vinna lagrar.“

— Det var vackert sagdt. Jag såg, att han var rörd öfver hvad han sett och hört. — „Hvilket härligt skådespel!“ sade han på tal om festligheterna. „Hvilken gudomlig musik, hvilken blomsterguirland af sköna damer där uppe på läktaren!“ — Det är af utomordentlig vikt för universitetet och landet, att män i hans ställning äro vänligt stämda mot oss. Det tal, som ägnades honom på hans eget språk, upptog han som en särskild artighet mot honom, och han har helt säkert därom afsändt en sympatiskt stämd rapport till högre ort.

— Det är en skam, att man vid det finska universitetets högtider håller tal på alla möjliga

språk, men icke ett enda på finska! hördes plötsligt Lauri utropa med sin målbrottsröst, först i falsett, så i gäll tenor. Det verkade som en örfil.

— Just detsamma säger jag — sade Naimi, med sin melodiska stämma en smula förtagande intrycket af Lauris skarpa ord.

— Alla förstå ju svenska, men det finnes så många, som icke förstå finska, försökte prosten medla.

— Det är just det som är en skam. Förstå för öfrigt alla ryska? . . . Knappast någon annan än hans excellens.

— Det är en annan sak.

— Pappa kan inte tänka på det sättet, pappa säger bara så . . . utbrast Naimi.

— Lauri är lika radikal som förut, inföll prostinnan.

— Snellmans lärjunge, log professorn ironiskt. Sådden faller i god jord.

Men då prosten icke ville fortsätta dispyten och störa feststämningen, fattade han tag i bordskanten, sköt sin stol bakåt och reste sig, afvärjande stormen, innan den hunnit bryta lös.

4.

— Det lönar icke mödan att disputera med honom! utbrast Lauri, då de unga strax efter middagen promenerade i björkallén — Karin, Risto, Anette och Thure Hartman främst, Naimi, Robert, Lauri och Antero ett stycke bakom.

— Det var ett ord på sin plats, yttrade Robert, men du hade ändå för morbrors skull första kvällen kunnat välja dina ord en smula.

— Välja mina ord! brusade Lauri upp på nytt. Jag väljer inte mina ord, ty en skam är det och en skam förblir det också! Vänta bara tills jag får något att göra med programmet för promotionen.

— Du ämnar ju blifva präst!

— Jag skall likväl blott fördenskull i förargelsen taga kandidatexamen! För öfrigt retar det mig, att han jämt och ständigt, vid alla tillfällen, när han blott kommer åt, skall hacka och gnata på Snellman! En sådan där gammal peruk, som aldrig gjort något annat än kopierat gamla luntor!

— Lauri! — Anette och Thure kunde höra.

— Låt dem höra, det gör dem godt!

— Men man får nu i alla fall inte ställa till skandal.

— Hvad rör det mig! Jag måste få säga, hvad jag tänker. I synnerhet när jag såg, huru han krumbuktade för den där fursten . . . Han har ju knappt kunnat tala om något annat, hvart vi än kommit, på hvarje prästgård, på hvarje herrgård: „Sö vu felisit . . . Sö vu felisit . . .“ Jag ångrar, att jag inte följde med er, Antero.

— Det är nu deras politik och den kan ju vara både klok och skarpsynt . . .

— Pytt! — Men Snellman täppte munnen på honom så grundligt, att han först här vågade öppna den. Du skulle ha hört, Antero! Nej, här i detta land finnes det blott en enda man, som har mod att tänka fritt och tala rent ut, och den mannen heter Snellman!

Ehuru af naturen lugnare och i åsikter och uppträdande mindre radikal, lyssnade Robert likväl med välbehag till den yngre brodern och beundrade hans mod och kurage att uppträda i hvilket sällskap som helst och mot hvem som helst. Allt sedan han var liten hade han varit sådan, en äkta, oförskräckt ättling af sina förfäder. Då han entusiasmerades för något, gjorde han det af hela sin själ, men han var tillika mycket ombytlig. I skolan hade han än suttit två år i samma klass, än åter under sommarferierna hoppat öfver en

klass. I gymnasiet hade han varit lat och gjort en hel hop dumheter, men han tog sin studentexamen som primus med de bästa vitsord.

— Ni råkade således verkligen Snellman? frågade Antero Robert — och ni fick njuta af hans sällskap? Säg, huru förefaller han egentligen, sedd på nära håll?

— Han är densamme på nära håll som på afstånd. Han är Saima i hvarje ord, och hvarje ord är Saima.

— Men huru talar han, huru uppträder han?

— När du tänker på hans bevisföring, hans resonemang, så föreställ dig en timmerman, som slår in en motsträfvig spik i ett träd: först ett lätt slag, så ett hårdare, men sist ett så kraftigt, att något motstånd icke är tänkbart — spiken måste in så lång den är, och till och med hufvudet skall in, och tro aldrig att du med blotta fingrarna skall kunna draga den spiken ur trädet. Därtill behöfves det en god hoftång. Morbror ägde ingen sådan hoftång, och därför var han så ond att han fräste, då han ref sina naglar blodiga utan att dock förmå rycka ut den snellmanska logikens spik. — Det finnes gammalt groll dem emellan, eller rättare hos morbror . . . Snellman har i tiden yttrat något bitande om hans publikationer och på samma gång gjort spe af universitetets vetenskapliga sträfvanden öfver hufvud — *inde ira!* — Till slut brydde han sig icke mer om några argument, han gjorde endast påståenden, han mot-

sade blott, han snärtade till. „Den svenska bildningen är ett lån, dess anda är helt och hållet främmande för det finska folkets sätt att tänka och känna . . .“ Morbror sprang upp och föll in: „Hvad hör jag? vår sekelgamla svenska bildning?“ — „Den svenska litteraturen har här icke någon framtid, lika litet som den någonsin ägt en forntid!“ — „Forntid?“ — Men först då fattade han riktigt eld, när Snellman begynte gissla universitetet. „Universitetet är ingenting annat än ett ämbetsmannabageri, lifsens bröd har aldrig där tillredts för vårt folk.“ — „Det är icke sant!“ — Men han fick icke behålla ordet. — „Hvem af eder, herrar professorer, har skrifvit en enda sats i och för det finska folkets undervisning, hvem har skrifvit en enda rad på folkets eget språk, i hvilken tidning skola vi finna ett enda finskt ord af eder hand, om vi icke taga fennicismerna i ert eget språk med i räkningen?“ — Detta var för morbror ett alltför beskt piller. Vi hade varit på Puijo-backen, men hade nu kommit in i staden och befunno oss utanför guvernörens port. — „Beklagligtvis måste jag beröfva mig nöjet att höra mer, men helt säkert få vi fortsättning i nästa nummer.“ — „Helt säkert, så vidt det beror på mig.“ — Utan att taga Snellman i hand bugade sig morbror med hånfull artighet och gick in. — Plötsligt blef Snellman allvarsam. Där kom censorn emot oss på torget, en man, som har dubbelt så stora inkomster

för hvad han stryker som Snellman för hvad han skrifver. Hvad som flög i oss, vet jag inte, vi voro en skara studenter och vi bildade spaljer för att öppna väg. — „Låt bli det där, pojkar“, sade Snellman, men det var för sent. Lauri ropar: „Na-plet-schoo!“ och i samma ögonblick fördes allas käppar till axeln. — „Detta kan kosta Saima lifvet“, sade Snellman, men skakade strax denna tanke ifrån sig och bjöd oss alla, efter det vi följt fruntimren hem, till Wiiks hotell. Och där tillbringade vi vid de öppna fönstren, med utsikt mot Kallavesi, en natt så härlig och hänförande, att jag aldrig förr upplefvat en sådan. Han talade ömsom allvar, ömsom skämtsamt, än lifvande och entusiasmerande, än dömande, klandrande och gisslande. Men då vi skildes åt, var det något, jag vet icke hvad, det var som hade jag fått något . . .

— Du hade fått ett fosterland, Robert! utropade Lauri.

— Ja, jag säger blott, det må låta huru öfverdrifvet som helst, att all lärdom, allt snille, all universitetets visdom väger fjäderlätt i jämförelse med hvad denne ende man tänker, vet och förstår. — Det inse nog dessa universitetsherrar et consortes, och därför hata de honom så af hjärtans grund.

Robert talade sakta, men med en af inre glöd skälfvande stämma, hans kinder färgades af en lätt rodnad, hans blick lyste bakom glasögo-

nen, han gick en smula lutad, men på hans läppar lekte samma vackra leende som man ibland såg hos Karin. Thure, Karin, Risto och Anette hade saktat sina steg och slutit sig till eftertruppen. Antero betraktade med forskande blickar Anette och i synnerhet Thure. De hade icke tagit del i samtalet, som fördes på finska, men deras blickar, deras ansiktsuttryck afspeglade, att hvad som nu sades, hvad som nu väckte hänförelse, för dem var något nytt, nästan underbart.

Man hade nu kommit till bron, där samtalet afbröts och forsens dån och vattnets brus tilldrogo sig allas uppmärksamhet. Robert sällade sig till Anette och Thure, i hvilkas närhet också Risto uppehöll sig, och begynte förklara något för dem, visande med sin hand på landskapet, som blånande utbredde sig åt norr och söder. Lauri och Karin stodo lutade mot broräcket och följde med sina ögon den skummande vattenmassan, som hvirflade fram mellan brokistorna.

Antero stod allena, skild från de öfriga, ett litet stycke från Naimi, han hade god lust att gå fram till henne, men han hade likväl icke mod att göra det. Nyss hade Naimi, medan Robert talade, allt emellanåt kastat spörjande blickar på honom liksom för att fråga, om han förstod allt detta, om han hörde, om han gillade hvarje ord, om han kunde gifva fullt erkännande åt allt, hvad den kloke brodern yttrade. Men nu tycktes hon plötsligt hafva förgätit allt detta och försjunkit i sina

egna tankar, och ett fint, lyckligt, drömmande leende krusade hennes läppar. Hvad grubblade hon öfver? Hvad tänkte hon på? En lax hoppade högt alldeles framför dem, men Naimi rörde sig icke. Hon såg den således ej, hennes själ sväfvade i ett obekant fjärran. Antero hade velat rycka henne bort från dessa drömmar, fråga henne: „Säg för hvem, du unga tärna, dina röda läppar le?“ — och säga henne: „Ej för andra, unga tärna, blott för mig, för mig allena, må de röda läppar le.“ — Plötsligt vände Naimi sig om, liksom uppvaknande, blef varse Antero, närmade sig honom och frågade:

— Hvad tycker ni om Kontojärvi, herr Hagman?

Antero svarade, att han fann denna trakt utomordentligt vacker. Men icke var det på utsikten han sett och tänkt, han såg blott den förtjusande gropen i flickans kind, hennes stora gråblå ögon och deras långa, mörka fransar.

— Jag tycker det är så roligt att vara hemma igen.

— Hade ni då icke trefligt i Helsingfors? — och Antero hoppades på ett nekande svar.

— Jo, jo visst, men man drar i alla fall en lättnadens suck, då allt är öfver — och man får lefva på sina minnen.

— Var det på detta som ni nyss tänkte?

— När?

— Just för några ögonblick sedan —

— Jag kommer inte mer ihåg, hvad jag tänkte på.

Hon vände bort hufvudet och rodnade . . . Nog mindes hon, hvad hon tänkte på.

— Hvad tycker ni om mina bröder? Robert tycker så mycket om er. Han har ofta skrifvit och berättat om hvad ni båda talat, läst och drömt. Vi råkade er så litet i Helsingfors. Det var en sådan oro och ett sådant jäktande. — Robert är en riktig filosof. Han kommer antagligen att snart resa till Tyskland.

— Robert är en af de mest framstående unga männen vid universitetet.

— Är inte också ni framstående?

— Jag!

De skrattade båda en smula.

— Vet ni, jag skulle ha så god lust att läsa och studera. Jag har tillsammans med smågossarna läst latin för farbror Jakob. Karin har ändå mycket bättre hufvud än jag. Hon, och icke jag, hade bort få fara till Helsingfors och se alla dessa lärda herrar, men då Robert hade utsett mig till sin kransbinderska . . . Ack, hvilket lif och festvimmel det var! Men ingenting anslog mig ändå så mycket som musiken — festkantaten, det var något det — Kom, låt oss gå till kyrkan!

— Ni spelar kantele?

— Huru vet ni det?

Antero berättade om sitt försök att spela på hennes kantele.

— Ja, det var så, att då farbror Lönnrot kom till oss, hade han Paavila, som bodde på vårt torp, men nu är död, att hela dagen sjunga sina runor, men på kvällen bad jag honom själf spela. Han gjorde det och lärde också mig. Vi sutto, jag vet icke huru länge, i det gamla pörtet i månskenet. Jag lärde mig många små runor och kan dem allt ännu. Då han reste bort, gaf han mig sin kantele, men han sade, att den aldrig skulle få föras upp i stora byggningen, utan den måste alltid få stanna i pörtet. „Den blir blyg och försagd och ljuder icke annorstädes såsom här, ty blott här blir den förstådd.“ Han är så älsklig och hjärtevinnande, den käre farbror Elias. En gång var jag dum och förde kantelen till salen, då lagmannens flickor och några andra voro på besök hos oss. Den gjorde intet intryck på dem. — Cittra ska det vara, kantänka. Men jag går ofta i aftonskymningen ned i det gamla pörtet för att spela och svärma.

— Ni måste en gång också spela för mig, sade Antero med bäfvande hjärta och röst.

— Gärna. Den har sin egen saga, min kantele — nej, låt oss gå den här vägen! — ja, en mycket romantisk och sorglig saga. Det var en gång en flicka, som hade någon som hon höll af. Ja, och denna flicka hade störtat sig i forsen, emedan den grymme fogden hade röfvat henne; men hennes fästman fann liket och begrafde det på en vacker holme och spelade

där på sin kantele och lade den sedan på grafven, där den hittades — ack, är det icke rörande! Skrif en dikt om detta, herr Hagman!

— En dikt? Jag?

— Robert sade, att ni skrifver vers. Han tror, att ni en gång kan blifva en stor skald, en lika stor finsk diktare som Franzén eller Runeberg på svenskt språk. Ack, hvad jag tycker om Franzén! Ni måste någon gång läsa upp för mig edra dikter, ni lofvar ju mig det?

— Nej, jag . . .

— Robert blir vetenskapsman, professor . . . hvad skrattar ni åt, herr Hagman?

Antero måste skratta, men han visste icke själf af hvilken orsak. Han kände sig blott så obeskrifligt väl till mods. Allt tycktes honom så angenämt, behagligt, skönt och underbart.

De hade kommit till en korsväg. Den ena vägen ledde till prästgården, den andra till kyrkan. Där kommo prostinnan och professorskan emot dem, styrande sina steg mot forsen, de hade öfver axlarna kastat lätta schalar, i hvilka de insvepte sina armar, deras hjässor täcktes af hvita mössor; de liknade hvarandra mycket, professorskan var blott något yngre och elegantare. Flickorna ämnade vända om med dem, men gjorde det likväl icke.

— Nej, låt dem gå i fred! — Säg, hvad är det som ni nu prata om? — Om gossarna, naturligtvis, icke sant? — Men hvar ha vi papporna?

— De fortsätta sin dispyt . . . Snellman och Snellman — och Saima och Saima — åh, hvilken syndaflod! Det kommer att räcka hela sommaren! — och professorskan höjde med komisk förtviflan på axlarna.

— Ack, sådana mammor, sade Naimi, medan de vandrade mot kyrkan. Det kommer att räcka sommaren lång. Så snart de ha tid, slå de sig ned någonstädes och börja berätta. Mamma berättar om alla sina sysslor från höst till vår, och moster talar om allt som händt henne och släktingar och bekanta i Helsingfors. Det är så roligt, ty vi få sedan höra alltsammans af mamma. Så lika hvarandra, men ändå så olika. Mamma en sådan där treflig landtprostinna, moster en af Helsingfors' finaste fruar. Men ännu mer olika äro vi kusiner, gossarna och Thure, och vi flickor och Anette. De två förstå att uppföra sig så väl, de säga aldrig ett enda opassande ord — Jag är så elak af mig —

— Är ni elak?

— Ja det är jag, jag — Ah, se dit!

De hade nu längs den långsamt stigande landsvägen, på hvars båda sidor prästgårdens hästhage befann sig, kommit fram till kyrkan. Därifrån hade man utsikt öfver prästgårdens brutna tak, öfver lugnvattnet nedanför forsen, öfver lagmannens udde med den gamla gulmålade karaktärsbyggnaden, öfver vida, blänkande vattendrag och odlade bergssluttningar fjärran i

söder. De öfriga hade blifvit ett stycke efter Naimi, Karin och Antero. Flickorna satte sig på trappan till kyrkan, hvars gråbruna väggar och mångskiftande fönsterrutor förgylldes af den sjunkande solen.

— Hvad säger ni? frågade Naimi. I mitt tycke är det öfriga Finland intet i jämförelse med detta. Då de talade om fosterlandet och dess skönhet och drucko dess skål, tänkte jag hela tiden på denna nejd och tömde i tysthet, utan ett ord, mitt glas för den. När de på Punkaharju, i Nyslott och på Puijo-backen blickade omkring sig, beundrade och ropade ut sin förtjusning — ja, vackert var där nog — var jag likväl som hemligt trolofvad med denna trakt — Jag kan icke förstå det stora Finland, hela Finland — kan ni?

— Det finnes icke någon plats, vid hvilken jag är särskildt fäst. Jag har lefvat än här, än där, än i Nyland, än i Tavastland, än i skärgården ute vid hafsbandet. Men nu förekommer det mig likväl, som hade jag slutligen funnit Finland, hela mitt land, som en enda tafla, omgifven af sin ram, en tafla hvilken jag kunde tillägna mig med en enda blick, hvilken jag kunde älska högre än allt annat.

— Och detta ställe är —? frågade Karin.

— Det är utsikten från Rajavaara.

— Ack, den är alltför storslagen för mig, för vidsträckt, det är som rymdes den icke i min famn, sade Naimi.

— Kanske är herr Hagmans famn rymligare än din, Naimi, sade Karin.

— Ja, men ni måste också tillägna er utsikten härifrån kyrktrappan.

— Jag önskar icke något högre, men den är redan er . . .

— Det gör ingenting . . . också andra få älska och beundra den.

— Den blir således vår gemensamma tillhörighet, sade Antero.

— Ja! Hon steg upp och svingade sig gladt ett hvarf rundt på klacken. — Hvem kommer där?

— Helander, svarade Karin.

— Hör du, Karin, hurudant är förhållandet nu mellan honom och pappa?

— De gräla icke mer, men spändt är det i alla fall. Helander talar blott i kyrkan, som alltid är full, då han predikar, och nästan tom, då pappa predikar.

— Vet du, jag drömde så ofta om honom i Helsingfors, och hans dystra, men på samma gång sorgsna och drömmande ögon följde mig långa tider. Då vi dansade och roade oss, så öfverraskade jag ofta mig själf med att undra öfver, hvad han skulle hafva sagt om allt detta. Hvad skulle det egentligen ha rört mig — Men mången gång störde det min glädje.

— Pappa tyckte, att det som han sade dig, då du for till Helsingfors, var högst opassande, sade Karin.

— „Söken endast Guds rike och bedjen blott om hans rättfärdighet.“ — „Hvar och en har sin tro,“ genmälte jag. — „Söken och I skolen finna, klappen, och eder skall varda upplåtet,“ svarade han.

— „Bekymra er inte om mina barn, deras salighet skall jag nog sköta om.“ — „Är ni säker på, att ni kan det?“ — „Ja, det är jag,“ svarade pappa. Sedan dess hafva de icke vidrört dessa saker, men söndagen därpå predikade han om, att „säkra“ människors barn icke få lämnas i sina föräldrars vård. — Vi skola låtsa gå till kyrkogården.

— Nej, jag vill tala med honom.

Då de möttes, ämnade Helander fortsätta, men då Naimi vänligt hälsade på honom och han, när han lyfte på hatten, tappade sin käpp, stannade han.

— Huru mår Maria? frågade Naimi.

— Tack, hon mår nog bra.

— Än gossarna då, huru är det med dem?

— De må nog också bra.

— Du vet inte, Naimi, att lille Martin är död, inföll Karin.

— Död? Ingen har skrifvit till mig något därom.

— Du skulle icke hafva hunnit få brefvet.

— Ja, hvad skulle det tjänat till att skrifva om det, sade Helander.

Det uppstod en stunds tystnad, där de stodo utanför sakristian.

— Naimi hade trefligt i hufvudstaden? frågade Helander, som forskande betraktade henne.

— Ja, mycket. — Naimi försökte uthärda hans blick och besegra den.

— Ja, jag hade så roligt. Där fick man höra så mycket godt och vackert.

— Godt och vackert, upprepade Helander med betydelsefull tonvikt.

— Ja, jag menade sådant, som lyfter sinnet och skänker lifvet nytt innehåll.

Dessa ord förekommo nog Naimi dumma och olämpliga, men hon kunde icke finna några andra.

— Eller med andra ord „pånyttföder“, såsom farbror yttrade.

— Ja, på sätt och vis — men pappa menade det icke så, som ni vill förklara det . . . och jag gjorde det icke heller.

— Jaså, ja, kanske . . nej visst . . . Men har Naimis tro hjälpt Naimi?

I detsamma knarrade kyrkogårdsgrinden och samtalet afbröts. En ung kvinna, som bar duk på hufvudet och en dräkt med skört, trädde ut till dem.

— Fru Helander, presenterade Karin för Antero.

— Jaså, Naimi har också kommit hem, sade fru Helander med mild och sakta röst. — Jag kom blott för att möta dig — yttrade hon till mannen, till hvilken hon smög sig liksom för att söka skydd.

Det uppstod igen en pinsam situation, då man icke visste, om man skulle skiljas och hvad man skulle säga.

— Ja, nu måste vi gå — sade slutligen Helander.

— Kommer inte Maria någon gång och hälsar på oss? försökte Karin säga så vänligt som möjligt.

— Karin är så snäll och hälsar till Hanna, svarade adjunktens fru, och så skildes de åt.

— Såg du, Naimi, huru förebrående och förundrad Maria betraktade våra klädningar? hviskade Karin, då de vände hemåt.

— Huru har Hanna till den grad funnit nåd för hennes ögon, att hon till och med sänder henne hälsningar?

— Vet du, Hanna har blifvit så underlig.

— Där kommer Lauri! utropade Naimi.

De stannade framför kyrktrappan för att berätta för Lauri om mötet med Helander, hvad Helander sagt Naimi och hvad Naimi svarat honom.

— Lauri, jag skulle ha lust att dansa. Det är som skulle jag inte annars förmå skaka af mig något, som trycker.

— Jaså, är det bara det som behöfves! — och Lauri fattade Naimi om lifvet.

— Nej, nej, icke nu, i morgon vid midsommarkokkon!

— Lauri, du får inte här på kyrkbacken!

— Jaså, har också du, Karin, blifvit pietist! Tra-la-laa! — tra-la-laa!

— Lauri, släpp mig!

Men Lauri svängde om med systern i valstakt och dansade med henne — under Anteros och Karins kanske en smula tvungna skratt — fram till kyrktrappan.

Först då märkte de, att Helander och hans fru vändt sig om och sett allt.

— Ack, klagade Karin, det här komma vi att få höra af.

— Äsch! — Hvad gör det!

5.

I väntan på de unga, hvilka efter kvällsvarden farit ut i båt och hvilkas sång allt emellanåt hördes klinga i den lugna kvällen, sutto prostinnan och hennes syster på den mot sjösidan vettande verandan, fortsättande sitt samtal.

— Nå väl, och huru gick det sedan? frågade professorskan.

— Allting var färdigt, vi väfde och sydde lakan, stickade täcken och staplade dyna på dyna. Hanna var själf allra ifrigast. Dagen för bröllopet var redan bestämd, det skulle gå af stapeln nu i sommar, vid midsommartid, såsom i öfvermorgon, men till all lycka hade man ännu icke tagit ut lysning. — Hans bref blefvo visserligen allt sällsyntare och kortare, och Hanna föreföll ofta ännu allvarsammare än hon öfver hufvud är, men inte kunde vi ana något. Slutligen upphörde han helt och hållet att skrifva, och sist kom ringen tillbaka.

— Och hvad var orsaken?

— Han har blifvit „väckt“, han har märkt, att då Hanna är „säker“, de icke mer passa för hvarandra. Något dylikt har han skrifvit, men Hanna har aldrig visat mig detta bref. Jag för min del tror, att det är släktingar och vänner, som ställt till allt. Det hade varit en *mésalliance*, kan du tänka dig!

Professorskan skakade blott på hufvudet, det var något så oerhördt, så oförklarligt . . . *Mon Dieu, mon Dieu!*

— Pappa och jag och hela familjen ha fallit i onåd hos alla de där. Vi dansa, spela, sjunga, gå i „granna“ kläder; pappas oskyldiga spelaftnar med lagmannen betraktas som en förskräcklig synd — och själf tog han, samma människa, då han var här som adjunkt, del i allt detta — det är så, att man kunde —

— Skenhelighet, skrymteri — uh!

— Jag vet icke, jag skulle icke vilja döma, men då jag tänker på, att vår stillsamma, anspråkslösa, arbetsamma, själfuppoffrande Hanna, som tänker på alla utom på sig själf och hvilken, om någon, borde uppfylla alla fordringar på en kristlig hustru — och blott fördenskull, att hon inte vill utbyta kragen mot duken och inte lägga bort sina manschetter —

— Det är fanatism! Galenskap! Ja det är det! Gud i himmelen! Att en sådan förvillelse får breda ut sig och förgifta sinnena! — Också i Helsingfors, till och med vid universi-

tetet, börjar man redan varsna den. — Men huru mycket jag än beklagar hennes olycka, så anser jag det ändå för en lycka, att hon inte kommit in i den där blågrå flocken. En så präktig flicka som hon kan få hvilken man som helst, jag skall taga henne med mig till Helsingfors.

— Hon skulle nog inte komma.

— Men huru tager hon själf allt detta? Hvilken inverkan har det haft på henne?

Prostinnan gaf sin syster en lång blick och yttrade därpå dröjande:

— Jag har ännu icke talat med någon därom — icke ens med Olai — men jag fruktar, att också hon själf håller på att blifva pietist.

— Hvad säger du, Selma?

— Jag har öfverraskat henne läsande deras i svart inbundna böcker . . . och så har hon börjat umgås med Helanders, ehuru Maria aldrig kommer till oss på besök.

— Det måste du förbjuda henne! utropade professorskan.

— Huru skulle jag kunna göra det?

— Du är hennes mor och det är din plikt.

— Det är en så ömtålig sak.

— Om icke du talar med henne, gör jag det!

— Nej, nej, Lisette, gör det åtminstone inte ännu! Jag tror att det är bäst att tillsvidare icke låtsa om något. Kanske går det öfver nu, då ni alla kommit. Det förefaller mig, som skulle

hon hafva blifvit en smula gladare under väntan på er. Robert förmår måhända bäst af alla inverka på henne. Hvad det varit svårt allt detta!

— Stackars Selma, hvad du måste ha haft mycket bekymmer. — Nå, huru är det med Otto?

— Han har nu åsamkat oss jämförelsevis mindre bekymmer än förut. Han är nu bosatt på det där hemmanet, som Olai slutligen köpte åt honom. Det ville icke gå här, ehuru pappa försökte hålla honom som inspektor. Vi hafva nog hört, att han då och då på marknadsfärder rumlat ganska mycket, men som nykter är han vänlig och beskedlig. Och arbetsam är han; jag tror därför, att då han nu blifvit sin egen — Vi ville på inga villkor förmå pappa att visa honom det förtroendet; men han är ingalunda utan begåfning, ehuru det icke gick för honom i skolan. Blott han nu finge en passande och präktig hustru . . . Men mest är jag i alla fall bekymrad för Lauri, om jag nu skall tala om för dig alla mina sorger.

— Nå, hvarför?

— Du vet, Hedda, den där fader- och moderlösa flickan, som vi upptagit och som varit hos oss allt sedan hon var tio år gammal.

— Den där inpigan.

— Ja, nu hafva vi skickat bort henne.

— Inte —?

— Nej, nej, ingenting dylikt, men af allt hvad jag lockat ur henne, eller rättare, af allt

hvad hon själf berättat i byn, har det kommit i dagen, att Lauri lofvat gifta sig med henne, så fort han blifvit färdig.

— Är pojken alldeles ifrån förståndet?

— Det må du väl säga! Hvad Lauri beträffar, så är det naturligtvis blott en romantisk idé — flickan är vacker och på allt sätt en präktig flicka, och Karin och Hanna hafva lärt henne skrifva och läsa.

— Men hon är ju en bondflicka — en vanlig piga —

— Därför kunde jag icke heller taga på mitt ansvar att icke ha gjort något för att förhindra saken, och då Lauri icke sagt något till mig, så sände jag bort henne för en tid . . .

— Naturligtvis, däri gjorde du alldeles rätt.

— Men nu fruktar jag likväl, att jag handlat dumt och att just härigenom kan ske en olycka och att Lauri, som är så häftig och passionerad . . . Kanske hade jag ändå gjort klokast uti att hålla dem båda här under mina ögon . . .

— Nej, nej, jag är öfvertygad om, att det du gjort varit det klokaste du kunnat göra. Jag tror dessutom . . . jag har tyckt mig märka något . . .

— Hvad, säg!

— Nå ja, det kan ju vara detsamma . . . De unga glömma så snabbt — finna så lätt nya ideal — *enfin!*

— Tror du? Men tänk om han kommer och fordrar, att jag skall säga, hvar Hedda finnes och hvarför hon blifvit bortskickad?

— Jag tror, att han inte kommer att göra det.

— Allt detta är så underligt — i vår ungdom var det inte alls på det sättet, allt gick sin gilla gång; den som friade, gifte sig, den som gifte sig, valde en af samma stånd. Det fanns icke några ideal och drömmar.

— Apropå ideal och drömmar, kan du tänka dig, hvart Snellman ville sända Robert? Till Lappland eller ryska Karelen!

— Herre Gud, och hvarför?

— För att bedrifva något slags „finska forskningar“. Man tjänar inte, skall du veta, fosterlandet genom kosmopolitiska studier och spekulationer „in's blaue hinein“, utan genom nationella, finska — à la Castrén, à la Lönnrot! —

— Nå, men huru kunde han tro, att Roberts hälsa skulle tåla vid dylika färder! Till Lappland?

— Blif nu icke så orolig, kära Selma. Robert är nog icke så dum, att han skulle afstå från sina planer på en docentur, för hvilken han är så godt som själfskrifven.

— Den Snellman, den Snellman, suckade prostinnan.

— Det är just det, att de inbilla sig, att man icke kan tjäna sitt land annat än genom stordåd, på något utomordentligt sätt . . . du förstår, andan är nu sådan, det går nu en sådan strömning genom tiden, ett sådant mod. Ja, ett mod är det! Och Saima är skulden till allt. Åh! — snart får man icke höra talas, diskuteras

om något annat. Ända till leda! Thure har ändå inte, Gud vare lof, ännu råkat in i den vefvan.

— Men ämnar han verkligen fara till Ryssland?

— Ännu är ingenting afgjordt. Han har ju inte heller ännu tagit sin examen. Men hans excellens, för hvilken Hartman hade lyckan att föreställa honom, gaf en vink om, att han gärna skulle gifva honom sin rekommendation — och hvarför skulle man icke begagna sig af den!

— Han blir helt säkert med tiden senator.

— Man kan inte så noga veta. Jag för min del tror nog, att han kommer att gå långt.

— Det är roligt att se sina barn följas af lycka, ingen glädje i världen är så stor som den! — Och skakande af sig alla bekymmer lät prostinnan sin optimistiska natur taga öfverhand och sade gladt och förtröstansfullt: — Allt reder sig nog — kanske få vi en gång tömma den glädjebägaren till botten: att vi efter många år sitta här, vi båda gamla, och se våra barnbarn rasa och leka omkring oss, liksom förr i världen i vårt eget hem.

— Just så — där får du svar, Selma!

Men efter några ögonblick, hvarunder de betraktade de båda båtarna, som sköto fram bakom udden, och lyssnade till sången, som dallrade i sommarnatten, yttrade åter prostinnan, då sången var slut:

— Ja, ja — men ändå — i alla fall —

— Nå, hvad nu? frågade systern förebrående.

— Tänk om likväl någon omhvälfning, någon olycka kommer att inträffa, icke på det håll, där vi vänta den, utan på ett annat, där vi icke kunnat taga oss i akt.

— Nå, nu vill jag inte längre höra på dig — sannerligen icke!

Prostinnan hade emellertid yttrat detta blott för att blifva styrkt och tröstad af systern, på hvilken hon blindt litade och hvilken hon ansåg vara vida mer skarpsynt och klok än hon själf.

De vandrade ned till stranden för att möta de unga, lyckliga öfver deras glädje och njutande af deras sång. Flickorna hade tagit gossarnas mössor och bekransat dem med löf och blommor. Naimi bar Lauris mössa, som hade sjunkit henne ned öfver öronen och gaf anledning till skratt och skämt, liksom också Anteros blomsterdekoration, ur hvilken honom ovetande hans röda hår stack fram som en yfvig buske. Karin bar till moderns glädje en röd duk öfver axlarna, och hennes mörklätta ansikte upplystes af ett glädtigt leende. Också Hanna var med, och öfver hennes kinder hade en lätt rodnad spridt sig.

— Kanske glömmer hon, kanske allt ännu går bra, tänkte prostinnan.

Där gångarna midt i trädgården skuro hvarandra, fanns en rundel. De unga inväntade där

mödrarna, som långsamt kommo vandrande från stranden, och bildade plötsligt en ring omkring de gamla och dansade och sjöngo, under det några svängde om med dem.

— Barn, barn, icke så högljudt, papporna kunde vakna!

— De ha redan vaknat! — och i fönstren till gästrummet och prostens sofrum visade sig bakom myggnäten tvenne kala hufvuden, som belåtet mysande nickade ned mot trädgården.

Då prostinnan, efter det de andra gått till sängs, ännu sysslade i matsalen tillsammans med Hanna, sade denna:

— Lauri frågade efter Hedda.

— Hvad säger du? Du sade väl, att hon själf velat flytta?

— Jag kunde icke tala osanning, jag sade att hon blifvit bortskickad.

— Sade du också hvart?

— Han frågade icke efter det.

Prostinnan läste i sin dotters anlete, att hon ingenting glömt; och hon förstod, att rodnaden på hennes kinder icke varit glädjens rodnad.

6.

Då Antero sent på kvällen återvände till stugan, kastade han sin mössa på bordet, ref af sig rocken och slängde den på sängen, sträckte upp armarna öfver hufvudet och utropade: O salighet, o lycka! O, hvad lifvet dock är skönt!

— Hvad är det för en dikt? Är den af eget fabrikat? hördes Risto fråga från sängens öfre afdelning, där han ännu låg vaken, belåtet rökande sin aftonpipa.

— Inte är det någon dikt!

— Men kunde kanske blifva —?

— Jag vet ej, hvad som är och hvad som kan blifva!

— Hvar dröjde ni så länge?

— Vi sutto bara där ute.

— Hvem tänker du egentligen på, Naimi eller den där andra, Karin?

Ehuru Antero icke var upplagd för skämt, ehuru han hellre velat vara ensam för att drömma om allt som inträffat, om allt hvad han sett och känt, för att samla sina intryck, för att på nytt

påminna sig allt, hvad Naimi sagt honom och han Naimi, svarade han likväl i samma tonart:

— Du tänker väl på Anette, men Lauri kommer nog att fara af med henne.

— Hvad? Huru vet du det? Du skämtar! Anette är en tusan så fin flicka, uppfostrad i ett institut i Stockholm, och talar franska lika ledigt som svenska.

— Men icke ett ord finska!

— Dina flickor äro landtmamseller i jämförelse med henne, hela familjen är särdeles fin och förnäm.

— Hvad bryr du dig om en fin flicka och en förnäm familj, du demokrat?

— Du är en fantast, som aldrig ser saker och ting i deras rätta, reala belysning, sade Risto och lade, en smula stött af Anteros likgiltighet, bort sin pipa.

— Jag vill icke heller göra det! svarade Antero, som i andra ändan af rummet kastade sina kläder hit och dit och sedan åter samlade ihop dem. — Jag vill alltid drömma, alltid se det sköna och härliga, alltid —!

— Jag skall nog slå den där Lauri ur brädet! Tror du inte det?

— Försök bara, försök bara!

— Tror du, att du skall få Naimi, så misstager du dig storligen; hon har redan en annan, sade Risto för att hämnas och vände sig sedan mot väggen och drog täcket öfver öronen.

Antero vakade ännu länge, vandrade af och an på golfvet, satte sig och reste sig ånyo, tog ned kantelen från väggen, knäppte på dess strängar, hängde den tillbaka på sin spik, gnolade och suckade. Aldrig hade lifvet lett mot honom så lockande, så rikt, aldrig hade han förr känt sig så stark och segerviss! . . . Jag, måste göra mig förtjänt af henne, jag måste och jag kan! Jag kan utföra hvilket stordåd som helst för att vinna henne! Ingen i hela världen kan förstå mig så väl som hon förstår mig och jag henne. Det finnes ingen som liksom hon kunde dela min glädje och mina sorger. Jag skulle kunna blifva en hjälte, en storman, jag skulle kunna rädda mitt land och mitt folk, om hon stode vid min sida! Min valkyria! Min sångmö! Min Beatrice! Min Laura! Hvilket förstående deltagande strålade icke i hennes ögon! Hon spelar kantele! Jag skulle sjunga en ny sång för mitt fosterland, skänka det nya, finska toner — jag skulle sjunga, hon skulle ackompanjera! — — Högt, härligt, gudomligt vore det att offra sitt lif för en idé, göra allt för sitt folk — med henne vid min sida!

Men om hon redan älskar en annan?

— Risto, hvad syftade du på —? Men Risto sof redan. — Nej! — då skulle hon icke hafva sett på mig så som hon såg, smålett mot mig så som hon smålog. Men om hon också aldrig skall blifva min, så skall jag ändå älska henne,

jag skall älska henne i de minnen hon skänkt mig, i de bilder hon kvarlämnat i min själ. Jag skall älska henne därför, att jag aldrig skall kunna älska någon annan så högt som henne. Liksom Dante älskade Beatrice! Jag skall dikta om henne, jag skall af mina känslor skapa en himmel och dyrka henne där . . .

Det klappade sakta på dörren, som försiktigt öppnades, och en liten hand räckte fram rena handdukar.

— Vi ha glömt — var så god — förlåt! Antero tog dem, handen försvann och dörren slogs igen.

Hvem var det? Var det hon? Det var hennes röst och hennes hand. Men genom fönstret såg han, att det var Karin som med rena linnekläder på armen skyndade öfver gårdsplanen. Hvarför var det icke h o n?

Han försökte sluta sina ögon och slumra in, men han fick icke sömn; i hans själ begynte en dikt forma sig, obestämda harmonier susade förbi hans öra, bilder växte fram för hans fantasi, än spridda och lösryckta, än förenande sig till ett helt liksom skyarna på fästet.

Huru har mitt land jag hunnit,
huru har mitt folk jag funnit?

Irrande jag vägar vida
färdats fram vid sorgens sida.

Utan fader, utan moder,
utan vän och utan broder,
hemlös främling, född af natten,
flarn på vredgadt, villsamt vatten!

Men han ville icke sörja öfver sin lott, han

styrde ut att lyckan finna,
kärleks höga håfvor vinna.

— — — — — — — — —

Såg en tärna, trolsk som våren,
fjärran fostrad, fjärran boren.
Solen smekte gyllne hjässa,
funnen var min dröms prinsessa.

— — — — — — — — —

Snart var synen dock förgången.

Men han begaf sig ut att söka henne:

Öfver myrar, öfver moar,
öfver bergens branta broar,
jag den flyddas fotspår följde,
sorgens dok mitt sinne höljde —

Han trodde att han aldrig mer skulle finna henne, men så

kom en morgonstund, då jorden
nyss i solglans vaknad vorden,
ljus från klippans kam, den höga,
blånade inför mitt öga.
Fjärran kyrkans fönster glimma,
vinka mig i gryningstimma;

genom skogar, sakta susande,
forsar, fräsande, brusande,
vågor, hvirflande, skummiga,
förs jag mot dalen, den lummiga.

Och sedan hade han på något sätt — han visste icke själf huru — funnit henne.

Tyst min hand min tärna tryckte,
fram till templets dörr mig förde,
lätt ett löje läppen rörde,

och hon visade på sjö och strand och sade:

Här lefver ditt folk, här strålar ditt land,
här hemmet emot dig ler,
här löfvas din lund, här grönskar din strand,
här Finland, Finland du ser —
den bygd som dig binder med tusende band!

— — — — — — — — — — — —

Och fjärran där blåna de blänkande sjöar,
de lummiga åsar och leende öar!

— — — — — — — — — — — —

Här striddes en gång våra fäders strid,
och här har mitt hjärta sin rot . . .
här ser jag mitt land, mitt folk vid min fot.

— — — — — — — — — — — — —

Och sången brusade och strängaspelet klang . . .

Och så somnade han.

7.

Då Antero följande morgon vaknade och begynte kläda sig, hörde han smygande steg utanför stugan och ett skrapande ljud på väggen under fönstret; ett ljust hufvud och ett rödbrusigt gossansikte med runda, forskande ögon höjde sig mot rutan. Plötsligt försvann det, och han hörde en hviskning:

— Den ene är redan uppe, men den andre sofver ännu.

— Fråga du, om han kommer med . . .

— Nej, jag vågar inte, fråga själf!

Antero gick fram till fönstret och såg prostens små gossar stå där ute.

— Jag skall nog komma, om ni bara säger hvart.

Men då togo gossarna till flykten, och då han slog upp dörren, såg han fladdrande linluggar och bara ben i fullt språng styra kosan ned mot stranden. Komna till hörnet vid prostens rum, hukade de sig ned och smögo sig, tätt tryckta till väggen, under fönstren och för-

svunno sedan på andra sidan huset. Antero skyndade efter dem, och då han passerade fönstret, såg han prosten med rynkad panna och högst bekymrad uppsyn sitta i skjortärmarna vid sitt bord, sysselsatt med att skrifva.

Nere vid stranden höllo gossarna på att skjuta ut den största båten.

— Hvart skall det bära hän?

— Ut för att hämta midsommarbjörkar. Följer inte farbror med? — Sätt er bara i aktern, vi skola nog ro.

Det var fem gossar, två vid hvartdera årparet, den minste satt uppkrupen i fören. Roddarna förde de stora årorna med sådan kraft, att vattnet forsade om bogen.

— Nå, nå, inte för häftigt. Nog blir ni karlar för mindre än så.

— Åh, vi orka nog.

Han fick veta hvad de hette, den största, han som rodde med högra åran på främre bänken, hette Antti.

— Jaså, Antti, det är också mitt namn.

Gossarna skrattade.

Anttis sidokamrat var Matti, drängpojken — han som satt längst uppe i fören var Ville, och de båda vid akteråorna voro Kalle och Knut. Ville var son till Maja-Kajsa Kettunen och aflidne Heikki Haverinen, hans mor arbetade på prästgården.

— Går ni redan i skola?

Nej, det gjorde de icke, men Antti skulle börja i höst.

— Skola Knut och Ville också börja gå i skolan?

Nej, de läste ännu hemma.

— För hvem?

— För farbror Jakob. — Hvem är det? — Det är farbror Jakob. — Hvar är farbror Jakob nu? — På Valamo, han bor alltid där om somrarna. — På Valamo i Ladoga? — Nej, inte i Ladoga, utan i Korpijärvi. — Finnes det också där ett Valamo? Hvad gör han där? — Han fiskar. — Kunde han inte fiska här? — Bättre skulle det visst vara, om han vore här, men han vill inte! — Hvarför inte? — Han är nu en sådan där. — Paddla inte med styråran, farbror, håll den bara stilla!

Antero gjorde så och lutade sig bekvämt tillbaka mot akterstäfven och stödde fötterna mot bänken. — Det var en treflig farbror!

— Tänk om jag skulle blifva er lärare?

— Gärna för oss!

— Men om jag skulle lugga er?

— Farbror Jakob luggar oss nog också.

— Jaså, gör han det? — Hvad är det där för en gård?

De hade nu rott öfver lugnvattnet nedanför forsen och kommit ut på strömmen, som förbi en udde ledde till ett annat lugnvatten, hvilket

såg ut som en liten sjö. På udden stod en gammal vacker herrgård med brutet tak, liksom prästgården, hvitmålad och omgifven af ofantliga, lummiga björkar. Mellan karaktärsbyggnaden och stranden utbredde sig en präktig trädgård med raka gångar och ett litet lusthus.

— Hvem är den gamle herrn, som står där?

— Det är farbror Carpelan. Han gör ingenting annat än sköter om sina blommor.

— Han kallas Blom-Kalle!

— Tyst, Ville! — Vi skola akta oss för brokistan.

— Hvilken brokista?

Den äldste af gossarna berättade, att det förr i världen funnits en bro här, hvilken det svenska krigsfolket förstört för att hindra ryssarna att gå öfver älfven; då hade deras general befallt dem att vada öfver, men tusen man hade drunknat och ingen förmådde nå andra stranden; generalen hade själf stupat, en kanonkula hade slitit honom i tvenne stycken.

Samma morgon hade en korp tre gånger flugit öfver hans hufvud på prästgårdens gårdsplan.

De kommo till en liten holme, som till en del ännu var öfversvämmad af vårfloden, så att båten kunde styra in mellan träden. Då båten åter sköt ut, var den så full med björkar, att det var omöjligt för gossarna att ro. Antero måste ensam med styråran paddla den framåt.

Det såg ut som hade ett stycke af holmen ryckt sig lös och begynt segla upp för strömmen.

När de lagt till vid hemstranden, tog enhvar af gossarna en björk på axeln, Antero likaså, och nu såg det ut, som om träden på egna ben hade vandrat upp mot gården.

— Herrejess! hörde Antero Naimi utropa, och då han kastade sin björk på marken, såg han henne stå midt framför sig med hopslagna händer. Hon var klädd i en hemväfd bomullsklädning, hade ett hvitt förkläde framför sig och hennes hår var kammadt i två långa flätor.

— Skynda på, vi skola bygga en löfhydda här, innan de andra komma! — och medan Antero med en järnstör stötte hål i marken, ställde hon med gossarnas tillhjälp björkarna i dem, lika lifvad och intresserad som de. Och snart stod en löfhydda rest midt på gården, och i densamma placerades gungbräden. Och så slogo de sig alla ned i hyddan och gungade och skämtade, och då prostinnan trädde ut på verandan, ropade alla:

— Se, mamma, se hvad vi ha gjort!

— Huru i all världen ha ni redan hunnit med allt detta?

— Magister Hagman har tillsammans med smågossarna hämtat björkarna, och så ha vi alla hjälpts åt att ställa upp dem.

Småningom kommo allt flera till.

— Här få inga andra sitta än herr Hagman och smågossarna och jag. Hyddan är vår! Ni, sjusofvare, ha inte brytt er om att hjälpa till! Bort! — Kör bort dem, gossar! — Sådana stadsherrar! — och Naimi och smågossarna begynte försvara sin borg, hvilken de andra anföllo, under det att de äldre på verandan leende åsågo leken. Men till slut segrade försvararna: Robert, Lauri och Risto drefvos på flykten, och Naimi och Antero behöllo valplatsen. Robert skyllde på sina glasögon, Lauri på sin pipa.

Frukostklockan ringde; alla hörsammade dess kallelse med undantag af prosten.

— Kommer icke Olai? frågade professorskan.

— Pappa har redan spisat, han skrifver sin predikan.

Alla visste att det var en viktig och högtidlig förrättning, när prostefar förberedde sig på sin predikan. Han predikade sällan, blott på större helgdagar, och han öfverlämnade gärna denna sak åt adjunkten.

Han hade stängt sin dörr och vandrade fram och tillbaka i sitt rum, från hvilket långa, tunga steg hördes. Stundom upphörde gåendet, och då hade han slagit sig ned vid sitt skrifbord, där han satt orörlig, som man kunde se genom fönstret; men så steg han på nytt upp, började igen sin vandring, stoppade sin pipa, gick fram till fönstret och stirrade ut, tittade stundom in i salen eller gjorde tankspridt en rond genom de

öfriga rummen, utan att likväl tala ett ord med någon, återvände därpå till sitt rum och stängde dörren så beslutsamt, som skulle den aldrig mer öppnas. Ingen fick störa honom, inga besökande släpptes in, nyckeln var borttagen ur yttre dörren, och Musti låg, som hade också han förstått något, framför trappan, väntande på sin husbonde och blickande upp mot fönstret så snart han hörde steg i prostens rum, och viftade med svansen, då hans herre visade sig i fönstret. Af alla gamla märken kunde prostinnan sluta sig till, att affattandet af predikan denna gång var svårare än vanligt, och hon stängde dörrarna mellan matsalen och tamburen och salen, för att prosten icke skulle höra rösterna och slamret af porslin.

— Allt sedan Helander kom hit, har Olai haft så mycket bråk med sina predikningar, anförtrodde prostinnan sin syster. — Han är så rädd för hans kritik.

Professorn, på hvilken man väntat, återvände nu från sin morgonpromenad, hvilken han regelbundet företog till bron, därifrån till kyrkan, från kyrkan ännu en gång till bron och så hem i snabb, säker takt. Det var en gammal god plägsed, nästan en skyldighet att hvarje morgon göra sig underrättad om huru han sofvit.

— Tack, kära svägerska, utmärkt. Jag vet ju redan af gammalt, att det ingenstädes finnes så

mjuka bolster som på Kontojärvi prästgård, de äro kända och beryktade öfver hela landet. Jag kan för öfrigt framföra en hälsning från min bror senatorn, som senaste sommar en natt fick sofva i samma säng: han glömmer aldrig att berömma den charmanta bädden.

Och professorn var vid så godt humör, att han till och med tillät sig ett litet skämt. Vändande sig till de unga, yttrade han:

— Jag har verkligen haft en alldeles utmärkt natt, och det i trots af att Snellman gjorde allt för att störa min sömn.

— Drömde morbror om Snellman? utropade Naimi och narrade alla de öfriga att skratta.

— Ja, och mycket illa.

— Hvad då?

— Han hade blifvit professor — och icke allenast professor, utan också universitetets rektor, och han satt och förde ordet i konsistorium.

— Bravo! bravo! det var utmärkt!

— Ja, sannerligen! Han förde ordet i konsistorium — och på ryska.

— Det är icke sant! — Morbror narras!

— Morbror kan icke ha drömt något sådant. — Allt hittar han på!

Prosten visade sig på tröskeln och stod där några ögonblick allvarsam och tankspridd.

— Vill du, att jag skickar in kaffe till dig? frågade prostinnan deltagande.

— Nej — nej, sade prosten och gick.

Efter frukosten föreslog prostinnan, att alla skulle begifva sig ut för att med gossarnas bistånd göra midsommarkokkon i ordning och att man skulle intaga förmiddagskaffet i det gröna. Hon ville göra huset tomt och tyst, så att pappa i lugn och ro skulle kunna utarbeta sin predikan.

Men just då de stodo i beråd att vandra af, öppnades dörren till prostens rum, och han själf trädde ut med halmhatt på hufvudet och käpp i handen.

— Hvart är herrskapet på väg? — Och ingen säger ett ord till mig — jag kommer med.

— Än din predikan, svåger?

— Den ger jag sjutton — det må gå hur det vill, men nu skola vi ut och se på mina kärrodlingar.

På halfva vägen till kyrkan mötte de en man, som med hatten i hand och djupt bugande anhöll om att få tala med herr doktorn och riddaren.

— Gå dit och vänta där, jag skall komma, när jag får tid.

Prostens nyss så bekymrade anlete hade klarnat, och hans rörelser voro lifliga som en ynglings. Han lade snart beslag på Antero och påskyndade med honom sina steg, lämnande de öfriga ett godt stycke bakom. Då det nu var öfverflödigt att vaka öfver, att prosten icke finge störas, vände prostinnan och professorskan om.

Vid kyrkan mötte sällskapet en lång rad i dräkter med skört klädda män med näfverräns-

lar på ryggen och kvinnor med knyten i händerna; de hade synbarligen kommit vandrande från någon aflägsen socken.

— Nå, här ha vi igen en skara, som begifvit sig ut på långfärd, de tåga från kyrka till kyrka, från by till by, från socken till socken. De gjorde klokast i att hålla sig hemma och om söndagarna höra på sina egna präster och om hvardagarna arbeta på sina egna fält, sade prosten till Antero. — Men här stryka nu de bästa män i den bästa arbetstid kring land och rike, och sedan skriker man om frost och jämrar sig öfver nödår. Det är en omätlig ekonomisk förlust, som denna rörelse åsamkat vårt land. Men försök att säga det till dem! Det är en „världslig angelähet“, som kantänka icke rör de „väckta“. De äro också eljes ett styggt följe. Jag har hört, att de vid nästa biskopsvisitation ha för afsikt att klaga på mig och din svåger Handolin, gud vet af hvilken orsak. Jag skulle önska, att de verkligen gjorde det, då skulle också jag få sjunga ut. Jag är en fridens man och vill icke för egen del ställa till tvist.

De vandrade nu uppför en ås, på hvilken höga, resliga furor växte. På dess kam var en öppen, jämn plats, träden hade här blifvit nedhuggna, och stubbarna bildade präktiga sittplatser. På några af dem hade runda bordskifvor fastspikats. Detta öppna ställe hade sedan urminnes tider varit platsen för midsommarkokkon,

och där stod ännu kvar sedan fjolårets bål en grof stång, kring hvilken prästgårdens gossar tillsammans med byns öfriga pojkar staplade ris och ruskor. Härifrån var utsikten ännu mer vidsträckt än från kyrkbacken. Förutom de fjärran, stora sjöarna i söder såg man i norr en blänkande stråt af smala fjärdar och slingrande älfvar. Och öfver de vida ödemarkerna och kärren reste sig Rajavaara i all sin prakt.

I förgrunden, strax nedanför åsen, utbredde sig en väldig odlad slätt, vida böljande rågfält, utbrutna ur skogen, och bakom dessa en lika vidsträckt nyodling, hvilken som bäst höll på att uppdikas.

— Det var en väldig åker, sade Antero.

— Åker? Inte är detta någon åker — det är en kärrodling, densamma som jag talade om. Jag har själf tagit upp den. Marken var sank och sumpig. — Men låt oss gå närmare — Hvar ha de öfriga blifvit af? — Nå, de få vara, vi gå!

Antero, som såg Naimi och de andra komma upp för sluttningen, hade helst stannat där han var, men prosten drog honom med sig ned för backen och fortsatte:

— Det var ett veritabelt frostbo, detta kärr. Då det ligger norrom åsen, kunde kälen aldrig fullständigt smälta, utan år från år hotade frosten härifrån hela byn. Då beslöt jag att fördrifva den gynnaren, och så började jag på med dikesgräfningar och nedlade åtskilliga tunnor råg på

detta företag. Jag dikade och dikade. -- „Lönlös möda!“ sade bönderna. — „Som man sår, får man skörda,“ sade jag, och hvad jag gifvit ut kom mångfaldt igen. Se på denna råg! Det är nu tredje skörden från dessa tegar. — Men ehuru de se, tro de likväl icke sina egna ögon. Man fäller fortfarande skog och bränner sved, man klifver upp på bergen för att undfly frosten, men frosten är en lång räkel med långa armar, som griper sitt rof lika väl uppe på bergen som nere i dalen. Nej, det hjälper icke att hugga hufvudet af frosten, man måste slå af benen på den. När de sedan komma och jämra sig och klaga sin nöd för mig: „svedjeländerna gifva ingen afkastning, torkan förstör grödan, kölden sköflar våra fält, hvad skall man göra?“ — så svarar jag: „Till skogs med er! ner till kärret med er! — Belägra frostens hufvudfästen, gräf diken kring dess högkvarter, sköfla dess bo, jaga nidingen ur hans egen kula, då får ni fred och ro också på berg och backsluttningar.“

— Det vore väl det bästa medlet.

— Det är det enda medlet, absolut det enda! Men det är nu alltid så här i världen, att den enda utvägen lämnas obegagnad. — „Det går ju nog för sig för den rike kontolaprosten,“ säga de, „men vi ha inte sådana tillgångar som han.“ Men det kapital, som erfordras för detta, ligger oförräntadt på hvarje ugnsbänk, hvarje stugbänk i vårt kära finska fosterland. Jag har talat om

dessa saker vid alla tillfällen — hemma, ute i socknen, på läsförhör, till och med i predikstolen, men i stället för att lyda och följa mina råd, kalla de mig „kärrprosten“ och säga: „Nu predikar han igen om sina sumpmarker.“ Men jag har, skall jag säga, fått själfvaste Snellman att predika öfver samma text — för öfrigt en sällsynt skarpsinnig och mångsidig man, ehuru det icke tyckes vara rådligt att gå och säga det till min käre svåger och öfriga Helsingforsherrar. En gång, när jag förde gossarna till skolan, talade jag med honom om dessa mina försök, han blef intresserad, funderade på saken och skref en lång och saklig artikel i Saima. Regeringen borde anslå medel för att understödja sträfvandena att uttorka kärren, skref han. Men huru skulle regeringen begripa sig på sådant? Min svågers bror, senator Hartman, „hans allvetenhet“, lär ha yttrat: „Hvad, gräfva ned landets pengar i dess bottenlösa kärr — hvilken utmärkt sparbank!“ Men är det finanspolitik att samla pengar på kistbottnen, tills någon kommer och far af med hela kassan? Jag för min del skulle nedlägga alla statens medel, hvarje kopek, i jorden. Se, en sådan matjord! — Prosten stod i diket, och Antero måste hoppa ned till honom. — Det är som den renaste, finaste kompost! Och i vårt land finnes det lika många sådana kärr som det finnes sjöar.

— Pappa, hallå! ropade någon uppe på åsen.

— Hallå, hallå!

— Få vi taga den här tallen!

— Hvilken? — Nej, nej! — Jaha, den mindre! — Ja, gärna. — Låt oss gå den här vägen.

Då de nått åsen, där kokkon under tiden vuxit ansenligt, fortsatte prosten, sättande sig på en stubbända:

— Ja, ja, unge män och apollosöner, alla edra sträfvanden för vårt lands och vårt folks bästa kunna ju vara nyttiga nog, men det säger jag: från galen ända har man i alla fall börjat. Vår framtida lycka bygges icke på idéer, på filosofiska system och allsköns teorier. Det finska folket måste söka sin framtid i själfva jorden, bryta sin lyckas tegar ur ödemarker och kärr — ej sträfva upp mot höjderna utan nedstiga i dalarna — mer praxis, mindre teori! Det finska folket måste, om det vill bestå som folk och utföra sin historiska mission, blifva rikt, förmöget, materiellt oberoende. Och det kan ske blott om dess naturliga resurser utnyttja, dess kärr odlas. Skulle jag vara kejsare, så skulle jag påbjuda . . . men då jag nu icke är kejsare, inte ens guvernör, så — vi skola en annan gång tala mera om dessa saker! — nu måste jag ändtligen gå och skrifva min predikan.

— Han är ändå präktig, när han så där talar sig varm, sade Robert, som släpade ett risknippe till bålet. Skada blott, att folket, lika litet som herrarna, uppskattar hans sträfvanden och förstår hans goda afsikter.

Och skada är det, att hans kärrodlingar endast medföra förluster, yttrade en djup basröst alldeles bakom Antero.

— Otto! — Hvarifrån har du kommit?

— Medföra förluster på det sätt gubben sköter dem.

— Otto! Goddag!

— Goddag! Goddag!

Det var Otto Martin, prostens näst äldste son, jordbrukaren, en reslig, groft byggd och skäggig ung man. En jättelik gestalt, med ett vänligt och välvilligt, nästan barnsligt ansikte, hvilket nu uttryckte en synbar belåtenhet öfver att han lyckats öfverraska dem, innan någon blifvit honom varse. Då han i detsamma såg smågossarna tillsammans med Lauri mödosamt och med stor ansträngning släpa den nyss fällda tallen uppför sluttningen, kastade han sin ränsel på marken, ställde sin bössa mot ett träd, fattade med starka armar tallen och bar den till kokkon.

— Nå, nu först blir det då kokko af, när Otto kommer! ropade Naimi till Antero, och smågossarna skreko af fröjd och hoppade som kalfvar omkring brodern. — Ni, magistrar, gå ändå inte upp mot honom!

Och nu kom det lif och fart i arbetet, och snart reste sig en kokko så präktig, att dess like aldrig skådats ens på den för sina väldiga midsommarbål vidtberömda Kontola kokkobacke.

8.

Det var gammal tradition på prästgården, att man midsommaraftonen, strax efter kvällsvarden, i högtidlig procession vandrade upp till kokkobacken. I spetsen för tåget gick spelmannen, en klarinettblåsare och f. d. soldat, med en savolaxjägares slitna uniformsmössa på hufvudet och sitt i en röd duk insvepta instrument under armen — duken och klarinetten en styggelse för de väckta. Efter spelmannen tågade smågossarna, en med en af grönt omvirad flagga, en annan med en trumma, en tredje med ett pärtbloss, en fjärde och en femte med en gammal gryta, fylld af glödande kol, hvilken de buro på en stång emellan sig. Så kommo prosten med dryckeshornet, professorn, fruarna och flickorna och sist och slutligen ungherrarna, enhvar med sin börda: kaffeservisen, punschbålen, arraksflaskan, en bar en koskälla, en annan ett plåtspjäll. Otto marscherade med sitt gevär på axeln, Lauri bar en gammal trumma, ett minne från forna, krigiska tider, Naimi medförde sin kantele, alla hade ungt,

grönskande björkris i händerna och blommande kvistar af rönn och hägg i hattarna.

Då musikanten befriat sitt instrument från dess omhölje, skrufvat om det och på försök blåst några fanfarer, satte sig tåget vid gevärets knall i rörelse under tonerna af Björneborgarnas marsch, till hvilken trumman och spjället slogo takten. På gården och på vägen, som ledde till kyrkan, anslöt sig till processionen en lång rad bönder, hvilka med undran åsett det stolta tåget.

Då man närmade sig kyrkan, varseblef prostinnan invid stenmuren Helander och hans fru, hvilka sutto tillsammans med en skara väckta. Hennes ansikte fick ett förskräckt uttryck.

— Stolt, håll upp! — Säg åt honom, att han inte får spela utanför kyrkan! — Lauri, sluta!

— Hvarför? Låt honom spela!

— Nej, nej, ser du inte, där sitta ju väckta.

— Allt skall man höra! — och Lauri slog sin trumma ännu kraftigare.

— Nå, men —! Inte utanför kyrkan! De komma just från aftonsången.

— Har nu också mamma blifvit pietist?

— Detta är ju på intet sätt opassande, bry dig icke om det! sade professorskan.

Men prostinnan sökte Hanna, det var egentligen för hennes skull hon velat afbryta musiken. Men Hanna var icke med.

De väckta stodo lutade mot kyrkans stenmur, ett litet stycke från landsvägen, några med ryggen åt tåget, andra vända mot detsamma. De rörde sig icke, enhvar stod som han stått; de vände icke på hufvudet, deras ansikten voro stela som masker, det var som hade de hvarken sett eller hört något. Antero igenkände i flocken husbonden på Rajavaara, hans dotter och den gamla värdinnan.

— Följ med, skörtfolk! hörde han en ung man i eftertruppen utropa.

— Tyst! — Där är ju en präst ibland dem! — bannade en annan.

— Präst ha ju vi också!

Sedan kyrkan passerats, svängde tåget in på den branta stigen uppför åsen och slingrade sig fram mellan tvenne sekelgamla, resliga furor, hvilka på krönet af backen bildade en port till platsen för kokkon. Vid kyrkan hade en mängd människor slutit sig till processionen, och andra stodo redan och väntade uppe på åsen, ty i hela socknen var prästgårdsherrskapets midsommarfest berömd och beryktad, denna fest, där det sjöngs och dansades och där enhvar bjöds på läckerheter och dryckjom och där man till slut fick taga sig en munter svängom.

Då åsen uppnåtts, vandrade man några hvarf kring kokkon, så gjorde man halt och bildade en ring kring bålet, och så begynte gossar och flickor en ringdans, som fortsattes ända tills man

hunnit taga fram de medförda mat- och dryckesvarorna och duka upp dem på borden. Kaffet serverades ur en ofantlig kaffepanna, och husfadern iskänkte egenhändigt en brännvinssup åt de mest ansedda bönderna. Allt detta i förbidan på solnedgången. Ty det var en gammal plägsed, att kokkon icke fick tändas, innan solen sjunkit, och att den ej heller fick slockna, innan solen på nytt gått upp.

— Få vi icke nu, få vi icke nu? ropade de otåliga smågossarna, af hvilka några samlats kring kolgrytan, blåsande i glöden för att hålla den vid makt, andra åter stodo väntande med sina pärtbloss.

— Nu! — Och så dånade ett skott ur det gamla flintlåsgeväret, de brinnande blossen kastades in i kokkon, halmkärfven flammade upp i full låga, enrisbuskarna fattade sprakande eld, flammorna flögo fladdrande upp i toppen af den gran, som uppställts som stödjepelare, och där mottogos de af en massa tjärade blånor, som bringade lågorna att lustigt svinga sig upp mot skyn.

— Väl gjordt!

— Hurra!

Det var gammal sed inom socknen att först sedan prästgårdens kokko stuckits i brand tända de öfriga.

— Lagmannens kokko! — Kokkon på udden! — Tuulivaaras kokko! — Tre, fyra — sex —

tio! — och snart flammade, lyste och smällde det på hvarje berg, hvarje holme, hvarje udde.

Men på Rajavaara och i dess omnejd sågs icke ett enda bål. Dystert, majestätiskt och bistert stod det mäktiga berget där, och som ett svart, spöklikt kors aftecknade väderkvarnen på dess topp sin kontur mot den klara, bleka himmeln. Det var som hade det där borta legat en annan värld än den, som utbredde sig här och i söder, och som hade kyrkan och denna kokko utgjort gränsen mellan dessa båda världar.

Antero tyckte sig aldrig ha sett något så fantastiskt, öfvernaturligt och oförklarligt som detta rödflammande midsommarbål och alla dessa människor, som svärmade omkring det, belysta af dess sken; som dessa fjärran eldar och spegelblanka sjöar, som denna, omätliga ödemark, öfver hvilken Rajavaara reste sin mörka hjässa. Han greps af en obestämd förnimmelse, att han icke var där han var, att han lösgjort sig från sitt eget jag; han kunde icke öfvertyga sig själf, att det verkligen var han som stod här — det var icke verklighet, allt detta, men icke heller dröm. Han här? Hvem? Hvar? Hvilka voro alla dessa människor? Hade icke han bort vara annorstädes? Hvad betydde dessa eldar? Hvad var prosten, som stod där framför bönderna, professorskan, som med handen skyddade sina ögon för det starka ljusskenet — Naimi, som kastade ris och ruskor på elden? — Skulle just

nu, nu nästa ögonblick, något sällsamt hända honom? Eller hade det redan händt, var detta blott en fortsättning på det, som allaredan skett?

Då såg han tvenne män stå i skuggan af de båda jättefurorna, liksom uppstigna ur jorden; han kände dem strax på grund af likheten med de porträtt af dem, hvilka han sett. De öfriga, hvilka stodo med ryggen till eller hvilkas ögon bländats af eldskenet, varseblefvo dem icke, och en stund stodo de förbidande och småleende. I detsamma upptäckte Naimi dem, hon fällde ruskan, som hon höll på att släpa fram till bålet, slog ihop händerna och utbrast:

— Pappa, se!

Prosten stod en stund tveksam, som hade han icke trott sina egna ögon, så bredde han ut sina armar och skyndade främlingarna till mötes:

— Snellman! — Lönnrot! — Ha ni fallit ned från himmeln? — Eller har en brinnande vagn . . . ?

— Nej, endast en rackarkärra, sade Lönnrot.

— Nå men —! Har man sett på maken! — Stig fram, stig fram! — Herrarna känna hvarandra — professor Hartman, doktor Lönnrot — rektor Snellman!

— Har den äran — och professorn bugade sig med öfverdrifven artighet.

— Har den utomordentliga äran, svarade

Snellman i samma tonart och svängde sin hatt med en stor, sirlig gest.

De trädde nu fram, och äfven Antero fick trycka deras hand. Naimis ögon strålade, Roberts kinder färgades af en lätt rodnad, Lauri var stum af förvåning och förtjusning, öfverallt hördes hviskningar „Snellman — Lönnrot!“ och Antero kunde icke på en lång stund taga sina ögon ifrån dem.

Lönnrot såg ut som en tavastländsk bondvärd, hans ansikte var groft och rödbrusigt, men på samma gång intagande, hans blick uttryckte på en gång allvar och godmodig humor. Han var klädd i vadmalsrock med sammetskrage, på hufvudet bar han en grön klädesmössa med skärm och på fötterna pjäxor. Snellman var en kort, undersätsig man, hans drag voro liksom huggna i sten, men i afsaknad af den sista slipningen; han hade hög panna och lång stor haka, hans blick var mild och varm under buskiga ögonbryn, hans röst sträf och en smula stammande. Hans klädsel var vårdad, nästan sprättaktig, och han konverserade artigt med prostinnan, professorskan och Naimi. Antero betraktade dem båda med vördnad, beundran och förvåning. Det var således dessa, dessa två, som voro de hörnstenar, på hvilka Finlands framtid skulle byggas! Just dessa! — Han försökte uppfånga hvarje ord de uttalade.

Snellman höll som bäst på att redogöra för huru de kommit dit:

— Lönnrot kommer till mig med ränsel på ryggen, stadd på runosamlarefärd — han ber mig följa med, åtminstone hit till Kontojärvi — till fots — tänk er, mina damer, till fots, ehuru han inte ämnade samla runor förrän han nått ryska Karelen. — „Gå du, men jag för min del föredrar att åka.“ — Slutligen lyckades jag ändå öfvertala honom, men vid hvarje backe steg han af — jag tycker, att han åtminstone hade bort spara på sina skoplagg, om han också inte ansåg sig behöfva skona sina fötter.

— Var så god, farbror Snellman! — sade Naimi, som bjöd honom te. — Huru mår Saima?

— Tack! — Huru Saima mår? Hennes hälsa är betryggad. Mina vänner i Helsingfors ha dragit försorg därom genom att sända henne en husläkare, som nu på alla upptänkliga sätt försöker afhålla henne från allt, som möjligen skulle kunna skada hennes för dem så dyrbara hälsa: från att förifra sig, från att förslösa sina krafter på alltför våldsamma hugg — han tager nog god vård om henne — stryker och ändrar. — Tack för vänligheten att fråga. Saima kan nu slumra i ro.

— Men förskräckligt sparkar och väsnas hon ändå i sömnen, sade Lönnrot, som satt på en bänk och drack sitt te.

— Robert, hviskade prostinnan. Nu kunde ni ju få ihop en kvartett — sjung nu — det skulle passa så bra! — Hon var på sönernas vägnar förtjust öfver gästernas ankomst, och snart

klingade fyrstämmig studentsång dem till välkomsthälsning.

Under sången hade punschbålen blandats, glas blifvit framsatta och framför gästerna ställts prostens dryckeshorn, hvilket han vid sin afgång från universitetet och kuratelet inom sin afdelning fått mottaga som ett minne af den.

— Förlåt, mina herrar! — sade prosten, då sången upphört och han fyllt hornet och åter ställt det tillbaka på bordet. — Förlåt, sade han med ett fint leende, — men såsom gammal student kan jag icke underlåta att fatta bägaren, som står här framför mig. Och då jag fattar denna bägare, så kan jag icke underlåta att hålla ett tal. Och då jag en gång håller ett tal i närvaro af Elias Lönnrot och Johan Vilhelm Snellman, så kan jag icke underlåta att rikta mina ord till dem!

— Bravo! Bravo!

— Jag har i mitt hus mottagit många berömda gäster, mina dörrar hafva öppnats af vårt lands mäktigaste män, landshöfdingar, senatorer, grefvar och baroner — jag säger detta icke för att skryta med mina förnäma bekantskaper, lika litet som någon annan gästgifvare kunde göra det —

— Så får du icke säga —

— Alla prästgårdar äro gästgifverier — nåväl, men aldrig har mitt hus vederfarits en sådan ära som nu, då samtidigt tvenne män sådana

som Snellman och Lönnrot kommit på besök.

— Hör på pappa!

— Du gamle gustavian, sade Snellman.

Han var verkligen nu ståtlig och fin, en världsman från topp till tå; landtprästen var fullkomligt försvunnen.

— Bror Lönnrot och jag äro gamla bekanta allt sedan den tid, då jag hade glädjen och äran, visserligen af en händelse, att deltaga i stiftandet af Finska Litteratursällskapet. Det finnes icke en man i detta land, möjligen med undantag af våra pietister, hvilken icke skulle erkänna storheten af hans lifsgärning. Han är det finska folkets urbild, dess förverkligade ideal. Kanske har han otaliga gånger förut fått höra dessa ord, men det gör likväl hans anspråkslöshet godt att höra dem ännu en gång till. När han träder in, och så som han träder in, är det som skulle hela folket inträda för att med sin närvaro hedra huset.

— Nu tror jag att du pratar strunt, bäste bror, sade Lönnrot. — Men prosten låtsade icke höra, utan fortsatte:

— Rörande bror Snellmans förtjänst och betydelse äro meningarna delade — icke sant, ärade svåger?

— Utan tvifvel.

— Icke ens jag, ehuru jag i så mycket är af samma mening som han, kan i allt *jurare in verba magistri.* Jag förstår icke, rent ut sagdt,

alla dessa nymodiga språk- och nationalitetsteorier, uppställda som villkor för politisk enhet — hos oss liksom annorstädes trifvas ju skilda språk och skilda nationaliteter väl vid sidan af hvarandra — och jag erkänner också lika öppenhjärtigt, att din filosofi, liksom all filosofi öfver hufvud, för mig är — en alltför benig bit; jag har aldrig förmått svälja den, och icke ens vårt universitet har förmått det — hm! ja, förlåt, käre svåger, om jag vidrört en ömtålig punkt. — Men dina nationalekonomiska idéer, bror Snellman, dem sväljer jag utan att ens tugga.

Munterheten hade efter hand stigit, och till och med professorn måste mot sin vilja draga på munnen.

— Men skämt åsido! fortsatte prosten — jag har nog vetat, att du varit en klok, skarpsinnig och mångsidig man, bror Snellman, men aldrig hade jag likväl kunnat ana, att du, filosofen och teoretikern, skulle vara så grundligt förtrogen med det praktiska lifvet, med ekonomi, jordbruk, handel och näringar, som du visat dig vara. Man vore frestad att tro det du aldrig sysselsatt dig med annat än detta. Att jag, unge män, lofprisar den af eder på helt andra grunder uppburne mannen för allt detta, kan säkerligen förekomma eder högst prosaiskt och profant, i synnerhet så här i naturens sköte vid midsommareldens flammor — men däraf hjärtat är fullt,

därom talar munnen. — Aldrig har han, vår ärade gäst, enligt min åsikt, nedskrifvit ord vackrare än dessa, hvilka ingingo i senaste nummer af Saima: „Hvarför skulle ej finnen kunna hoppas att en gång se sina sjöars stränder lysa af idoga städer och kring dem odlade fält, där ingen äng lämnas blott åt vindarnas och regnets vård, där ingen åkerteg står utan grönska, att se de långa strimmorna af ångbåtarnas rök och i solen blänkande segel lifva deras nu afskräckande ödslighet", dessa ord, med hvilka han slutar sin artikel om i hvilken riktning våra sträfvanden på det praktiska området borde gå. Jag skulle hafva lust att tala mycket mer om dessa saker, men jag fruktar, att om jag en gång begynte predika öfver denna text, först morgondagens prästklockor skulle afbryta mig. Och huru skulle det då gå med min midsommarpredikan? Jag vill blott tillägga, att filosofer och teologer och alla möjliga andra lärda män äga vi mer än nog, men af praktiska tänkare blott ett ringa fåtal och ännu färre män, som förverkliga och tillämpa dessa tänkares idéer. Och därför, bror Snellman — han höll på att blifva allvarlig och högtidlig, men anslog på nytt en skämtsam ton — därför är det alldeles öfverflödigt, att du tänker på universitetet — —

— Jag gör det icke heller mer. —

— De äro sura, sade räfven om rönnbären, log Lönnrot.

— Jag har ett så utmärkt tillfälle att omsätta mina idéer i praktiken, såsom rektor för Kuopio högre elementarskola.

Men prosten lät sig icke störas, utan fortsatte:

— Universitetet kan nog komma till rätta utan dig, men landet kan icke undvara dig. Vore jag kansler, bror Snellman, så skulle jag aldrig utnämna dig till professor i filosofi. Men vore jag kejsare, så skulle jag ställa dig på den plats, där du till vårt lands båtnad bäst skulle förmå arbeta på förverkligandet af dina idéer — jag skulle kalla dig till — senator! Skål! Klockan är tolf, det är din namnsdag, hurra, *Johan* Vilhelm Snellman.

De unga hurrade, alldeles hänförda. — „Pappa är präktig! Verkligen utmärkt!“

— Skål, senator Snellman!

— Tack, herr professor, men så lätt blifva herrarna ändå inte mig kvitt.

Snellmans och Lönnrots skål dracks ur prostens stora dryckeshorn till stor fröjd och förvåning för bönderna, som utan ett ord följt med alla dessa ceremonier, tal, sånger, skålar och hurrarop. Stämningen steg. Sedan några sånger sjungits, trädde Snellman fram. Han var synbarligen vid godt humör och muntert lynne.

— Jag får tacka för äran! sade han — tacka för äran. Jag har hört påstås, att människan

finner mer behag i sådana loford, som hon icke förtjänat, än i sådana, som hon verkligen gjort sig värd af. Jag vill nu ingalunda tillmäta mig den kapacitet, som fordras för ett senatorsämbete, hvilket i förbigående sagdt nog icke så sällan faller just på den oförtjäntes lott, så hvad den saken angår — men jag kan likväl icke neka till, att det vänliga erkännande, som från så kompetent håll kommit Saimas ekonomiska artiklar till del, varit till den grad angenämt för mig, att jag berusad af detsamma gärna skall lämna alla filosofiska teorier om språk och nationalitet därhän och låta dem hvila i frid på den plats min ärade vän behagat anvisa dem. Jag måste likväl bekänna, att jag skulle hafva god lust att tvinga dig att svälja också min beniga filosofi, och det så mycket hellre, som jag vid denna svåra operation såsom assistent ägde att tillgå den utmärkta bål, som prostinnan och hennes älskvärda döttrar tillredt — ty, såsom ni vet, underlättar en sup märkvärdigt nedsväljandet af den benigaste bit och stryker balsam på hvarje rispa. Du kan vara öfvertygad om, att det nog en gång kommer att ske, om icke förr så åtminstone i nästa nummer af Saima, då jag hoppas kunna bevisa att det just är benen, skelettet, som hålla köttet ihop.

— Jag är nu genast redo för operationen.

— Nåväl, tack i alla fall för dina vänliga ord.

Snellman bugade sig artigt för värd och värdinna, och de gamla herrarna slogo sig ned kring bordet.

— Kasta mer ruskor på elden, pojkar! uppmanade prosten. — Snellman och Lönnrot! Nu skola vi ha riktigt roligt. Jag kan icke säga hvilken glädje er ankomst beredt mig. Jag kan knappast ännu tro mina ögon, att ni verkligen är här. Se så! — Svåger, sätt dig här!

— Tack, jag har nog bra här också.

— Husbönder, kom närmare! — smaka på detta vin Visa, om ni kan taga er en klunk ur detta horn — „utan att af drycken dyrbar på ditt bröst en droppe drypa“, såsom Lönnrot skulle säga. Vet ni, hvilka dessa främmande herrar äro?

— Nog känna vi alltid herr professorn.

— Och det här är den där kajanadoktorn, som gifvit ut Kalevala. Den tredje är rektor Snellman från Kuopio, som är en varm vän till det finska folket.

— Det smakar nog bra, stor tack!

Efter att ha smakat på bålen, drogo sig husbönderna igen något längre bort, där de bildade en särskild grupp, till hvilken flickorna allt emellan buro förfriskningar.

— Jaha, sade prosten, som åter slagit sig ned midt emot Snellman, — här sitta vi nu i ett riktigt symposion, beredda att lyssna till Plato i egen hög person — där den blå himmelen, här furornas pelarsal — där Arkipelagen, där själfve Orfeus, men hvar är hans strängaspel?

— Här! — och Naimi lade sin kantele på bänken bredvid Lönnrot.

— Nå, Plato, demonstrera nu då din beniga teori!

— Ja, ja, sade Snellman, med de stackars filosoferna har alltid en Aristofanes drifvit gäck, både du och många andra. Men om jag likväl får säga dig en bitter sanning, så dikas icke ens ett kärr utan i praktiken omsatta teorier, åtminstone icke utan nationalitetsteorier. Orsaken till att dessa gubbar, såsom du ofta klagat, icke uppfatta välsignelsen af dessa dina kärrodlingar, med hvilka du vill saliggöra dem, är deras förkärlek för allt gammalt och vant och deras motvilja för hvarje experiment. Men denna förkärlek står i direkt kausalförhållande till okunnigheten, hvilken åter är en följd däraf, att folket icke är väckt till självmedvetande vis-à-vis sina egna sträfvanden. Lämnande åsido all lärdom och vetenskap, vill jag blott belysa detta mitt påstående med ett exempel. För några år sedan stod jag i ett främmande land, likgiltigt hvilket, på ett högt berg, från hvilket jag hade utsikt öfver en vidsträckt slättbygd. På denna slätt såg jag flere af landets mest blomstrande handels- och fabriksstäder, städer, om hvilka jag visste, att de inom sina murar slöto universitet, museer, bibliotek, d. ä. industri, litteratur, konst. Landsbygden mellan städerna var ett enda åkerfält, en enda trädgård, under det de höjder, på hvilkas högsta spets vi befunno oss, voro bevuxna med väl skötta skogar. — „I detta land måste det finnas en utmärkt

regering, som alldeles särskildt ömmar för sina undersåtars väl, då allt företer en så blomstrande anblick," sade jag till den person, som följt mig på min promenad. — „Vår regering är hvarken bättre eller sämre än regeringar i allmänhet pläga vara," svarade han, „och vi veta ju alla, af hvilken halt de nu för tiden äro här i Europa. Det är verkligen ett under, att de fortfarande kunna bibehålla sig, men jag tänker, att deras dagar snart äro räknade — men hemligheten med vårt välstånd ligger däri, att vårt folk är vaket, upplyst och själfmedvetet. Det styres icke, det styr sig själft. Århundraden igenom har det kämpat för sin tillvaro och på samma gång utvecklat sitt språk, riktat sin litteratur, skapat en egen kultur och utbredt densamma bland alla lager af befolkningen, väckande kärlek och vördnad för densamma. Enheten i språk och kultur har skänkt landet ökad styrka, födt en mäktig känsla af samhörighet och nationell själfständighet hos alla, alstrat särskilda utvecklingsformer, hvilka länkat exploateringen af landets tillgångar i dess riktiga gängor — också på det ekonomiska området. Resultaten af denna nationella kultur kan ni, min herre, se här framför er. Och de hafva vunnits i trots af att regeringen, hvars för hållande till folket blott är den maktägandes och skattuppbärarens, icke blott icke understödt detta framåtskridande, utan till och med försvårat och motarbetat detsamma." Och min kännedom af

detta lands historia sade mig, att han talade sanning. Det var, bäste bror, således ändå nationalandan, den rätt förstådda och rätt utvecklade teorin om nationell enhet, som enligt min väns mening åstadkommit all denna blomstring, det var, så att säga, en paragraf af Hegels filosofi omsatt i praktiken.

— Såvida det nu icke varit praktiken, som utgjort grundlaget för den filosofiska teorin, i stället för tvärtom?

— Gärna för mig, herr professor, ty om det också varit så, bevisade det endast, att teorin icke är en lös spekulation, utan äger fast fot i verkligheten.

— Ja, ja — sade prosten betänksamt.

— Och ovillkorligen måste jag då tänka på ett annat land, på andra fält och dalar, där det bygger och bor ett folk, som aldrig ägt någon egen kultur, som icke ens i materiellt hänseende nått mycket högre än ociviliserade jägar- och nomadfolk — oaktadt en vis regerings faderliga omsorger. Och hvarför? Hvarför skall vårt land nästan på alla områden vara så ytterst föga upparbetadt? Hvarför skola fattigdom och nöd vara de epitet, som vi oftast tillägga det samma?

— Månne det icke är vårt lands karga jordmån, som hindrat oss från att flyga högre än vingarna bära, yttrade professorn, hvars ton och ansiktsuttryck vittnade om, att han ansåg saken

vara så klar, att det egentligen icke lönade mödan att diskutera den.

— Karg jordmån och strängt klimat ha icke förmått hindra holländarna att nå materiellt välstånd och omskapa sitt land till ett paradis, ehuru de måste eröfra detsamma ur hafvet, medan hafvet i stället skänkt och allt fortfarande skänker oss jord gratis.

— Skål, bror, bra taladt!

— Jag är herr professorn tacksam för, att han gifvit mig tillfälle att vädja just till Hollands exempel. Svårigheterna äro, ifall de icke fullkomligt öfverstiga folkets krafter, blott ägnade att spänna dem för att slutligen besegra alla hinder och att utveckla folkets energi och företagsamhet. Äfven i ett annat afseende är Hollands exempel lärorikt. Vi sakna just det, som lifvat holländarna under alla deras strider mot både yttre fiender och inre svårigheter, vi sakna den känsla af nationell enhet, som samlande riktar och koncentrerar olika viljor och skilda sträfvanden på gemensamma kraftansträngningar. Det är afsaknaden af detta, som hindrar oss från att, utan regeringens bistånd och de maktägandes ledning, sammansluta oss till enigt samarbete, såväl när det är fråga om mindre uppgifter, som när det gäller gemensamt gräfvande af utfallsdiken eller gemensamt sänkande af en sjö.

— Sant, mycket sant — kom närmare, gubbar, så får också ni höra. — Den enda uppgift,

hvarom hela folket samlar sig, är dåsandet på ugnsbänken.

Men husbönderna sutto fördjupade i sina egna historier, och prosten riktade igen sin uppmärksamhet på den ärade gästen, kring hvilken småningom alla intresserade skockat sig — Robert, Lauri och Antero, allt mellan växlande förstående och förtjusta ögonkast.

— Finland är nog egentligen ett rikt land, och vi äga sannerligen alla förutsättningar för materiell förkofran. Vårt lands naturliga hjälpkällor äro ingalunda torftigare än månget annat lands. —

— Nå, se där, detsamma har jag alltid sagt! utbrast prosten.

— Men hvad är Finlands jordbruk, om det nu ens förtjänar detta namn — intet annat än skogssköfling genom svedjebruk. Intet annat än en liten åkerlapp midt i en stor ödemark. Dess handel? En hop småstäder, som med hvarandra täfla om, hvilken som bäst skall förmå draga upplandsbonden vid näsan och bibehålla honom såsom lifstidsklient, men hvilka icke hafva en aning om de förmåner ett samfäldt bevakande af gemensamma intressen medför. Dess industri? Ett antal handtverksskrån, hvilka icke hafva något annat gemensamt än inbördes afund. Vi befinna oss ännu i mångt och mycket på en medeltida ståndpunkt. Enhvar sträfvar blott för egen räkning, enhvar odlar sin egen teg och beundrar sitt eget

verk. Enhvar lefver, frodas eller förtvinar i sin egen hydda, sin egen by, sin egen syssla. Längre än så sträcker sig icke för största delen af det finska folket dess fosterland. Ett helt Finland, ett finskt samhälle, ett finskt fädernesland finnes icke, om också universitetet tror sig vara dess hjärta, ämbetsmannakåren dess lemmar, prästerskapet dess samvete, den s. k. bildade klassen dess ryggmärg. Ännu vet man intet om ett verkligt Finland, om ett verkligt finskt folk, dess öden och dess behof, ännu frågar man icke efter, ännu förstår man icke att arbeta för dess fromma. Några enskildas entusiasm och ifver båta föga, så länge denna förståelse saknas, så länge hela folket icke vet att bevaka sina intressen och tillfredsställa sina kraf, och under sådana förhållanden kan det icke uppstå några praktiska sträfvanden utöfver de små dagsbekymren och den giriges samlande på kistbottnen. — Nå ja, fortsatte han med en axelryckning, — det finnes ju nog de, hvilka anse att allt är som sig bör. Utan afbrott få ni lyssna till vår förträfflighets vaggsång, och den som stör denna ro är en fridstörare.

— Det är lätt att måla svart i svart — det är lätt att var missbelåten — men så nedslående som herr rektorn framställer vårt lif och våra förhållanden kunna de gudskelof dock icke vara.

Snellman svarade icke genast professorn, ty hans cigarr hade slocknat. Han tände den

på nytt, och utblåsande lätta rökringar fortsatte han:

— Herr professorn har kanske delvis rätt. Låt oss icke vara orättvisa emot oss själfva, icke underskatta vår förträfflighet. Vi äga ju nog mycket, hvaröfver vi kunna känna oss stolta. Äta vi icke godt, utom då vi äta barkbröd? Dricka vi icke godt, och mycket — folket har ju sitt brännvin året om? Och sedan vi ätit och druckit, sofva vi den långa vinternatten bak den sköna varma ugnen och drömma så godt den stilla drömmen om alltings fullkomlighet. Sannerligen är icke detta idealiska förhållanden, som månget annat folk skulle afundas oss. Skada blott, att vi icke kunna exportera vår sömn och med denna naturprodukt lyckliggöra den öfriga världen. Men vi exportera ju i stället litet tjära, vi tillverka ju korf och tvål och osande talgljus och raumospetsar och viborgskringlor. Och trycka och köpa vi icke böcker, och utgifva vi icke tidningar? Och om tvål och tidningar och böcker också skulle förekomma sparsamt, så begagnas korten desto flitigare. Det finnes stora folk och rika länder, hvilka måste åtnöja sig med blott ett enda språk såsom bildningsförmedlare, medan vi däremot äga tvenne och nu till och med ett tredje erbjudes oss. Was willst du noch mehr?

Professorn svarade blott med en axelryckning.

— Skämt åsido, sade prosten, — men då det nu var fråga om mina kärr — så apropå språket — hvad har det och dess enhet egentligen med dem att göra —?

— Andlig kultur är ett villkor för materiell kultur, icke sant? frågade Snellman skarpt.

— Ja, erkännes!

— Nåväl, men ett folks, lika väl som en enskild individs ord, idéer och hela väsen lefva i språket, få sitt uttryck blott i det och blott med dess tillhjälp. Hvar har man sett ett folk utveckla sig såsom sådant utan eget språk och utan att odla detta språk? Hvar finnes en nationell kultur utan eget språk? Men hvad hafva vi gjort till fromma för folkets språk, till fromma för dess litteratur, om vi frånse ett och annat lysande undantag? Hvad har landets intelligens, dess bildade och mest upplysta klasser, uträttat? Det finnes icke en enda man inom vare sig skola eller universitet, som besjälats af en så stark kärlek till det finska folket, att han gjort ett försök att ändra dessa förvända förhållanden. Hvar finnas de finska tidningarna? Hvem har ens försökt skapa en finsk kultur? Det lilla vi äga i denna väg har folket, allmogen själf, frambragt. Men på denna klassiska grund bygger ingen vidare.

Han hade blifvit allt varmare, hans tal var visserligen långt ifrån ledigt, tvärtom något hackande och stammande, men hans ord voro mål-

medvetna och kraftiga, genomströmmade af en inre, inspirerande glöd. Antero hade ju nog hört sina kamrater uttala dessa idéer i sina festtal, men aldrig hade han tillägnat sig dem så som nu. Nu voro de lifsens ord för honom. Vid de mest verkningsfulla punkterna sågo än Robert, än Naimi på honom, liksom för att söka hans bifall, liksom för att säga: „Hör du! Sade vi det icke!“ Lauri stod vid hans sida, ömsom bleknande, ömsom med kinderna purprade af en häftig rodnad; då och då bytte han om fot, och hela tiden höll han sina blickar fästa på professorn.

— Det var präktigt, mumlade han, och en annan gång hviskade han till Antero: Se på professorn! se på professorn! — Nu fick han sig! — Se på hans min!

— Herr rektorn talar, som skulle vi icke äga någon bildning, icke någon historia . . . som skulle . . . som skulle alla de århundraden, under hvilka vi lefvat i en ärofull förening med det gamla moderlandet . . . som skulle vi hafva varit och allt fortfarande vara barbarer!

— Det har jag ingalunda påstått, och jag önskar på inga villkor beröfva Sverige äran af allt det goda det skänkt Finland, lika litet som jag önskar beröfva Finland äran af alla de uppoffringar och lidanden det iklädt sig under den svenska tiden, två saker hvilka i det närmaste taga ut hvarandra, svarade Snellman, som försökte vara så lugn som möjligt och genom

höfligheten i sin ton förminska skärpan af sina ord. Men huru värdefull och dyrbar denna skandinaviska, eller rättare sagdt germanska, bildning — för att nu tala blott om den — må vara för. oss, så är den likväl blott ett lån, ett lån, för hvilket vi i förbigående sagdt fått betala i ränta ända till femtio för hundra. Men huru som helst, hela andan i denna kultur, hvilken vi fått mottaga som ett lån, är helt och hållet skild från den, som utmärker den finska allmogens sätt att tänka och känna. Dess litteratur har aldrig varit det finska folkets, kan aldrig blifva det och förmår aldrig ersätta bristen på en egen finskspråkig litteratur. Den svenska litteraturen i Finland har ingen forntid haft och skall aldrig heller någon framtid ha.

Professorn hade stigit upp och begagnade sig af det tillfälle som erbjöds, då teet serverades, till att aflägsna sig från bordet. Snellman fortsatte:

— Man säger, att det finska språket icke skulle kunna fylla den kulturuppgift man önskar tillerkänna det, att det ännu icke är tillräckligt utveckladt för att kunna tjäna som undervisnings- och ämbetsspråk, att det skulle uppstå en stagnation i det kulturella framåtskridandet, rättsvådor, att bildningsnivån skulle sjunka o. s. v.

— Men skulle det icke verkligen gå på det sättet? yttrade professorskan, som också stod i beråd att aflägsna sig.

— Fru professorskan tillåter kanske också mig att göra en liten fråga, svarade Snellman med en artig bugning. — Det finska språket har i århundraden begagnats vid religionsundervisningen, och har det mig veterligen skett utan fara för religionen och moralen, ja, man kan till och med påstå, att den religiösa och sedliga medelnivån säkert stigit, allt sedan latinet fick gifva vika för modersmålet. Månne nu Guds ord lättare och enklare tolkas på finska än lagens?

— „Han som ser i allas hjärtan neder, han förstår nog ock hvad finnen beder,“ sade Agricola i tiden, inföll Lönnrot.

— Men om således det finska språket kunnat begagnas i kyrkan, i böner till den högste, i tal rörande människans högsta och viktigaste angelägenheter, hvarför skulle det då icke kunna begagnas i tingssalar och ämbetsverk, hvarför skulle det icke vara tillräckligt utveckladt för att lära folket additions- och multiplikationstabellen och inviga oss i Euklides' elementa?

— Sant, mycket sant, sade prosten, och de ungas bifallsmummel beledsagade hans ord. Professorskan satt röd, utan att yttra ett ord.

— Och den fara, som ligger däri, att en anklagad förhöres och dömes på ett tungomål, hvaraf han icke förstår ett. ord, tynger icke också denna omständighet i vågskålen till förmån för landets eget språk?

De unga kunde icke mera behärska sin hänförelse.

— Bravo! utropade Robert och Antero nästan på samma gång, och Lauri gjorde en häftig gest och svängde sig ett hvarf rundt.

— Huru som helst, fortsatte Snellman och reste sig, — det är numera blott en tidsfråga, när denna sakernas nuvarande ställning skall förändras, kanske sker det helt snart. Det är så skönt att någon gång vara optimist — åtminstone nu i fagraste högsommartid, då det nästan förefaller omöjligt att tänka på den gångna vintern och den stundande hösten. Edra ögon, ni unga, komma kanske att få bevittna det. Utvecklingen går ofta med snigelgång, men lika ofta kan den taga språng öfver årtionden, ja, till och med öfver århundraden — och då alltid trots de värsta svårigheter, trots de ogynnsammaste förhållanden.

— Det vill säga genom revolution! sade professorn, hvilken efter att ha vandrat ett hvarf kring kokkon, icke kunde låta bli att komma tillbaka, för att strax igen vända sällskapet ryggen och gå bort.

— Ja, ifall Lönnrot beträdt revolutionens väg genom att plötsligt smälla sin Kalevala på bordet framför oss, då må man också kalla fortsättarna af hans verk revolutionärer!

— Hvarför skall du nu, bästa bror, blanda mig i dessa saker!

— Det kommer icke att vara någon revolu-

tion, utan den naturliga vårbrytningen efter en lång vinter! Ty jag för min del tror åtminstone, andra må gärna tvifla huru mycket som helst, jag tror, att denna litteratur skall uppstå, detta språk komma till sin rätt, innan vi ens kunna ana det. Tiden bär dem båda i sitt sköte, och hvad tiden en gång vill skapa, det kan ingen makt i världen hindra. Han här, — han visade på Lönnrot — han har redan gjort undan de förberedande arbetena, lagt grunden icke allenast för den finska poesin, utan också för prosan. Herrar lärare och tjänstemän behöfva blott vända sig till honom för att få de nödiga termerna, nota bene, om de för öfrigt behärska det finska språket, så som de borde. Samma ära som man nu tillerkänner den förste finske bibeltolkaren, samma ära skall efter några århundraden tillerkännas dem, hvilka åt eftervärlden räddat den finska folkpoesin, utvecklat det finska språkets lagar och skänkt den finska nationallitteraturen dess första originalarbeten.

— Skål, Lönnrot!

— Nå, börjar man nu riktigt hålla festtal för mig!

— Jag ville blott fråga dessa unga, visande på dig, då du nu råkar sitta här ibland oss, fråga dem, om de veta, hvar de män finnas, hvilka skola fortsätta ditt verk. Måhända skall någon af dem, någon af deras kamrater göra det. Men hvar de än må finnas, hvarifrån de

än må komma, ett är likväl visst, endast af en ny generation, uppvuxen under en nationell bildnings befruktande inflytande, kan väntas förmåga att skapa en inhemsk litteratur, endast af en ny, finskspråkig och om jag så får säga finsktsinnad generation, hvilken förutom kärlek till det finska namnet och det finska språket äfven förvärfvat sig förmåga att begagna detsamma — och om jag får säga er min mening, unge män, så anser jag, att hvarje svenskt ord, det må hafva användts i skrift eller tal, är jämförelsevis bortkastadt för den finska litteraturen och er egen ära. Endast edert finska modersmål ger eder, edra skrifter och all er verksamhet — jag säger det öppet — på hvilket område som helst en bestående plats i vårt folks hågkomst. Ni behöfver ingalunda vara några snillen, ingalunda utföra några stordåd, alla resultat och önskningsmål skola uppnås genom ett medel, så enkelt, att det påminner om Kolumbi ägg: kläd i finsk dräkt — ni som det förmår — både i skrift och tal allt det, för hvars framställande ni hittills begagnat svenskan. Framtiden skall nog draga försorg om mästerverken, och den skall måhända göra det på ett sätt, som kommer att slå världen med häpnad. Måhända skola de härligaste volymer växa fram före kvällen af den dag, på hvars morgon nationen vaknat och vaknat till självmedvetande.

Han hade lifvats af sina egna ord, med hvilka han dock i ännu högre grad entusiasmerat sina åhörare.

— Rören bälgarna, gossar, svingen släggorna, dragen fram ur ässjan det järn, som han, den andre Ilmarinen, denne förfarne smed, lämnat där för att glödgas, och smiden så, att gnistorna af Finlands framtida Sampo spraka högt mot himmelen, så att hammarslagen dåna öfver allt landet! Må det bero på enhvars godtfinnande, hvilket verktyg han smider, om det är en plogbill, en spade, en yxa eller en — murbräcka. Också detta verktyg behöfves, tillsvidare kanhända mer än något annat, ty på alla håll, hvart vi än vända oss på finskhetens arbetsfält, möta oss fördomens fasta murar, hvilka måste brytas. Men ingen mur är så stark, att den icke slutligen faller vid förståndets, skarpsinnighetens, de andliga krafternas förenade anlopp och då stridens lösen är en stor idé.

Hans ansikte lyste. Hans ögon glimmade med ett uttryck af skälmaktighet. Och småleende yttrade han:

— Jag ser att det blef en skål för ungdomen. Låt gå! Och på det jag icke utan skäl må utropas som en ungdomens uppviglare, så tilllåter väl du, ärade bror, att jag i stället för att efter dessa tal tömma mitt glas för värden, ägnar min skål åt ungdomen, som står där bakom dig och vid din sida — damerna inbegripna! Ungdomens skål! — men för att också ungdomen måtte få hurra, så på samma gång ett lefve för Lönnrot, som är den ungdomligaste bland de ungdomliga, den raskaste bland de raska!

De unga närmade sig nu, efter att hafva växlat betydelsefulla signaler, Lönnrot för att bära honom i gullstol; men han satt med Naimis kantele på knäet och yttrade stillsamt och lugnt:

— Nå ja, om man nu skulle spela en gammal visa efter alla dessa goda tal, då ju Naimi så önskar, — och så dallrade från kantelens strängar en spröd, sorgmodig melodi genom den milda luften.

Huru förändrades icke plötsligt allt vid klangen af de runotoner Lönnrot lockade fram, där han satt på en sten i skuggan af en åldrig fura! Nyss hade midsommarelden flammat och kastat sitt fladdrande sken öfver den handlingskraftige mannens beslutsamma anletsdrag. Nyss hade Antero stått redo för storm och strid och känt ett behof att kämpa, verka nu strax! — nu var allt liksom förtrolladt, insvept i en slöja af mystik, rösten hördes som en hviskning ur skogens djup, tonerna tycktes stiga ur själfva jordens inre, strömma fram mellan furans rötter; kokkon flämtade slocknande, det var som hade också den sökt ro för att lyssna tillsammans med den stilla, klara himmeln, de orörliga träden och de drömmande människorna, som blifvit stående där de stått. Var det gamla kalevalatoner, eller var det en psalm? Hörde han icke någonstädes sin faders psalm, var det icke till dess ord kantelens

strängar dallrade, nu när sången upphört, men musiken fortsatte? Hörde de andra den? — Hade icke Snellman uttalat hans idé, att man borde bygga vidare på den gamla, klassiska grunden? — Hvad spelade Lönnrot nu? — Nej, nu slutade han, lyfte kantelen från sitt knä, räckte den till Naimi och sade något — hvad? — „Jag —? Nej, snälla farbror!“ — och Naimi skakade på hufvudet och log vemodigt. Hvarför hade alla blifvit så allvarsamma — till och med Snellman? — Nu rörde de alla på sig — någon hade yttrat något — hvem? Snellman“. — Hvad sade han? — „Allting blir ändå till slut för oss endast sång och stämning“, hviskade Karin till Antero.

Nu reste sig Snellman och yttrade till Lönnrot:

— Måhända äro ändå dessa dina kanteletoner och gamla sånger, käre bror, icke allenast den bästa, utan också den enda rätta tolken för det finska folkets djupaste känslor — kanske är det fåfängt att stridstuppen med sitt ideliga galande söker störa de fridfullt och lyckligt slumrande.

Man kunde icke veta, om han menade skämt eller allvar.

— Låt du bara tuppen gala, log Lönnrot, det bådar morgon. Dina tal äro nog bra och på sin plats; hölle du dem också hvar som helst och när som helst, så hörde man dem likväl aldrig för ofta.

— Till detta vill jag blott tillägga — kasta ruskor på elden, pojkar! — vill jag blott tillägga: „Också vi förtjäna äras i det stora finska landet!“ — sade prosten och begynte i detsamma sången, slående takten med sin käpp — och i densamma instämde alla de öfriga med lif och lust — och sången afsjöngs under det kokkon på nytt blossade upp.

9.

— Säg? Var det icke storartadt? utropade Naimi, som sprungit fatt Antero, då de unga, efter att ha följt de gamla till prästgården, återvände till kokkon. De ville vaka hela natten, ända till soluppgången, tillsammans lefva om kvällens hänförelse, utbyta tankar och tolka sina känslor för hvarandra.

Robert svarade, gifvande uttryck åt det som alla tänkte och kände:

— Det är verkligen underbart, huru mäktigt man gripes af allt hvad han säger, hvarje ord är nytt, och likväl är det, som hade man vetat allt förut.

— Just så, just så förekommer det också mig! utropade Antero och Naimi nästan samtidigt, och båda logo gladt vid denna upptäckt.

— Man har ju nog vetat och ofta tänkt på, att man äger ett fosterland och att man tillhör ett folk, som är ett folk för sig och hvilket man önskat och tilltrott en framtid och en historisk mission, men jag har ändå aldrig förut så klart

insett, hvad det är, huru det skall tjänas och hvilka ens plikter mot detsamma äro.

— Tänk, att vi verkligen äro ett folk, en särskild nation, som har och måste hafva sin bestämda uppgift i världshistorien! utbrast Antero.

— Ett folk, som kanske en gång kommer att utföra något, betyda något . . . att också vi äga en framtid . . . en stor framtid!

— Stor eller liten, det gör detsamma, när man blott vet, att den gifves . . .

— En framtid, som vi själfva kunna skapa oss, utan andras bistånd, tänk er!

— Och huru?

— Blott genom att vara oss själfva, blott genom att förblifva sådana vi redan äro — blott genom att göra hvad vi redan förmå!

— Genom att utföra vårt eget verk, genom att utveckla och förkofra hvad vi redan af gammalt äga.

De talade i kapp, de öfverröstade hvarandra, enhvar sökte före de öfriga hinna utsäga hvad de alla kände. Naimis ansikte hade icke sitt vanliga glada uttryck, hennes uppsyn var nästan bekymrad, hennes panna var rynkad, munnen hade fått ett bestämdt drag, läpparna rörde sig likt ett barns, som lär sig skrifva . . . men i Anteros ögon var hon nu mer förtjusande än någonsin förut.

— Här ha vi lefvat och sträfvat, fortsatte Robert, då de kommit fram till kokkobacken, —

vi ha hållits för ljus, vi ha lagerkrönts, vår framtidsbana har utstakats, men egentligen har nog allt varit ganska meningslöst . . . jag har känt det inom mig, ehuru jag icke tidigare förmått klargöra det för mig själf. Jag har trott hvarken på mig själf eller på andra. Finland är förloradt, har man sagt, men det är lögn, lögn alltigenom. Jag vet ännu icke, hvad jag skall göra, men det vet jag ändå, att något skall jag göra!

— Det skola också vi, det skola vi alla!

— Ja, ja! Ack, om också jag skulle kunna uträtta något, suckade Naimi.

— Hvem skall kunna motstå oss! En stor, ädel, berättigad idé kan ingen motstå! Men det måste då också vara en ädel idé!

— Men vår är det!

— Vi ha ju en sådan!

— Då skola världens mäktige ingenting förmå mot oss, huru de än må anstränga sig.

— Hvarför skulle de göra det, hvarför skulle de ens vilja det? Åtminstone ingen finne . . . skulle verkligen . . .? Tror ni, att det kunde finnas någon sådan? Då det är fråga om Finlands framtid, om fosterlandets lycka?

— Utan motstånd, utan strid kommer det icke att gå, men det är ju härligt att kämpa för en idé, det är härligt också att, om så fordras, falla, dö för den, sade Robert lugnt och fast.

— Men säg, Robert, säg, huru skulle någon vilja . . . och af hvilken orsak? frågade flickorna.

— Det finnes ju sådana, som rent af hata Snellman, brusade Lauri upp. — Du hörde ju själf i Kuopio. Och jag kunde för icke så länge sedan läsa i en viss hög herres ögon . . .

— Lauri, du skall inte . . . hss!

— Men vi skola krossa dem! Vi skola krossa dem!

— Hvem skall ni krossa? frågade Anette oskyldigt med sin melodiska röst. Hennes tonfall var varmt, och man kunde af dess klang ana, att hon gärna velat vara med, velat deltaga i de andras hänförelse, och hon lutade sig fram mot Lauri, som förgäfves sökte motstå trollmakten af hennes intagande väsen.

— Från och med denna dag tala vi icke ett enda svenskt ord, skrifva icke en enda svensk rad . . . bort med svenskan, först från oss, sedan från hela landet!

— Menar Lauri verkligen allvar med hvad Lauri nu säger?

— Ja, det menar jag, just det och ingenting annat! — men han förmådde likväl icke nedlägga så stor kraft och bestämdhet i dessa ord, som han hade önskat.

Thure, en fin och spenslig ung man, som hittills icke yttrat många ord, utan blott följt med, lyssnande och betraktande, ständigt i de öfrigas närhet, så att ingenting skulle gå förloradt för honom, inföll nu:

— Också jag skulle vilja uträtta något.

— Du? — och alla vände sig liksom förundrade mot honom.

— Hvarför skulle inte Thure liksom också jag —? instämde Anette och stack sin arm under broderns.

— Naturligtvis, hvarför inte! sade Robert.

— Men om jag inte mer får tala svenska —?

— Lär dig finska! utropade Lauri.

— Det vill jag nog, men —

— Inga men!

Robert trädde medlande emellan.

— Gräla nu inte om detta — det är nu i alla fall inte hufvudsaken. Sinnelaget är dock viktigare än språket. — Var det icke vackert sagdt: „De härligaste volymer skola växa fram innan kvällen af den dag, på hvars morgon —"

— Men kommer ni ihåg —?

— Det bästa var ändå det, sade Risto, att vi inte behöfva vara några snillen, inte behöfva drömma om stordåd —

— Men ni glömmer alldeles farbror Lönnrot — för mig var hans musik det skönaste af allt — sade Naimi.

På detta sätt upplifvade de unga sina hågkomster, sin hänförelse. De vandrade omkring på åsen, slogo sig för några minuter ned på bänkarna, men kunde plötsligt på nytt springa upp.

— Men kommer ni ihåg, hvad han sade: „Hvem af oss har ens försökt skapa en finsk kultur? Det lilla vi äga af en sådan har folket,

allmogen själf, frambragt, men på denna klassiska grund bygger ingen vidare . . ."

Antero hade hela tiden tänkt på detta, dessa ord hade oupphörligt ringt i hans öron. Nu skulle han tala ut, nu skulle han framställa sin idé, nu ville han höra, hvad de andra skulle säga om den. Den hade under Snellmans tal tagit allt fastare form. Man skulle skänka folket icke allenast dess språk, icke allenast bildning, undervisning och förbättrade lefnadsvillkor, man skulle äfven återskänka det dess forna anda, dess gamla kultur, som tagit sig uttryck i Kalevala, Kanteletar och Ordspråken. Denna kultur var visserligen hednisk och dugde icke såsom sådan, den måste renas och omsmältas i kristendomens förnyande, luttrande eld, en ny världsåskådning måste skapas, en ny känslo- och idévärld, en ny ledstjärna för hela världen, icke blott för Finland! På samma sätt som de gamla grekiska templen förvandlades till kyrkor; på samma sätt som konsten fick nya former, nytt lif af de gamla framgräfda grekiska bildstoderna; på samma sätt som den gamla klassiska andan med sin klarhet skingrade den medeltida mysticismens töcken och kastade sitt ljus in i människosjälens dunklaste vrår, så skulle också vårt folks gamla kalevalavisdom sprida sitt ljus genom mörkret, skänka nytt innehåll åt vår kyrkas i former stelnade lära, fördrifva den dystra pietismen, som ringaktade kunskap och vetande, som icke var annat än en vrångbild af kristen-

domen, en återstod af den medeltida asketismen, hvilken var lifsfientlig och såsom synd fördömde den oskyldigaste fröjd lika väl som den högsta kulturella blomstring . . .

Om detta talade Antero på kokkobacken midsommarmorgonen vid soluppgången.

— Liksom dessa vattendrag, hvilka ur obebodda ödemarkers sköte, genom milsvida skogar, mellan sekelgamla furor strömma till dessa nejder, befruktande och bevattnande odlade stränder och törstande ängar, på samma sätt skall vårt folks kultur — förstår ni hvad jag åsyftar?

— Just så! — Bravo! utropade Lauri. — Det är en storslagen, en härlig idé!

Och äfven i de öfrigas ögon hade Antero, medan han talade, läst, att han blifvit förstådd.

— Vi skola genast i morgon tala om din idé för Snellman!

— Hvarför gjorde du det icke själf? Hvarför framställde du den inte för alla — för Snellman och Lönnrot?

— Huru skulle jag — jag har inte ordet i min makt.

— Liksom inte ni skulle ha ordet i er makt! sade Karin.

— Herr Hagman, hvarifrån har ni fått er härliga idé? utropade Naimi.

— Vi skola börja läsa Kalevala för folket.

— Just så, detsamma hade också jag tänkt.

— Då de hos Helanders läsa postillor, skola vi på söndagsaftnarna läsa Kalevala i stora stugan! — Det blir utmärkt!

— Nej, Karin, inte i stora stugan, utan i gamla pörtet!

— Ja, ja — och du spelar kantele, Naimi!

Men Risto hade icke tagit del i den allmänna hänförelsen . . .

— Jag tror inte just alltför mycket på Anteros idé.

Alla motsade honom . . .

— Hvarför inte, säg hvarför?

— Antero har redan försökt påtruga rajavaaraborna Kalevala, men med klent resultat. Det är blott drömmar, fantasier. Vår forntid kunna vi icke få igen, och vårt folks framtid bygges inte på poesi.

— Nå vänta tills i morgon, då få vi höra hvad Snellman säger om Anteros idé.

— Lönnrot gillar den helt säkert! utropade Robert.

— Jag fruktar att Snellman kommer att säga: „Det är en vacker tanke, en vacker tanke, men den saknar fast grund, saknar fast grund."

Flickorna kände sig stötta af, att Risto härmade Snellmans röst och sätt att tala, och de vände sig bort. Robert och Lauri sökte alltjämt öfvertyga Risto:

— Folket skall uppfatta det! Det skall igenkänna och förstå hvad som är dess eget!

— Naturligtvis! Alldeles säkert!

— Folket förstår sig icke på annat än realiteter, praktisk vägledning och bistånd i kampen för ernåendet af dess rättigheter — det är också mot detta Snellman syftar. Folket önskar framför allt befrielse från de svenskspråkiga ämbetsmännens förtryck, det önskar . . .

— Ja, ja, men Anteros idé ställer ingalunda hinder i vägen för detta. —

— Man får inte famla, inte drömma tomma drömmar, man måste koncentrera sina krafter . . .

Men Risto förmådde icke vinna gehör . . .

I detsamma fick man höra buller från bron, skrik och skrän.

— Se så, nu ha vi igen ett slagsmål i full gång. Att inte ens denna midsommar kunde förgå utan ledsamheter! suckade Karin.

— Låt oss gå hem!

— Bry er inte om . . .

— Gossar, ni måste försöka lugna dem . . .

— Ack, jag känner mig så illa till mods! — Nu har det igen blifvit slagsmål . . .

Flickorna begåfvo sig, åtföljda af Risto och Thure, hemåt; de öfriga skyndade till bron.

På vägen mötte de tvenne personer, Otto och en annan, en äldre man, som till hälften såg ut som en ståndsperson — tingsskrifvare eller något dylikt, förekom det Antero — båda vid godt humör och i uppsluppen sinnesstämning.

— Hej, hej! ropade de. — Ni kommer för sent, allt är redan förbi!

— Var det nu igen slagsmål?

— Nej, det var bara ett litet nappatag, förklarade den gamle, och gjorde komiska gester och blängde med ögonen, åt hvilket allt Otto med full hals skrattade den rusiges bullrande skratt. — Kontola och Korpivaara mätte sina krafter, det slogs boll, några kastade sten, andra grepo till störar. Ett homeriskt skådespel. Ni gick miste om mycket, som inte såg det. Skada, verkligen skada! Ett historiskt skådespel, en homerisk kämpalek. — En gengångare från flydda tider, ett minne från stenåldern — då savolaxare och karelare stridde med hvarandra om fiskevattnet.

— Skedde där någon olyckshändelse? frågade Robert.

— Micko fick hål i hufvudet, Davids öga slogs blått, Heikkis byxor rämnade bak . . . se här en trofé från slagfältet.

— En trofé, en trofé! skrattade Otto. — Hvar skola vi hänga den?

— Nej, Otto, gif hit den, jag skall föra den till mitt museum på holmen, en relik från „slaget vid Kontojärvi“.

Otto skrattade igen och slog sig på knäna, och hans hjärtliga skratt smittade också de öfriga.

— Således inträffade ingenting allvarsammare?

Den gamle deklamerade högtidligt:

— Striden blef oafgjord, de kämpande härarna drogo sig tillbaka inom sina förskansningar,

kom så en *deus ex machina* — befallningsmannen — *quos ego!* ropade han och tog de sårade i sin vård. Vi instämdes som vittnen till tinget, dock blir det ingen sak af, allt tystas ned — det råkade vara rika gossar med — man betalar å hvardera sidan en liten krigsskadeersättning åt kronans tjänare — dubbel förtjänst för den fähunden — Får det lof att vara bål?

Han framdrog ur bröstfickan en brännvinsflaska.

— Var så god, får det inte lof att vara? Duger det kanske inte? Men jag skall säga, att det är prästgårdens bästa drufva — rena rågen! — Skål!

— De voro naturligtvis alla druckna?

Den gamle brast ut i skratt:

— När har du, min gosse, sett en finne nykter draga ut i härnad? Då han är nykter griper han till flykten, men gif honom en sup brännvin, så blir han ett lejon. Hvar finnes ett motstycke till detta, hvar annorstädes födas hjältar så lätt, hvar annorstädes skapar en sup snillen? När ett folk som detta lär känna sin kraft, skall det eröfra världen!

— Men hvarifrån ha de nu igen fått brännvin?

— Fråga hellre, hvarifrån de icke skulle ha fått. Af befallningsmannen, af fogden, från hvilken gård som helst — också från prästgården. Detta är prästgårdens brännvin detta — Skål!

— Otto, kom hem, sade Robert, som vände sig om för att gå.

— Var du lugn! Jag sköter nog mig själf, åtminstone denna gång. Var du lugn, jag kommer inte att ställa till skandal. Säg det åt mamma, om hon frågar, och åt gubben kan du också säga det, nej, gör det ändå inte. „Också vi förtjäna äras i det stora finska landet . . . Skörden bärgar såningsmannen, mödans lön får åkermannen!“

Och sjungande, med armarna kring hvarandras halsar, begåfvo de sig af mot kyrkan, men hamnade i diket och slogo sig ned på dikesrenen; den gamle tycktes förklara något för Otto, som åter skrattade och slog sig på knäna.

Robert höjde på axlarna och styrde kosan mot prästgården, åtföljd af de öfriga, men plötsligt vände Lauri om och gick till den gamle. De talade med hvarandra om något som Antero icke kunde höra. Lauri tycktes blifva ond och vände honom häftigt ryggen. Då ropade den gamle efter honom:

— Kom till oss, så skall jag hjälpa dig att söka — men kom inte tomhändt!

Från bron hördes igen de drucknas skrål. För Anteros själ stod plötsligt den bild husbonden på Rajavaara gifvit af hans stränge fader, hvilken med sitt ord tyglade det råa folket och tvingade det till bot och bättring. Hans egna drömmar, Snellmans sträfvanden för det finska folkets bästa, deras entusiasm, alla tal och skålar, till hvilka allmogen lyssnat utan att förstå

ett ord, allt detta tycktes honom plötsligt barnsligt och värdelöst; det var, som hade något annat varit af nöden, något alldeles annat . . .

— Låt oss gå dit, låt oss tala till dem! Låt oss förklara, säga . . . vi gå nu genast!

Han hade följt Robert, och Lauri hade följt dem.

— Lämna den saken åt Helander. Han drar nog försorg därom, sade Robert likgiltigt, nästan hånfullt. Svaret afkylde Antero, så att han icke kunde låta bli att säga:

— Det var väl inte sant, att det på prästgården sålts brännvin åt bönderna?

— Hvarför skulle det inte kunna vara sant? Hvarför skulle inte vi lika väl som alla andra få sälja? — Då han varseblef Anteros en smula förvånade min, fortsatte han: — Det gör ju detsamma, om jag själf bränner och säljer eller om någon annan köper min råg och bränner.

— Nog är det ändå en liten skillnad —

— Men ingalunda kan någon anklaga oss för att de druckna slåss?

— Något sådant har jag ju inte heller påstått —

— För öfrigt, det må nu förhålla sig huru som helst, jag kan ingenting göra åt den saken.

Robert föreföll emellertid något osäker och liksom en smula besvärad. Men Otto och hans följeslagare vandrade stojande framåt, allt

emellan stannade de dock, och Otto besvarade med höga rop skrålet på bron.

— Nå, se så — åh, låt dem — det tjänar ändå inte till något — Antero, hör du, kom —

Lauri fattade hans arm och drog honom med sig in på en skogsstig, som ledde genom prästgårdens hästhage, stannade plötsligt framför honom och frågade:

— Antero, har du någonsin älskat?

Antero hade, då de veko af från landsvägen, undrat, om han möjligen skulle kunna tala med Lauri om Naimi, och nu strömmade en varm och ljuf känsla af deltagande genom hans hjärta. Och denna omotiverade fråga tycktes honom icke det minsta märkvärdig eller obefogad, det var som hade han liksom Lauri känt samma behof af att få en vän och förtrogen.

— Nog har väl också jag någongång — hur så?

— Men älskar du nu, just nu, säg?

Då Antero icke genast kunde svara, fortsatte Lauri:

— Jag vill inte veta hvem det är, inte hvar hon är — endast det: älskar du nu?

Han trodde, att Lauri anat hans känslor, att han ville visa sitt deltagande, och han stod just i beråd att bekänna — men han sade likväl blott:

— Det kan ju nog hända, hur så?

— Då kan du förstå mig, om du vill. Jag kände det inom mig, att ingen annan skulle

kunna förstå mig så väl som du . . . Du kan inte skratta åt mig, du kan icke se på mig kallt och likgiltigt.

— Om du vill tala om för mig, hvad du har på hjärtat, så vet du . . .

— Man vill rycka henne ifrån mig, ja, hon har också redan blifvit ryckt ifrån mig! Jag väntade, att jag skulle få råka henne här, att hon skulle möta mig, men de ha sändt henne bort, jag vet inte hvart, och jag vill inte heller fråga dem om det.

Och i afbrutna, häftiga satser berättade nu Lauri, att hon hette Hedda, att hon var en fader- och moderlös flicka, att de hade vuxit upp tillsammans, att han älskat henne redan från det han var liten . . . de hade gått tillsammans i skriftskolan — Samma år, i fjol — han hade inför altaret hemligt lofvat sig själf — och sedan också sagt det åt Hedda, då de senaste jul voro ute på en skidtur i månskenet — Just här gingo då skidspåren och här på vägen kysste jag henne — jag kysste henne också en gång, då hon kommit in i mitt rum — och jag vill hålla mitt ord, om också Hedda inte fordrar det. Hon är lika god och fin och ädel som hvilken herrskapsflicka som helst, fastän hon har grofva händer, och fast hon inte kan svenska och inte är bildad. — Men just fördenskull är det som jag älskar henne, och för att hon har ett finskt namn. — Men jag skall finna henne, jag skall söka henne

öfverallt och föra henne hit — nej, inte hit för att ringaktas och ses öfver axeln — jag skall föra henne till en fjärran trakt, bygga en stuga — Jag bryr mig inte om deras penningar, jag skall med egna krafter bryta mig en bana — jag kan blifva dräng hos Otto eller fiskare hos farbror — åh, vi skola nog — jag vill visa dem . . !

Lauri hade fullkomligt ryckt Antero med sig. Detta var något alldeles särskildt, detta var stort, ädelt —

— Gör det! — Just så, just så skulle också jag handla i ditt ställe!

Men då lade sig Lauris entusiasm en smula.

— Naimi sade detsamma som du —

— Gjorde hon det?

— Hon var af samma åsikt som du! — Menar du verkligen hvad du säger? Menar du, att jag har rättighet att handla så?

— Om du en gång älskar henne —

— Om? — Hvad syftar du på? Tviflar du? Tror du inte, att jag älskar henne? — och Lauri grep tag i Anteros arm så hårdt och skakade den så häftigt, att det gjorde ondt.

— Hvarför skulle jag inte tro det? Naturligtvis tror jag det, när du själf säger så.

— Men hvarifrån kom detta om? Du lade en alldeles särskild tonvikt på detta ord.

— Nej, det gjorde jag visst inte, jag tänkte blott...

— Åh, jag förstår, jag vet nog, hvarifrån det kom — du har märkt något — ack, hvarför är

hon inte här nu? Hvarför fick jag inte genast råka henne och tala med henne? — Säg, kan det betyda något, att jag emellanåt glömmer henne?

— Glömmer?

— Ja, jag glömmer! Det har stundom kunnat förgå dagar utan att jag tänkt på henne, så påminner jag mig henne igen plötsligt. I Helsingfors, på resan, då Anette satt midt emot mig i vagnen — Hon ser ibland så besynnerligt på mig — jag vet inte — jag förstår inte — Också här har jag kunnat glömma henne — och jag kände ingen saknad då hon inte var här — och inte heller hela tiden där uppe vid kokkon, utom då Lönnrot spelade. Då mindes jag henne. Är det inte förfärligt? Är det inte förfärligt att ens för ett enda ögonblick glömma den man håller af? Säg, du! Hurudan är jag? Ett missfoster! Jag har många gånger i tankarna bedragit henne, jag har föreställt mig, huru det skulle vara, om Anette vore min brud. Jag har brutit mina svurna eder! Hon har inte fordrat något, hon ville inte höra talas om det . . . „Du minnes, om du minnes," sade hon, „och minnes du inte, så minnes du inte." Men just fördenskull borde jag så mycket mer . . .

— Om saken förhåller sig så —?

— Nej, nej, det är inte så — egentligen nej! Jag har inte glömt henne! Nej, nej, jag har blott inbillat mig det. Jag känner, just nu känner jag, att jag älskar henne, endast

henne —! Jag älskar i henne mitt folk, hela mitt folk, som jag vill höja, lyfta ur dess förnedringstillstånd, skänka en ärad plats — förstår du, Antero, att man i enda människa kan älska ett helt folk, en hel mänsklighet? Förstår du det?

— Jag skulle inte förstå det —! utropade Antero med värme.

— Nå väl, då vet du —

De voro nu djupt inne i skogen, spången tog slut, och ett sankt kärr utbredde sig inför dem. Lauri vände om.

— Nu känner jag mig igen så lätt om hjärtat. Nu tala vi inte mer om den saken. — Och han begynte plötsligt prata om annat, om Snellman, om Anteros idé — han beundrade soluppgången — Men allt detta var fullkomligt likgiltigt för Antero, hvars tankar blott kretsade kring Naimi . . .

De skildes åt på prästgårdens gårdsplan, och Antero kände sig en smula besviken öfver, att Lauri icke frågat honom om något, icke visat något deltagande intresse för det, hvarom Antero haft så god lust att tala ut.

10.

Då Robert skilts från Antero och Lauri och i strumplästen tassat upp till sin vindskammare och försiktigt gläntat på dörren för att icke störa Lönnrot, för hvilken en bädd ställts i ordning i hans rum, fann han honom ännu uppe, sittande invid fönstret och sysselsatt med att bläddra i några papper, som han bredt ut framför sig.

— Får det inte lof att vara en bekvämare stol sade Robert, då han såg honom sitta på en liten träpall.

— Tack, men jag är så van vid sådana här. Jag kommer inte heller att sitta så länge uppe mer. Jag tittar bara litet på dessa mina anteckningar.

Han försjönk igen i sitt arbete, och Robert begynte kläda af sig. Då han nu betraktade denne man, som i skjortärmarna, iklädd en något sliten väst och med en urblekt halsduk under den ostärkta skjortkragen, satt där lik en rotgubbe, som vid bastufönstret läser sin psalmbok, försmående hans fint betsade bord med dess sammetsskrif-

tygsmatta och den bekväma gungstolen, kände sig Robert en smula skamsen, en smula generad öfver sig själf, som var i behof af all denna komfort och bekvämlighet för „bedrifvandet af sina studier“; utan densamma ville det icke gå att arbeta — och han måste sitta i en skön, varm nattrock och hafva fötterna instuckna i mjuka tofflor. Arbeta! Hans „arbete“ och hans „studier“! *„Primus inter pares!“* Man hade hållit tal för honom i Helsingfors och hemma, han hade åkande i vagn färdats genom landet från den ena herrgården till andra som en verklig triumfator, som något slags nationalhjälte! Men hvad betydde han i jämbredd med denne man, som barfota genomvandrade ödemarkerna, som sof på hårda ugnsbänkar? Han drömde om akademiska afhandlingar för doktorsgrad och professur, han drömde om latinska lärdomsprof, det ena så likt det andra, han skulle blifva docent, professor med stora löneförmåner. Denna väg hade han uppmanats slå in på, alltid och allestädes hade detta blifvit framhållet som hans förnämsta lefnadsmål, och småningom hade han själf vant sig vid tanken att handla på detta sätt. Han där hade vandrat kring landet och uppdagat förgätna och fördolda skatter och han gjorde det ännu, han hade utfört ett storverk, hvilket dock män sådana som morbror Hartman ansågo lönlöst eller åtminstone ringa, obetydligt i jämförelse med deras eget arbete. Hvem lagerkrönte honom för detta, hvem

utbetalade honom lönen för detta, hvem skänkte detta verk dess rätta värde? Knappast ens han själf. Och om pappa icke varit en gammal kamrat till honom, månne ens han skulle hafva talat om honom så som han talade på kokkobacken? Och Robert tyckte sig med alla sina lysande vitsord och utmärkta examina vara en typisk representant för ofruktbar boklärdom och officiell akademisk kvasivetenskap, under det Lönnrot var en nyodlare, en banbrytare, en såningsman i ödemarken. Han själf var en snyltgäst, en parasit, den andre en arbetsmyra, som byggde sitt folk ett bo af gamla, torra barr, ett bi, som sög honung ur skogsängarnas blommor. — Skulle han med honom våga tala om den idé, som begynt hägra för honom under festligheterna i Helsingfors, hvilken redan Snellmans ord i Kuopio gifvit fastare form och hvilken nu vid kokkon allt mäktigare gripit hans själ? Men han vågade ej störa Lönnrot, som skref och bläddrade i sina papper och då och då ur sin pipa utblåste ett rökmoln, som långsamt sväfvade ut genom det öppna fönstret. Slutligen samlade han ihop sina anteckningar och lade dem tillbaka i ränseln, som stod på golfvet invid hans fötter. Då han märkte, att Robert ännu satt vaken, frågade han:

— Är inte unge herrn sömnig, det är väl jag som håller er vaken. Men nu skola vi båda täfla om sömngudinnans gunst — få se i hvilken af oss hon finner största behag. Men det blir

nog ungdomen som också nu afgår med segern.

De började båda kläda af sig, och Lönnrot ämnade, då han dragit pjäxorna af fötterna, lägga sig på soffan.

— Det är denna bädd, som är afsedd för herr doktorn.

— Åh, jag skulle nog ha det bra också här på soffan.

— På inga villkor, den är enkom bäddad för doktorn —

— Kanske skulle vi kunna lägga bort titlarna, då vi en gång råkat under samma tak.

— Jag får naturligtvis säga farbror —

— Tycker du då verkligen, att jag är så lastgammal?

— Nej, men ändå —

Lönnrot hade på nytt stoppat sin pipa och tändt den. Efter att hafva dragit några bloss sade han:

— Ja, ja, Snellman hade nog rätt i det han sade till er, unga män, om det finska språkets användande och befrämjande. Arbete finnes det mer än nog. Jag säger endast, låt svenskarna draga försorg om sitt språk och begagna det i tal och skrift, men må vi rikta våra forskningar på det som vi äga, må vi söka, hvad vi kunna finna hos oss själfva, innan det blir för sent.

Robert kunde ännu icke få uttaladt, hvad han redan hade på tungan.

— Men egentligen är det ingen nöd och ingen fara med vårt språk, det bevaras nog sådant det är, om också ingen vårdar sig om det. Det sköter sig själft. Men det finnes språk och dialekter där borta i djupet af ödemarkerna, som dö och förkväfvas och icke lämna ett spår efter sig, lika litet som de fallande löfven. Det gör en ondt om dessa fattiga släktingar, öfver hvilka ingen minnesvård blir rest, af hvilka ingen bild blir kvar för eftervärlden.

— Hvad är det för dialekter och språk? — frågade Robert dröjande.

— Bland annat är det vatjernas och vepsernas tungomål, hvilka främmande eröfrare förtryckt och förtrampat, så att de icke mer ha mycken lifskraft kvar — blott i ett par byar träffar man ännu på dem — men snart skola de utträngas också från dessa, och snart skall äfven lappen förryskas, förfinskas och förnorskas.

— Förhåller det sig verkligen så?

— Räddas, hållas vid lif kunna de väl inte mera, men väl kunde man ännu rädda deras kvarlåtenskap från att gå all världens väg. Af deras poesi återstår numera ingenting, men ur språkets gömmor skulle forskaren kunna framdraga rika skatter. Det gör en ondt om dem, ja, sannerligen.

— Fordras det stora förarbeten för bedrifvandet af dessa forskningar?

Robert kände inom sig, att af svaret på hans

fråga berodde så mycket, att han icke rätt visste, huru han önskade att det skulle utfalla.

— Nej, det fordras ingenting annat än att man kan uppteckna orden och fästa formerna i minnet. Inte behöfver man vara någon stor vetenskapsman. Samma kunskaper som jag äger hvarje ung magister. Men god hälsa och små pretentioner, det är två ting, som ovillkorligen äro af nöden på sådana färder.

Robert drog följande slutsats: — Han tror, att jag såsom son till den rike prosten är bortklemad och van vid bekvämligheter, utan förmåga att kunna undvara dem. — Och det föreföll honom, som hade Lönnrots blick för ett ögonblick undrande fäst sig vid hans ylleskjorta, som hade leendet på hans läppar varit en kritik öfver hela detta komfortabelt inredda rum.

Och Robert hade icke mod att framställa den fråga, hvilken alltjämt sväfvade på hans läppar. Utan ett ord klädde han af sig ylleskjortan och utbytte den mot en fin linnenattskjorta, hvars krage, bröstveck och ärmlinningar systrarna försett med röda broderier.

— Det där ser ut att vara ett nyttigt plagg både sommar och vinter, och lätt skulle man kunna bära till och med två dylika med sig i ränseln, sade Lönnrot, som kände på den öfver en stol kastade ylleskjortan.

— Min läkare har ordinerat, att jag skall begagna ylleskjorta för mitt svaga brösts skull.

— Jaså, din hälsa är klen. Men nyttig kunde nog den där vara också för en frisk.

Innan de gingo till sängs, yttrade ännu Lönnrot med en blick ut genom fönstret:

— Nu hade det varit svalt att vandra under natten, och sedan hade man kunnat sofva litet den hetaste tiden af dagen, men din pappa tillät mig på inga villkor att gå. — Åhå! — här har jag det så skönt som i Abrahams sköte — och han skrattade af hjärtans lust, då han sjönk ned i de mjuka dunbolstren: — Jag vet inte, när jag legat så bekvämt — Men huru skall jag komma mig upp i morgon? — Här gungar jag som Ilmatar bland de böljande vågorna. — Godnatt nu, min yngste bror! Hjälp mig i morgon, om jag inte själf orkar upp.

Inom kort hördes regelbundna och jämna andetag. Men innan Robert inslumrade, hade han fått svar på den fråga, som upptagit alla hans tankar. Och han visste, att han i morgon skulle äga mod att tala med Lönnrot om sin plan.

11.

Efter att hafva sagt godnatt åt Lauri begaf sig Antero till det gamla pörtet för att söka hvila, men han fann att båda bäddarna redan voro upptagna. Där vräkte sig Otto fullt påklädd under högljudda snarkningar.

Antero var icke sömnig, och han brydde sig icke om att söka sig en annan sofplats, utan vandrade sakta mot kyrkan, dit han oemotståndligt drogs, för att från dess trappa ännu en gång betrakta utsikten, hvilken Naimi uppmanat honom att älska.

Men då han kommit fram och slagit sig ned på trappan, kunde han likväl icke återkalla den vackra, poetiska stämning, som första kvällen gripit honom här. Naturen ägde icke nu samma beslöjade, blånande fägring som då. I morgonsolens kalla ljus och i den nordliga brisen tycktes allt så nyktert och prosaiskt. Men han ville icke lämna sina drömmars värld, han ville ännu låta sitt hjärta genomströmmas af värmande, veka

känslor. Prästgården slumrade där borta, ingen rörde sig, allt var öde och tyst. Om blott Naimi ville stiga upp, om han blott på nytt finge se henne, finge visshet om, huruvida det som han trott sig se, varit endast en dröm eller icke. Var det kanske verklighet, sanning? — Nej, nej, det kunde icke blifva något, det var icke möjligt, Naimis älskvärdhet och vänlighet mot honom kunde icke hafva betydt något.

Men det visste han, det kände han inom sig i denna tidiga, svala morgonstund, att om däraf icke skulle blifva något . . . så skulle det icke heller blifva något af honom . . . Utan henne skulle hans lif icke hafva någon mening, utan henne skulle han icke förmå sätta något värde därpå. Det stora fosterlandet skulle icke finnas för honom, om han icke på samma gång finge koncentrera sin kärlek på någon särskild punkt af det — på denna, just denna! Snabbt skulle han hafva tagit sin prästexamen, han hade måhända kunnat få anställning här såsom adjunkt. Som präst skulle han kunna verka vida kraftigare än i någon annan befattning. Men icke såsom en vanlig brödpräst, icke såsom en trångbröstad pietist, utan såsom en upplyst förkämpe för alla ädla sträfvanden — hvad allt skulle de icke kunna uträtta för folkets väl, de båda tillsammans, ty ensam skulle han icke kunna åstadkomma något . . !

Tänk om hon nu skulle komma där, tänk om hon sett mig vandra hit upp och följt efter

mig! Om hon skulle visa sig där på vägen, säga till mig, själfmant, oförberedt: — „Kom, låt oss gå!" — „Hvart?" — „Till kokkobacken, vi sätta oss där och betrakta utsikten!" — Fåfängt hopp!

Plötsligt såg Antero Karin lifslefvande framför sig, han såg hennes ögon, mörka, djupa och stora, se på honom. Ofta, då han i dag sökt Naimi, hade han sett Karin och det skygga, spörjande uttrycket i hennes blick. Deras röster liknade hvarandra till den grad, att det var nästan omöjligt att skilja dem åt.

Det var ändå lättsinnigt af Lauri att svänga om med Naimi här på kyrkbacken och dansa med henne ända upp till trappan. Och huru hade Robert kunnat säga, att varnandet mot dryckenskap och slagsmål var något, som icke tillhörde oss, utan endast Helander? Hvad månne Rajavaara-bonden och den gamla värdinnan hade tänkt, då de sågo herrskapet på prästgården, prosten själf icke undantagen, på helgdagskvällen tåga förbi kyrkan under skrammel med spjäll och grytor?

Tvenne skilda världar, tvenne skilda folk! Hvad förstodo dessa andra af vår entusiasm? Och hvad visste vi om deras behof och förhoppningar? Deras verkliga behof? Hvad månne ens Snellman visste? Far hade förstått dem och de honom, därför älskade de honom också så högt.

Allt var nu så annorlunda än nyss . . . Och denne Lauri — närde icke också han tomma inbillningar och bedrog han icke sig själf?

Nej, nej, jag vill icke, jag får icke tänka på detta sätt och tvifla på mig själf och alla andra . . !

Han reste sig, han ville icke låta sina drömslott falla i spillror som så mången gång förut. Han steg upp och fortsatte sin vandring. Han kände sig trött och sökte en gräsvall, en ängsvrå i skydd af en gärdesgård, där han skulle kunna lägga sig att hvila. Han slog in på den väg, på hvilken Helanders föregående kväll vikit af. Landsvägen ledde genom en skog och inom kort skars den af en smalare körväg. Denna slingrade sig längs ett näs, en smal, buktande ås, som på båda sidor omgafs af vatten. En byggnad reste sig framför honom. Nu märkte han, att det var Honkaniemi, som han, då han kom, sett från sjön och där roddaren sagt att Helander bodde. Det hade varit hans föräldrars första hem, då de voro nygifta, innan de flyttat till Korpivaara. Men då var det ju också hans födelseort.

Prästgården stod på en jämn plan. Karaktärsbyggningen, visthusen, stallet och fähuset bildade tillsammans en sluten fyrkant, från hvilken endast en port ledde ut till vägen. Där voro redan människor vakna, och på gårdsplanen såg han gråklädda kvinnor, liknande nunnor, röra sig, bland hvilka han också igenkände den gamla värdinnan från Rajavaara. Gården var en afstängd

och afskild plats, liksom tillspärrad för honom. Och där hade hans moder vaggat och vyssjat honom, där hade hon stått på trappan med honom på armen.

Han kände sin blick fördunklas, han slet sig lös från dessa tankar och fortsatte sin vandring till uddens yttersta spets. Han kom till en sandstrand, där långa, smala kyrkbåtar lågo förtöjda. Han tog ett uppfriskande bad i sjön och lade sig därpå att sofva i fören af en båt, där den allt högre stigande solen behagligt värmde honom. Om han ändå befunne sig ute i hafsbandet, på en varm klippa, om han igen finge ro, fiska, segla, ständigt med en öppen fjärd framför sig, och där längre borta det stora, svallande hafvet, åtminstone skymtande genom något sund! Hvarför hade han kommit hit? Om han nu skulle begifva sig bort till dessa sina vänner, till dessa präktiga, alltid glada och raska skärgårdsfiskare! — Hvad gjorde han egentligen här? Hvad sökte han här? — Sin syster? — Var det verkligen så? — Egendomligt, att jag är född på detta ställe och nu hvilar här, utan att någon har en aning om mig, utan att någon bryr sig om mig, den fader- och moderlöse.

Han insomnade med hatten öfver ögonen och vaknade vid, att han hörde någon röra sig i närheten. Han lyfte hufvudet öfver båtens reling, men lutade sig på nytt ned, då han såg tvenne män tvätta sig på stranden. I den ene

hade han hunnit igenkänna husbonden på Rajavaara, den andre var en gammal gråhårig och och uppnäst man.

— Ja, jag skulle verkligen ha velat se allt det där med egna ögon, sade den gamle lifligt och skarpt. Jaså, de förde oljud med trummor och grytlock? Och utanför kyrkan? — Och kärrprosten själf i spetsen?

— Ja, så var det!

— Nå, syntes självvaste öfverdjäfvulen också till?

— Nej, våra ögon kunde inte upptäcka honom, kanske hade ändå skarpsyntare blickar kunnat göra det. Men den helvetes elden bortom kyrkan, den kunde nog också vi se.

De båda männen voro tysta en stund, medan de sköljde sina ansikten.

— Där skreks och hurrades . . .

— Jaså, där skreks och hurrades. Hvarför månne? — gif mig litet af din såpa —

— De bruka alltid så, när de skåla med sina gäster. Det lär ha kommit långväga resande, pastorn visste berätta — också den där skolrektorn från Kuopio.

— Jaså, är han här, filosofen? Som inte ens tror på Gud. Nu skall jag tala med honom!

— Huru många af nutidens herrar tro väl på Gud. — Den där kajanadoktorn lär också ha varit där.

— Den där Runo-Lönnrot, jaså, var han med.

— Midt i natten hurrade de för dem och sköto med bössor, så att det hördes ända hit.

— Här detsamma som i Helsingfors. Djäfvulen låter utföra sitt verk öfverallt i hela landet, här liksom också där!

— Salig Hagmans son var också med, han, om hvilken jag talade med er.

— Man har nog förut fått bevittna, att väcktas söner kunna blifva de värsta världens barn. Men man kan ändå inte klandra honom, hans föräldrar dogo ju så tidigt.

— Att Herren så förskjuter de sina!

— Stundom återvända de nog till honom, såsom den förlorade sonen.

I detsamma varseblefvo de Antero i båten, de betraktade honom på afstånd utan att dock nalkas honom.

— Hvem är det, som ligger där i båten?

— Låt honom vara, han är väl drucken ... det tyckes vara en herreman ... men han nyktrar väl småningom till.

Antero kunde icke gifva sig till känna, han förmådde icke resa sig och säga . . .

Då hördes en tredje röst, något aflägsnare; det var Helander, som kallade till frukosten.

Skämtsamt men på samma gång varmt hördes den gamle svara:

— Tack, tack! Men huru har du, fattige adjunkt, råd att föda hela socknen?

— Åh, alltid ha vi så mycket, att vi kunna bjuda Paavo Ruotsalainen.

Han hade således fått sin dom af själfvaste gubben Paavo, den store aposteln.

Men hvad ondt hade han gjort dem? Med hvilken rätt talade de om honom på detta sätt? Och om Snellman och Lönnrot? Och hvarför skulle de strax antaga, att den, som låg där, var drucken? De voro uppfyllda af andligt högmod, trångsinthet och egenrättfärdighet. Den förlorade sonen? Aldrig skulle han såsom sådan återvända hit! De trodde sig kantänka vara bättre än alla andra!

Antero hade återfått sin säkerhet och tron på sig själf och begaf sig nu med trotsigt hjärta till prästgården.

12.

Det var alltid litet högtidligt, då man från prästgården på söndagsmorgonen skulle anträda färden till kyrkan, men isynnerhet var detta fallet sådana helgdagar, då prosten själf predikade. Allt husfolket och alla gäster visste, att de bröto emot god sed, om de icke voro närvarande vid frukostbordet, där de, enhvar stående bakom sin stol, inväntade prosten, som infann sig i hela sin ståt, högtidlig och allvarsam, och efter att ha ställt sig bakom sin stol och knäppt ihop händerna, läste bordsbönen, hvilket blott skedde om söndagarna. Han var liksom förvandlad, han tycktes icke vara samme man som i går på kokkobacken, han yttrade under måltiden icke många ord, och hans vördnadsbjudande uppträdande tryckte sin prägel på de öfriga, hvilka samtalade med saktare röst än vanligt. Samtalet inskränkte sig nu också endast till sådana frågor och anmärkningar, som huru gästerna hade sofvit, att väderleken hade blifvit en smula kyligare — eller: får det lof att vara mera

mjölk? — Gårdagens festligheter på kokkobacken berördes icke med ett ord, det var, som hade de alls icke förekommit. Snellman sade blott då och då någon artighet till professorskan, som satt midt emot honom, Lönnrot tackade prostinnan för den utomordentliga bädden och för det härliga morgonkaffet. Professorn, som var klädd i en fin klädesbonjour och hvit halsduk och på bröstet bar sin orden, såg ut som hade han ämnat sig till någon ytterst viktig ämbetsförrättning.

— Ja, kanske vi då stiga upp och begifva oss till kyrkan, sade prosten och aflägsnade sig från bordet lika högtidligt som han nyss infunnit sig.

Efter några minuter samlades alla framför trappan, och liksom i går vandrade prosten också nu i spetsen för tåget, till hvilket på gårdsplanen och på vägen en stor skara väntande människor anslöt sig.

— Hvar är Hanna? hörde man prostinnan fråga. Kommer hon inte med, ehuru pappa predikar? — Men ingen visste, hvart Hanna tagit vägen.

Så snart klockstapeln vid en krök af landsvägen blef synlig, såg man den i luckan bidande ringarens hufvud försvinna, och i detsamma begynte den ena af klockorna, prästklockan, svinga och ringa. Vid kyrkdörren skilde sig kvinnorna från tåget; herrarna följde prosten och inträdde genom sakristian i kyrkan.

Då de närmade sig trappan till sakristian, svängde förbi kyrkan ett annat tåg, en manstark flock väckta med Helander och Paavo Ruotsalainen i spetsen. De båda grupperna möttes framför trappan, och Helander och Paavo stannade för att lämna väg för prosten. Men prosten gjorde en halft ironisk bugning och en åtbörd med handen, liksom för att bedja Paavo gå först.

— Herr prosten går nu bara, sade Paavo.

— Äras den som äras bör — biskopen först och sedan prosten.

Instämmande i skämtet svarade Paavo:

— Ja, när han dessutom är biskop i tvänne stift, och så gick han förut in i sakristian.

— Hvilken oförskämdhet! sade professorn, som förvånad spände upp sina ögon.

— Ja, sådana äro de!

— Det är visserligen inte min sak, men . . . hörde man honom mumla, då han vid prostens sida gick upp för trappan.

Snellman och Lönnrot och de öfriga herrarna följde med in i sakristian, men Antero gjorde ett slag kring kyrkan och inträdde genom männens dörr.

Prästgårdens fruntimmer visade sig i detsamma i den motsatta dörren och satte sig sedan i sin „egen bänk“, „herrskapets bänk“ midt emot predikstolen, från hvilken de måste utttränga en rad af bondkvinnor, som placerat sig där. Strax efter dem inträdde i kyrkan Maria Helander, Hanna

och en tredje, Karolina, Anteros syster. De gingo förbi prästgårdsbänken, ehuru prostinnan gjorde ett tecken åt dem, att de skulle slå sig ned där, och togo plats i en bänk något längre bakom, där några i dräkter med skört klädda kvinnor genast beredde rum för dem. Midt emot prästgårdsborna satt på karlsidan en skara väckta män, och bland dem tog också Paavo Ruotsalainen plats. Vid hans inträde från sakristian uppstod ett allmänt hviskande i kyrkan, och här och hvar höjde sig ett hufvud för att bättre kunna se honom, då han genom koret och längs stora gången skred fram. Bredvid dörren till sakristian stod en ensam bänk, i hvilken kyrkvaktaren insläppte Snellman, Lönnrot, professorn, prästgårdens ungherrar och några andra för Antero obekanta herrar.

Efter det en psalm sjungits, trädde prästerna, iförda sina mässhakar, fram för altaret. Prosten tog sig synnerligen ståtlig ut i full ornat och gjorde ett imponerande intryck, han såg ut som en mäktig kyrkofurste, och i jämbredd med honom föreföll Helander liten oeh obetydlig, nästan löjeväckande med sitt yfviga hår och sina glasögon. Prosten hade en präktig, klangfull mässröst, berömd i hela stiftet, och vid prästmöten och biskopsvisitationer skulle alltid han förrätta altargudstjänsten.

Men så snart han stigit upp i predikstolen och begynt tala, tycktes hans säkerhet och vär-

dighet totalt ha försvunnit. Framställningen gick i den gamla, vanliga predikostilen, och hans ord saknade lif och egentligt innehåll. Hans tankar voro utslitna och saftlösa och gjorde intet intryck på åhörarna. Det kunde förgå långa stunder, då Antero hvarken hörde på eller följde med, såsom han hade beslutit göra, utan öfverraskade sig själf med att granska kyrkan och församlingen. Människor kommo och gingo, hundar sprungo af och an, ut och in längs gångarna, stundom till och med småskällande, barn skreko, och i samma bänk som Antero sutto tvenne män och talade om fiske.

— Drog ni not förra veckan? — Jaså, ni fick hela båten full med braxen! — Vår norsfångst var klen. — Har ni redan kört gödsel på åkern?

Först då prosten fått tillfälle att göra en utvikning från texten och begynte tala om sina favoritämnen, fingo hans ord ökadt innehåll.

— Och hvad lär eder Guds ord rörande edert utvärtes lefverne, hvilket borde vara en afbild af edert andliga lif? Lär det icke, att I äfven till det yttre genom ett sedligt och anständigt uppträdande och renhet både i ord och handling borden ådagalägga, att I ären Guds barn? Denna lärdom gifver oss den Heliga skrift genom föredömet af många heliga män och kvinnor. Men hvad gören I, mina åhörare, huru uppträden I? Med otvättade anleten, med okammadt hår och orena, illaluktande kläder djärfvens I icke allenast

träda in i Herrens helgedom, utan äfven träda fram till hans heliga bord. Huru uppfören I icke eder hemma hos eder själfva, vid läsförhör, på prästgården, ja, till och med i kyrkan: I spotten, fören oljud och bedrifven allehanda ofog, såsom vi äfven denna dag hafva fått bevittna, och det, oaktadt det beständigt talats och predikats däremot, oaktadt I hafven haft en föresyn i bättre människors lefverne.

Och därpå begynte prosten nagelfara deras öfriga svagheter: lättja, oföretagsamhet, oförstånd och däraf följande fattigdom och armod. De hvarken taga eller vilja taga exempel af sådana, som förstå sakerna bättre än de själfva.

— Snart börjar han predika om sina kärr, hörde Antero en röst bakom honom yttra så högt, att man i åtskilliga bänkar vände på hufvudet åt detta håll.

Och så skedde äfven. Tagande ett exempel i Moses, som icke allenast visat Israels barn väg till Herren, utan också vägledt dem i världsliga angelägenheter: huru de skulle valla sina hjordar och sköta sin boskap och samla manna i öknen, ville han blott säga, att — om I lyssnaden till och lydden deras råd, hvilka af kyrkan och öfverheten blifvit utsedda till edra ledare här i ödemarken, om I helst lånaden edert öra till det som talats till eder i ekonomiska frågor och rörande jordbruket, om I i stället för att sköfla skog och bränna sved sådden och dikaden, så skullen

I helt visst lättare finna det jordiska paradiset här i Finlands karga bygder, ty det är icke här någon större omöjlighet än i andra länder, till exempel i ett land, det där Holland kallas, där människorna med gemensamma krafter hafva förvandlat en sank och dyig hafsbotten till bördiga skördefält. Men vare det nu för denna gång nog sagdt om denna sak.

— Alltid är svedjebruk bättre än kärrodling, hörde Antero igen en röst yttra.

— Kärrprosten skulle nog också bränna sved, om han blott ägde lämpliga svedjeland, svarade en annan och frågade samtidigt: — Har ni redan bränt er kornsved? — och så uppstod en längre diskussion, under det prosten återvände till texten och på nytt begynte följa sitt koncept.

Antero hade lagt märke till, att Paavo och Rajavaara-bonden allt emellanåt växlade betydelsefulla ögonkast och än höjde på axlarna än åter lutade sig tillbaka mot bänkens ryggstöd med ett uttryck, som ville de säga: om allt skall man nu också få höra predikas i kyrkan.

Då prosten slutat sin predikan och kommit till bönerna, växte han på nytt i värdighet och högtidlighet, och han läste dem med samma imponerande säkerhet och kraft som den hvarmed han förrättat altargudstjänsten.

Då han stigit ned från predikstolen, aflägsnade sig en del af församlingen från kyrkan och

Antero följde med ut. Vid dörren hörde han en väckt man säga till en annan:

— Detta var också en nådens ordning, men månne den för någon till himmelen!

På kyrkbacken råkade Antero prostinnan, professorskan, Karin och Anette. Prostinnan lämnade alltid kyrkan strax efter prostens predikan. De åtföljdes af en skara bondkvinnor och flickor, hvilka beundrade deras fina kläder. I synnerhet var Anettes blå muslinsklädning föremål för deras nyfikenhet, och de skockade sig omkring henne för att med darrande händer känna på och vidröra densamma.

— Hvad tyckte ni om predikan? frågade prostinnan Antero.

— I mitt tycke lyckades pappa inte riktigt i dag, svarade Karin.

— Hvarför inte? Hvad menar du?

— Jag förvånar mig bara öfver, yttrade professorskan, att oaktadt svåger talat om dessa saker så länge jag kan minnas, det ändå inte gjort något intryck på hans åhörare — alltid samma kommande och gående — och huru de spotta och harkla sig — ja — för att inte tala om något värre.

— Man får inte klandra Olai. Hvad förmår han, då — ja, Helander och de där pietisterna äro skulden till allt. Tänk er, de lära, att människan till det yttre må vara hurudan som helst, att ju större sophögen framför tröskeln är, desto

renare är det, kantänka, inomhus, och tvärtom. Yttre osnygghet är blott ett tecken på helighet, skall ni veta. Det är Helanders lära, det har han, efter hvad jag hört, senaste söndag predikat om . . .

— Nå, inte var det precis så . . .

— Nå hvad då, om jag får lof att fråga?

— Han menade, att yttre prydlighet ofta kan vara ett tecken på, att det inte är så alldeles rent i det inre.

— Huru vet du, Karin, hvad han egentligen menade?

— Hanna . . .

— Jaså, Hanna — Men huru kunde hon bete sig så som hon betedde sig i dag? Hvad skola människorna tänka därom?

— Åh, inte var det väl så farligt, hon hade kanske gått för att möta Karolina och på det sättet råkat i det där sällskapet.

— Men hvarför hade hon inte tillsammans med Karolina kunnat lämna dem?

— Vi hade bort stanna kvar i kyrkan för att höra på Helander . . .

— Jag hvarken orkar eller bryr mig om det — jag känner nog på förhand till allt hvad han ämnar säga, svarade prostinnan.

— Nej, se på de där! Det är verkligen alltför komiskt! — utropade professorskan och visade på en moder med sina små flickor, hvilka just kommo från kyrkan och hvilka alla, från den

största till den minsta voro klädda i dräkter med skört.

— Hör du, du får inte skratta så högt, att de märka det.

— Men de se så oerhördt löjliga ut!

— Jag tycker inte, att det är något att skratta åt, det är snarare mycket sorgligt.

— Tänk, om också Hanna —

— Hvad menar du?

— Åh, jag skämtade bara!

Då de trädde ut genom kyrkogårdsporten, mötte de på landsvägen Naimi.

— Har posten redan kommit? frågade prostinnan.

— Nej, svarade Naimi, jag kan inte förstå hvar den dröjer.

— Jaså, det är du som nu sköter om posten, smålog professorskan menande.

Men i detsamma hördes från bron ljudet af en kurirklocka, och Naimi vände tillbaka till prästgården med prostinnan.

— Jag skall nog taga emot posten, sade modern.

— Nej, nej, jag skall nog . . .

Karin och Anette blickade efter Naimi och logo betydelsefullt.

— Låt oss gå och läsa grafinskrifterna, föreslog professorskan, de kunna ibland vara så genomkomiska.

Plötsligt uppenbarade sig Lauri framför dem,

och undvikande Anteros blickar slöt han sig till Anette. Han räckte henne en blomma, hvilken hon leende mottog och fäste vid sitt bälte. Karin kom att gå bredvid Antero. De talade om ett och annat, men Antero kunde icke lösrycka sina tankar från frågan, hvarför Naimi skyndat bort och hvarför flickorna sett efter henne med ett så menande småleende.

Då Antero på nytt trädde in i kyrkan, slog det honom med förvåning, att allt tycktes liksom förändradt och förbytt. Bänkarna voro upptagna till sista plats, en ljudlös stillhet härskade i templet, och allas spända uppmärksamhet var riktad på predikstolen, i hvilken Helander just stigit upp.

I predikstolen gjorde han ett helt annat intryck än för en stund sedan framför altaret vid sidan af prosten. Hans gestalt tycktes hafva vuxit, han stod med högburet hufvud, säker och själfmedveten i sina rörelser, då han öppnade och slöt sina böcker och då han lade bort dem, efter det han uppläst texten och bönerna. Hans yfviga, uppstrukna hår, genom hvilket han allt emellanåt förde sina fingrar, liknade en vajande hjälmbuske. Hans röst, hvilken visserligen hvarken var stor eller stark, trängde likväl till de aflägsnaste vrårna af kyrkan. Han talade fritt, utan att se i några papper, och hans blick var lik hans röst — den nådde öfverallt, den träffade sträng och betvingande alla, höll hvarje åhörares upp-

märksamhet vaken — och den träffade också honom, Antero, såsom han tyckte, och orden voro likaså, enligt hvad det föreföll honom, särskildt riktade till honom. Och genast i början fanns det i hans stämma och hans uppträdande något på samma gång afvärjande och anfallande; det var, som hade han stått i ett belägradt torn och därifrån utsändt sårande pilar mot den omringande skaran, som hade han icke ägt en enda vän, en enda likatänkande åhörare.

Han uppläste först dagens text, läste den långsamt, läggande tonvikt på hvarje ord, som skulle de hafva haft en särskild betydelse just för denna stund.

— „En ropandes röst är i öknen: bereden Herren väg, gören på heden stigen rät för vår Gud. Hvarje dal höje sig, och hvarje berg och kulle sjunke ned, och hvarje backe blifve till slät mark och branterna till dälder, att Herrens ära må varda uppenbar och allt kött tillsammans se, att Herrens mun har talat. En röst höres af en som säger: predika! Och jag sade: hvad skall jag predika? — Allt kött är gräs, och all dess godhet är såsom blomstret på marken. Gräset torkar, blomstret vissnar, men vår Guds ord blifver evinnerligen.“

Därpå fortsatte han efter ett kort uppehåll:

— En ropandes röst säger således: predika! Och en röst frågar: hvad skall jag predika? Hvad skall jag predika just denna dag?

Han gjorde igen ett några ögonblicks uppehåll och svarade sedan på sin fråga:

— Om fröjd och glädje skall jag predika. — Verkligen? frågen I förundrade. Ja, just därom! svarar jag. — Men icke om den fröjd och den glädje, som är efter Guds sinne och hvilken i himmelen väntar de saliga såsom en belöning för all den smälek, den begabbelse och den förföljelse de här på jorden fått lida, icke heller om den, hvilken den syndiga människan erfar redan här på jorden, då Guds nåd kommer henne till del — icke om detta skall jag denna gång predika, utan om den glädje och de fröjder, som äro efter mörkrets furstes sinne och hvilka den säkra världen hvarje dag bereder sig: till timlig lycka och ett jordiskt paradis. Om dessa fröjder måste jag i dag tala, och för att rätt kunna så göra, beder jag dig, o Herre Gud, käre himmelske fader, om kraft och förmåga med den bön, hvilken du oss själf lärt hafver . . . Fader vår, som är i himmelen . . .

Det var dödstyst i kyrkan, icke en blick vändes från prästens ansikte, och då han knäböjde för att för sig läsa Fader vår, lutades alla hufvuden ned mot bänkarna i tyst, gemensam bön.

Då han åter stod upprätt i predikstolen, hade han med hvardera handen fattat tag i dess kant liksom för att söka stöd. Han började lugnt, behärskande sig själf, men ju längre han hann,

desto lifligare och häftigare blef han, och hans röst fick ett uttryck af patos, stundom en skiftning af hån. Antero märkte strax, hvart han ville komma och att udden i predikan var riktad mot prästgårdsborna.

— Ja, låtom oss då tala om fröjd och glädje, ty i våra dagar talas knappast om något annat än detta, hör man knappast talas om annat än fester, dans, nöjen och dryckeslag. Eller hvar hör man månne böner, psalmsång och Guds ord? Icke annorstädes än här i ödemarkens ringaste hyddor. De lärde och framstående, de vise och mäktige i landet, de äro oss ingalunda något föredöme i dessa ting. De visa oss tvärtom vägen, huru vi skola uppfylla våra själar med allsköns världslig fåfänglighet. Från hufvudstaden och universitetet, bildningens och upplysningens källor, utbreda sig till oss endast otro, fördärf och lättsinne, utbreda sig öfver allt landet och allt folket. Och för att den lede frestaren skall kunna göra allt detta lockande och välbehagligt för människorna, för att kunna göra deras ögon blinda och deras samveten slumrande, så förfar han så, som han alltid haft för sed att förfara: han ikläder sig en fager och förförisk gestalt, han säger att det allt är godt och skönt, att det kantänka sker för att befrämja ädla sträfvanden, för idéernas och idealens skull, för att „rädda“ land och folk. I skullen höra, I, som lefven här i ödemarkernas mörker, hvilken omsorg man har

om eder, huru budbärare utsändas till eder för att förklara huru I skolen „pånyttfödas". — Icke genom ånger och inre strider, utan genom allehanda s. k. upphöjda idéer, som födas vid dryckeslag och förkunnas vid fester och dansnöjen. Jag har hört det, och jag vet det. Men hvilka äro då de lärdomar de skänka oss? Att människoförståndet står öfver allt annat, och att då förståndet icke förmår uppfatta Gud, det således icke finnes någon Gud. Än bibeln då? De säga, att bibeln icke är Guds ord, utan blott skrifven af människor, att den blott innehåller gamla sagor, sägner och dikter, liksom Kalevala och dylika böcker, som de ställa vid sidan af den heliga skrift och våra heliga sånger! Att den icke är annat än Israels samlade världsliga visdom, icke annat än dess moraliska lagbok, liksom ordspråken och annat dylikt. Och att Kristus, om han verkligen funnits till och om han icke varit blott en bedragare, var endast en vanlig människa och icke vår gudomlige frälsare och Guds son. Frälsare — hvad hafva vi kantänka behof af en sådan, då vi ju icke äga någon odödlig själ, icke något hopp om återlösning, då det finnes hvarken någon himmel eller något evigt lif! I tron måhända, att jag öfverdrifver och icke menar allvar, men hvarje ord är sant, jag har med egna ögon läst allt detta i de böcker de lärde skrifvit, jag har med egna öron hört allt detta uttalas af dessa lärde och dessa filosofer. „Kri-

stendomen duger till intet,“ sade en gång till och med en biskop till mig. „Hvad har den förmått uträtta?“ sade han. — „Har människosläktet förbättrats, hafva krig och lidanden tagit ända? — Har ondskan försvunnit ur världen?“ — Gudsförnekare äro de, säger jag, till hälften hedningar, dessa de främste och förnämste bland det finska folkets lärare och dessa de högste bland den finska kyrkans styresmän! Och den som icke är en förnekare, han är åtminstone en tviflare eller en likgiltig, hvilken trons angelägenheter icke angå, hvilken aldrig gjort sig själf denna fråga: „Ack Herre, huru skall jag varda salig?“ Och om de också icke öppet förneka Gud, så lefva de dock, som skulle det icke finnas någon Gud, som skulle det icke finnas någon domare, någon hämnare, något helvete, som skulle de aldrig betänka, att vi en gång dö måste. De lefva så, som skulle hvarje dag vara den sista, men som skulle den yttersta dagen aldrig komma.

Här och hvar, öfverallt i kyrkan, hörde man djupa suckar.

— Då kyrkans främsta styresmän äro sådana, hvad kan man då hoppas, vänta, fordra af de mindre betydande herdarna? Huru skall man kunna hoppas, att de skola förmå bättre vårda sina hjordar? Otro, likgiltighet, efterlåtenhet, till och med lastbarhet och yttre uppenbara skötesynder: snålhet, öfverflöd, kortspel, dans, äro tecken, på hvilka man lätt igenkänner många af våra dagars

präster. Och de bästa bland dem äro blott legoherdar, hvilka icke tänka på, huru de skola frälsa sin hjord ur vargarnas gap, utan huru de själfva bäst skola draga nytta af hjorden. De äro visserligen icke förnekare, men upplysning om ordet, vetskap om salighetens väg, det äga de icke. Och därför: när kanonerna dundra och hornen ljuda där borta vid de fester, som firas af världens barn, så dåna här bösskott, skramla här grytlock och klinga här fioler, och liksom man där borta i baldräkter, i sammet och siden och plymer och fjädrar, går från gästabuden till kyrkan och från kyrkan till gästabud och nattliga dryckeslag, så gör man äfven här. — Huru många af eder, som nu sitta här, hafva månne hunnit sluta sina ögon den senaste natten? Hvarmed, med hvilka tankar och med hvilket sinnelag, månne I hafven tillbringat natten före en af kristendomens största högtidsdagar? Återigen med dans, med fylleri, med sång och skrål och rus, till och med under slagsmål och måhända blodsutgjutelse. Ve det larm och det buller, som natten lång genljöd kring stränderna, ve den helvetets eld, som färgade himmelen röd! Och allt detta i själfva kyrkans grannskap, omkring och i närheten af Herrens hus! Dessa glas återkastade skenet af denna eld, dessa fönsterrutor skallrade vid skramlet af grytor och darrade vid dånet af skotten! Men hörden I icke edra odödliga själars nödrop? Sågen I icke er i ljuset

af de lågor, som I själfva upptändt? Nej, I hörden intet, ty världens sorl och edra egna jubelrop och de drucknes skrål tillslöto edra öron. Men vi sågo och hörde det, och vi frågade hvar i sin stad oss själfva: belägra djäflar Herrens tempel, hafva de fört emot det sina skaror för att eröfra det? Hafva de redan intagit det och hafva de förvandlat dess golf till en dansbana, de, hvilka intill nu dock åtnöjt sig med att dansa och larma på kyrkbacken? Sannerligen är det förvånande och ett under och ett bevis på Herrens långmodighet, att han i sin gränslösa barmhärtighet ännu icke velat slå eder med sin hämnande hand, icke i sin vrede velat fastnagla eder på edra platser, liksom han gjorde med Lots hustru. Och detta är dagens sanning, och icke ett ord är tillagdt, ty vi hafva hört det allt med våra egna öron och skådat det allt med våra egna ögon. Men då vi det hörde och det skådade, alla dessa sånger och skott, alla dessa glädjeeldar och allt detta skrål, så sargade bedröfvelse våra själar och våra röster stockade sig i halsen af gråt och ängslan, och Herrens heliga psalmer dogo på våra läppar.

Från kvinnornas sida hörde man först häftiga snyftningar och sedan suckar och stönanden.

— Detta är annat, än hvad vi nyss fingo lyssna till, hörde Antero den ene af de båda män yttra, hvilka för en stund sedan kritiserade prostens predikan, och därpå följde en suck.

Naimi trädde nu in i kyrkan, hon stannade ett ögonblick i dörren, ämnade därpå fortsätta längre fram, men satte sig på yttersta kanten af den närmaste bänken. I dörren till sakristian hade Lauri stått liksom trotsande med korslagda armar; han aflägsnade sig nu, och Helander fortsatte med stegrad häftighet:

— Sådant är lifvet här! Sådant är också folket öfverallt här i Finland, hvart man än kommer, men jag har dock icke visat det mer än en sida af det själft, jag har ännu icke talat om dess snålhet, dess osedlighet, dess falskhet och dess lögnaktighet. Om dagen vandrar det i sina synder, och om natten slumrar det i dem. Nu vill man väcka det till ett nytt lif och man ropar i dess öra: vakna upp, du som sofver! en ny morgon gryr för dig! känn dig själf! utkräf din rätt och din egendom af dina förmyndare, kalla dem till räkenskap och bemäktiga dig din arfvelott, som gömmes bakom lås och bom! Då du får den, är du räddad; förvaltar du detta ditt arf väl, kommer du aldrig att gå förlorad här på jorden. Men jag säger:

Detta väckelse- och bildningsarbete bland det finska folket har man börjat från galen ända. Man önskar blott förgylla skalet, men kärnan lämnas ful och oren. Men framför allt är bland oss en inre förnyelse af nöden, folket måste väckas, men framför allt väckas till kännedom af sin syndfullhet. Väckas andligen och

sedligen. Det måste ikläda sig ångerns säck och öfver sitt hufvud utströ sin egen eländighets och sin egen uselhets aska. Först då vi funnit Guds rättfärdighet och uppfyllt hans vilja, skall också allt annat varda oss gifvet. Utan att så sker, skola alla våra gärningar vara fåfänga, skall sådden vara fallen på hälleberget.

Från galen ända? En inre förnyelse? Hvad betydde detta? Hvarför kunde de icke alla vandra hand i hand?

Var det sant, att detta andra var viktigare? Men hvarför måste de stå i strid med hvarandra — Snellmans idéer och Lönnrots lifsgärning å ena sidan och det som han där nu predikade å den andra? Och det föreföll Antero, som hade han igen fått en ny idé, en ny synpunkt, som hade han varit i besittning af hela sanningen, och som hade alla de, hvilka nu fördömde hvarandra och berömde sig själfva, blott ägt en del af den.

Men predikan närmade sig sitt slut. Helander hade nu vändt sig till sina trosvänner — „till dem, hvilka Herren fått draga till sig och i hvilkas hjärtan han utsått sina frön och hvilkas ögon han gjort seende och hvilkas öron hörande.“ Och hvarför hade han gjort så? Helt säkert därför, att de skulle bekantgöra hvad de sågo och förkunna hvad de hörde. De skulle bekänna sanningen — icke allenast på sådant sätt, att de blottade sin egen ringhet och uselhet och icke försökte utsmycka sina lustar och begär med ett försonande

skimmer och försvara dem med hänvisningar på goda afsikter, hvilket djäfvulen måhända skulle ingifva dem, och skyla sin ondskas trasiga paltor med helighetens och ädelhetens skenfagra mantel — utan äfven på sådant sätt, att världen såg och uppfattade det. „Frukten icke, om världen fördenskull afskyr och förföljer eder, ty det sker för sanningens skull, för sanningens, som de icke tåla höra. Ty hvem, jag frågar hvem, skulle förkunna sanningen, om icke den, som tillägnat sig densamma? Hvem skulle tala, om icke den, som något visste? Lämnen icke detta verk åt edra präster och andra ledare, utan utfören I hvar i sin stad edert arbete i Herrens vingård. Låtom oss förblifva i världen, men icke så, att vi uppgå i densamma, utan så, att vi lösgöra oss ifrån den. Icke i världen med världen, utan i världen mot världen, icke hand i hand med den, utan kämpande och stridande, på vakt mot dess försåt, vakande och bedjande. Hvarhelst vi finna Herrens tempel uppfylldt af krämare och växlare, det må sedan vara här hos oss i ödemarken eller annorstädes, så låtom oss rensa det, såsom Herren gjorde, låtom oss fatta gisslet och omkullstörta borden! Och händer det åter, att världen frestar oss och lofvar oss all sin rikedom och prakt, så låtom oss säga liksom vår frälsare sade: „vik hädan, satan!“ — Amen!

Antero kom in i sakristian samtidigt som Helander inträdde genom den ena och Lönnrot och Snellman genom den andra dörren. Helander undvek allas blickar.

Snellman gick fram till honom och yttrade:

— Herr pastor, det gör en alltid godt att höra en man öppet och oförskräckt uttala sin öfvertygelse, om man också icke kan vara af samma mening som han. Men — tillade han därpå, då Helander en smula förvånad mötte hans blick — men det händer så ofta, att hvad entusiasmen bygger upp, det rifver fanatismen ned.

Helander kunde icke annat än med en tafatt bugning besvara Snellmans ord.

Prosten stod framför sakristians stora skåp och iklädde sig mässhaken. Han var blek. Då Helander nalkades honom för att hänga sin prästkappa på en spik, yttrade prosten utan att se på honom:

— Här är en man, som kommit för att hämta präst till en sjuk. Jag hoppas att du kan fara.

— Nu strax?

— Har du kanske något förhinder?

— Nej, ingenting särskildt, men jag tänkte, att då det skall förrättas så många dop och . . .

— Jag skall nog sörja för återstoden . . . kanske duger jag ändå till något . . .

— Farbror skall icke vara ledsen — men jag kunde icke säga annat än hvad jag sade — sanningen.

— Skall detta vara en ursäkt?

— Ingalunda.

— Jaha, nå väl, han väntar där.

Och prosten vände honom ryggen och gick med högburet hufvud att förrätta altargudstjänsten.

Helander gick fram till mannen, som väntade i dörren till sakristian.

— Är det en sådan brådska, att vi måste fara nu midt under gudstjänsten?

— Nej, jag måste nog vänta på några andra, som skola följa med i båten.

Helander gick ut. Antero följde honom till sakristians trappa. Där stodo Paavo och rajavaarabonden.

— Nu har du nog predikat afsked från tjänsten åt dig, sade Paavo.

— Jag måste ju uttala, hvad jag hade på hjärtat.

— Ja, ja, det måste du ju nog, men du misstager dig ändå, om du tror, att du med våld får dessa säkra kontolabor förda till himmelen.

Helander tycktes förvånad och liksom en smula besviken.

Antero såg Naimi och Karin träda ut genom kyrkporten och skyndsamt begifva sig till prästgården. Af deras gång och rörelser kunde han sluta, att de voro i högsta grad uppbragta. Naimi tycktes gråta och Karin syntes trösta henne.

Någon slog honom på axeln — det var Lauri; Robert och Risto voro också med.

— Nå, nu fingo vi ändtligen höra hvad vår frid tillhörer, sade Lauri.

— En fanatiker, sade Risto och höjde öfverlägset på axlarna.

— Nästa söndag predikar jag, och då skola de få sin skäppa full! utropade Lauri.

— Men det var i alla fall något i hans predikan — vågade Antero yttra.

— Något? högg Robert i med en för honom främmande häftighet. — Den hade icke mer innehåll än så —! Rent nonsens från början till slut. Att angripa Snellmans idéer och det i kyrkan och för allmogen, som naturligtvis inte har en aning om, hvad frågan gäller, lika litet som han själf tyckes ha det — verkligen enfaldigt! Skomakare blif vid din läst — i pappas ställe skulle jag —! Men det lönar inte mödan att förarga sig öfver honom.

I detsamma såg Antero sin syster komma ut ur kyrkan, och han skyndade emot henne.

— När kom du? Jag såg dig i kyrkan.

— Jag kom sent i går afton och var öfver natten på Honkaniemi.

— Hvarför kom du inte strax till prästgården?

— Ni var ju alla vid kokkon.

— Du skulle ha kommit dit.

— Nej, hvad skulle jag där —

— Du var således där redan denna morgon . . . och jag visste af intet, fastän jag gick alldeles förbi gården.

— Jaså, men kom nu i stället.

— Nu? Men följer inte du med till prästgården?

— Jag är så generad att komma dit, då där är så mycket gäster.

De vandrade åt Honkaniemi till och betraktade hvarandra med nyfikna, forskande blickar.

— Jaså, det här är således Karolina!

— Ja, och det här Antero — Det förefaller så underligt att nu efter många års förlopp igen få se dig — ja, lycka till graden!

— Du ser så klen och svag ut . . . Har du varit sjuk?

— Nej, mig fattas ingenting — ingenting särskildt.

De voro hvarandras enda anhöriga och kände sig dock främmande och obekanta, och Anteros med vänligt deltagande tonfall uttalade ord föreföllo honom själf tomma och ihåliga. Af systerns hela uppträdande och uttryck kunde han genast ana, att hon icke var lycklig, och han kände sitt hjärta för några sekunder fyllas af varmt medlidande. Men på samma gång kände han hela tiden, då han nu vandrade här vid hennes sida, något annat, från hvilket han icke kunde lösgöra sig: att han kanske nu måste gå till Honkaniemi,

att han kanske måste stanna där öfver middagen och icke finge återvända till prästgården. De talade nervöst med hvarandra, alltjämt bytande om samtalsämne: om morbrodern i Borgå, om Anteros promotion . . .

— Och du, Karolina, som inte kom, fastän jag så väntade dig.

— Nå, men . . . jag? Huru skulle väl jag? — Hon sade detta i en ton, som hade det varit fråga om något otänkbart.

De talade om Anteros resa och hans besök på Rajavaara, men under allt detta sökte Antero efter en förevändning för att slippa följa systern ända till Honkaniemi.

— Såg du Snellman och Lönnrot i kyrkan? frågade han plötsligt. — Du borde i alla fall komma till prästgården, så skulle du få råka dem — de resa antagligen bort redan i kväll. Jag såg dem nu för första gången.

— Du vill naturligtvis vara tillsammans med dem . . . jag kan sedan, senare på aftonen, komma och träffa dig.

En tyngd föll ifrån Anteros hjärta. Nu skulle han naturligare och hjärtligare ha kunnat göra sig underrättad om systerns förhållanden, men nu voro de redan framme vid Honkaniemis port.

— Nå ja, du kommer således i afton till prästgården . . . kom nu snart . . .

— Ja, jag skall nog komma.

Antero skyndade till prästgården, där flickorna och prostinnan sutto på verandan i väntan på att prosten skulle komma från kyrkan. Prostinnans ögon voro förgråtna. Flickorna hade just redogjort för Helanders predikan.

— Det är förfärligt . . . huru kan han tala på detta sätt . . ? Detta är värre än någonsin förut, och vi som ändå på allt sätt hjälpt honom . . .

— Men inte kan mamma väl fordra, att han fördenskull skulle låta bli att uttala sin öfvertygelse? utbrast Hanna.

— Visst inte . . . nej, huru skulle jag det . . . Men att han på detta sätt . . . det kan du ändå inte på något vis försvara. — Och att han går bort midt i alltsammans och lämnar pappa ensam!

Antero hann icke öppna munnen för att berätta, hvad han visste om denna sak, ty i detsamma kommo Lönnrot och Robert från vindskammaren och professorn från sitt rum.

— Ja, ja, sade Lönnrot småleende, liksom för att trösta prostinnan, — om blott de där pietisterna riktigt efter sin smak finge steka oss i helvetets eld . . .

Alla skrattade — eller försökte åtminstone göra det — med undantag af Hanna.

Professorn sade intet, han skakade endast på hufvudet och höll sina läppar hårdt hoppressade.

13.

Stämningen var tung och tryckande under middagen, ehuru prosten försökte låtsa som om ingenting inträffat. Ingen ville beröra det skedda, som dock upptog allas tankar. Plötsligt yttrade likväl professorn, hvilken icke längre förmådde behärska sin förtrytelse:

— Enligt min åsikt, bäste svåger, återstår för dig ingen annan utväg än att anmäla saken för domkapitlet. Detta är ingenting annat än uppenbar folkuppvigling, ett upphetsande af allmogen mot såväl dess kyrkliga som världsliga öfverhet. Det är för öfrigt ett subordinationsbrott af svåraste slag.

Prosten sade blott:

— Ja, ja.

— Jag tror inte, att man med sådant medel skall vinna något, sade Snellman.

— Nej, nej, sade prosten.

— Ja, jag säger blott — och professorn tog af sig servetten och lade den på bordet — jag säger blott, att om du tillåter att det fortsättes på detta sätt, så är det snart förbi med all din auk-

toritet i denna socken och det blir bäst att du ser dig om efter ett nytt pastorat.

— Svåger öfverdrifver helt säkert.

Samtalet afstannade. Då prosten efter middagen tändt sin pipa, klarnade likväl småningom hans sinne, och då han, efter att hafva utbytt sin prästkaftan mot en ledig, ljus sommarrock, slog sig ned i en berså, där eftermiddagskaffet i detsamma serverades, försvann också det sista molnet från hans panna. Klappande prostinnan på axeln, yttrade han:

— Och nu tror jag, mamma, att vi ärligt förtjänat inte allenast kaffe, utan också ett glas af din utmärkta punsch!

Glad öfver omslaget i prostens sinnesstämning utropade prostinnan:

— Nå, det måste du verkligen få, kära pappa! Det lönar sannerligen inte mödan att taga den här saken tyngre än hvad du förr gjort.

— Hvar är Lönnrot?

— Han har gått någonstädes med Robert.

— Än svåger då?

— Han har dragit sig tillbaka på sitt rum för att skrifva bref.

I bersån sutto nu prosten, Snellman och de unga.

— Ja, ja, nog är det ju litet si och så, att ens egen adjunkt skickar en ned till underjorden från höjden af ens egen predikstol, men då han lika litet torde ha i sin ägo nycklarna till gehenna som till ely-

sium, så kunna vi ju trösta oss med denna tanke och lika lugnt som hittills afvakta händelsernas utveckling. Eller hvad tänker du, Snellman, om dagens predikan?

— Hvarje fors har sitt brus, den ena häftigare än den andra. Men hvad sakens kärna vidkommer, så är det egentligen icke det minsta förvånande, att denna rörelse så kunnat utbreda sig och allt fortfarande gör det. Den religiösa partihätskheten och fanatismen bemäktigar sig med större styrka ett folk, som af ett eller annat skäl icke på annat håll får sina andliga kraf tillfredsställda. Skänk folket en lämplig uppgift på det sociala eller det politiska gebitet eller på något annat ideelt område, och det skall tillfriskna från sin sjukdom!

— Ja, ja! -- Nå, men se där ha vi honom! — Ruotsalainen! Hvart tänker ni taga vägen? Kom hit!

Gubben Paavo vandrade just med käpp i handen och näfverränsel på ryggen öfver prästgårdens gårdsplan. Han stannade plötsligt och låtsade icke uppfatta, hvarifrån ljudet kom.

— Hvem ropar där med kontolaprostens röst? Rösten höres, men mannen synes inte! — och han ärnade fortsätta sin vandring.

— Kom hit några ögonblick! Inte får man gå så stolt förbi!

— Jaså, det var därifrån! — Men om jag nu inte skulle komma, då de där röda klutarna hänga här till torkning. Hvem kan veta,

till hvilket helvetes byke ni lockar mig? — En af flickornas röda dukar hängde på en björkgren.

— Åh, nog skulle Paavo våga, om också detta vore självvaste porten till helvetet. — Kom nu bara — och tag en styrketår på vägen!

— Jaså, en styrketår! Se, det var annat! Nå, hela världen vet, att Paavo längtar efter en sup som kalfven efter att dricka.

Prosten räckte honom ett glas punsch redan vid ingången till bersån, och Paavo störtade i sig dess innehåll med en enda klunk.

— En till!

— Jaså, en till? Nå, eftersom du vill se, hurudan karl jag är, så se på nu — och Paavo tömde det andra glaset.

— Sitt ner!

— Har inte tid, båten väntar där vid domarens udde.

— Nå, hvad vet man eljes för nytt?

— Hvad man vet? Det fick du för en stund sedan höra i kyrkan. Du har en god dräng, som tyckes utföra också sin husbondes arbete. Men hvem är den här främmande herrn?

— Det är rektor Snellman från Kuopio, en sådan där filosofie doktor.

— Jaså, en riktig doktor. Jag har ju nog sett filosofie magistrar och talat med dem, men aldrig har jag råkat någon doktor. Jaså, det här är alltså han?

— Ja, det är jag.

— Och med din filosofi lär du ämna förbättra världen?

— Vet ni då, hvad filosofi är?

— Det är människovisdom, svarade Paavo snabbt.

— Alldeles rätt, men är då det något ondt?

— Kan filosofen säga, hvarifrån all denna människovisdom kommit i världen?

— Är det icke en Guds gåfva liksom allt annat godt?

— En Guds gåfva! — Nej, käre vän! Den kommer ju från djäfvulen!

— Jaså, det förhåller sig så!

— Och allt hvad som bygges på denna grund, bygges för djäfvulen.

— Har ni då vid intet tillfälle behof af människovisdom?

— En gång förlitade jag mig därpå, jag ämnade resa ut ända till Polens land för att söka världslig lycka och fet jord där borta i främmande land, men Herren reste hinder i min väg och jagade mig halfdöd hem att tugga barkbröd i stället för att skörda hvete ute i världen.

— Ungefär på samma sätt gick det också med mig, då jag tänkte på att flytta öfver till Sverige, men det var nog mitt eget förstånd, som afgjorde den saken.

— Jaså, ditt eget förstånd . . . säg det till bocken, men inte till Paavo — du vet inte, hvad det var . . !

— Besitter Paavo någon högre visdom än alla andra? frågade prosten.

— Ja. Ja, det gör jag.

— Hvarifrån har ni fått den?

— Hvarifrån? Nå, det var också en fråga. Är präst och vet inte, hvarifrån den högsta och bästa visdomen kommit i världen.

— Men på hvilket ställe i bibeln står det, att människan inte får bruka sitt förstånd och draga nytta af sin visdom?

Paavo betraktade en stund prosten, tog sedan upp sin ränsel från marken, där han hade ställt den, och sade:

— Du är en präktig och bra karl, Marttinen, jag tycker om dig, du är en säker syndare, utan att du försöker dölja det och göra dig till i onödan, men präst hade du aldrig bort blifva, inte ens i förhoppning om en stor lön.

— Hvarför inte? skrattade prosten.

— Därför att du inte förstår dig på salighetens sak mer än suggan på sjustjärnan. Jag skall närmare förklara det för dig, då vi härnäst träffas, men nu måste jag gå.

— Hvarthän styr biskopen sin kosa?

— Nå, hvart annorstädes än för att se om sin hjord.

— Och till fots som vanligt?

— Till fots vandrade också fordom Paulus, fastän han hade hela världen att omvända, och kom han inte fram till fots, så rodde han i båt.

Han gick, och herrarna sågo skrattande efter honom.

— Nå, nu fick bror se det finska folkets store profet, sade prosten till Snellman.

— Han verkade — huru skall jag säga — litet svagare än jag hade väntat.

Naimi, Karin och Anette hade blott bidat ett lämpligt tillfälle för att tala med Snellman om den sak, som de föregående afton, ännu efter det de lagt sig, med lifligt intresse afhandlat och diskuterat. De hade funderat och planerat, huru allt skulle ordnas och inrättas och hvilka som skulle kallas. — Skulle man kalla enhvar som hade lust? — Eller blott ungdom? — De gamla skulle helt säkert känna sig något främmande. Antagligen skulle det öfver hufvud skrattas åt alltsammans och hela företaget anses löjligt. Nej, nej, det skulle icke blifva något af! Men det måste dock blifva något af!

Med armarna kring hvarandras lif vandrade de kring gården, än veko de af på strandvägen, än gingo de ner i trädgården, afvaktande den stund, då de skulle kunna lägga beslag på Snellman.

— Gå du, Naimi, gå nu strax, innan pappa igen för bort honom någonstädes!

— Vi tala inte ett ord med någon om denna sak, ifall han förkastar förslaget. Det kunde vara ledsamt för Antero, sade Karin.

Prosten hade nu förevisat det gamla pörtet, som alltid visades för främmande, hvarvid också alltid anekdoten om Lönnrot berättades.

— Kunde vi få lof att tala med herr rektorn om en sak. — Ack, den kommer helt säkert att förefalla er förfärligt löjlig, men —

De förde honom med sig till trädgården, placerade honom på en gräsbänk mellan tvenne gamla björkar och omtalade för honom sin afsikt att om söndagskvällarna i den gamla stugan föreläsa Kalevala för folket — för att allmogen skulle lära känna våra förfäders gamla visdom och världsåskådning. Kanske kunde de, kanske ginge det an, att de på samma gång sjöngo och spelade kantele? Eller också läste någon annan finsk bok? — Ack, säg nu, är detta mycket, är det förskräckligt dumt och löjligt?

Och darrande af otålighet och oro, bidade den af sin idé entusiasmerade Naimi sin dom.

— Jaha, ja-a, sade Snellman med ett välvilligt, belåtet uttryck i sina ögon. Det är utan tvifvel en god idé, en vacker, ja, till och med en nyttig idé, men den kunde en smula — huru skall jag säga — utvidgas och fullständigas.

— Åh, hvad jag är glad öfver, att ni inte genast helt och hållet förkastar den — jag var så rädd för det — ack!

— Säg, på hvilket sätt skulle den utvidgas? frågade Karin. Vi ville så gärna göra något för folkets bästa, hvad som helst, om vi blott rätt visste huru.

— Kanske något mer praktiskt, något mer bestående?

— Säg bara! Vi skola göra allt hvad ni än befaller! — och i sin ifver flyttade sig Naimi närmare Snellman.

— Om det förhåller sig på detta vis, så befaller jag er att grunda en skola, log Snellman. Håll en skola för allmogen, undervisa i innanläsning, skrifning, räkning och äfven i handarbete. Och under handarbetstimmarna kan ni förverkliga er ursprungliga idé att läsa Kalevala, sjunga, spela kantele och så vidare.

Flickorna hade genast klart för sig, huru mycket större och högre denna skoltanke var. Deras hjärtan voro nära att sprängas — så våldsamt klappade de. En skola! En folkskola! Just så! Men hvarför hade de icke förr kommit att tänka på denna sak!

— Men skulle vi verkligen kunna? Vi ha ju inte..

— Hvarför skulle inte ni kunna det, lika väl som de unga fruntimmer, hvilka i Kuopio öppnat en skola för fattiga flickor. Kom dit i höst, så får ni se, huru det går till!

— Ja, vi komma nog, vi göra det alldeles säkert.

— Ser ni, det är med folkundervisning som man skall begynna väckelsearbetet bland den finska allmogen, sade Snellman.

— Ja, just så — ack, så roligt! Tänk, att också vi kunna uträtta något och inte endast gossarna!

— Medan vi, män, tänka och grubbla och teoretisera samt drömma stora och vackra framtidsdrömmar, så har ni, kvinnor, snabba och raska som ni är, redan hunnit gripa verket an — så går det alltid. Men vi skola nog snart också gifva gossarna arbete — de få författa läroböcker!

— Men ännu tala vi inte om detta för någon!

— Nästa jul kommer jag för att inspektera er skola.

— Välkommen, välkommen!

Man hörde Lönnrots röst bakom buskarna:

— Där ha vi dig nu, jag har sökt och sökt. — Han trädde fram tillsammans med Robert. På Roberts kinder brann en skär rodnad liksom på en bröstsjuks, hans ögon strålade liksom med feberglans, men hans ansikte lyste på samma gång af lycka.

— Här sitter du nu „fången ibland fagra tärnor, snärjd i långa lockars snaror,“ skämtade Lönnrot.

— Slå dig ned, slå dig ned! uppmanade Snellman sin vän.

— Jag har väl knappast mer tid till det, jag måste begifva mig af nu.

— Jaså, ja, jag måste väl göra detsamma!

— Hvad? Bort? Nu redan? . . . — och i flickornas tonfall låg en så oskrymtad bedröfvelse och en så komisk förtviflan, att Snellman och Lönnrot på samma gång måste skratta och känna sig rörda.

— En ny värld har öppnat sig för oss, en ny värld, hviskade Naimi till Robert.

— Så också för mig!

Det blef stor uppståndelse, då prosten fick höra, att gästerna verkligen ämnade begifva sig af.

— Nå, men inte skall ni väl resa om natten?

— Det är så svalt och skönt att vandra under natten, sade Lönnrot.

Och Snellman sade sig också föredraga resor nattetid.

Inga öfvertalningar hjälpte. Lönnrot vandrade med ränsel på ryggen mot Korpivaara. Robert anhöll att få följa honom ett stycke. Snellman, hvars väg ledde åt motsatt håll, ledsagades af flickorna och den öfriga ungdomen ända till bron, „suckarnas bro“, där så många afskedstårar fällts vid skilsmässan från kära och afhållna gäster.

Och med ens var allt tyst och stilla på prästgården; blott de gamla voro hemma. Prosten satt i sitt rum och läste tidningarna, som kommit med dagens post. Professorn var allt fortfarande sysselsatt med brefskrifning. Professorskan hade tagit plats i salen, där hon satt i gungstolen och läste. Professorn gick genom rummet, de samtalade några ögonblick hviskande med hvarandra. Så inträdde professorn med sitt bref i handen i prostens rum och vandrade några slag öfver golfvet.

— Tycker du verkligen, att jag borde inberätta det skedda för domkapitlet? frågade prosten,

som gissade hvarom svågern önskade tala med honom.

— Du gör naturligtvis som du själf finner för godt, men tillåt mig att upprepa, hvad jag redan sagt, att om din kapellan får fortsätta på den väg han inslagit, så är det förbi med din auktoritet i denna socken, och du får inom kort börja se dig om efter ett nytt pastorat.

— Snellman tycktes vara af den åsikten, att en anmälan hos domkapitlet endast skulle förvärra saken.

— Som sagdt, du gör naturligtvis som du själf anser riktigast. Biskopen uttalade visserligen en gång för mig sin förvåning öfver, att du alls inte meddelat honom, huru sakerna i detta afseende utvecklat sig här. Helander förordnades till adjunkt och tjänstförrättande kapellan i denna socken just i den förhoppning, att du måhända bättre än hans föregående förman skulle förmå hålla honom i styr. — Men hvad för öfrigt Snellman vidkommer, så måste jag, lindrigast sagdt, förvåna mig öfver din hållning gentemot honom. Såsom artig värd kunde du kanske inte underlåta att hålla ett tal till honom, ehuru du ju nog hade kunnat välja dina ord annorlunda. Men att du liksom dessa ungdomar skulle göra honom till ett orakel icke blott i världsliga ting, utan också i sådana kyrkliga frågor, som angå uteslutande dig, det hade jag icke precis kunnat vänta mig.

— Men säg mig då, bäste svåger, hvad det egentligen är, som hos honom och i hans åsikter så — huru skall jag uttrycka mig — så enerverar dig?

— Om du önskar lära känna mina åsikter och orsaken till mitt handlingssätt, så kan du läsa detta bref.

Efter att hafva genomläst brefvet, återlämnade prosten det till professorn, gungade en stund utan att yttra något och sade slutligen, i det han reste sig:

— „En fara för fosterlandet“ — „för fosterlandet och samhället“ — „fördärfbringande läror“ — „ungdomens uppviglare“ — Jag misstänker, bäste bror, att du ser spöken midt på ljusa dagen.

— Det är bättre att man ser dem midt på ljusa dagen, innan de öfverrumpla oss i nattens mörker.

— Måhända är du skarpsyntare än jag, men jag måste likväl säga, ja, jag vet inte — men jag skulle åtminstone inte kunna tala så kallt och hånfullt om ungdomens hänförelse, om den också gällde en sak, som jag själf icke kunde godkänna. För mig är ungdomens entusiasm alltid något heligt, om jag också icke själf kan taga del i den. — Men det må nu förhålla sig huru som helst, det åtminstone är säkert, att det där brefvet kan åsamka Snellman många och stora obehagligheter.

— Tjah! Åt den saken kan jag ingenting göra, och den rör icke heller mig. Min bror,

som litar på mig och hvars åliggande det är att följa med händelserna i landet och hålla vederbörande *au courant* med dem, har af mig begärt meddelanden rörande de åsikter och opinioner, hvilka jag på min resa möjligen kunde möta, och då jag också tidigare gjort honom den väntjänsten, så vet jag inte, hvad som skulle hindra mig att göra det också nu — hvad som ens skulle berättiga mig att icke göra det. Den upphetsning, hvari landet redan genom pietismen råkat, och den, hvari det håller på att råka genom denna — hvad skall jag kalla det — denna fennoism, kan för öfrigt nog icke längre förblifva obekant, om också jag icke skulle knysta ett ord om den. Men ifall du önskar, att jag inte vidrör, hvad som särskildt passerat här — såväl i går kväll på kokkobacken som i dag i kyrkan — så kan jag ju skrifva om brefvet.

— Ingalunda, du handlar naturligtvis så som du finner riktigast — jag kom blott att tänka på vår gamle vän Arvidsson.

— Med honom var det annat, helt annat! Låt oss inte tala om honom och Snellman och deras sträfvanden på samma dag.

— Var det då verkligen en sådan skillnad?

Proston tog hatt och käpp och gick ut. Han hörde huru professorn vred sina magra, knotiga fingrar, så att det knakade i lederna. Han ämnade begifva sig till bron, men såg i detsamma de unga, som följt Snellman, med raska steg och

under lifligt samtal komma från detta håll, och han styrde i stället sina steg mot stranden. Han hade icke nu lust att möta de unga. Det var något, som tryckte och bekymrade honom. Hade han icke mer oförbehållsamt bort visa svågern, hvad han tänkte om hans handlingssätt — att hans afsikt innebar en föraktlig nedrighet. Brefvet innehöll såväl färgläggningar som förvrängningar. Det var möjligt, att de nu beslutit begynna den sista förföljelsen mot Snellman. Många tecken hade tydt därpå. . . Snellman hade ju nog också kunnat vara en smula försiktigare. Det kunde ju nog hända, att mycket i hans skriftställeri och uppträdande kunde blifva vapen i händerna på dem, som ville vårt lands fördärf, och att det för fosterlandets lycka hade varit nödvändigt, att han i någon mån sökt behärska sig. Men kanske skulle allt blifva vid detta. Svågern var retad, han är nu en gång för alla en krångelmakare, som alltid måste hafva något att intrigera om. Han är nu uppbragt i anledning däraf, att han känner, att han har ungdomen emot sig också här, där den alltid tidigare lyssnat till hans visdom, om också icke med någon entusiasm, så åtminstone med tillbörlig vördnad. Firandet af Snellman och Lönnrot uppfattade han naturligtvis såsom en opinionsyttring mot honom själf. Men jag orkar verkligen inte ständigt krusa för alla hans svagheter.

Prosten undersökte nu sina metspön, som

långa och smidiga stodo uppställda mot nothusets gafvel, men han kunde icke frigöra sina tankar från den sak, som vållade honom förargelse.

Då påminde han sig Helanders predikan. Det kom som en befrielse från detta andra. Ja, nu hade det verkligen gått för långt; hvad detta angick hade svågern rätt. Det kunde icke förblifva obeifradt. Här måste vidtagas nödiga åtgärder. Jaså, biskopen hade uttalat sin förvåning öfver hans efterlåtenhet mot de väckta. Det var kanske ändå nödvändigt att anmäla saken för domkapitlet — att säga endast rena sanningen, ingenting annat — relatera saken sådan den var, utan tillägg och färgläggningar.

Det var en lugn kväll — foreller och laxöringar hoppade i lugnvattnet nedanför forsen . . .

— Innan jag företager mig något annat, måste jag måhända ändå först vända mig till honom med en sista, sträng varning.

Belåten öfver att han fått anledning att uppskjuta den obehagliga saken, ropade han till smågossarna, som lekte i trädgården:

— Kom och meta, gossar!

Det var ju kanske nog en smula opassande för en prost att begifva sig ut på fiske en helgdagsafton, men denna dag hade varit så tung och tröttande . . . Om blott människorna icke kifvades och bråkade och krånglade så förfärligt, utan lefde i frid och endräkt och försökte förstå hvarandra.

Och efter en stund satt prosten i sin båt strax nedanför fallet och drog upp den ena sköna fisken efter den andra och hade totalt förgätit alla denna dags bekymmer och förargelser.

Flickorna hade, efter det de följt Snellman, på hemvägen omtalat sina skolplaner för de unge männen och vunnit deras gillande och bifall. Till och med Risto ansåg, att idén var god och praktisk och något helt annat än hvad Antero åsyftat.

Ristos sätt förtröt en smula flickorna. Det var då verkligen förvånande och märkvärdigt, hur han alltid kunde störa . . .

— Kom hit, magister Hagman, låt oss gå hitåt. — Er idé kommer nog också att förverkligas! — och Naimi förde dem alla med sig till trädgården.

I detsamma hörde man musik från det öppna salsfönstret. Först var spelet famlande och trefvande, så småningom tilltog det i säkerhet och fördjupning — men det var, som hade det aldrig vågat sig öfver en viss gräns, det återvände ständigt liksom med våld till samma tema — än var det fantasier, än gamla, bekanta toner som väfts samman — känsliga och personliga — men på samma gång föreföll det, som skulle den spelande själf redan hafva lämnat bakom sig och gjort sig fri från dessa känslor, hvilka nu blott runno henne i hågen.

— Hvem kan det vara? hviskade man. —

Anette? — Nej hon är ju här. — Moster? — Nej, moster sitter där . . .

— Det är Karolina Handolin. Hon spelar alltid, då hon är på besök hos oss — hon får ju inte spela hemma.

— Hvarför får hon inte det?

— Hennes man har sålt hennes klaver, som hon fått af sin morbror, åt befallningsmannens mamsell.

— Ja, hon fick det ju af morbror, sade Antero.

— Ack, förlåt.

— Åh, för all del!

De kallades till kvällsvarden.

— Är det sant, Karolina, att Handolin har sålt ditt instrument? frågade Antero sin syster.

— Hvar har du fått höra det . . . det var ju inte . . .

— Du dröjer väl nu här några dagar, så begifva vi oss sedan af tillsammans?

— Nej, jag kan på inga villkor stanna, redan tidigt i morgon måste jag fara. Men kom du bara, när det passar bäst för dig.

— Men du hade kanske tänkt dig, att jag skulle följa med nu.

— Nej, nej, stanna du gärna här, så länge du blott har lust.

— Men huru tänker du fara?

— En bondgumma har lofvat ro mig.

Antero kände, att han hade bort följa med sin syster, hvilken han icke sett på tio år och hvilken nu kommit hit för att råka honom, men han kunde icke förmå sig därtill.

De andra hade redan gått till hvila, då prostinnan fortfarande satt uppe och väntade på Robert, som följt Lönnrot, men ännu icke återvändt. Modern var bekymrad för sin son. Hans framtidsplaner oroade henne, och hon var öfvertygad om, att Lönnrot och Robert nu träffade någon öfverenskommelse.

— Nå, Robert, huru långt följde du honom? — Det är en särdeles intagande person, så lugn och anspråkslös, i mitt och mosters tycke mycket behagligare än Snellman. — Hvad talade ni egentligen om?

Men Robert ville icke inlåta sig på några redogörelser, han åt hastigt sin kvällsvard och gaf enstafviga svar.

— Nu ämnar du väl riktigt hvila ut i sommar? Det skulle helt säkert göra dig godt. Du hinner nog i höst igen arbeta i Helsingfors.

— Jag vet inte, kanske jag inte alls kommer att fara in till Helsingfors.

— Verkligen! Ja, stanna hellre här och hvila på dina lagrar.

— Mina lagrar bereda mig intet hviloläger.

— Hvad menar du? Kan man tänka sig något mer hedrande?

— Allt detta är nu för mig fullkomligt värdelöst.

— Men Robert, hvarför? Hvad menar du?

Men Robert ville icke gifva några förklaringar.

— Du ser så klen ut, Robert. Dina studier ha helt säkert tagit mycket på dina krafter.

— Klen? Nej, tvärtom, jag har aldrig förr känt mig så stark som nu.

Efter en stund sade prostinnan:

— Hanna håller på att blifva pietist. Skulle inte du kunna tala med henne?

— Jag tänker det är bäst, att enhvar får följa sin kallelse.

14.

Petersdagen ämnade sig prästgårdsborna på besök till lagmannens, och det var en stor tilldragelse, ty ehuru Carpelans och Martins voro grannar, umgingos likväl icke familjerna på Voudinniemi och prästgården annars än på vissa bestämda bemärkelsedagar, såsom födelse- och namnsdagar — prostens och lagmannens små spelaftnar likväl icke inberäknade. Förhållandet mellan socknens tvenne finaste familjer var en smula spändt, det saknade hjärtlighet och intimare förtrolighet. Lagmansherrskapet var förnämt och adligt, men lagmannen stod i skuldförbindelser till prosten. Och lagmansherrskapet ansåg sig — så hade man åtminstone tyckt sig märka — bättre än alla andra, utan att fästa sig vid, att prostinnan var af lika hög och gammal adel som någonsin lagmanskan och att familjen på prästgården hade fullt ut lika fina bekantskaper som de själfva. Lagmanskan var „högfärdig“ och lät kalla sig „hennes nåd“. Då hon icke låtsade förstå finska, ehuru hon nog ganska väl gjorde det, hade prosten blifvit tvungen att

för hennes skull en gång om året hålla en svensk gudstjänst. Det verkliga skälet härtill var, att hon ansåg sig så förnäm, att hon vid begåendet af nattvarden icke ville knäböja vid altaret tillsammans med bondfolket. Antagligen ansågo sig lagmannens också för goda att efter döden hvila i samma mull som alla andra, eftersom de i ett hörn af sin trädgård i en klipphäll sprängt åt sig en särskild familjegraf . . .

— Ja, ja, jag vet nog, att det är brukligt i Sverige, men nog har det mycket förvånat och till och med förargat bönderna . . .

Det var prostinnan, som talade så till sin syster professorskan, medan de lade sista hand vid sina toaletter . . .

— Naturligtvis hvarken kan eller vill någon neka till, att lagmanskan och „fröknarna“ förstå att skicka sig fint och förnämt och alltid äro artiga, vänliga och gästfria mot en hvar; men då de äro skuldsatta upp öfver öronen och alltjämt upptaga nya lån, som borgesmännen nog efter lagmannens död måste betala, så . . .

— Har Olai nu igen varit tvungen att gå i borgen?

— Naturligtvis, allt emellanåt — ja, ja, då kunde man hafva skäl att vänta, att de åtminstone, såsom man säger, skulle „rätta mun efter matsäcken“. Men de må nu i det huset ha hvilka „talanger“ som helst, om sparsamhet och hushållsaktighet ha döttrarna, lika litet som „hen-

nes nåd“, inte den ringaste aning. Det är ju nog godt och väl att hålla sina söner i Borgå gymnasium — Kuopio duger kantänka inte — och sina döttrar åratal i dyra pensioner i Stockholm; det är utmärkt, verkligen på allt sätt utmärkt att taga lektioner i sång och musik, i broderi, spetsknyppling, språk och så vidare, men hvad kostar inte allt detta? — Säg, är nu den här kragen sådan den skall vara? — Flickor där, se nu till, att ni klär er så, att de inte igen kunna säga om er, att ni inte har mer smak än deras pigor. — Du, Anette, du som också har varit i Stockholm och sett och vet, se nu om flickorna gå an så där — passar den där halsduken?

— Har man verkligen gjort anmärkningar rörande deras dräkter? frågade professorskan.

— Nå, inte precis öppet, men du skall nog få se, huru hon också nu, när vi komma dit, kisar med ögonen så här — förskräckligt kritiskt — så, endast en liten min, men så mycket mer betydelsefull — jag förstår och märker det nog — men kantänka, jag bryr mig inte det minsta om det.

Men så mycket brydde sig prostinnan i alla fall om det, att hon före affärden höll en stor och noggrann generalmönstring med allesamman, börjande med prosten och slutande med smågossarna — hon undersökte hvarje spets' och hvarje krås' renhet, hvarje halsduksrosett, hvarje veck på kjolarna, hvarje

knapp, band, skoplaggens glans . . . och icke blott hos sina egna utan också hos gästerna. Antero, som icke hade några andra kläder med sig än sin reskostym, fick låna Roberts bonjour och blankläderskängor, i hvilka han föreföll någorlunda passabel, och Ristos byxor hade blifvit pressade, och båda hade fått rena, hvita halsdukar.

Naimi var alltid fin och nätt, det kunde ingen opartisk neka till, Karins röda sjalett klädde henne så väl, att hon nu i moderns ögon var nästan, ja, nästan vacker — åtminstone i jämförelse med lagmannens flickor. Lauri tog sig riktigt prydlig ut i sina nya kläder från Helsingfors — åt honom, liksom åt hans far, passade för öfrigt nästan hvad som helst. Anette, som på mosterns begäran gifvit kusinerna den sista polityren — genom att knyta om en rosett, genom att en smula förändra garnityret på en halmhatt — fäste till slut i Lauris knapphål en nyss utsprucken ros, som klädde honom alldeles utmärkt, och vid sin egen barm ett knippe blåsippor. Man kunde icke tänka sig en ståtligare gosse och en mer förtjusande flicka. — Hvilket vackert par! — och prostinnan smålog belåtet och drog en lättnadens suck, då hon tänkte på Hedda, som nu tycktes vara fullkomligt glömd. För alla de andra gossarna hade Anette en blomma, men ej för den där Risto. Han hade verkligen af sig själf bort märka något och icke alltid hänga efter henne. Naimi

hade bort vara litet mindre vänlig mot Hagman och låta Karin . . . Se så, äro nu alla färdiga?

— Nå, gå vi an nu, mamma?

— Ja, det gör ni!

— *Très bien! Très bien!* sade professorskan.

— Repien! Repien! skreko smågossarna bakom prostinnans rygg.

— Gossar, gossar! — Hss! Kom ihåg, att ni inte får vara dumma. Inga härmningar och inga grimaser, och om „hennes nåd“ räcker er sin hand att kyssa, så kysser ni den och inte edra egna tummar. Ja, ja, skratta bara, men det gjorde en gång Lauri och det blef ett förskräckligt spektakel!

— Måste man kyssa på hand där? frågade Risto nyfiket; han hade tagit saken på allvar.

— Man behöfver inte, om man inte vill, men moster menar, att om man kysser, så skall man kyssa på handen, svarade Anette näbbigt, och åter skrattade alla, och Risto fick hålla till godo därmed.

— Otto! utropade någon plötsligt. Otto kom vandrande från det gamla pörtet, men han var icke nu liksom på midsommarkvällen klädd som bonde, utan han hade efter bästa förmåga försökt göra sig så herrskapslik som möjligt: han hade icke mer byxorna instuckna i stöfvelskaften, han hade blankat sina skor och han var uppsträckt i en krage, som dock var alltför stor; hans hals-

duk var illa knuten, men han hade rakat sig fin och slät, om också hans kind fått åtskilliga skråmor. Den förändring han undergått gjorde prostinnan nästan rörd.

— Ämnar du komma med?

— Får jag då inte?

— Naturligtvis! Gärna —

Men medan hon knöt om hans halsduk, hviskade hon i hans öra:

— Kom bara, men du måste lofva —

— Nå, inte behöfver mamma vara orolig —

Prostinnan klappade honom på axeln, ty hon hoppades och hoppades och ogillade prosten, som icke trodde, att det någonsin skulle kunna blifva något af denne förlorade son. Och det kunde hon åtminstone vara säker på, att när Otto en gång lofvade att inte smaka något starkt, så höll han också sitt löfte.

Och så begåfvo sig alla af vid godt humör och muntert lynne, till och med professorn, hvars retlighet och bitande satiriska skärpa efter Snellmans affärd fullkomligt försvunnit, och som nu i fulla drag njöt af det lugna landtlifvet.

Voudinniemi skildes från prästgården och kyrkobyn af en vacker furuskog, som alltifrån lagmannens gränsgärdesgård var rensad och städad och försedd med gångar och sittplatser.

— Nej, men se, de ha stuckit blommor i trädens bark — helt säkert oss till en välkomsthälsning. — Allt hitta de också på — det tar sig

verkligen trefligt ut! — Vi måste göra på samma sätt, då det blir pappas namnsdag.

— Inte skola vi alltid taga efter allt hvad lagmannens göra — sade Karin.

— När ha vi annars gjort det?

— I allt försöker ju mamma —

— Visst inte, men om vi nu en gång se något, som vi kunde lära oss af . . .

De kommo till porten, som stod öppen. Vid portstolpen stod en gammal gubbe, klädd i en savolax-jägares uniformsmössa från svenska tiden, och gjorde militärisk honnör.

— Goddag, Pistol, stiger braxen redan upp till strandängen?

— Gud bevare herr doktorn och riddaren, det gör den!

Gården var gammal och såg en smula förfallen och vanskött ut, men den gjorde i alla fall ett vördnadsbjudande och stilfullt intryck, gulmålad med hvita knutar och fönsterbågar som den var. Verandan uppbars af solida, rikt utsirade pelare, och dess tak utgjorde på samma gång den öfre våningens balkong. Ofvanför stora ingångsdörren var det på en träsköld målade carpelanska vapnet anbragt.

På trappan mottogos gästerna af en lång, en smula krokig gammal herre med spetsigt skägg. Han välkomnade älskvärdt de besökande och tryckte vänligt, hjärtligt och varmt deras händer, liksom hade det varit en alldeles sällsynt ära och

glädje för honom att mottaga dem och göra enhvars bekantskap! Och det var ingen skillnad på det sätt hvarpå han välkomnade prosten och prostinnan och professorns och det hvarpå han hälsade ungdomen.

— Jaså, magister Hagman, ja, jag har nog hört — det gläder mig — det var särdeles agreabelt, att herrarna behagade — var så god och stig in — min hustru skall känna sig förtjust —

Bakom fadern stod sonen i huset, Alexander, en officer, klädd i Finska Sjöekipagets uniform; det var en mager och lång ung man, ceremoniös och militäriskt korrekt i alla sina ord och åthäfvor.

I salongen möttes de af husets döttrar, först tvenne icke mer så alldeles unga damer med bleka och fina drag och smärta, välväxta gestalter. De voro klädda alldeles på samma sätt, de smålogo båda lika vänligt och älskvärdt som lagmannen. — Den tredje var däremot en fullkomlig motsats till dessa två, hon var axelbredare, fylligare, mer hvardaglig. Antero påminde sig, att han i Helsingfors såväl på solennitetssalens läktare som på promotionsbalen sett dessa af hälsa rodnande kinder, dessa glada, leende ögon och hört detta friska skratt.

— Nå, men se på dig, Otto, goddag, du är också här?

Med hemlig tillfredsställelse lade prostinnan märke till, att Ingrid, såsom Naimi också redan berättat, icke hade blifvit det minsta förändrad i

den pension i Stockholm, där hon under ett års tid vistats för att kantänka blifva fin och förnäm — hennes sätt var alltjämt detsamma som förut, hennes nigning lika tafatt och hennes handslag lika kraftigt.

„Hennes nåd“ satt i sin budoar, midt i en liten sidensoffa, och i en krets kring henne sutto på sidentaburetter några af socknens fruar: kronofogdens, befallningsmannens och landtmätarens . . . Hon reste sig vid gästernas inträde, gick några steg emot dem och räckte enhvar sin hand att kyssa. Damerna kysstes af lagmanskan på pannan. — Naimi fick en alldeles särskildt hjärtlig kyss på hvardera kinden.

— *Ça va bien, ma petite?*

— *Merci, très bien, ma tante!*

Man slog sig ned i en ring kring soffan, och stolarna voro så placerade, att ingen kom att sitta med ryggen mot en annan. Lagmanskan var verkligen en fin och aristokratisk dam, och det föreföll Antero, som hade hela familjen stått på en högre nivå än alla de andra, som hade den varit stämd i en annan tonart. Ehuru dessa öfriga nog försökte vara ogenerade och salongsmässiga, så voro de ändå en smula bortkomna, stodo liksom på tå, icke blott prosten och prostinnan och flickorna, utan också professorn och professorskan. Till och med Naimi, som hemma var så liflig, säker och sorglös, tycktes nu vara blyg och försagd . . . Här bjöds icke kaffet

omkring, utan brickan ställdes på ett bord, och lagmanskan och hennes döttrar räckte med behagfulla och lediga rörelser och leende miner enhvar hans kopp och bjödo samtidigt sockret, som skulle tagas med en silfvertång.

— Herrskapet har, efter hvad vi hört, haft celebra gäster . . . yttrade lagmanskan. Rektor Snellman och doktor Lönnrot, har jag hört . . . dessa framstående och höglärda män. Det måtte vara intressant att lyssna till rektor Snellman — här på landsbygden erbjudes så sällan tillfälle till själsodlande umgänge med andra än naturligtvis de närmaste grannarna — han har ju rest så mycket och sett så mycket och kan helt säkert berätta lika underhållande som han skrifver.

Lagmanskan sade detta på ett sådant sätt, att ingen kunde motsäga henne, icke med en min förråda, att han var af en afvikande mening, icke ens professorn, som, också han, med ett välvilligt, artigt leende på läpparna var tvungen att uttala sitt godkännande af värdinnans omdöme.

— Jag har hört af mina släktingar i Stockholm, att Snellman under sin vistelse i Sverige umgåtts i de allra bästa och finaste kretsar.

— Utan tvifvel, sade professorn.

— Jag har tyvärr aldrig haft den äran att sammanträffa med doktor Lönnrot, men han torde, så berömd han än är, ja, till och med känd utom landets gränser, ändå vara en sällsynt anspråkslös och finkänslig man.

— Ja, det är han . . .

— De finska folkvisorna äro så underbart vackra. Jag förstår visserligen inte orden, men melodierna äro så melankoliska och gripande. Jag skulle så gärna en gång vilja höra kantelemusik — du kan ju spela, Naimi — du måste ändtligen någon gång komma hit med din kantele.

Hon ville säga alla någon vänlighet och artighet. Hon lyckönskade Robert till hans lager och inneslöt i denna lyckönskan äfven Antero och Risto, hon gratulerade Lauri till hans lyra och prostinnan till hennes söners framgång — för alla och om alla hade hon ett vänligt ord. Det blef tal om Paavos besök i prästgården och i sammanhang därmed om de väckta.

— Jag förstår mig verkligen inte på dessa dystra och sorgsna människor, de göra stundom ett nästan skrämmande intryck, då jag ser dem komma emot mig som hemska spöken . . .

— Ja, sannerligen . . . skrämmande — det är just det rätta ordet, skyndade sig prostinnan att instämma.

— Men min man säger ändå, och han känner folket bättre än jag, att hvad redlighet och pålitlighet vidkommer . . . han skulle när som helst utan ed kunna höra dessa pietister som vittnen, och han skulle icke ett ögonblick tvifla på deras ord — inte sant, min vän?

— Jo visst!

— Kanske du nu ber herrarna in till dig för att smaka på punschen och röka en cigarr.

Det hade icke kunnat komma i fråga att röka i „hennes nåds“ närvaro, ännu mindre i hennes eget rum, men god sed i huset bjöd, att herrarna drogo sig tillbaka till värdens rum, först efter det värdinnan gifvit dem lof därtill.

I förbifarten stannade Antero för att bese den stora salongen, hvars väggar voro fulla af gamla porträtt. Officeren och en af döttrarna kommo för att förevisa dem för honom. Det var familjens förfäder, lagmannens på den ena väggen och lagmanskans på den andra, en skara ämbetsmän och krigare i många släktled alltifrån trettioåriga krigets dagar.

— Hela vårt lands historia, eller rättare sagdt Sveriges historia, ty vi kunna ju inte säga, att vi haft någon egen historia — åtminstone inte efter det vi lösrycktes från moderlandet, förklarade officeren.

Antero betraktade ansikten, dräkter och utmärkelsetecken, hörde namn och årtal, utan att likväl något fäste sig i hans minne — han följde med sina ögon Naimi och den andra af lagmannens döttrar, hvilka gått in i ett litet rum, som gränsade till salen. De tycktes tala om någon gemensam hemlighet, och lagmannens dotter tog Naimi om lifvet och kysste henne.

Antero stod vid dörren till kammaren, och hans uppmärksamhet var riktad på ett porträtt, som hängde alldeles invid dörrposten.

— Hvem är det?

— Det är min farfar, senator Carpelan, vid unga år.

— Jag frågade därför, att detta ansikte . . . det är, som hade jag sett det någonstädes förut.

— Min yngre bror är hans fullkomliga afbild.

— Hvar är han? frågade Antero ifrigt.

— Han är i Helsingfors och studerar medicin. Han har inte ännu hunnit komma hem.

— När kommer han?

— Han kommer först i slutet af månaden.

Då Antero vände sig om, stod Naimi bakom honom, men svängde sig i detsamma rundt på klacken och aflägsnade sig.

— Detta är vår så kallade „kejsarkammare," sade officeren och förde honom in i det rum, där Naimi nyss befunnit sig; han visade bädden, där kejsar Alexander I sofvit en natt, han visade sidentäcket, under hvilket han hvilat — allt var ännu i samma skick som då, samma möbel, samma föremål. Endast kejsarens porträtt, som hängde på väggen, var senare tillkommet.

— Vi ha också ett porträtt af kejsar Nikolai, jag har nyss köpt det i Petersburg åt min mor, som så länge önskat sig det — ett veritabelt konstverk — inte sant?

Han hade fört Antero tillbaka till lagmanskans rum, där ett porträtt af kejsar Nikolai — en liten medaljong i sammetsram — stod på byrån.

— Ja, är han inte ståtlig! utbrast lagmanskan — hvilken gudomlig hållning, hvilken majestätisk blick!

Hon beundrade allt — Snellman, Lönnrot, kejsar Nikolai — allt i samma andetag. — Och plötsligt stod något klart för Antero — det var som hade en förtrollning brutits.

Då alla samlade sig kring officeren för att betrakta kejsarens porträtt, som han höll i sin hand, begagnade sig Antero af tillfället och gick ut på verandan, dit han sett Naimi och lagmannens dotter begifva sig. Han såg dem med armarna slingrade kring hvarandras lif vandra af och an i trädgården. — I dörren stodo Ingrid och Otto under muntert samspråk.

— Nå, och hvad lärde du dig där i Stockholm? Franska och all världens finess och elegans?

— Jag började strax gå i väfskola! skrattade Ingrid, så att hennes hvita tänder glimmade. Otto brast också ut i skratt, och äfven hans tandrad lyste.

— Och så knypplade du spetsar?

— Nej, jag väfde dräller! — och igen skrattade de båda.

— Får det inte lof att vara ett glas punsch, magister Hagman? sade officeren, som kom ifrån salongen. — Otto, får det lof att vara?

Ingrid blef plötsligt allvarsam.

— Nej tack . . . nej, jag tror inte, stammade Otto.

I lagmannens rum presenterades Antero för kronofogden och befallningsmannen, hvilka, båda i full uniform med blanka knappar på bröstet och nackarna styfva af de ofantliga halsdukarna, som räckte ända upp till hakan, sutto i hvar sitt hörn af den rymliga gamla skinnsoffan. Kronofogden var lång, mager, mörklätt och stel, befallningsmannen kort och fet med runda, utstående ögon, hvilka hade en egendomlig punschglans och hvilkas blick var lurande och orolig. Kronofogden rökte betänksamt sin cigarr och utblåste röken mellan sina tunna läppar i fina ljusblå ringar. Befallningsmannen sög sin egen stora pipa, hvars rök bolmade i stora moln. Vid dörren sutto några tvifvelaktiga herrar, synbarligen tingsskrifvare, i en smula slitna dräkter. Prosten hade tagit plats i gungstolen. Lagmannen satt vid sitt skrifbord och drack vid Anteros inträde honom till.

Det afbrutna samtalet fortsattes ånyo:

— Det kan nog vara som ni säger, herr lagman, yttrade Risto, att det finska språkets insättande i sina rättigheter skulle hafva till följd att svenskan åsidosattes, och att svårigheter, ja, till och med faror skulle uppstå, men dylika synpunkter måste likväl vika för en sådan uppenbar orätt, att landets hela rättsvård, att all administrativ och öfrig offentlig verksamhet försiggår på ett språk, som den öfvervägande delen af vårt lands befolkning icke förstår. Finland torde nog vara, ja, är

helt säkert det enda land i hela världen, där en anklagad kan dömas så att säga ohörd.

— Herr magister, här i landet dömes ingen ohörd, sade lagmannen och gjorde med handen en till hälften korrigerande, till hälften afvärjande gest.

— De få nog ofta prata och utlägga vidlyftigare och utförligare än det egentligen vore af behofvet påkalladt för sakens utredning, sade befallningsmannen och utblåste öfverlägset ett rökmoln.

— När den finska talande bonden utfått sin resolution och sina protokoller, så kan han inte få reda på deras svenskspråkiga innehåll utan tolk eller öfversättare, fortsatte Risto.

— De skulle nog knappast få reda därpå, om de också hade huru många finska papper som helst. Åtminstone i dessa trakter måste de nog till största delen vända sig till skrifvarna.

— Hvad dessa skrifvares tolkning vidkommer, inföll nu prosten, så kan jag berätta för er ett färskt exempel på, huru det emellanåt tolkas här i landet och i hvilken förlägenhet bönderna ibland kunna råka med sina papper. Förliden vinter öfvernattade hos oss en gubbe, som kommit skidande norrifrån och råkat ut för ett häftigt yrväder. — Hvarthän bär det af? frågade jag. — Till Helsingfors, och om jag inte får hjälp där, så kanske ännu längre. — Hvad har ni för ett ärende? — Jag vill ha reda på ett domstols-

utslag. — Nå, kan ni inte få det på närmare håll? — Jo-o, jo, det kunde jag väl nog, men jag tror inte på våra skrifvare. — Får jag titta på papperet? Låt oss se efter! — Det var häradsrättens utslag i en process, som gubben väckt mot en granne i anledning af att denne olofligen bränt sved på hans mark. Gubben hade vunnit processen, men då han tillsammans med gud vet hvad för en skrifvare gick att tillställa grannen utslaget, så förklarade skrifvaren, enligt gubbens tanke mutad af svaranden, att det alls inte innehöll något sådant, som gubben vid rätten trott sig höra att det skulle innehålla. En annan skrifvare tolkade det nog annorlunda, men grannen trodde blott på den förste.

— Han hade kunnat lämna papperet åt befallningsmannen, som ju nog skulle ha redogjort för dess innehåll.

— Det sade också jag, men då befallningsmannen hade varit motpartens rättegångsombud, så sade sig gubben inte ha vågat lämna papperet åt honom, innan han med säkerhet visste, hvad det innehöll. — Du kunde ju ha gått till prästen, innan du begaf dig ut på en sådan här färd? — Jo vackert! De hålla nog ihop allesammans! — Så återstod ingenting annat för gubben än att spänna skidorna på fötterna och styra kosan mot Helsingfors i hopp om att där, i självfva senaten, bland kejsarens närmaste män, finna opartiska herrar. Jag skref åt honom ett finskspråkigt, med

liflig ämbetsmanna- och prästed bestyrkt intyg, att det i hans papper stod hvad där verkligen stod. Gubben stack det i sin väska — men skidade för säkerhets skull vidare. Jag vet inte, om han slutligen funnit sina opartiska herrar.

— Gubben var ett dumhufvud, sade befallningsmannen.

— Utan tvifvel hade han kunnat förfara klokare, sade Risto, men historien är i hvarje fall belysande för det beroende, i hvilket vår allmoge står till sina ämbetsmän, och för det misstroende hvarmed den betraktar dem.

— Ja, sådant kan nog inträffa, sade lagmannen en smula generad och strök sitt skägg. Men om också det omtalade fallet vore ett undantag, så låt oss i alla händelser gärna medgifva, att missförhållanden existera. Men ännu större skulle helt säkert uppstå, om domaren vid afsägandet af ett utslag skulle vara tvungen att begagna sig af tolk. Ty att vi domare, af hvilka en stor del inte förstår finska, på gamla dagar skulle blifva nödsakade att lära oss detta språk och använda det, förutsatt att det också vore så utveckladt, att det skulle låta sig användas för rättskipning, det torde man väl knappast billigtvis kunna fordra.

Det uppstod några ögonblicks tystnad, och lagmannen uppmanade sina gäster att röra på sina glas.

Antero behöfde endast se, med hvilket uttryck befallningsmannen fattade sitt glas och med

hvilken likgiltighet — som hade det varit fråga om någon barnslighet eller något fullkomligt otänkbart, hvilket åtminstone icke det ringaste angick honom — kronofogden blossade på sin cigarr och betraktade de böljande rökringarna, för att förstå, hvarför folket misstrodde herrarna och huru föga dessa brydde sig om folkets behof och rättigheter. Och han hade aldrig förr känt sig så öfvertygad om det berättigade i Snellmans kraf och så väl förstått nödvändigheten af hans våldsamma hugg i tal och skrift. Dumhufvud, bondtölp . . . detta var ämbetsmännens verkliga ställning till folket.

Lagmannen lade märke till, att den tryckta stämningen inte ens under skålandet försvunnit, trots det tvungna leendet på allas läppar, och han vände sig till de unga, som alla tagit plats på träsoffan under fönstret:

— Förändringar och reformer, som företagas vid en lämplig tidpunkt och på ett lämpligt sätt, motsätter sig naturligtvis icke någon, och ingen nekar heller till deras nödvändighet, och framtiden skall antagligen nog på detta liksom på så många andra områden åstadkomma stora och viktiga omdaningar. Men i detta nu och beklagligtvis också för en lång tid framåt, såsom det är att förmoda, äro och komma förhållandena att vara sådana, att det blir bäst att låta det finska språket intaga den ställning det haft och inte ens tänka på några förändringar.

Han yttrade detta med fasthet och eftertryck och tycktes tala af djupaste öfvertygelse.

— Och hvarför icke?

Den ton, i hvilken Risto sade detta, var fullkomligt blottad på höflighet och uttryckte ingen som helst lust att taga reson eller lyssna till antagliga skäl eller hålla till godo med förklaringar.

Lagmannens panna förmörkades af ett lätt moln och hans ögonlock höllos några sekunder längre än vanligt slutna, innan han lugnt och värdigt gaf sitt svar, liksom för att visa, att han noga öfvertänkt dessa frågor och var fullkomligt öfvertygad om sin ståndpunkts hållbarhet.

— Det svenska språket är vårt enda värn, sade han, vårt gamla fäste, bakom hvars murar det icke blott medgifvits oss, utan också besvurits och högtidligt tillförsäkrats oss rättighet att lefva vårt särskilda lif. Tiden tyckes vara sådan, att vi äro tvungna att bevara det gamla, därför att det är gammalt, ty i våra dagar fruktas intet så mycket som omhvälfningar, ja, till och med de minsta förändringar. Vår skyldighet mot oss själfva och vårt folks framtid är att åtnöja oss med hvad vi hafva, lefva i frid, afskildhet och stillhet och låta världen tro, att vi, såsom vi också .öfver hufvud äro, äro belåtna med hvad vi äga, och att oss vederfarits en stor gärd af nåd och rättvisa, då vi fått hvad vi fått. Begynna vi däremot yrka på nydaningar, förändringar och reformer, så skall det för det första

upptagas såsom ett utslag af missnöje med de bestående förhållandena, och för det andra kunde förändringarna ske på ett sätt, som måhända på intet vis skulle tillfredsställa oss och icke tillåta oss att själfva taga del i dem. Frågan om språket kunde utvidgas till en fråga om något helt annat. Genom eller öfver muren kunde sådana förändringar och förbättringar tränga in i vårt fäste, att det som nu kan synas obilligt och bristfälligt, i jämförelse med dem skulle vara höjden af lycka och fullkomlighet. Jag skulle inte uttala denna åsikt med en så djup och fast öfvertygelse om dess riktighet, ifall den blott vore min personliga mening; men jag har hört af personer, som stå händelsernas centrum närmare än jag, af våra egna statsmän, Rehbinder framför alla andra, att den enda verkligt fosterländska taktik, som vi till vårt lands och vårt folks fromma kunna iakttaga, är — i förbidan på bättre tider — att hålla oss så lugna, så stilla, så undangömda som möjligt — och att, då vi icke få gå framåt så raskt som vi själfva önska, se till, att vi åtminstone inte blifva efter, samt med lugn resignation vänta på, hvad kommande dagar kunna bringa i sitt sköte.

— Är detta Rehbinders tanke? frågade prosten med vördnadsfull röst och min.

— Således sofva? yttrade Risto.

Lagmannen höjde på axlarna.

— Om också inte sofva, så åtminstone

låtsa sofva — sofva med öppna ögon, hviska, inte ropa, åtminstone inte så, att det höres kring hela världen — men Snellman, van vid andra förhållanden utomlands, blåser i stridsluren, och det är just det, som är en fara. Detta är åtminstone min öfvertygelse . . .

— Ja, det var bra taladt! sade befallningsmannen.

— Gud gifve, att det icke förhölle sig så, sade prosten. Men låt oss inte, hvarken på den ena eller den andra sidan, se sakerna med alltför pessimistisk blick. Och framför allt, låt oss inte kannstöpa — allt detta är ju endast förmodanden och gissningar „ins Blaue“, spörsmål, om hvilka vi icke kunna veta någonting med full säkerhet. Jag håller mig helst till realiteter och går därför nu för att se på dina blomsterodlingar.

Så snabb lagmannen alltid eljes var att förevisa sin trädgård, så följde han likväl icke nu med prosten.

— Gå du förut, jag kommer strax efter. — Jag vill endast ännu säga herrarna en sak, att om vi också alla vore eniga i fråga om detta och plötsligt kunde stampa fram ur jorden ett fullfärdigt lag- och ämbetsspråk och om också höga vederbörande vore sympatiskt stämda för förändringar i detta hänseende, så skulle saken ändå inte under nuvarande förhållanden kunna genomföras. Inte allenast det svenska

språkets utbytande mot det finska, utan också spörsmålet om det senares användning jämsides med det svenska skulle vara en fråga rörande ändring af grundlag, hvilken inte kunde afgöras utan ständernas bifall. — Men hvem vill nu i dessa tider tänka på att anhålla om landtdags sammankallande?

— Se där! — sade kronofogden.

— Knappast ens Snellman, om han för öfrigt tänkt sig så långt i saken.

— Grundlagarna? — hördes någon af ungdomarna nästan hviskande fråga.

— Ja, grundlagarna! Ha inte herrarna hört talas om Finlands grundlagar? — Kanske får jag taga fram dem ur deras gömsle och visa dem.

Lagmannen tog en nyckel, som i ett smalt silkessnöre hängde å pekfingret på lagens arm, en liten silfverpjes, som stod på skriftygsmattan, och gick fram till ett mahognyskåp, som stod i andra ändan af rummet, öppnade det och framtog ur en afdelning, omgifven af stora folianter och försedd med ett grönt sidenförhänge, ett silfverbeslaget skrin, ställde det på bordet och låste upp det. Efter att ha tagit på sig sina guldbågade glasögon framtog han ur skrinet en i ett fint läderband inbunden bok, på hvars pärm lästes: FINLANDS GRUNDLAGAR.

— Här — Regeringsformen af år 1772, Förenings- och Säkerhetsakten af år 1789 jämte

de öfriga — jag har förenat dem till en volym och försett dem med jämförande noter — dessa hörnstenar, på hvilka vår samhällsinstitution stått, liksom den i denna dag står och, låtom oss hoppas, allt framgent kommer att stå.

Han yttrade detta med andakt och med en af rörelse en smula darrande stämma.

— Såsom kompletterande historiska aktstycken har jag tillagt kallelsen till Borgå landtdag och kejsar Alexanders trontal, i hvilket han uttalar — ja, här äro de — de ord, om hvilka man kan säga, att de måhända äro de vackraste en härskare eller åtminstone en eröfrare någonsin uttalat: — „upphöjdt bland nationernas antal". — Jag befann mig där såsom ung student på domkyrkans läktare — jag ser det allt så tydligt för mina ögon, som hade det skett igår — och snart är det fyrtio år sedan dess — Hvilka förhoppningar, hvilka besvikelser!

Efter några ögonblick fortsatte lagmannen:

— En skatt i alla fall — en skatt, hvilken är god också som undangömd, kanske bäst där den är, utan att dragas fram i ljuset, så att den inte må väcka skattsökares lystnad och begär — Gud gifve att det en gång randas en tid, då den igen kan bringas i dagen — I förbidan på den må den gömmas där den gömmes, det är nog att vi blott veta, hvar den finnes — nog att vi veta, hvad vi hafva och hvad vi kunna mista, om vi mista den!

Medan han yttrade detta, hade han slagit igen boken, lagt den tillbaka i skrinet och öfver densamma utbredt en silkesduk — liksom prästen vid altaret öfver nattvardskalken — ställt skrinet på dess plats i skåpet, låst detta och hängt nyckeln på samma ställe där den förr hängt.

Lagmannen hade i Anteros ögon plötsligt vuxit och förstorats. Ehuru han nyss varit färdig att fullkomligt fördöma hans åsikter, framstodo dessa nu för honom liksom i en ny belysning. Lagmannen hade plötsligt blifvit en representant för tider och tankar, som tidigare blott dunkelt och obestämdt någon gång sväfvat för hans medvetande. Huru månne det hade varit i domkyrkan den stund, då Finlands folk upphöjdes bland nationernas antal?

Då hördes Ristos torra, en smula ironiska röst bryta tystnaden:

— En sak förstår jag ändå inte riktigt, och det är, att lagen, till på köpet grundlagen, skall ställa hinder i vägen för att folkets språk skall komma till sin naturliga rätt. — Bokstafligen kan det ju nog vara så, men lagens anda kan aldrig vara sådan.

Detta bröt den förtrollning, som gripit Antero, och han såg åter sakerna på samma sätt som nyss, och lagmannen var åter blott en ämbetsman, som sökte förevändningar och byggde på de obotfärdigas förhinder. Och lagmannens i Anteros

tycke lama svar kunde icke bryta udden af Ristos slutledning.

— Ja, så är det dock i alla fall — just till bokstafven måste vi hålla oss för att också kunna fordra detsamma af andra. — Men prosten har kanske rätt — låt oss inte kannstöpa om framtiden, utan låt oss hellre smutta på nutidens bägare, som stå här framför oss — skål, mina herrar!

Slutligen öppnade också kronofogden sin mun med ett självbelåtet småleende på läpparna:

— Om jag får säga min åsikt, så tror jag, att hans kejserliga majestät och högst densammes höga rådgifvare i sinom tid utan vidare kunna ordna dessa saker så som de skola ordnas, utan att vi här behöfva bry våra hufvuden med dem.

— Den bästa politiken är den, att hvar och en lyder öfverheten och gör som det befalles. På det sättet tjäna vi bäst kejsaren och fosterlandet. Och skål på den saken! — och befallningsmannens feta fingrar famnade glaset med måhända större ömhet än vanligt.

Lagmannen förenade sig likväl icke om skålen, han hade rest sig och gått till fönstret, genom hvilket han samtalade med prosten: — Jaha, du ser på mina plantor — vänta, jag skall genast komma och visa dig något! — Herrarna äro så goda och inte glömma sina glas!

Men alla de unga reste sig också och öfverlämnade åt officeren att sällskapa med befall-

ningsmannen och kronofogden. — Herr löjtnanten har sett kejsaren? Har kanske varit vid hofvet? hörde man kronofogden fråga med ett nyfiket tonfall.

De stodo på verandan utan att dock ännu yttra något i anledning af hvad de hört, enhvar försänkt i sina tankar och dragande sina slutsatser. Lagmannen förklarade något för prosten, där de lutade sig öfver en trädgårdssäng. Längre bort mellan träden gräfde Otto med en spade i marken, och Ingrid stod bredvid honom med några rötter i handen.

— Det är då verkligen märkvärdigt! . . . Men åtminstone det är säkert att . . ! brusade slutligen Lauri upp.

I detsamma skyndade Karin, Anette och Hanna genom salongen ut till dem . . .

— Nå, nu fingo vi oss ändtligen! sade Karin andtruten. Hon såg sig omkring, och då hon icke varseblef någon medlem af lagmannens familj, fortsatte hon: — Jo, nu fingo vi oss — de sade oss, att våra skolplaner voro ren galenskap! — Och hon berättade till hälften hviskande, att lagmanskan — och befallningsmanskan och kamrerskan och morbror och moster — förlåt, Anette!

— Säg du bara — och moster Selma också!

— Ja, också mamma . . . alla, alla! . . . att det är fullkomligt onödigt, fullkomligt

meningslöst att lära drängar och pigor skrifva . . .

— Men var det nödvändigt att tala om allt detta här?

— Jag vet inte, huru det föll sig, då det blef tal om Snellman och flickskolan i Kuopio ...

— Nå väl och hvad sedan —?

— Att vetande och bildning endast komma att skada böndernas barn, att pojkarna endast blifva halfherrar och flickorna mamseller . . .

— Tänk! och därför får man inte lära dem läsa och skrifva, sade Hanna.

— Befallningsmanskan sade: „Om nu också pigorna börja gå i skola, så måste ju fruarna blifva pigor!“

— Ja, till det skulle hon också särdeles väl lämpa sig!

— Hss, Lauri! — Kom hit! — . . . Men var det icke snillrikt, hvad lagmanskan sade: „Om de nu alla lära sig läsa skrifvet, måste ju lagmannen låsa in sina papper, hvarje gång han går någonstädes — hvilket bråk och besvär!“

— Men alla lagmannens papper äro ju skrifna på svenska! —

— Hss! Inte så högt!

— Hvad sade morbror Hartman?

— Morbror, jo, att för mycket vetande hos de lägre klasserna endast väcker missnöje med deras ställning, och att man i alla land har fått

bevittna, huru ett ringaktande af kroppsarbetet blir en följd däraf — att alltsammans blott är en af Snellmans opraktiska idéer.

— Jaha, jaså — återigen Snellman. —

— Thure och Anette, ni får inte taga illa upp . . .

— Vi ha nog också förut fått höra allt detsamma.

— Men att till och med mamma kunde hålla med de där!

— Och hvad sade ni?

— Just ingenting — vi försökte ju nog försvara oss, men . . .

— Kunde då inte ens Naimi vara på sin kant?

— Nej, hon sade inte många ord, fastän hon alltid annars är färdig . . .

— Nå ja naturligtvis . . .

Det hördes musik från salen, och Naimi skyndade till.

— Flickor, ni måste komma in!

— Jag går hem, sade Hanna.

— Utan att säga farväl?

— Jag kan inte längre . . . det är så, det är . . . jag kan inte . . .

— Bry dig nu inte om det.

— Bönderna äro tusen gånger bättre och ädlare och finkänsligare än de där . . . och vi . . . också vi . . .

Flickorna gingo — Hanna hem, de öfriga in i salongen.

— Hvad var det du nyss ämnade säga, Lauri? frågade Antero.

— När?

— Just innan flickorna kommo.

— Jo, jag ville endast säga, att det är märkvärdigt, att första gången jag hör talas om Finlands grundlagar, vårt lands värn och beskärm, så ställas de upp såsom ett hinder för den enda sak, som i framtiden verkligen kan vara ett värn för Finland.

— Det är inte annat än förevändningar och de obotfärdiges förhinder . . . man hvarken vill eller bryr sig om att lära sig finska . . . se där hela saken, sade Risto.

— Men är det inte egendomligt, sade Antero, att alla gamla, med undantag af Snellman, det må vara när som helst och gälla hvilken sak som helst, i stället för att entusiasmeras och försöka förstå oss unga och vägleda oss med sina råd, alltid vilja nedslå vårt mod och förlama vår energi. Den ena på ett sätt, den andra på ett annat. Så var det i skolan, så är det vid universitetet — de kunna aldrig annat än varna, vara viktiga. — „Lämplig tidpunkt!“ Vänte den som vill på deras lämpliga tidpunkt!...

— Bibeln bort ur bojorna! Grundlagarna upp ur gömslet! Ah, också jag går hem. Jag står inte ut med att se den där kronofogden och den där befallningsmannen. Kom med ni andra! Vi veta hvad vi vilja, och vi göra hvad vi vilja.

Först flickornas skola i gång, och sedan ut att väcka folk, att tala och ropa, så att också de döfva höra! Börjande med universitetet!

— Just så, Lauri! Och jag reser till Lappland, sade Robert, — men om den saken får ni ännu inte knysta ett enda ord.

— Du hade nog också behöfts i Helsingfors, sade Antero.

— Du och Lauri och Risto kunna ju . . .

Naimi hade kommit och gått och på nytt kommit ut.

— Ni skulle nu komma in, gossar . . .

Under hela tiden hade klaverets barnsliga, spröda toner dallrande strömmat ut genom det öppna fönstret. Nu ackompagnerade de lagmannens döttrars duett.

— Det är förfärligt oartigt . . . Hör ni, tänk om jag skulle hämta min kantele, då de nu igen bedt mig . . .

— Lönnrots kantele får inte ljuda i detta hus, sade Lauri.

— Hvarför inte?

— Den får inte hämtas hit, för att de sedan skulle skratta åt den och förlöjliga den . . . bönder, allmoge . . . hvad bry de sig om folkets sånger, då de icke bry sig om något annat?

— Inte tror jag, att de skulle göra det . . . det var nog mera . . . kanske ett skämt . . .

— Jaså, ett skämt? Nej du, det var nog allvar. Att du ens försöker taga dem i för-

svar! Det förvånar mig sannerligen. — Nå ja, naturligtvis, jag förstår . . . hm . . .

Naimi gick bort utan att svara. Här var något, som Antero icke begrep. Hvarför bemötte de henne så? — Efter en stund följde han Naimi in. Hon satt vid dörren och bjöd honom med en tacksam blick taga plats på en stol vid hennes sida. Lagmannens döttrar spelade och sjöngo. Antero tyckte det var vackert.

Och lagmannen föreföll honom i alla fall som en sympatisk person. Han kunde nog åtminstone inte af själfviska skäl motsätta sig en rättvis sak. Han hade väl djupare orsaker därtill. Hans blick var så ren och hans uppträdande så värdigt, då han talade om Finlands grundlagar.

15.

Antero hade bort fara till sin syster. Allt emellanåt såg han för sig hennes sorgsna och spörjande, nästan brinnande ögon. Han hade sett henne begifva sig bort, sett hennes båt aflägsna sig allt längre och längre från stranden, — en gammal kvinna rodde i fören, hon själf satt i aktern och styrde, handterande styråran en smula ovigt. Midtelbänken var tom, och det lediga andra årparet tycktes liksom afsedt för honom.

Han hade lofvat komma snart, och nu hade han bort fara.

Men då han rörde vid den strängen, väckte det en storm — en angenäm storm! — af motsägelser på alla håll... Tala inte om den saken! Hvad var det för prat, på inga villkor! Alla uppmanade honom att stanna — prosten, prostinnan, gossarna, Karin. Den enda, som icke sade något, var Naimi. Hon tog öfver hufvud under dessa dagar mindre än vanligt del i det allmänna samtalet, hon satt och virkade spetsar, smålog stundom för sig själf, då hon höll upp sitt arbete mot dagsljuset eller slätade ut det öfver sitt knä,

smålog liksom åt sina egna ljufva drömmar — stundom var hon borta, försvunnen, så kunde man se henne komma från lagmannens, från kyrkan, från forsen, än härifrån, än därifrån. Emellanåt var hon allvarsam, så ryckte hon sig lös från sina tankar och begynte rasa och leka med smågossarna.

Ehuru Antero knappast ville medgifva det för någon annan, så hade likväl besöket hos lagmannens verkat nedslående på hans sinne. Han hade, då han såg och lyssnade till Snellman, då han genomtänkte hans ord och tillsammans med de öfriga hänfördes af dem, skapat sig en bild af ett nytt land och ett nytt folk, för hvilka alla dessa idéer, så berättigade och självklara, strax skulle förverkligas, så snart de blott hunnit blifva bekanta . . . Och de, de unga, skulle göra dem bekanta, förkunna dem, utså och rotfästa dem, de skulle på hänförelsens vingar sprida dem öfver hela landet, utbreda dem i de djupaste ödemarker! Och ingen skulle stå dem emot, hvarenda en skulle de rycka med sig. Ty hvad gällde frågan? Det finska folkets enda, sanna lycka, enda räddning! Och alla älskade de ju detta folk, alla ville de ju tjäna det och kämpa för dess väl efter bästa förmåga. Men nu påstod och bevisade lagmannen, den gamle domaren, hvilken under hela sin lefnad skipat rättvisa åt detta samma folk, att det var omöjligt, farligt, fördärfligt, ofosterländskt. Att

det var en utopi, hvars uppfyllande borde uppskjutas till en aflägsen framtid. Han kunde icke liksom de andra förmå sig att tro, att detta betraktelsesätt hade sin grund i lagmannens själfviskhet eller omtanke om sin egen bekvämlighet, eller att det blott var svepskäl och förevändningar; han hyste ju för öfrigt ingen motvilja, intet gammalt groll mot Snellman, såsom professorn gjorde. Det var helt säkert hans ärliga öfvertygelse, en noga öfvervägd och noga genomtänkt politisk ståndpunkt.

Var då allt detta endast filosofiska teorier, allt detta, på hvars förverkligande han nyss så fullt och fast trott? Var allt endast en vacker hägring från fjärran länder bortom fjärran haf? Skulle det då aldrig blifva något af? Skulle vi aldrig få se denna dröm gå i fullbordan?

Snellman stod således ensam om sin sak — statsmännen och höga vederbörande, de lärda professorerna, ämbetsmännen och prästerna, antingen emot eller likgiltiga. Och de fina fruarna och fröknarna, lagmanskan och hennes döttrar och söner, hvilka voro fullkomligt passiva, som om dessa tankar och idéer icke det allra ringaste berört dem, hvilka icke ens motsatte sig dem — mot alla dessa stod Snellman ensam, omgifven af en fåtalig ungdomsskara.

Skulle det någonsin blifva något af detta? Var det endast fåfänga fantasier liksom kalevala-idéerna och tanken att med den gamla vis-

domen pånyttföda folket? Voro också de öfrigas sträfvanden lika värdelösa som hans egna hade varit, lika sväfvande och rotlösa?

Och Antero sade, att han icke kunde förstå, huru de, dessa andra, kunde vara så glada och belåtna, så lugna och säkra. Men de skrattade åt hans lättleddhet och begynte öfverbevisa honom.

— Du lät då verkligen honom imponera på dig? Men han tror sig ju alltid skåda djupare, alltid förstå saker och ting bättre än någon annan. Alltid kommer han fram med något „om“ och något „men“. En sådan där gammal trädgårdsmästare som styr och ställer i sina förfäders trädgård, som sår och vattnar dess blomstersängar, men lämnar sina egna åkrar vind för våg. Svårigheter, strider? Men låt oss strida, låt oss öfvervinna svårigheterna! Hvad säger Snellman? Att blott en ny generation, vi — det är vi som skola göra det, inte de! Icke med deras bistånd, utan trots deras motstånd! Du skall få se, det skall blifva en glädjens dag och våra ögon skola se den gry! Läs, klentrogne, läs igen, Thomas, hvad Saima säger! Det är för dig, det är för lagmannen, det är också för flickorna, rörande deras skola — för oss alla! — Och jag säger dig — de talade hvarandra i munnen, Robert, Lauri, Risto — vi behöfva inte bry oss om något annat, inte tänka på något annat, inte bekymra oss — ty vi ha rätt och framtiden tillhör oss!

Och Antero lät gärna öfvertyga sig och hjälpte de andra att skingra sina egna tvifvel ...

De läste Saima och togo fram gamla årgångar. Det fanns verkligen i dem något för enhvar — där fanns för Antero om hans renässansidé, om en konst och en litteratur grundad på det finska folkets gamla visdom och odling. Och hvad de nu läste, förstodo de nu på ett nytt sätt, det var lifsens ord för dem, och Antero tyckte sig höra allt uttalas liksom med Snellmans egen stämma, och han tänkte icke mer på motsägelser, motstånd och uppskof.

Det blef åter härliga dagar, och idéer utbyttes och idéer växte fram, och åter var tillvaron så ljuf . . . om blott Naimi hade varit med en smula mer och tagit mer del i de andras tankar. Och i Anteros själ begynte något glöda och flamma, toner begynte springa fram och susa och klinga — och han måste lämna de öfriga, ensam slå sig ned på en bänk i trädgården med fallet och lugnvattnet inför sig.

— Hvad sitter ni där och grubblar på? En dikt, kanske? hörde han en röst bakom sig fråga.

Han sprang upp i glädje. Det var Naimi, som genom trädgården gick ned till stranden med ett fång kläder på armen, men hon skyndade vidare, innan Antero hunnit svara något.

Och den kvällen föddes en ny dikt, och den natten nedskref han den i det gamla pörtet vid det

åldriga furubordet, då han allena vakade i sommarnattens bleka ljus, och alla andra redan gått till hvila.

Och på morgonen läste han upp den på kokkobacken, dit de unga kommit för att följa honom, ty nu hade han ändtligen beslutit begifva sig af.

Vårdkas tändes på skogsbergets tinne,
flammande lågan mot natthimlen sprang.
Siaren gjöt sin glöd i vårt sinne,
vida hans väckande fältrop klang:

— „Till storm och till strid, till seger I alla!,
I unge, vårt folk bidar morgon och dag!
Låt fördomens fasta förskansningar falla
för ljusets och frihetens svärdskarpa slag!"

— Detta är endast början.

Men de tyckte att det var utmärkt, han hade tolkat allas känslor, till och med Risto var gripen.

— Jag hade aldrig kunnat tro, att du skulle skrifva vers så där ledigt.

— Var ditt folks Tyrtaios! utropade Lauri hänryckt.

— Gif den åt mig, bad Naimi, och hon fick pappret, på hvilket dikten var skrifven.

— Och nu lämnar ni oss verkligen? frågade Karin.

— Vi borde inte ännu låta er fara — men endast på det villkor, att ni snart kommer tillbaka.

Det var Naimi, det var Naimi, som yttrade dessa ord . . . !

Och då Antero vandrade ned för spången, som från åsen genom skogen ledde till Korpivaara kyrka, hörde han, huru de ropade efter honom:

— Lefve skalden! Lefve Finlands Tyrtaios!

— Lefve fosterlandet! svarade Antero.

— Skrif till oss! ropade en melodisk stämma.

— På vers! ropade en annan.

Någon vinkade honom farväl med en hvit duk, men han kunde icke urskilja, om det var Karin eller Naimi.

Med lätt hjärta och spänstiga steg vandrade han fram på stigen, som slingrade sig mellan träden, och han undrade, om icke denna stund var den skönaste han hittills upplefvat. Var också han något? — Och redan gingo hans steg i takt med en ny sång om fosterlandets lycka — och hans egen. De båda voro nu liksom oupplösligt förenade med hvarandra.

16.

Korpivaara, Karila.

„Bäste bröder och kamrater,
sköna systrar, fagra flickor,
Kontojärvi ungdomsskara!

Jag hoppas ni förlåter, men då ni hedrade mig med skaldenamnet, så måste jag väl för att ådagalägga, att diktarandan allt fortfarande lefver kvar inom mig, åtminstone versifiera öfverskriften, om också fortsättningen inte blir lika ståtlig.

Se, då öfverfullt är hjärtat,
blodet brusar, sinnet sjuder,

(dessa rader liksom hela denna tanke stamma från gammelfar här) så

spränger språket band och boja
som en fåle selens fängsel,

och det

sätter öfver diktens stängsel.

Men

hvadan hjärtats öfverfullhet,
blodets brus och sinnets svallning?

Jag skall strax säga det.

Det är natt. Jag sitter i helgdagsstugan vid dess lilla fönster, hvilket jag lyft af dess gångjärn för att bättre se att skrifva detta och för att låta doften från rågåkern, som utbreder sig här inför mig och där kornknarren som bäst låter höra sig, strömma in i rummet.

Gården befinner sig på en backsluttning vid stranden af en sjö, och fjärran bakom blånande holmar höjer Panuvaara sin kala hjässa, detta mäktiga berg, som då min stig ledt öfver åsar och kullar och då de väldiga kärren vidgat min synkrets, rest sig för mig som målet för min färd.

Hvilken sällsam tystnad, hvilken underbar stillhet härskar icke denna sommarnatt i naturen och i mitt eget hjärta! Vet ni egentligen något om detta ställe, som icke ligger vid den vanliga stråkvägen mellan Kontojärvi och Korpivaara, utan något på sidan om den, denna gamla bondgård, där jag af en händelse hamnat, då jag tagit miste om vägen? Först här möter man det verkliga Finland, som jag länge sökt och nu slutligen funnit, såväl forntidens Finland med alla

dess sägner och minnen som framtidens Finland med alla dess förhoppningar och löften. Ty denna gårds och dess ägares historia är det finska folkets historia i miniatyr, men icke ristad i torra årtal, utan framställd med lifvets färg, i lefvande öden och karaktärer.

Hemmanet är litet och gör ett en smula torftigt intryck; åkrar och ängar upptaga blott en ringa del af dess jordområde, hvilket förnämligast utgöres af skogar och kärrmarker. Här finnas tvenne stora rökpörten, uppbyggda af så tjocka stockar, att två dylika äro af samma bredd som hela dörren. Här härskar den gamle husbonden, som är så gammal, att han påminner sig den svenska tiden bättre än den senast förflutna. Han har förr i tiden deltagit i riksdagar i Stockholm och äfven i Borgå landtdag. Han har skakat hand med kungar och kejsare, en gång med Gustaf IV Adolf och tvenne gånger med Alexander I, som i detta samma rum druckit en kopp mjölk, innan han på sin färd från Korpivaara begaf sig till Kontola. I morgon skall jag fara ut på fiske med gubben, och då skall jag uppmana honom att förtälja mer om dessa flydda tider och tilldragelser, om kejsare och ständermöten. I dag hafva vi sysselsatt oss med minnen, som ligga oss ännu fjärmare, han har berättat om sin släkts öden.

Hans släkt leder sina anor tillbaka ända in i den grå forntiden. En af hans förfäder bar

namnet Kari, och däraf har äfven gården fått sitt namn. Då den gamla tron var undanträngd och den gamla siaren, om hvilken också er far talade, blifvit fången och bränd, flydde Kari och den åldrige sångaren Jorma från dessa nejder undan den nya religionen. Efter det de i veckotal irrat omkring i skogarna, hade de slutligen i ödemarkernas sköte funnit en ensam, härlig sjö, och vid en vik af denna byggde de ett pörte och bosatte sig där. Sjön, som de kallade Jormasjärvi, finnes verkligen, enligt hvad jag hört, på andra sidan gränsen. Den gamla runosången och musiken hållas högt i ära i trakten kring denna sjö, och där har äfven Lönnrot, som på uppmaning af gammelfar här begaf sig dit, lyckats öfverkomma några af sina bästa sånger. — En gren af denna släkt återvände hit efter stora ofredens tid tillsammans med från Ryssland flyende fångar och tog den öfvergifna och öde gården i besittning. Under samma krig brändes Kontola kyrka, och dess gamle präst, en af edra förfäder, fördes som fånge till främmande land; han återvände aldrig från denna färd. — Gubben berättade nog ännu mycket, men jag hinner icke skrifva om allt. Hvilket rikt förråd af historiska traditioner! Dessa traditioner äro det finska folkets verkliga historia, icke dessa krig och strider vid svenskarnas sida på främmande jord. Denna historia måste räddas från att gå förlorad. Den är redan författad, om den också icke är nedskrifven. Månget blad

af denna häfdens bok lefver kvar på gubbens läppar.

Ni borde hafva hört, när han förtäljde om sin egen kamp mot frost, armod och skogens rofdjur. Hvilket bildrikt språk, hvilken saft, hvilken skärpa, hvilken kalevala-flykt i framställningen! Det finska folket har icke blott sitt stora epos på vers, det äger äfven obundna historiskt-episka-dramatiska verk. Läs hvad vi hittills skrifvit på finska och jämför det med det språk som folket talar, det språk som det skulle skrifva, om det blott kunde. Hvarje sats är en poetisk bild, hvarje tanke är en i ordspråkets form uttalad sanning. Finnen må tala om hvad som helst, ständigt flödar visdom från hans läppar, än koncentreradt, än bredt och målande! På denna grund skall en gång vårt skriftspråk, både poesins och prosans, byggas och utvecklas. Men hvem af oss skall kunna bruka det så som desse? Vi kunna icke förnya det, vi, som äga en annan bildning, ett annat modersmål. Nu först inser jag med full tydlighet, af hvilken utomordentlig betydelse för vårt folks kultur det är, att denna kulturs skapare träda fram ur folkets midt, ur dess djupaste led. Därförutan kommer all vår litteratur att blott vara en öfversättningslitteratur. Snellman, Lönnrot, också vi, vi äro alla endast upptäcktsresande, som kommit till ett nytt land, skådat dess skatter, hänryckts af dess härlighet och fägring, men som dock icke förmå odla det.

Den store förnyaren, den store mästaren, ur hvars händer detta guld skall framgå som ett äkta konstverk, han är måhända ännu icke född, men han skall födas. Mitt hufvud svindlar, då jag tänker icke allenast på vårt språks rikedom, utan också på idéernas nyhet, ymnighet och friskhet. Ett nytt språk och en ny poesi! Då de en gång i framtiden få vederkvicka världen med sin skönhet och styrka, hvad betyda då i jämbredd med dem Europas gamla, utslitna språk och kultur?

Men hvart förirrar jag mig! Mina tankar dansa kring i min hjärna. Jag skulle ju tala om historien. Denne gamle Kari, han är en historisk person, icke endast en kännare af historien, en förtäljare af sin släkts öden och äfventyr, han har äfven varit med om att skapa historia. Under det senaste kriget hade han ställt sig i spetsen för en skara partigängare, öfverfallit och plundrat provianttransporter, rekognoscerat, rapporterat om fiendens ställning och på så sätt bidragit till den för oss segerrika utgången af slaget på Kontola bro. Men sina största segrar har han likväl vunnit i sina strider mot skogens rofdjur. Man skulle knappast kunna tro, att denne magre, krokige och oansenlige gubbe i sitt lif fällt femtio björnar — med spjut! Antalet mindre rofdjur påminner han sig icke. Vi voro tillsammans i bastun, jag såg ärren efter björnarnas klor och bett på hans bröst, på hans armar

och ben. Ännu senaste sommar sköt han en björn, som rifvit en af hans kor.

Jag frågade, om han kunde björnsånger. Och hvad fick jag höra! Jo, att Lönnrot af honom, denne gamle gubbe, fått en stor mängd björnsånger och jägarrunor. Tänk er! Jag har således med egna ögon sett en Kalevala-sångare, en runosmed; i morgon skall jag få höra ännu flere af hans kväden.

Och denne man, denne märklige man, han lefver här, blott några dagsresors väg från Kontola kyrka, från prästgården, där ju alla nationella sträfvanden i så hög grad omhuldas. Det förvånar mig, att ni icke nämnt ett ord för mig om honom, kanske ni inte visste, att han fanns till. Det var ju af en ren tillfällighet som jag råkade komma till honom.

Jag kommer ofrivilligt att tänka på Helsingfors och studentlifvet och alla våra bemödanden och lagmannens ståndpunkt och ställer sedan allt detta vid sidan af denna urfinska kultur — här är dock alltings grund och botten! Det är ju mycket möjligt, att jag nu igen, såsom Risto skulle säga, är en fantast, men nu skådar jag i allt detta dess innersta väsen, nu ser jag icke mer dessa ting i högtidshänförelsens och kokkoeldarnas ljus.

Men ännu äro icke mina utgjutelser slut. Ännu har jag mycket att berätta. Natt må förrinna, morgon må randas, jag lyktar icke, innan

jag fått skrifva om allt. Om blott papperet räckte till och pennan stode bi!

Vet ni, med hvems penna och på hvems papper jag nu skrifver? De tillhöra denne runosångares, denne björnjägares son, en ung man, som ensam, utan att hafva åtnjutit någon undervisning lärt sig skrifva. Om det ännu blir fråga om våra skolplaner, så berätta, att det nu är för sent att söka ställa hinder i vägen för det finska folkets undervisning, för sent att vidtaga försiktighetsmått mot utsåendet af bildningens farliga frön, ty denne man har sprungit öfver muren, och hans exempel följes nog snart af hela folket. Han har lärt sig skrifva på så sätt, att han först i sanden eller i snön ritade tryckta bokstäfver, då han icke kände till skrifttecknen; dessa lärde han sig och uttydde han från ett svenskspråkigt protokoll, hvilket han begagnade som förskrift. Penna tog han ifrån en vildgås, på hvilken han en hel sommarnatt lurade vid stranden af en skogstjärn, liggande på huk i det våta kärret. Såsom bläck fick blåbärets saft tjänstgöra. Papperet utgjordes i början af näfverskifvor, men sedan skaffade han sig verkligt papper och verkligt bläck. Länge grubblade han öfver, hvarifrån han skulle få penningar till detta. Han hade emellertid lärt sig bruka bössan tidigare än pennan, ströfvade så hela hösten kring i skog och mark, sköt fåglar, men förde blott en del hem, återstoden gömde han i en ängslada, där han lät dem frysa. Då fadern be-

gaf sig till Uleåborg för att hämta salt, anhöll sonen om tillåtelse att följa med och fick det också. — „Hvad har du där i säcken?“ frågade fadern. — „Bara litet bättre hö åt hästen.“ De kommo till Uleåborg, sonen kastade höet framför hästen, tog sin säck på ryggen och begaf sig till tryckeriet för att köpa papper. — „Har du penningar också?“ frågade boktryckaren. — „Nej, penningar har jag inte, men här är en säck fågel, kanske kunde jag få något i utbyte mot dem?“ — „Lika mot lika“, sade boktryckaren och packade säcken full med papper, både rent och tryckt, och så rikligt, att gossen knappast orkade bära den. Och på samma sätt skaffade han sig också framdeles papper och litteratur. Tänk er denna syn: en gosse, liten och klen, skidar i rimfrostglittrande skogar, spårar orrar, tjädrar och järpar, siktar, skjuter — och från trädet dimper en säck med papper och böcker.

Bland papperen i hans säck fanns också några gamla årgångar af „Oulun Viikkosanomia“ *). Då han blifvit äldre och förmögnare, begynte han äfven prenumerera på denna tidning. Hvarje år hämtar eller skickar han nu efter nya böcker från Uleåborg. På detta sätt har han småningom samlat sig ett litet bibliotek, hvilket visserligen ännu godt rymmes i en pärtkorg, men hvilket i alla fall ådagalägger, att den finska litteraturen

*) Uleåborgs Veckotidning.

icke är så liten som man trott. Åtminstone är den större än jag visste. Han har tillägnat sig allt hvad han läst. Jag måste bekänna, att jag råkade illa ut, då han begynte tentera mig i „Enon opetukset“ *), en bok som åtminstone jag icke förut känt till, och jag tror knappast att ni heller gjort det.

Som sagdt, jag är numera alldeles ense med „vissa“ personer däri, att det finska folket icke är i behof af skolor. Det förvärfvar sig nog dem förutan bildning. Om man ännu skulle skänka det bistånd vid vandringen på vetandets väg, så skulle våra bönder snart hinna förbi sina läromästare, och snart skulle universitetet, kyrkan och skolan vara eröfrade och vår gamla fäderneärfda kultur sväfva i fara. Icke sant? Afstå därför, flickor, från edra skolplaner!

Denne unge bonde blef synbarligen mycket glad öfver min ankomst, han sade, att han ännu aldrig varit i tillfälle att tala med en så lärd man som en magister. Jag frågade, hvarför han aldrig besökt prästgården. — „Nej, jag har varit rädd för att besvära.“ — Det är en kort och oansenlig man, tystlåten och anspråkslös, nästan melankolisk. Hans ögon äro djupa, sorgsna och drömmande, blicken är fjärransväfvande, som sökte den spana bortom synrandens skogar.

Det fanns en bok, som han ännu aldrig hållit i sin hand, ehuru han alltid längtat efter

---

*) Morbrors lärdomar.

det: det var Kalevala. Jag tog fram boken ur min ränsel. Mannen rodnade som ett barn, och hans fingrar darrade, då han vände bladen. Jag läste för honom några stycken. I min ifver kom jag också att tala om mina egna idéer och tankar, och jag märkte, att han äfven uppfattade min dröm om att sammansmälta den gamla visdomen med kristendomens läror. Då jag uttalade mina misstankar, att det var en alldeles oriktig föreställning, att det finska folket icke ägt någon högre kultur och någon högre moral före föreningen med Sverige och kristendomens införande, hvilket allt kantänka hade befriat det från den svartaste vantro, så sade han, att det här i ödemarkerna ännu finnes människor, hvilka icke kunna läsa och hvilka icke många gånger i sitt lif besökt kyrkan, men hvilka likväl äro i besittning af en gammal visdom, så att säga en ordspråksvisdom, enligt hvilken de afgöra frågor om rätt och orätt, eller, såsom han sade: „huru man skall lefva och vara.“ Och sådana som dessa, tillade han, äro mångdubbelt bättre människor än nutidens gudfruktiga. — Tänk, också här fick jag vatten på min kvarn! Här fick jag uppmuntran i min dröm att på nytt göra vårt folk förtroget med Kalevala, här fick jag godtgörelse för det nederlag jag led på Rajavaara!

Jag kunde icke låta bli att läsa upp min dikt för honom. Jag fick då veta, att också han försökt sig på diktens konst. Och hvarom sjung-

er han? Det får ni se af följande prof. Jag citerar blott några rader af en längre dikt, i hvilken han kväder om det finska språkets förtryckta ställning:

Utan skäl har suomispråket
länge nog i lindor legat,
fastän år det har och ålder
att ur fängslet fritt sig göra,
band och bojor kraftigt bryta,
att på egna ben stå säkert,
att med fjät beslutsamt fasta,
stolt och stadigt framåt skrida
och bland rikare kamrater,
fjärran födda, fria likar,
taga plats vid språkens rådsbord,

— så att ändtligt ämbetsmännen,
rättens värnare och vänner,
bondens mål begagna måtte,
så att alla digra domar,
alla rättens råd och utslag
på det finska folkets eget
sköna språk oss måtte skänkas,
o. s. v.

Han har på vers uttalat detsamma som Snellman på prosa, på finska detsamma som denne på svenska. Ett beklagande af det finska språkets förtryckta ställning, en uppmaning att afkasta det främmande tungomålets ok från skuld-

rorna! Och ännu därtill tankar rörande de höge herrar ämbetsmän och deras godtycke, drömmar om nya, bättre tider, kort sagdt, ett framhållande af samma missförhållanden, samma brister och samma förhoppningar, som Snellman vidrört. Ensam, för sig själf, har han grubblat öfver allt detta och nedskrifvit det. Fosterland och folk, dessa begrepp hafva självmant klarnat för honom. — „Detta vårt Finland, här i vårt Finland" — han uttalade dessa ord med en sådan varm och innerlig känsla, som hade han smekt ett barns hufvud.

Jag omtalade för honom mitt besök på Rajavaara och hvad de där sagt om Kalevala. „Sådana äro de, sådana äro de alla." Hans läppar darrade en smula, då han fortsatte: „De vilja icke tillåta en att ha andra böcker än bibeln, psalmboken och någon postilla. Skulle det stå i deras makt, så skulle de nog bränna alla världsliga böcker." Framför oss på bordet stod korgen med hans böcker, och nu varseblef jag, att de buro spår af eld. — „Inte har väl någon ämnat bränna edra böcker?" frågade jag. — „Jo," svarade han, „min egen hustru hade en gång för afsikt att föröfva ett dylikt dåd, men det lyckades mig att få dem ur ugnen."

Äfven här har således denna dystra lära kastat sin långa, mörka skugga. Öfverallt möter man den, hvart man än må komma, på hvarje ställe tär den på vår åldriga kulturs rötter och

hotar att förkväfva den nya, spirande brodden. Det är en fördärfbringande rörelse! I Helsingfors i universitetsungdomens krets, på Rajavaara, där, här, öfverallt tränger den fram. Att icke ens han, denne kloke, saktmodige, fine man har förmått skydda sin hustru mot dess inflytelser! Han har försökt tala med henne, förklara, men ingenting har hjälpt. Rörelsen utbreder sig snabbt som en farsot, griper omkring sig som en pest. Hon hade en gång hört Helander predika och så var hon färdig.

Hade jag liksom du, Lauri, för afsikt att blifva präst, så skulle jag redan nästa söndag springa upp i predikstolen och tala, förklara, blotta och afslöja allt utan hänsyn, utan fruktan. Redan alltför länge har detta ogräs fått frodas bland vårt folk, förkväfvande all skön och ädel sådd. Också här en uppgift för oss unga! Men ju större svårigheterna och motgångarna äro, desto större må vår hänförelse vara, desto mer må vi spänna våra krafter. Men nog nu om denna sak.

Och nog nu äfven om annat. Mitt bref har redan blifvit alltför utdraget, och den korta sommarnatten närmar sig sitt slut. Redan belyser morgonrodnaden Panuvaara där på andra sidan sjön. Där står min faders forna hem. Hvad skall jag där få se och erfara? Men det säger jag: aldrig har världen förr synts mig så skön som nu, aldrig har framtiden hägrat så ljus.“

17.

En sval, lugn sommarmorgon sitter Antero i aktern af en båt, som sakta glider öfver spegelblanka, stilla vatten från holme till holme, från udde till udde, från sund till sund. Holmarna äro skogbevuxna, men sjöstränderna äro öde, klippiga och kala. Inne i någon vik skymtar en äng eller en blomstrande täppa, men gårdar och människoboningar ser man blott på de aflägsna bergsluttningarna, där åkrarna grönska och svedjeländerna lysa rödbruna eller ryka som eldsprutande berg och utbreda sin angenäma doft och sin lätta rökslöja öfver hela landskapet.

— Nu har folket där uppe på backen tur med sina svedar, de brinna utan bråk och eftersyn, yttrar roddaren, en gammal liten gubbe.

— Helt säkert, svarar Antero, utan att likväl inlåta sig i något längre samtal, ty hans tankar äro långt borta; hela omgifningen är för honom blott en ram till hans drömmar, som sväfva fjärran, men likväl ständigt återvända till trenne ställen: sakristians trappa, bänken i trädgården och dörren till lagmannens salong — vid hvart och

ett af dem glimtade en gnista af hopp. Roddaren ror och han styr. Ett fiskstim krusar invid fören den lugna vattenytan. En holme passeras.

— Där på holmen bor en lustig karl, yttrar ånyo roddaren.

— Jaså, det finnes ändå verkligen en inbyggare i denna ödemark, säger Antero, som nu varseblir en människoboning vid stranden af en liten leende vik.

— Fastän han är en herre, lefver han likväl som en bonde, han fiskar här alla somrar, och när han har brännvin, så super och skrålar han förskräckligt. Jag besökte honom då jag kom.

Men Antero tänker på afskedet vid kokkobacken, han tänker på, att Naimi har hans dikt — hvarför hade han icke sagt henne, att det var hon, som inspirerat honom till den! Hvilket intryck månne hans bref skulle komma att göra — månne de alla skulle samlas för att läsa det, skulle de hänföras liksom han? Hvilken lycka för honom, att han ägde vänner sådana som dessa, hvilka förstodo och erkände och trodde, att också han skulle kunna uträtta något. Huru sällsamt, att han på denna färd funnit dem, verkligen funnit hvad han hoppats och sökt, men aldrig vågat anse möjligt, att han funnit allt, fosterland, nya idéer, nya uppgifter. — Hans barndom och hans ungdom hade varit glädjefattiga; ensam, utan vänner hade han tillbringat sina dagar hos en gammal ogift morbror, som upptagit honom efter

föräldrarnas död. — Hvilka hänförande fagra nejder, hvilken gränslös stillhet och frid! — Det är, som rodde jag fram i fjärran sagoländer, och likväl styr jag kosan mot mitt forna hem. Och då jag återvänder därifrån och begynner lefva och kämpa och förverkliga — hvad? Hvad som helst, hvad som helst! Blott det är till gagn och fromma för det allmänna, för mitt folk — öfverallt finnes det ju obruten mark. — Om jag verkligen, verkligen kunde väcka folket med min sång? O, väcka sångens folk med sång! — Om jag i vinter kunde stanna här såsom informator på Kontola prästgård — på samma gång skulle jag fortsätta mina egna studier — där i det gamla pörtet — och om kvällarna skulle jag — skulle vi spela kantele . . .

Om hon nu sutte där på midtelbänken, spände sin vackra fot mot spanten, då och då doppade årorna i vattnet och så igen hvilade!

Skall den lycka, hvarom jag nu drömmer, någonsin kunna beskäras mig? Händer det någonsin, att människan får sina högsta önskningar och varmaste förhoppningar uppfyllda?

Huru många gånger har jag icke drömt som nu, då jag rott öfver slingrande sund och sett hafvet, blånande och utan gräns vidga sig för min syn med solskensskimrande segel, svarta och hvita! Men kanske kunde likväl mitt hopp uppfyllas? Hvarför älskar jag henne? Hvarför älskade jag henne redan det första ögonblick jag såg henne?

Hvad älskar jag hos henne? Må det vara hvad det vill, må det gå hur det vill, för mig är det nog, att jag älskar henne, älskar henne som min genius. —

Och nu tycktes honom allt så ljust, han förnam liksom en befrielse, all hans fruktan var försvunnen. Han kunde älska och han kunde vara lycklig i sin kärlek, om också Naimi aldrig blefve hans.

— Jaså, det bär af till Korpivaara, yttrade ånyo gubben och försökte inleda ett nytt samtal, men förmådde likväl icke aflocka Antero annat än korta, enstafviga svar. — Stora folkskaror ha i dessa dagar strömmat dit. Både till fots och i båt. Det är det där skörtfolket. Också präster torde komma med, ända från Österbotten och Tavastland. Men från våra trakter komma nog inte många. De våra predika bäst, då de predika om sina tionden, men de kunna ju inte hela året dundra om samma sak. Men hvarifrån skola vi, ödemarkernas fattiga barn, taga hvad vi äro skyldiga prästen, då vi icke ens ha något för oss själfva? Det finnes till och med en präst, som inte låter en begå Herrans nattvard, om det inte är ett kors vid ens namn i uppbördsboken. Den ligger alltid framme bredvid kyrkoböckerna. Den som ville kunde ju nog för den saken få honom afsatt från tjänsten.

Antero lyssnade blott med ena örat, utan att lägga märke till, om hvem gubben talade.

— Han super och spelar kort. Han finge nog gärna för mig supa huru mycket som helst, om han endast därjämte skötte sitt ämbete, så att svårare misstag inte blefve begångna. Men det var just en snygg historia, då han en gång kom raka vägen från spelbordet till kyrkan och i stället för oblat stack en spelmark af ben i munnen på en nattvardsgäst. Jag såg med egna ögon, huru mannen, då han kom ut ifrån kyrkan, spottade ut skifvan: „Jag trodde att jag skulle få Kristi lekamen och blod, och så gaf han mig bara benen.“ Jag kände mannen mycket väl. Ja, sådant är lifvet här.

— Det var då en skön präst, hvar är han?

Gubben svarade icke på denna fråga; han torde ha varit en smula lomhörd, och han föreföll också att vara litet egendomlig, då han log och småskrattade för sig själf.

En förtjusande liten holme stack fram. Antero fick lust att gå i land, och då han i detsamma påminde sig, att han ännu icke öppnat sin matsäck, som på prästgården stuckits i hans ränsel, föreslog han, att de skulle rasta en stund på holmen.

Hvem månne det hade varit, som gjort i ordning hans vägkost — prostinnan, Karin eller Naimi? Det lade Antero emellertid märke till, att den som gjort det hade velat bereda honom en särskild glädje och små angenäma öfverraskningar. Brödet var bakadt af fint, skrädt mjöl, smö-

ret låg i en nätt liten näfverask, där fanns vidare piråger, tårtor, sköna pepparkakshjärtan . . . Det sved nog en smula i hans hjärta, men efter några sekunders tvekan skar han likväl ett stort stycke af brödet och bjöd det åt roddaren, som bet på en torr, svart brödkant med salt fisk på. Gubben lade sin hårda kant på en sten och begynte vända och beskåda det hvita brödet.

— Se, det var då fint och vackert bröd, det är ett gudslån som duger. Hvar skall jag nu lägga det, så att det inte brytes eller smulas sönder?

— Hvarför äter ni det inte?

— Jag sparar det åt mina barn — de äro sjuka, och det här gör dem nog bättre. En sådan här gammal gubbe som jag kan nog tugga barkbröd.

— Barkbröd? Får jag se? Är det där barkbröd. Är det där ert bröd?

— Ja, nog är det vårt bröd, just vårt dagliga bröd.

Antero hade aldrig förut sett nödbröd, ehuru han visserligen stundom hört talas därom. Han smakade på det, försökte tugga det, men måste spotta ut det. Han såg nu plötsligt sin roddare i ett nytt ljus, han tycktes honom som en ny människa, där han barhufvud satt på en sten och långsamt tuggade samt med svårighet sväljde sitt hårda bröd, som han nedsköljde med saltvatten. Det kom öfver honom så oförberedt, midt i hans drömmar, förhoppningar och hans belåtenhet, nu när so-

len strålade som skönast, och allt log så klart och ljust. Prästgårdsflickornas läckerheter ville icke mer smaka honom, han samlade allt i ett paket, hvilket han i hemlighet smög i gubbens ränsel, medan denne i skogsbrynet vred sig en ny tullvidja.

Då rodden fortsattes, ville han veta allt och begynte taga reda på gubbens familjeförhållanden och lefnadsvillkor. Han fick höra, att han i en aflägsen utkant af socknen, långt borta i ödemarken vid stranden af ett kärr, som var ett farligt frostbo, ägde en koja med en liten åkerlapp, där björnen var en årlig gäst och barkbrödet det dagliga brödet — att han hade haft tio barn, af hvilka Herren dock i sin nåd hädankallat tvenne till en lyckligare lott. Gubben berättade allt detta utan att knota, lugnt och stilla, utan att ens afbryta rodden; det var som hade det gällt någon annan och icke honom själf. Och han berättade icke några uppdiktade historier, ty sådant gestaltade sig öfver hufvud lifvet i dessa aflägsna, ödsliga bygder. Ja, ja, Antero hade nog hört liknande saker omtalas, han hade ju nog i Borgå och Helsingfors sett tiggare stappla fram på gatorna, det var sant; men nu reste sig liksom ett spöke framför honom, spörjande, stirrande på honom, ehuru han icke förmådde klargöra för sig, hvad det sporde honom, hvarför det stirrade på honom och hvad speciellt han hade kunnat svara eller göra. Och samtidigt tycktes honom

något — hvad? — så fåfängt och värdelöst — och oupphörligt återvände hans blick från det leende, fagra landskapet och hans tanke från hans egna planer och drömmar till gubben där, till dessa grofva händer, som mekaniskt förde årorna, till dessa lappade stöflar, som stöddes mot spanten, och ofrivilligt rann honom i minnet: „Och de bedja dig om bröd, och du gifver dem stenar att äta".

Hvad månne han nu grubblar på, hvilka slutsatser månne han drar rörande min vägkost och sin egen, hvilka tankar månne han hyser om dem som äta liksom jag och dem som äta liksom han själf?

Men han kunde icke i gubbens anlete upptäcka minsta spår af bitterhet eller afund; den gamle smålog blott stilla för sig själf — han föreföll ju att vara en smula underlig — och slutligen yttrade han:

— På hvilket ställe i världen månne det växer ett sådant bröd som det där? Växer det i samma land som sockret.

— Det finns länder, där man inte äter något annat slags bröd än detta.

— Nej, men finns det verkligen sådana länder! Och gubben begynte skratta, som hade han hört något alldeles underbart, något som var sant, men likväl föreföll honom som en saga, och han upprepade ännu en gång småleende sina ord: — Nej, men finns det verkligen sådana länder!

Landskapet antog en alltmer karg och ödslig karaktär, holmarna blefvo allt högre och klippigare. Efter det de passerat ett smalt, af höga klippor omgifvet sund, kommo de ut på en öppen fjärd, på hvars motsatta strand det dystra Panuvaara reste sin kala hjässa. Där borta i en aflägsen vik skönjdes människoboningar och odlade fält.

Denna trakt förekom Antero bekant; han hade helt säkert någon gång förut varit här. Berget i fjärran, hvars kam tycktes hafva liksom rämnat, så att där uppstått en djup klyfta, kände han väl igen.

Då de efter att hafva rott öfver fjärden kommo inom kretsen af bergets skugga, mindes Antero plötsligt, huru han en gång för länge sedan färdats öfver samma vatten, uppkrupen i den höga förstäfven af en båt, medan fadern satt i aktern, som trycktes ned så djupt, att hans rockskört släpade i vattnet. Nu erinrade han sig också faderns anletsdrag, hvilka han ofta hittills förgäfves sökt återkalla i minnet.

— De säga, att där borta på udden ligger dold en skatt, hvilken en gammal trollkarl nedgräft efter det han plundrat kyrkan, och det går en spådom, att en fattig man en gång skall finna denna skatt och blifva världens rikaste människa, men djäfvulen skall taga hans själ.

Nu blefvo kyrkan och prästgården synliga, och Antero igenkände allt. Just så, prästgården belägen en smula lägre ned än kyrkan, hvars

torn aftecknade sina konturer mot himlen. Nu var han vid målet. Och han steg i land och tryckte ett silfvermynt i gubbens hand

— Nej, detta är för mycket — det —

Antero räckte honom ännu ett dylikt.

— Nej, nej, — jag kan inte taga emot — och till på köpet ännu mer . . .

— Tag nu bara!

Gubben hade blifvit allvarsam, nästan högtidlig, han var på samma gång en smula generad, så tog han mössan af sig och bugade sig djupt.

— Kommer ni inte upp till gården? frågade Antero.

— Nej, jag vågar inte, då jag ännu inte har betalat mina utskylder.

Antero såg några ögonblick efter gubben, som satte sig till årorna och ensam rodde bort, därpå begynte han vandra upp mot prästgården.

———————

18.

Han igenkände stranden, han mindes den stora stenen, han kom ihåg nothuset, hvars ena hörn under årens lopp sjunkit allt djupare ned i vattnet, han erinrade sig denna hvita sandremsa, där han som barn sprungit barfota och där en stor hand öst het sand öfver hans nakna ben. Han mindes också strandvallen ett stycke högre upp, där det fortfarande växte långt, fint gräs, hvaraf han fordom bundit önskeringar, och där han tillsammans med en liten flicka gräft små ugnar, hvilka de sedan eldat med strån och stickor. Skymtade inte ännu där ett af de svedda och sotiga bottenteglen?

Han andades häftigare, och han ilade upp för den välkända slingrande spången till badstugan, som befann sig något längre bort. Samma gamla i marken nedsjunkna kvarnsten framför den höga tröskeln, och midt emot på andra sidan vägen samma förtorkade gran, vid hvilken ett hemskt minne var förknippadt: ett mellan dess grenar framstickande sotigt och grinande ansikte och ett förfärligt bölande. Då han skrikande och

tjutande sprungit upp till gården och utan att få fram ett ord gömt sitt hufvud i moderns famn, hade han hört en röst ropa: „Han har sett den gamla granens ande“ — hvarpå modern svarat: „Kör bort den där tiggarpojken — och låt bli att tala om sådant med barnet!“

Något högre upp, invid gårdens stenmur, var hallonstället beläget. Där hade han brukat plocka bär, och där hade han en gång gömt sig och låtit allt gårdsfolket länge och väl söka honom — vid nothuset och i sjön. — Här i den sista branta sluttningen tröttnade han alltid, då han kom med fadern från fisket. „Knäna svikta, knäna svikta, månne vi orka, månne vi orka?“ låtsade fadern pusta, och så bar han honom i starka armar uppför branten.

Prästgården utgjordes af en liten rödmålad byggnad, som omgafs af en rågåker; strax utanför salsfönstret stod på gårdsplanen en stor och lummig björk. När Antero obemärkt hunnit fram till denna, slog han sig ned i skuggan af dess grenar för att andas ut, och han kände för första gången i sitt lif sitt hjärta genomströmmas af en ljuf, värmande hemkänsla. Här bodde ju hans syster och hans svåger, han befann sig således icke mer bland främmande människor! — Må de komma, finna mig och bli glada! — Han hade samma förnimmelse som när han som liten gosse brukade leka kurragömma. Han satt och lyssnade till de välkända ljuden från viken, där någon

rodde, från strandängen, där någon slipade sin lie, från det höga berget där borta, där göken gol — han betraktade en sädesärla, som snappade myggor på trädgårdens gångar.

Hvilket fridens hemvist var icke denna plats, hvilket lyckans tjäll var icke denna gård, omsusad af höga hängbjörkar! — Här — här tillsammans med Naimi —!

På en lång stund hördes icke det minsta ljud från huset. Antero ämnade just resa sig och titta in genom det låga fönstret, då en dörr öppnades och häftigt slogs igen, hvarpå larmet af en rå och vredgad stämma begynte höras.

— Att du understår dig — och till mig säger du ingenting — bakom min rygg umgås du med det där packet.

— Det är inte något pack — hörde Antero sin syster svara.

Då blef den andre ännu mer uppretad.

— Inte pack! Jaså, inte pack! Jo, just det värsta pack i världen. — Men det säger jag bara, att om inte — han slog knytnäfven i bordet — Hämta in toddyvatten! — Hvarför är maten inte färdig?

— Jag visste inte att du skulle komma.

— Visste inte! Du löper till Ilpola — och hvad hade du att göra i Kontojärvi? Du var hos Helanders öfver natten; du ser att jag nog har reda på . . . —

Dörren slogs med en skräll i lås, och från

salen hörde Antero först snyftningar och därpå trötta, släpande steg.

Han hade sprungit upp, han hade varit nära att ropa till och skynda fram, men hade förstenad stannat på sin plats, med hjärtat svidande af en outsäglig smärta. Samtidigt hade han gripits af en oemotståndlig lust att fly bort utan att se någon, utan att sammanträffa med någon. Huru länge hade detta förfärliga lif för systern kunnat räcka, detta lif, hvarom han intet vetat, intet kunnat ana?

Han gjorde ett slag kring byggnaden och såg i fönstret till faderns forna rum — där han varit van att skåda dennes höga, klara panna — tvenne röda ansikten, och på bordet stod en brännvinsflaska, hvilken en fet och fyllig hand ryckte bort liksom för att gömma den under bordet.

I förstugan möttes han af en man i skjortärmarna. Han var klädd i kortskaftade sommarpjäxor, hans näsa och kinder lyste med en grann rodnad, hans ögon voro små och bruna, håret var raggigt och hakan orakad. Var d e n n a person hans svåger, var denne Karolinas man?

Han låtsade blifva gladt öfverraskad, han försökte vara artig, men han talade sluddrande, och hans blick var gemen och lurande.

— Helt säkert Karolinas bror? Antero! Nå, verkligen! Ser man på! Jag höll inte först på att känna igen — jaha — ja, vi ha ju ännu aldrig egentligen råkats — så, så — ja, jag —

Handolin! Har den äran! Var så god! Stig in, välkommen! — Jag kom just från socknen — ursäkta! — från en uppbörds- och på samma gång predikoresa, ja, predikoresa, tillsammans med klockaren. Jag kom just för några ögonblick sedan! He, he! Var så god! Var så god och stig in! Hit i salen kanske! (Han sparkade med foten igen dörren till kammaren och var i detsamma nära att stupa) — Åhå! Ursäkta! Hvilken väg har du kommit? Med egen skjuts? — Nå, har man hört på maken. Hade jag varit hemma och vetat af saken, så skulle jag sannerligen ha låtit hämta dig — Karolina! — Hon var nyss här. — Karolina!

Karolina stod redan i dörren, skyndade emot sin broder, slog armarna kring hans hals, omfamnade och kysste honom och smög sig bäfvande till hans bröst, liksom hade hon hos honom velat söka skydd. Handolin hade dragit sig tillbaka till sitt eget rum.

— Du kom ändå! Ack, hvad jag är glad öfver att ha dig här. Slå dig ner! Kanske vill du — jag har ställt vindskammaren i ordning för din räkning — åh, hvad jag är lycklig!

Hon darrade och var nära att brista ut i gråt. Ingendera kunde på en stund säga något.

— Och här lefver du —?

Ja, här lefver jag . . . Du är helt visst hungrig och törstig.

Karolina gick ut, och Antero blef ensam i

salen. Det var ett dystert, nästan ödsligt rum: vid den ena långväggen stod mellan fönstren blott en utdragssoffa af trä, vid den motsatta väggen ett fällbord och några stolar.

Från Handolins rum hördes ganska högljudda hviskningar: — „Nej, nej! Bry dig inte om det — det gör ingenting“ — och så klangen af glas.

Karolina kom tillbaka med saft och vatten. Hon hade lugnat sig och besegrat sin sinnesrörelse. En liten gosse hade följt med henne och stod nu försagd vid dörrposten.

— Hvems gosse är det?

— Kom och hälsa på den främmande, Kalle, räck handen åt farbror. Det är vår gosse — vår fosterson.

— Du har aldrig skrifvit något om honom.

— Det är en fattig kvinnas son — Karolinas läppar darrade, när hon yttrade detta.

I detsamma kom Handolin från sin kammare. Han hade ordnat sin dräkt en smula, han hade tagit på sig sin rock och utbytt pjäxorna mot stöflar.

— Jaha, jaha, sitt ner, sitt ner, var så god! — Hvad har du här att göra, pojke — snäste han till barnet, som stod på tröskeln, men han behärskade sig genast och sade i så vänlig ton som möjligt:

— Seså, gå nu, barn, gå till pörtet! — Har du inte lust, käre svåger, att taga dig en liten välkomstsnaps, medan vi vänta på något bättre?

Karolina hade igen gått ut.

— Låt oss gå hit i mitt rum. — Klockaren och jag styrkte oss just med en liten sup efter resan. Nå, nå, ingen brådska, ingen brådska, kantor. — Nå, där ha vi nu ändtligen toddyvattnet. Låt oss brygga då! — De ha väl ännu inte börjat på med höbärgningen där i Kontola? — Låt oss brygga nu, låt oss brygga nu, eller vill du hellre ha torr konjak? För första gången ser jag nu min svåger. Får jag lof att presentera — det här är vår sockens högtärade klockare, *director cantus ecclesiæ Corpivaraensis* — ännu bestå vi oss här med en smula latin —. När han råmar till i klockarbänken, fly skatorna ifrån kyrktaket.

Klockaren var en storväxt, lång och mager, en smula krokryggig man med roffågelsfysionomi och skelande blick. Handolin fortsatte:

— Nå, hvad nytt från Kontola? — Ha de redan börjat på med höet? — . . . Nå, det har jag ju redan frågat. Huru mår *Olaus Martinus episcopus Savolaxiæ Careliæque?*

— Kallas han så? frågade Antero för att säga något.

— Ja, så kallas han — *inter collegas* — men man och man emellan kallas han kärrprosten! — Och Handolin skrattade så hjärtligt, att hans små ögon blefvo ännu mindre än förut och hans breda mun ännu bredare, hvilket också aflockade

Antero ett leende, ehuru han ingalunda ansåg, att det fanns någon anledning till löje.

— Talade han om sina kärr? Predikade han om dem, hvad?

— Snellman och Lönnrot voro också där, sade Antero för att byta om samtalsämne.

— Snellman, jaha, Snellman, jaså, en stor man sägs det, en stor man, kan så vara. Men han lär ju ha skulder. Hvad är det för en stor man, som har skulder? Hör du, hästa bror, hyllar också du de där nymodiga språkidéerna? — Ja, ja — nutidens ungdom har idéer — jag har aldrig haft några idéer — Skål på den saken!

— Gubben Paavo var också där, sade Antero och lade på orden en betydelsefull tonvikt.

Handolin blef plötsligt allvarsam och sedan ond; blodet steg honom åt hufvudet, och det var som hade halsens svällande ådror hotat att kväfva honom.

— Jag vet, jag vet — nästan hväste han fram — jag vet mycket väl, att han nu är här med sin hjord, jag hörde, att han kommit hit redan i går. Det är bröllop här på Ilpola, vår granngård. På Rajavaara hade de redan vigsel och afskedskalas. — Ja, de äro minsann oförskämda. Fastän jag, hemsocknens präst, befann mig i närheten på uppbörds- och predikofärd, så var jag ändå inte inbjuden, man låtsade icke veta af mig. Inte för det att jag skulle ha haft någon sådan brinnande lust, men det retar mig

att jag på detta sätt går miste om vigselafgiften och presenterna. De ha sina egna ceremonier och sina egna präster.

— Öfverheten borde förbjuda dylika möten och folkvandringar, utbrast klockaren, som försökte förvrida sitt ansikte och rynka sin panna för att vara sin förman till behag.

— De äro förbjudna, de äro vid högt vite förbjudna i lagen. Här och hvar, på sina ställen, ehuru inte hos oss, ha de nog som andra missdådare blifvit bötfällda, och några präster ha till och med blifvit suspenderade, liksom i Kalajoki, men tror ni kanske, att de bry sig om det? Nej, jag tackar. Kejsarens lag kringgås öppet, de sammankomma vid bröllop och begrafningar, då de inte annars våga det.

— Men om man en gång skulle fråga dem, om de ha pass med sig?

— Hvad?

— Ja, ja, om man en gång skulle fråga dem: Har ni klara papper?

— Ja, sannerligen. Det vore då ändtligen att spela dem ett spratt. Inte en lefvande själ får vandra omkring utan pass, får inte lämna sin socken, allra minst länet! Det skulle inte vara så illa, om man anmälde saken för befallningsmannen, han skulle helt oförmodadt träda in i bröllopssalen och säga: „Jag vet inte, hvad för folk ni är, var så goda och visa edra papper!“ — Och då de naturligtvis inte ha några papper,

prästerna lika litet som alla de öfriga — huru skulle de ha kommit på den tanken att taga sådana med sig? — så skulle de såsom lösdrifvare hemförpassas med kronoskjuts — hela församlingen med prästerna i spetsen!

— Det skulle bli ett skönt spratt! Åh, hvilket präktigt spratt!

— Svåger tyckes vilja behandla de väckta som pack och missdådare, inföll Antero.

— Men de äro ju verkligen missdådare, folkuppviglare, högfärdiga, sturska kanaljer, girigbukar, liderligt slödder — och öfverheten och prästerskapet baktala de.

I detsamma gick Karolina förbi fönstret ned till trädgården, och då klockaren och Handolin på nytt fattade sina glas, begagnade sig Antero af tillfället och gick ut. Syskonen slogo sig ned på en gräsbänk i skuggan af den gamla lummiga björken.

— Kära syster, sade Antero och fattade hennes hand, förlåt att jag går så här rakt på sak — säg mig, är ditt lif alltid sådant —?

— Åh, kära du, tänk inte därpå, bry dig inte om det.

— Jag satt för en stund sedan här och hörde allt.

— Hörde du allt — nå ja, då —

— Och om jag också inte hade hört — och Antero nickade betydelsefullt mot Handolins rum.

— Ja, ja, sådant är det ju — det tjänar väl till ingenting att försöka dölja det.

— Och måste du ofta utstå liknande saker?

— Hvad menar du? Inte har det inträffat något särskildt, sade Karolina och rodnade häftigt.

— Är han ofta i samma tillstånd som nu?

— Inte är det värdt att tala därom!

— Du är således van vid värre —?

— Låt oss inte mer tala om detta; vi skola inte tänka på dessa ledsamma saker. Berätta hellre om dig själf, om dina planer och sträfvanden!

— Hvarför grälade han nyss på dig?

— Det var för det jag varit på Ilpola för att höra på gubben Paavo. Han vill inte tillåta mig att umgås med de väckta, och jag har inte heller så många gånger varit tillsammans med dem. Men, kära Antero, tag nu inte detta så tungt — inte är det så farligt. — I början var jag ju nog olycklig och visste ingen råd, men nu har jag småningom lärt mig resignera, vant mig vid ett och annat.

— Men huru har du kunnat vänja dig vid sådant, som du nyss fick lof att utstå?

— Jag har fått frid och tröst eller håller åtminstone på att få det — jag hyser godt hopp därom — jag vet redan vägen, om jag blott ägde kraft att vandra den.

— Hvad menar du?

— Det är ett Guds straff för mina synder,

och medvetandet härom gör det lätt för mig att lida. Jag fick lära mig så mycket godt af mina föräldrar, innan de lämnade oss, mycket mer än du, som vid deras död var helt liten. Men för att jag rätt skulle förstå och tillägna mig allt, har Herren helt säkert lagt på mina skuldror denna pröfning. Och därmed måste jag vara tillfreds, och jag är det också. Men låt oss tala om detta en annan gång, då vi kunna göra det riktigt i lugn och ro — om du nämligen vill?

— Naturligtvis gärna!

— Kom nu, kvällsvarden väntar oss, och lofva mig att inte mer bekymra dig om dessa saker.

Från det öppna fönstret hördes skratt och högljudt prat.

Under kvällsvarden var Handolin ännu mer talträngd, berättade vidt och bredt om sin uppbördsresa, utgöt sin förargelse öfver bönderna, som ingenting ville betala, utan gömde sina förråd och sände varnande bud från gård till gård — och på detta sätt kom det sig, att än var en gård öde och tom, än var husbonden borta, än värdinnan, och då visste man kantänka inte, hvar säden, smöret, ullen och linet fanns — man lofvade skicka allt till prästgården, men aldrig hördes något af. Det var pietisternas verk, det var de, som baktalade och ringaktade prästerskapet.

Antero yttrade icke många ord under måltiden, och Karolina satt alldeles tyst. Då han såg sin fina, milda syster med det öppna ansiktet och de skygga ögonen, som sades påminna om deras svenskfödda moder, vid sidan af denne råe, uppblåste man, kunde han icke förstå, hvad som förblindat systern, hvad hon kunnat finna för tilldragande hos honom. Hade det varit blott för att blifva gift, som hon, den fader- och moderlösa flickan, tagit den förste, bäste friare, som kom? Han ryste vid tanken på, huru det skulle hafva varit, om han, Antero, hade råkat i samma belägenhet, om han hade fått en hustru, som han icke kunnat älska, som hos honom förkväft alla varmare känslor, om hvilken han fullkomligt misstagit sig — hvarifrån, ja, hvarifrån skulle han då ha hämtat kraft att med jämnmod bära ett dylikt öde? Att Karolina ägde en sådan underbar styrka, det tyckte han sig läsa i hennes blick, som nu var lugn och klar. Men ehuru han beundrade denna storsinthet, så retade den likväl honom på samma gång. Han hade önskat, att systern hade visat mer stolthet, mer självständighet, att hon åtminstone icke så ödmjukt räckt denne man än smörassietten, än brödet, hvilket han mottog utan ett tack, liksom ur en tjänarinnas hand.

Efter kvällsvarden sutto Antero och Karolina igen i trädgården under den höga björken, då de

från gårdsplanen på andra sidan byggningen hörde gråt och klagorop. Karolina skyndade förskräckt åt det håll, hvarifrån skriket hördes, och åter kunde Antero uppfånga ljudet af smällande dörrar och en rå, ursinnig stämma. Efter en stund återvände Karolina med rodnande kinder och förgråtna ögon.

— Allt kan jag tåla, men att han slår sitt eget barn, det härdar jag inte ut att se.

— Sitt eget barn?

Karolina nickade blott bifallande till svar.

Anteros tankar gingo i många riktningar.

— Tvingade han dig att upptaga det?

— Han? Nej, det var jag, som tvingade honom, då modern dog. Han kan aldrig förlåta mig det, emedan han inbillar sig, att jag tagit gossen hit såsom ett skydd och ett vapen emot honom.

— Stackars syster, i hvilka förhållanden lefver du icke!

Anteros deltagande rörde Karolina till den grad, att hon begynte tala om alla sina lidanden, alla sina sorger och all sin olycka här fjärran i ödemarken, där hon i åratal saknat en vän, en själsfrände. Hur gärna skulle hon ej velat hafva sitt piano, som hon under sin vistelse hos mostern i Österbotten lärt älska!

— Alla på prästgården voro så förtjusta i din musik.

— Numera bryr jag mig inte så mycket om

musiken, jag saknar den knappast, jag spelar blott då jag någon gång kommer till Kontojärvi på besök.

Där funnos för öfrigt hennes enda väninnor. Först och främst Hanna, men sedan också Maria Helander, med hvilken hon kommit på förtrolig fot efter det de flyttat till socknen. Ja, så hade hon ju också den förre klockarens änka och dotter, Emma, hvilka likväl för Handolins skull aldrig vågade besöka henne och till hvilka hon blott i hemlighet vågade begifva sig, ty de voro väckta, liksom också den aflidne klockaren varit. — Hanna hade varit hos henne några veckor vid tiden för dotterns födelse och död. — Hade jag då icke ägt en tröst och ett skydd i henne, hvem vet, huru det skulle hafva gått — jag hade kunnat mista förståndet.

— Men hvarför har du aldrig skrifvit ett ord till mig om allt detta? — Jag skulle ha kommit hit till dig, åtminstone hade jag om somrarna kunnat vara hos dig.

— Hvarför skulle jag ha oroat dig? Du har väl haft dina egna bekymmer, en fattig fader- och moderlös gosses lif hos en gammal morbror kan knappast ha bjudit alltför mycken glädje. Och nu har jag också fått så många vänner, nu, då jag på allvar begynt söka Gud och umgås med sådana människor, som göra detsamma.

Antero svarade icke, han såg blott forskande och undrande in i sin systers ögon.

— Ja, ja, så var det — när jag lärde känna de väckta.

Hon begynte tala om pietisterna, om allmogekvinnorna, om alla deras lidanden, i jämförelse med hvilka hennes egna — åtminstone efter hvad hon själf tyckte — voro små och obetydliga. Hvilken sällsam förmåga att lida ägde icke dessa människor, huru tålmodigt fördrogo de icke hunger och yttre nöd, och huru lugnt och tyst buro de icke det kors, som blifvit dem pålagdt! — Huru stark var icke deras tro, deras förtröstan, huru fast var icke deras hopp, huru böjde de sig icke utan att knota också då, när allt hopp tycktes vara förloradt!

— Det är underbart, Antero, jag måste ofta blygas öfver mig själf, och jag har svårt att förstå, hvad det är, som skänker dem denna styrka. Det är tron, jag vet det, men tänk, att tron verkligen kan åstadkomma så mycket! Utan fruktan vittna de om dess kraft. Föräldrars förbud och hårdhet, forna vänners hån, världens förakt, intet kan hindra dem från att i ord, i handling och lefverne vittna om, hvad Gud fordrar af oss. Sådan som dessa borde vi vara. Men jag vågar det icke, jag är ännu klentrogen och svag. Jag skulle öppet vilja sluta mig till dem, taga steget öfver till dem fullt ut.

— Men hvarför gör du det inte?

— Jag kan knappast själf säga det. Kanske beror det endast på min egen svaghet, kanske har det också sin grund i att jag icke för hans skull vill göra det.

— För hans skull? frågade Antero förundrad.

— Samma fråga göra också andra, sade Karolina, som tuggade på ett grässtrå och stirrade ned mot marken; de säga, att jag icke har några skyldigheter gentemot honom i denna sak, och att jag bör lyda Gud mer än människor. — Men då han så uppenbart och med en sådan förfärlig häftighet förföljer dem — så är jag rädd för, att han kunde blifva så ond, att — emellanåt blir han nästan svart af vrede. Men jag vet inte, säg du — Om jag kunde fatta ett afgörande beslut i denna sak, skulle jag vara så lycklig.

Antero hade svaret färdigt. För honom stod det genast klart som den naturligaste sak, att Karolina skulle ansluta sig till de väckta. Först efter det han gifvit henne detta råd, slog det honom, att det var han, som gifvit henne det.

Karolina blef så glad, att hon varmt tryckte hans hand.

— Kanske följer du med i morgon, så begifva vi oss till en sammankomst — det firas bröllop och hålles därjämte ett möte här på Ilpola — men du skall ingalunda anse dig tvungen att komma, om du inte har lust.

— Nej, jag kommer tvärtom mycket gärna.

Efter en stunds tystnad fortsatte Karolina:

— Då jag fick veta, att du skulle komma hit, blef jag så glad och underbart lycklig. Gud måste ha haft någon alldeles särskild afsikt, då han sände dig hit just nu och inte tidi-

gare — såväl rörande mig som kanhända också dig själf.

— Hvad menar du?

— Endast det, att på samma gång han styrker mig och inger mig mod, han kanske drager din själ till sig på denna färd. O, att också du lärde känna Guds godhet!

Antero svarade icke, och Karolina fortsatte icke heller. Ett ögonblick tycktes det dem, som hade de kommit långt, långt ifrån hvarandra.

— Du är helt säkert trött efter resan, sade Karolina.

Hon förde brodern upp till vindskammaren, ett litet rum, där en vägg upptogs af sängen, en annan af en bokhylla; under fönstret sträckte sig en låg bänk. Vid fönsterposten hängde ett psalmodikon.

— Jag har fört hit upp allt hvad jag har kvar ifrån föräldrahemmet — pappas böcker och detta psalmodikon, något annat har jag just inte, men detta är ju i alla fall något. Jag kommer emellanåt hit för att läsa, jag sätter mig här vid fönstret, och ibland spelar jag psalmer. När han är borta. Då dallra tonerna så fina och djupa.

Karolina bäddade sängen, sysslade med ett och annat i rummet, under det Antero genom fönstret betraktade utsikten öfver berget och sjön.

Karolina sade godnatt och stod redan i beråd att aflägsna sig, då hon ännu en gång vände sig till Antero:

— Du blef väl inte ledsen, Antero?

— Hvarför skulle jag ha blifvit det?

— Jag tänkte, för det jag sade, att jag önskade, att också du skulle lära känna Guds godhet.

Karolinas ögon stodo fulla af tårar.

— Nej, ingalunda — huru skulle det kunna komma i fråga?

— Du kan ju nog för öfrigt känna Gud fullt ut lika väl som jag. Tack ännu en gång för att du kom.

Antero tänkte, medan han klädde af sig:

— Och jag uppmuntrar således min syster att sluta sig till de väckta! Jag? Hvad skulle de tänka därom på prästgården? Kanske läsa de som bäst mitt bref, i hvilket jag fördömde pietisterna. — Sannerligen, äro icke människans öden ändå sällsamma? — Han rörde vid psalmodikons sträng, tog ned instrumentet från väggen och spelade några ackord, som omedvetet formade sig till en psalmmelodi.

Innan han somnade, begynte hans öra uppfatta tonerna af en psalm, som ljödo någonstädes långt borta.

— Märkvärdigt, huru jag beständigt förföljes af samma melodi — på Rajavaara, på Kontola kokkobacke och nu igen här! Och hvart jag än färdas, öfverallt möter min blick dessa grå och blå skaror . . . — Sången ljöd nu allt tydligare och klarare. Han måste stiga upp och öppna

fönstret. Det var som hade tonerna kommit från berget, ur djupet af dess klyftor. Nej, det var från sjön de kommo, från en båt, och samtidigt uppfångade hans öra ljudet af årslag. Den var icke ändå så sorgsen, så melankolisk, denna melodi. Han urskilde kvinno- och mansröster, men högt öfver alla klingade en underbart klar och ren sopran.

I kantelens och de gamla runornas toner låg aldrig någon glädje, ständigt blott detta gränslösa, tysta ve, men genom denna psalmsång strömmade en fläkt af återhållet jubel.

Han varseblef Karolina, som orörlig stod lutad mot staketet.

— Bröllopsfolket kommer från Rajavaara, sade Karolina.

— Hör du en sådan härlig kvinnoröst?

— Det är klockarens Emma, som sjunger.

— Hvem?

— Ni lekte tillsammans som små, men det kan du naturligtvis inte mer påminna dig.

Ännu länge satt Antero vid sitt fönster och Karolina stod orörlig vid staketet.

19.

Då Antero på morgonen vaknade, hörde han från nedre våningen röster af män, som tycktes vara i dispyt. Han såg ut genom fönstret och varseblef på gården en skara väckta, hvilka stodo lutade mot staketet, och han igenkände bland dem Paavo Ruotsalainen och Rajavaarabonden. Han klädde sig skyndsamt och gick ned i förstugan. Handolin satt på verandan med pipan i munnen, och framför honom på trappan stodo Helander, en gammal silfverhårig präst samt en bonde. De stodo just i beråd att aflägsna sig.

— Vi blifva således tvungna att hålla vår sammankomst uppe på berget, eftersom det förvägras oss att hålla den i kyrkan. Gud nekar oss åtminstone inte rum, om också de ogudaktige göra det, sade den gamle prästen med skälfvande stämma.

— Drag ni med er fårahjord till hvilken hage ni behagar, svarade Handolin med häftighet och hån — men se bara till, att ni inte kommer inom mina gärden.

— Du har aldrig spärrat vägen till Ristivaara för hvarken dansföljen eller kokkobrännare, och jag kan inte tänka, att du ämnar göra det för oss, sade Helander, som försökte behärska sin vrede.

— Tag hvilken väg ni vill, men öfver mina ängar kommer ni aldrig att vandra.

— Det är ju af gammalt kyrkfolkets väg till båtstranden, så inte kan pastorn stänga den för oss, yttrade bonden.

— Försök inte du, Ilpolainen, att komma och gifva mig råd, snäste Handolin. Vägen upp till berget går genom mina åkrar och ängar, och enligt lagen har jag rättighet att stänga den för hvem jag önskar, och nu gör jag det.

— Nå väl — sade Helander.

— Om någon skada tillfogas er, så kommer den att godtgöras enligt lagens bestämmelser, sade Ilpolabonden.

— Ja, ja, om någon skada tillfogas, härmade Handolin — men inte är saken slut därmed!

Gubben Paavo visade sig i dörren:

— Nå, du är mig just en herde — när andra för att rädda din hjord ur ulfvarnas gap drifva den i kätten, så slår du igen dörren midt framför dem.

Efter att ha uttalat dessa ord, vände han Handolin ryggen och sällade sig till de öfriga.

Handolin varseblef nu Antero.

— Där kan du nu själf se och höra, hurudana de äro, de skymfa mig midt upp i ansiktet, och så ha de ännu den oförskämdheten att fordra, att jag skall upplåta min kyrka åt dem, för att de också där skola fortsätta på samma sätt.

Antero svarade icke. Drängen gick i detsamma öfver gårdsplanen, och Handolin skyndade efter honom.

Sedan kaffet serverats, begaf sig Antero på en promenad mot kyrkan. Denna var belägen något högre än prästgården, och på ena sidan om den kunde man skönja viken och kyrkobyns byggnader utmed stranden, på andra sidan åter Risti- eller Panuvaara. Dit ledde vägen genom en smal dalsänkning, där prästgården hade åkrar och ängar. Denna väg genom dälden var den enda, som förde upp till berget.

Vid ledet, som förenade kyrkplanen och spången, stodo några män och betraktade prästgårdens dräng, som hade borttagit gångbräderna och nu staplade dem på gärdesgården för att göra den högre. Drängen tycktes ingalunda vara belåten med det uppdrag, som gifvits honom, och han mumlade till hälften för sig själf, till hälften för de kringstående:

— Tror han att han på detta sätt kan spärra vägen till himlen för dem? Öfver stängslet kommer nog själen i alla fall och lär knappast fråga efter Handolins förbud och böter.

— Bättre syssla kunde du ha, Matti.

— Detta år får han befalla mig att göra hvad han vill, men efter allhelgona klär jag mig i skörtdräkten, ja, det gör jag, om det också vore endast för att reta honom.

Under frukosten brast Handolin plötsligt ut i ett skallande gapskratt.

— Har du, svåger, varit och sett på Mattis gärdsgårdsreparation?

— Ja.

— Öfver kunna de nu åtminstone inte komma, men kanske borde man också täppa till springorna för de svinen.

Såsom svar härpå yttrade Karolina, blek och uppbjudande all sin själsstyrka, vänd till Antero:

— Värdinnan på Ilpola bad mig framföra en hälsning till dig och bad också dig vara välkommen till dem.

— Jaså, tack, jag kommer mycket gärna.

— Där får du råka pappas och mammas gamla vänner och bekanta.

— Hvilka andra begifva sig dit? frågade Handolin.

— Jag har nog också ämnat mig dit — tillsammans med Antero, sade Karolina och reste sig för att taga en assiett, som stod framför mannen.

— Du? Hvart? Till Ilpola?

Blodet hade stigit Handolin åt hufvudet, hans öron brände, den tjocka nacken var nästan blå. Med darrande hand fyllde han sitt glas med svagdricka, tömde det i ett enda drag till botten, kastade en förgrymmad blick på Antero och Karolina, steg därpå upp och rusade till sin kammare, hvars dörr han smällde igen. Så hörde man honom häftigt vandra fram och tillbaka i rummet, stöta till stolarna och mumla för sig själf.

— Kanske jag ändå inte borde — stammade Karolina.

— Om du inte gör det nu, så kan du aldrig mer göra det.

— Ja, ja, jag skall nog — låt oss gå — det må hända hvad det vill, han må göra hvad han vill.

— Tror du verkligen, att han skulle våga göra något?

— När han är vid sådant lynne som nu, är han i stånd till hvad som helst. — Jag har ännu aldrig sett honom sända mig en så ursinnig blick som nyss — men låt oss gå — låt oss begifva oss af nu strax. — Vi gå den här vägen, genom köket . . .

— Nej, vi gå denna väg, vi behöfva inte frukta för något.

— Ja, ja, som du vill.

Först då de hunnit fram till kyrkan och befunno sig inom dess hägnade område, lugnade

sig Karolina. Hon förändrades plötsligt i sitt sätt, hennes blick fick ett uttryck af frid och lycka.

— Gudskelof, ack, hvad jag nu känner mig väl till mods! — Se, där komma de redan, låt oss taga plats här!

Från Ilpola nalkades nu ett långt tåg, slingrande sig utmed strandens krökningar, stundom doldt bakom träden, stundom åter framskymtande mellan dem. Det drog upp för vägen till kyrkan, först männens grå skara, sedan kvinnornas blå. Då de främsta hunnit fram till kyrkans port, hade de sista ännu hälften af vägen kvar.

Hvarifrån hade plötsligt denna väldiga människomassa kommit? Hade hela det finska folket klädt sig i grått och blått? Och det förekom Antero, som hade det icke funnits människor annorstädes, som hade hela världen här vandrat fram mot sitt utstakade mål. Och han där, han ville med ett led spärra vägen för dem!

I spetsen för tåget gingo samma män, som nyss varit på prästgården. Det stängda ledet stod nu vidöppet, och vid ledstolpen stod Ilpolabonden, som bjöd dem vandra stigen fram och varnade dem för att nedtrampa åkern.

Antero och Karolina stodo invid kyrkans vägg och väntade på, att tåget skulle draga förbi. En äldre och en yngre kvinna skilde sig ifrån de öfriga och kommo för att hälsa. De voro

båda iförda dräkter med skört, men deras anletsdrag vittnade om, att de voro ståndspersoner.

— Här är Antero, sade Karolina. Detta är kantorskan, änkan efter vår förre kantor, och hennes dotter, Emma.

— Antero kan naturligtvis inte komma ihåg mig — huru skulle det vara möjligt — men Antero har nog många gånger suttit i min famn.

Bådas, moderns liksom dotterns, ansiktsuttryck var öppet och vänligt, och deras handtryckning var varm och mjuk. Utan att fortsätta samtalet begynte de vandra framåt med Karolina, och Antero blef ett stycke efter dem.

Då de sista gått genom ledet, slöt Ilpolabonden det med egen hand. De främsta närmade sig då bergets fot. När Antero såg dem skrida upp för branten med en smula böjda skuldror och afmätta steg, i hvilkas långsamma takt också han själf snart föll in, än försvinnande bland det täta löfverket i en lummig björkdunge, än åter framtågande längs dikesrenen af ett gammalt svedjefält, uppdykte i hans minne en bild, som han sett någonstädes i sin barndom: en smal stig, som slingrade sig uppför en brant bergsluttning, där de troende vandrade upp till himlens salighet, under det att en annan skara på en bred väg dansade ned mot förtappelsen. Icke ett ord uttalades, icke en röst hördes, här och hvar uppfångade man endast ljudet af en undertryckt hostning. Ingen såg sig tillbaka, in-

gen blickade ens åt sidan, alla stirrade rakt framför sig. Den nedersta delen af sluttningen var beväxt med löfskog, och där hade ett frodigt gräs och präktiga bärstånd spirat upp. Något högre upp vidtog ett gammalt, för länge sedan brändt svedjeland, där sotiga trädrötter och svartnade, nästan förkolnade stammar betäckte marken. Stundom skådade Antero tillbaka, och han såg ödemarken för hvarje minut tilltaga i vidd och storhet. Då prästgården och kyrkan emellanåt försvunno ur hans åsyn, såg han icke en enda människoboning; det tycktes honom, som hade det icke funnits människor annorstädes än här. Hvar bodde alla dessa, hvarifrån hade de kommit, hvart ämnade de begifva sig? Allt var som en saga, som en dröm. . .

Tonerna af en psalm nådde Anteros öron. De befunno sig ånyo i en löfskog, en lummig björkhage, hvars yppiga grönska skymde nästan all utsikt; endast midt framför dem, där den branta stigen något vidgade sig, skymtade ett stycke af himlen med sina ljusa skyar. Sedan reste sig inför dem stora, kala klippblock, och mot och invid dessa aftecknade sig hufvuden och ryggar, och då Antero tagit ännu några steg, såg han människomassan ringla sig samman som ett hoprulladt band — männen innerst och omkring dem kvinnorna — på en rund, jämn platå, snarlik en borggård, hvilken på en sida omgafs liksom af förvittrade klippruiner, på en annan åter

af höga, knotiga björkar, mellan hvilkas grenar fästet och fjärran bergskammar blånade.

Midt på den öppna platsen stod en gammal, redan till hälften murknad björkstam, och kring denna lågo flata stenhällar, större och mindre, en högre än alla de andra. Folket lämnade vördnadsfullt rum för Paavo och de mest ansedda bönderna, hvilka togo plats på stenarna.

Sången räckte ännu en stund. Antero satt vid skogsbrynet bakom kvinnorna och såg framför sig deras betäckta hufvud och männens bara hjässor, här och hvar några ansikten, alla orörliga, som hade de varit bildstoder, statyer, bedöfvade, hemlighetsfulla varelser, med hvilka också han hörde samman, i hvilka också han höll på att uppgå. Dagen var lugn och sval, himlen var öfverdragen af lätta skyar, bakom hvilka solen dolde sin skifva. Sången sväfvade som ett mystiskt sus genom luften, det var, som hade ingen sjungit, men tonerna likväl strömmat fram ur allas bröst. Antero greps af samma förnimmelse, som stundom plägade bemäktiga sig honom, då han befann sig på en kyrkogård, där han kände sig allena, men där det på samma gång tycktes honom, som hade alla de, hvilka slumrade under jorden i de dödas boningar, ägt lif och varit närvarande.

Plötsligt vaknade han upp ur sin förtrollning, verkligheten fattade honom på nytt, då sången upphörde och allmän tystnad inträdde.

Där satt ju Karolina på marken alldeles framför honom. Den gamle, silfverhårige prästen, som nyss underhandlat med Handolin framför prästgårdens trappa, reste sig från sin plats. Han stod några ögonblick tyst, hans uppträdande var lugnt och värdigt. Då han började tala, var rösten fast och djup, han hvarken höjde eller sänkte den, han tog icke om ett enda ord.

— Käre vänner, begynte han, jag hade hoppats att här liksom annorstädes få förkunna Herrens ord i hans eget tempel, som edra förfäder med svett och möda uppbyggt. Då hade ju enhvar som velat kunnat komma för att höra, hurudan den s. k. villolära är, hvilken vi sägas utbreda kring världen i syfte att uppvigla och upphetsa människorna. Jag vill icke förebrå eller fördöma någon, ty hvar och en må svara för sina gärningar inför Herren, som gifver hvarje sin tjänare dess lön för hvad han gjort och underlåtit att göra. Låtom oss därför icke knota nu, då vi befinna oss under hans eget höga tak, i det Herrens hus, som han i tidernas morgon uppbyggde, då han skilde vatten ifrån vatten och mörkret ifrån ljuset. Han skapade ju också höjderna fördenskull, att vi skulle uppstiga på dem och från dem rikta våra blickar allt högre. Öfverallt, på hvarje ort, är han närvarande, och vi behöfva icke tänka på tid och rum, då vi tjäna och tillbedja honom, om vi blott göra det i anda och sanning. Men det tyckes mig lik-

väl, som skulle vi i våra själar och i våra hjärtan stå honom närmare här uppe, där vi i tankarna sträcka våra händer emot honom, liksom Moses på berget upplyfte sina händer, medan hans folk, Herrens utvalda folk, i dalen kämpade emot hedningarna. Herren öfvergaf icke sitt folk, och han skall icke heller öfvergifva oss, så länge vi sträcka vår tros händer emot honom. Han skall visa oss och hela vårt folk vägen till det förlofvade landet, föra oss dit in från våra synders och vår otros öken, där vi intill nu hafva famlat och ännu famla.

— Jag vill tala till eder några ord om den plats, där vi nu befinna oss. Här, hvarest vi nyss uppstämde vår sång till Guds ära, har, såsom det spörjes, också fordom vårt för det heliga korset och sin tro kämpande folk lofsjungit den allsmäktige. Då invånarna i dessa nejder ännu vandrade i hedendomens mörker, så säges den förste förkunnaren af Guds evangelium här hafva upprest det första korset, här på Ristivaara, som också påstås hafva fått sitt namn i anledning af denna tilldragelse. Det förmäles, att hedningarna velat döda honom, som här förkunnade Herrens budskap, men Herren höll sin skyddande hand öfver honom, och han förtärdes icke af eld och skadades icke af köld, men i stället träffades hedningarnas egna afgudar af blixtens flamma och förbrunno till aska. Från detta berg och från kyrkan och prästgården där borta utbredde

sig sedan Jesu evangelium till de aflägsnaste ödemarker och trängde in i människohjärtats dunklaste gömslen. Många gånger brändes kyrkan, många gånger sköflades prästgården och fördes dess inbyggare som fångar till främmande länder. Men åter fostrade och hitsände Herren nya män, och på nytt upprestes hans tempel och med ny kraft förkunnades hans ord. Folket var nu icke mer hedniskt, det ägde ju redan kunskap om den ende, rätte Guden, men vilja att lyssna till hans kallelse saknade det ännu. Det var förblindadt i sin synd, förhärdadt i sin ondska.

Underbara hafva Herrens vägar varit, på hvilka han ledt det finska folket, men underbarast just i denna nejd. De gamla kunna ännu förtälja, huru han en dag lät sin ande strömma öfver denna trakt liksom fordom i apostlarnas tid, och där borta på ängen, öfver hvilken vi nyss vandrade, föll folket för Herrens kraft liksom dödt till marken. Människorna dogo likväl icke, men de skådade himmelska, sällsamma syner, och de talade med mångahanda tungomål, hvilka Herren lärde dem liksom i apostlarnas dagar. — Och någon tid därefter, då fienden ånyo visat sig i Herrens vingård för att utså sitt fördärfliga ogräs, sände han hit en kraftfull rödjare, den i Kristus afsomnade Hagman, ledde honom nästan vid handen hit för att predika, väcka, segra med makten af sitt ord, straffa och uppmjuka alla förhärdade hjärtan. I

som hörden honom här och voren hans lärjungar, I veten bättre än jag, hvad som skänktes eder i honom och hvad som fråntogs eder, då han bortrycktes under det stora nöd- och sjukdomsåret. Såsom gammal vän till honom allt ifrån ungdomsåren, då Herren väckte oss båda och förunnade oss nåden att gemensamt begabbas och förhånas af världen för vår tros skull, har jag nu velat påminna eder om honom. Vi hafva icke fått sammankomma uti hans gamla kyrka, men vi äro ju här, här på hans berg, hvarest också han mången gång talade, då kyrkan blef för trång för alla dem, som ville höra lifsens ord från hans läppar. Jag skulle gärna upprepa för eder hans ord, som alltid voro Guds ord, rent och oförfalskadt, ty bibeln var hans bok och därur öste han sin visdom, icke ur människornas skrifter. Men nu förmår jag icke tala mer, må därför hans kamrat och gamle vän Paavo fortsätta! Vackert skulle det likväl vara, om I till hans minne och eder egen uppbyggelse villen sjunga hans psalm, den sång, som var honom kärare än alla andra.

Han steg ned från stenen och satte sig vid dess fot med knäppta händer. I detsamma uppstämdes psalmen, som alla kunde utantill med undantag af Antero, i hvars minne endast melodin hade fäst sig. Då en bondkvinna, som satt i närheten af honom, märkte, att han icke deltog i sången, framtog hon, allt under det hon sjöng,

sin psalmbok ur fickan, slog upp den och räckte den åt honom. Antero följde till en början tigande med orden, men föll sedan efter en stund in i sången. Han var som en af dem, han smälte samman med dem, och ehuru han visste och förstod, att han endast gripits af en tillfällig sinnesstämning, så öfverlämnade han sig likväl däråt och lät den rycka honom med sig, och han erfor intet behof att kämpa däremot såsom för en tid sedan på Rajavaara. Han lade märke till, att någon betraktade honom, att någon hviskade något till en annan, som sedan långsamt vände sin blick mot honom och fixerade honom under fortsatt sång. Vetskapen om hans närvaro tycktes sprida sig från man till man, den tycktes nå äfven den innersta kretsen, där de äldsta tagit plats. Äfven den gamle prästen, som nyss hade talat, fick veta, att Hagmans son var tillstädes, och försökte upptäcka honom med en blick, som lyste af välvilja och godhet. Längre bort reste sig någon för att se bättre och satte sig åter ned och hviskade något åt sin granne, som följde exemplet. Inom kort hade alla varseblifvit honom och betraktade honom nu forskande, under det de stela och allvarliga sjöngo sin sång, i hvilken de nedlade all sin känsla, all sin hänförelse. Han hade knappast kunnat tro, att dessa sträfva läppar, dessa grofva bröst förmådde framtrolla så mjuka, varma och smältande toner.

Under det Antero hörde, såg och deltog i

allt detta och mottog dessa nya intryck, sväfvade likväl hans tankar delvis fjärran, vandrade andra vägar. Han var i Helsingfors på promotionen, på Kontola, han gick vid Naimis sida, han hörde Snellman tala, men allt var så långt borta, fördunklades, skymdes af det närvarande ögonblicket. Och småningom fängslades han helt af det som tilldrog sig omkring honom, det var, som hade han hela sitt lif lefvat i deras krets, han förlorade förmågan att kritisera, han mottog blott intryck, väntade blott på hvad som komma skulle, hvad som skulle följa på detta. Något sådant som detta hade han aldrig förr sett, men på samma gång föreföll det, som om han upplefvat allt detta någon gång förut. Människorna, berget, stenarna, ödemarken och sjöarna och han själf smälte för honom samman till ett till hälften sagolikt nu; samma oförklarliga känsla, som midsommarkvällen på kokkobacken gripit honom, smög sig också nu in i hans hjärta.

20.

Efter det de sista tonerna af sången förklingat, inträdde några minuters tystnad. Man hörde blott en hostning, en suck, en höks skri uppe i rymden. Fågeln sänkte sina vingar och ämnade slå sig ned i toppen af en förtorkad björk, men varseblef i detsamma människoskaran och svingade sig ånyo snabbt mot höjden.

Då hörde man gubben Paavo säga:

— Låt oss nu sjunga psalmen: „Min Gud, på dig förtröstar jag“.

— Nu skall Paavo tala, hviskade Karolina till Antero. — Detta är hans ingångspsalm.

När sången var sjungen, reste sig gubben. Antero hade svårt att i den man, som nu stod framför honom, igenkänna samma person, som han midsommardagen sett gyckla i Kontola prästgård. Han stod där lugn och värdig, hans blick var inåtvänd, som sökte han något i djupet af sin själ, men på samma gång sväfvade den ut öfver alla dessa tusendens hufvuden, spanande mot ett hägrande fjärran. Plötsligt upplystes den höga pannan och de sträfva, vä-

derbitna kinderna af ett leende skimmer, men läpparna krusades icke, och i detsamma begynte han tala:

— Han var nog en kraftig rådgifvare, aflidne Hagman, såsom här nyligen yttrades, men det säger jag, att aldrig kommer man in på himlens väg med en annans bistånd. Stigar, som andra banat, duga därvid till intet, andras snöplogar båta en föga — hvad vore det väl då för nöd, om man som en båld och mäktig herre finge åka vägen fram från gästgifveri till gästgifveri i en bekväm täcksläde vid den ljufliga klangen af sin egen rättfärdighets ljudande bjällror och om natten slumra godt i välbäddade, varma sängar — nej, nog måste vi hvar och en i sin stad själfva bryta oss fram genom syndens snödrifvor. Vandringen på korsets stig är snarlik den vilsegångnes irrande i ödemarken — men icke så att du litar på egen kraft och egen skicklighet — kraften och kunskapen om hvarthän du bör vända dig måste Herren skänka oss. Utan hans hjälp och hans nåd skall du inom kort ånyo råka in i dina gamla spår. — Nå, knappast var det väl dock något sådant som detta du åsyftade, gamle vän, då du nyss bad mig här redogöra för Hagmans lära. —

— Nej, ingalunda. —

— Jag vill emellertid icke påstå, att det icke för hvem som helst likväl kan vara godt att se och höra, huru en annan nått fram till målet —

om hvad annat förtälja väl apostlarna, Luther, Bunyan — men jag vill endast säga, att måtte hvarje kristens vandring vara hans egen vandring — han må dock gärna mottaga råd på färden — det är till och med hälsosamt och nödvändigt att spörja och fråga sig för — men måtte han sedan vara karl att i enlighet med de råd och upplysningar som honom gifvits finna vägen genom ödemarken. Men ett är af nöden för enhvar, och det är, att de råd, som uttalas, äro rätta och icke orätta.

Han begynte blifva ifrig, han gjorde försäkrande och bekräftande rörelser med hufvudet vid sådana ord, som han alldeles särskildt ville inskärpa hos åhörarna.

— Mången beträder likväl på detta sätt den väg, hvilken han tror leda till himlen: han rusar hufvudstupa fram vid minsta kallelse. Ty det finnes icke någon så förhärdad, någon så i sina synder förblindad — som fått mottaga helst någon kunskap om Guds ord — att han icke någon gång i sitt lif har erfarit en känsla af ruelse öfver hvad han gjort. Nöd, hunger, sjukdom och dylikt väcker till och med det mest förhärdade samvete ur dess sömn. Men på den, mot hvilken lifvet ler, den som har goda dagar och är belåten med sig själf och hela världen, på den gör Guds ord intet intryck. Sådana lämnar det i fred, låter dem njuta, slumra och lättjas, väl vetande, att kölden en gång skall drifva hem bo-

skapen. Jag känner till detta af egen erfarenhet, och därom talade också alltid Hagman. Med sitt skarpaste gissel måste Gud slå mig, innan han fick lif i mig, i sin mörkaste ödemark måste han jaga mig, med hunger måste han pina mig, i sjukdom måste han låta mig försmäkta, och då ännu ingenting hjälpte, måste han för att aga mig genom mördarehand frånrycka mig min ende son, innan han fick det i all ondskas, alla lustars och alla begärelsers smutspöl nedsölade svinet att, tjutande öfver sin egen eländighet, återvända till vårdaren — Stanna där, betänk hurudan du är, betänk om du, smutsig och usel som du är, på något sätt kan anse dig lämplig för himlen!

— Ja, ja.

— Sant säger han.

— Nej, käre vänner, när det gäller salighetens sak får man icke vandra sina egna vägar, man får icke tänka på att förströ sig och roa sig, icke komma och gå när man har lust, icke välja den väg, där gärdet är lägst och stigen lättast att vandra, utan man bör gå fram på den väg, där smutsen är värst och där ledet är trängst — där tvingas man att stanna, där måste man ropa och klaga: „Ack, Herre, fräls mig ur min eländighet, förlåt mig mina synder och förhjälp mig in på den sanna bättringens stig!“ Alla ditt samvetes anklagelser, all din egenrättfärdighet, all din ondska, som plågar dig, allt detta skall

du lägga ned inför din allvetande Herres fötter. Sätt dig där och lugna dig och låt ditt samvetes dom falla öfver ditt hufvud, känn och erkänn din egen uselhet och spjärna icke emot den näpst, som ligger i denna skuldförnimmelse, ty ju större denna är, desto bättre för dig. Anförtro dig med längtansfullt hjärta åt den frälsare, som i ordet blifvit oss utlofvad, bed om nåd af Herren och gif honom äran!

Med växande spänning, nyfikenhet och förundran hade Antero lyssnat till det liffulla, egendomliga talet. Hvad gällde egentligen frågan? Hvad åsyftade han? Han kunde icke göra det alldeles klart för sig. Orden hörde han nog, och de inpräglade sig i hans själ, men deras innehåll, deras rätta betydelse, hvad som dolde sig under dem, det fattade han icke. Där, där! — utpekade man för honom, liksom lotsen för den oerfarne och närsynte förgäfves visar ett sjömärke — men dessa andra, de se, de se redan på långt håll, hvart man skall styra kosan, hvar farleden går, hvar man till slut skall hamna, ty de hafva redan förut varit med om färder på dessa farvatten. — Och huru egendomligt är icke hans tal om Gud — som om en gammal bekant och vän, hvilken han besökt, med hvilken han talat, hvilken ledt honom vid handen och gifvit honom råd.

— Begynnelsen är således alltid Guds stora nådeverk, fortsatte Paavo. Den, som kommit i nådatidstillståndet, börjar nu vandra helgelsens

väg mot lefvande Gud. Men en vägskillnad står inför dig, innan du ens kan ana det. Den som råkat in på orätt väg, begynner småningom hvila sig på de nådebevis han fått emottaga, och i stället för att han på egen hand skulle vända om och skynda tillbaka, börjar han lättjas som ett godt gödkräk, fetmar och sväller andligen, och då samvetet ansätter honom för hans sorglöshet, söker han tröst i yttre andaktsöfningar: läseri, goda gärningar och annat dylikt. Förlitande sig på Herrens nådelöften önskar han på detta sätt ånyo — liksom tidigare vid den första omvändelsen — förvärfva sig nåd och tillgift af Gud. Han uppgår i utöfvandet af kristliga dygder och blir småningom så fången i sina egna inbillningar, att till slut ingenting annat än skenhelighet återstår. De oerfarne uppfatta icke hela djupet af detta bedrägeri, ty det har ett fagert skal, denna verklighet har en förförisk yta. Småningom gripas de af en ännu större blindhet än förut, en blindhet, i hvilken intet mer kan öppna deras ögon. Sig själf ovetande insöfvas de i en tilltagande likgiltighet och bekymmerlöshet, deras fel och synder blifva allt flere och större, och slutligen begynna de fördraga och älska dem och affalla för alltid från nåden och Gud.

Antero lyssnade och försökte förstå. Är jag en sådan människa? frågade han sig själf. Har jag erfarit något liknande? försökte han utrann-

saka, men han kunde icke komma till någon klarhet. Där fanns ett djup, en fin psykologisk sanning, en anmärkningsvärdt skarp och säker iakttagelseförmåga . . . Var det denne gubbe som ägde denna stora människokännedom, hade han genomgått allt detta? Antero förlorade för en stund tråden i hans tankegång under sina försök att på sig själf tillämpa, hvad han nyss fått höra. Paavo hade emellertid gjort ett litet uppehåll och fortsatte nu:

— Men andra väckta, andra, som kommit i nådatillståndet, begynna följa Guds kallelse på ett annat sätt. Då du blir dragen till Herren, så får du icke själf blifva en medlare mellan honom och dig, ty vi hafva en annan medlare hos Fadern. Stå blott på din plats liksom en dömd missgärningsman och ropa och sucka hvarje stund: „Hvar är du, Herre, min benådare, se till mig, ty du har makt att förbarma dig öfver en syndare liksom att förskjuta honom?“ Betvifla icke att Herren skall skänka dig sin nåd, ty Gud håller alltid sitt ord, men längta likväl alltid efter Herrens närvaro och det af honom utlofvade nådatillståndet. Föreskrif aldrig Herren något, utan böj dig under hans allvisa rådslag. Låt aldrig förtviflan drifva dig till misströstan för dina synders skull, såsom det skedde Iskariot, utan bida, bida och tro, att nådens sol en gång genom Kristus skall lysa öfver dig, då Herrens stund är kommen. Ty se, så länge din kristen-

dom i dina egna ögon är dålig, så länge är det ett säkert tecken på, att den helige ande har sin boning i ditt hjärta. — Så sade också salig Hagman, med hvilken jag ofta grubblade öfver dessa ting. Men om din kristendom i dina egna ögon är god, så vet, att då är din fromhet af samma slag som fariseernas. Men då du förnimmer, att du blifvit delaktig af fattigdomens anda, skall denna snart föra dig allt närmare Kristus, och du skall icke djärfvas yfvas öfver din visdom, liksom de skenhelige yfvas öfver sin aldrig kända frid med Gud. Om du är svag, så fly till Kristus sådan du är. Tag honom till din beskärmare och anropa honom i din syndanöd om lif och anda och gör bot och bättring, förnya ofta ditt nådeförbund med Gud, så att du måtte blifva skicklig att tjäna andra. Om ett kors blifver dig pålagdt, antingen ett jordiskt eller ett andligt, så begagna det till ett fastare föreningsband mellan dig och din frälsare. Lär dig att ständigt lita på Kristi rättfärdighet, äfven under svåra tider, och spörj aldrig ditt förvillade förstånd, om du får hoppas på din frälsare. — Men ännu är det en sak, rörande denna längtan efter Herren, som jag vill lägga på minnet — man får icke vända sig till honom endast stundom, efter långa uppehåll, under hårda dagar, då man drabbas af ofärd, eller då man påminner sig någon hemsökelse, nej, vår längtan måste flamma med full och klar låga också under medgångens stunder, annars kan

man icke varda salig — vår längtan måste vara lika beständig som vår bedröfvelse öfver vår syndfullhet — vänd därför alltid tillbaka till Herren, klappa på porten dag och natt, ty den som söker Herren, han finner honom slutligen, och ingen skall då kunna rycka oss ur hans hand. — Låtom oss därför med alla våra synder, med all vår brist träda fram inför honom, som ensam förmår frälsa oss vilsekomna och förtappade, hvarje dag, hvarje stund. Du kommer nu hem, ditt sinne upptages af mångahanda ting, men återvänd igen till honom och undra icke öfver de ansträngningar och svårigheter du möter, ty den väg, som leder till lifvet, är smal och stenig. — Sådan är korsets väg. Du ser den aldrig föra fram till målet, i lifvet blir du stående vid porten, till dess Gud slår upp den och låter dig träda in, då stunden för honom är kommen att förkunna för dig, att din stund är kommen. —

Han fortsatte ännu sitt tal, han utvecklade sina tankar om människan, hvars uppgift är att kämpa och längta och bida och lära sig hålla all egen förtjänst för värdelös och ringa. Först stöttes Antero tillbaka af denna lifssyn, men sedan begynte den fängsla honom genom sin nyhet och originalitet. Han började tro sig förstå alla dessa människor och det tycktes honom, som hade också något rörande honom själf blifvit klart för honom. Denna längtan, denna kamp, detta spännande af alla krafter och detta hjälp-

lösa, ödmjuka tillstånd invid målet, det förekom honom så underbart, och icke blott honom, utan månne icke oss alla, hela folket, ja, slutligen hela mänskligheten? Vi få nog alla skåda vår lycka och vår salighet, liksom Moses såg in i det förlofvade landet. Vi måste det. Men af denna nödvändighet hade nu gjorts en dygd, denne gubbe hade upphöjt det till ett religiöst lefnadsmål.

Hade han själf kommit till detta resultat? Hade han på grund af egna erfarenheter skapat sig denna lifsåskådning? — Sådant grubbla dessa öfver, i sådana spörsmål fördjupa sig dessa — lifvets allra största och viktigaste frågor; allt annat är ringa, obetydligt för dem, för dem alla.

Deras värld sträcker sig icke utöfver dessa ödemarker, deras jordiska verksamhetsfält öfverskrider icke allmogens vanliga sysslor och arbeten — och likväl är deras värld på samma gång utan gräns. De tänka icke på jorden, på folket och på huru dess lycka skall skapas. Han hade ju nog läst om denna rörelse, han visste ju, att den uppbars af tusen sinom tusen, men aldrig hade den trädt emot honom så lefvande, på så nära håll, med sådan samlad styrka: det var, som skulle det icke i hela världen ha varit eller kunnat vara fråga om något annat än detta. Han betraktade Paavo, hans en smula krokiga gestalt, hans hvita hår, hans liffulla ögon — han såg hela denna människomassa omkring honom

— det fanns hos honom något apostoliskt, något förhistoriskt.

Talet närmar sig sitt slut. Paavo vänder sig med en bön till Herren, att han måtte hägna detta sitt folk, icke lämna det vind för våg, utan väcka detta kära Finland till sann självkännedom — att han icke måtte skänka det lekamligt öfverflöd och för mycken jordisk lycka, utan hålla det i fattigdom — att han icke måtte fostra det till öfvermod och maktlystnad och längtan efter rikedom och prakt, utan till ödmjukhet inför Herren och sådant sinnelag, att det en gång kunde ärfva himlens salighet.

„Väcka detta kära Finland till sann självkännedom“ — men efter detta sträfvade ju också han själf, Antero. Fanns här således en föreningslänk . . .?

Men om det också icke förhölle sig så, tyckte han sig likväl hafva fått bekräftelse på sin beundran för det finska folket. Från hvilken sida han än betraktade det och i hvilka olika förhållanden och villkor han än träffade det, ständigt, öfverallt var det lika ursprungligt och intelligent. Det var moget för utveckling, framsteg, förnyelse — han fick på nytt förtroende för sin renässansidé, den erhöll nytt innehåll, ny betydelse. Han beundrade denne gubbe liksom han beundrat männen på Karila. De voro hvar i sin stad märkesmän för vårt folk. Han hade ändå inte bort skrifva till Lauri så som han skref,

Men jag skall skrifva till dem ånyo, jag vill öppna deras ögon, jag vill lära dem förstå de väckta! De stå utanför denna rörelse, de hafva icke sett dess anhängare i deras rätta ljus, i deras rätta gestalter. De bedöma alla i enlighet med Helanders häftiga predikningar, men de borde höra denne man, när han talar såsom nyss . . . Ja, jag kan nog förstå och uppfatta dem, men de, de skulle aldrig kunna förstå mig . . .

En psalm hade just förklingat. Hvad hade han tänkt, hvad hade han drömt? Han mindes det icke mer, han försökte på nytt återkalla i minnet sina tankar och intryck, men i detsamma begynte man bryta upp. Rajavaara-bonden stod framför honom och räckte honom handen, och sedan kommo ilpola-bonden och hans hustru och bådo honom vara välkommen till dem. Andra nalkades honom nu också och bildade en krets kring honom. Till och med den åldrige prästen, hans fars gamle vän, kom och tryckte varmt hans hand.

21.

Antero satt i Ilpola stora stuga vid ett långt, dukadt bord, på sin ena sida hade han rajavaarabonden, på den andra sin faders gamle vän, prästen, som talat på Ristivaara. Vid ändan af bordet satt Paavo. På spiseln stodo väldiga grytor, ur hvilka flickorna och värdinnorna i stora träkoppar serverade gästerna. Allt gick lugnt och stilla, utan buller och bråk, kvinnornas mjuka skoplagg berörde ljudlöst golfvet.

Allt flere hade under återfärden från berget kommit för att hälsa på honom, allt emellan hade någon ny af faderns forna vänner kommit och skakat hand med honom. „Man måste nu riktigt med handslag hälsa salig Hagmans son välkommen till oss“ — „Jag kände mycket väl er far“ — „Er mamma och jag voro så goda vänner“ — och det plågade honom nästan, att han icke kunde sluta sig till dem, såsom han skulle ha önskat, att han icke kunde tala deras dialekt och att hans dräkt så bjärt afstack från deras, både i färg och snitt.

De tycktes alla vara glada öfver att se honom, han märkte att bordsgästerna alltjämt iakttogo honom, utpekade honom för hvarandra och talade om honom. Huru goda, vänliga, fördragsamma och hjärtliga voro icke dessa människor — och det, ehuru de visste, att han icke tillhörde deras krets och att han var en vän till prästgårdsborna!

Hans fars gamle vän tycktes vara nästan rörd öfver sammanträffandet:

— Jaså, jaså, du är således Antero. — Din far och jag voro sidokamrater i skolan alltifrån första klassen till den högsta, vi aflade samma examina — sedan skildes vi åt, men råkades likväl ofta. Herren väckte honom förr än mig, han var i fråga om mig ett redskap i Guds hand liksom i fråga om så många andra.

Lugnt och stilla berättade han sedan episoder från tiderna för deras vänskap: huru de blifvit relegerade från universitetet, då man misstänkte, att deras religiösa nydaningsplaner innehöllo något politiskt misstänkt, såsom man ju alltid inbillar sig, huru de sedan tillsammans med flere andra blifvit instämda för domkapitlet och huru de blifvit dömda till ett års suspension — huru en religiös tidskrift, hvilken de gemensamt redigerat, blifvit indragen.

— Din far hade en ledig penna, han kunde verkligen underbart lätt uttrycka sina tankar icke allenast muntligt, utan också i skrift. Som yngre

visade han äfven prof på poetiska anlag. „Du hade bort blifva poet,“ sade vi kamrater ofta till honom, men han besvarade detta med att bränna upp alla sina världsliga dikter. Några psalmer bevarade han och skänkte dem åt mig. Om du vill, skall jag sända dem till dig — i synnerhet är en af dem alldeles sällsynt vacker.

Antero hade icke vetat det minsta om allt detta.

— Han hade läst och studerat mycket mer än jag — han hade nog kunnat blifva till och med professor i teologi, om han blott velat, men han ville hellre kvarstanna i sin ställning som anspråkslös landtpräst, han ville helt offra sina krafter för folkets bästa, ägna alla sina ansträngningar åt att upplysa och höja det. Han hade stått vid skiljevägen, han hade varit utsatt för stora frestelser, men han valde hvad som var rätt. — Men säg, hvilka äro dina framtidsplaner, min unge vän?

Antero svarade, att han ännu icke hade det klart för sig.

— Har du inte tänkt på att blifva präst? frågade den gamle varmt.

— Jag fruktar, att jag inte har den rätta kallelsen, kanske inte ens verklig böjelse.

— Det är rätt, sade Paavo, som följt med deras samtal. Så skall det vara. Så talar en oskrymtadt säker. Man bör icke blifva lärare,

innan man har kallelse därtill. Annars blir det endast en legoherde eller en brödpräst.

— Ja, Paavo har nog rätt, sade den gamle prästen och vände sig därefter på nytt till Antero.

— Det var djupsinniga ord, som denne gubbe i dag uttalade. Jag har nog ofta hört honom förklara ordet, men sällan så klart, så djupt och så öfvertygande som i dag. Det är en märkvärdig man. Då din far och han samtalade om salighetens sak, så var det så, att ingen hade kunnat tillägga något . . . ja, ja.

Antero granskade obemärkt den gamle prästen. Han var tandlös och grå med ett blidt uttryck i blicken, det fanns hos honom något svagt, hjälplöst och barnsligt — han var en sådan, som alltid ser upp till någon annan, som alltid måste vara fäst vid någon, måste vara någons lärjunge.

— Under de sista åren råkades vi ganska sällan, men vi korresponderade. Han skref så varmt om dig och undrade, hvad du skulle blifva här i världen, men anförtrodde dig likväl lugnt i Herrens hand. Och du skulle nog inte ha beredt honom sorg och bekymmer, du ser så allvarlig ut. Jag har inte haft glädje af mina barn, de hafva alla vandrat världens vägar — syndens vägar. Fritänkare, gudsföruekare till och med — sådana äro de.

Gubben blef upprörd, hans spetsiga haka darrade en smula, han förde sin blårutiga näsduk öfver sina tunna läppar.

— Hör du, förlåt att jag frågar, men är det sant, hvad de säga, att han, den där Handolin, behandlar din syster rått och brutalt?

— Jag vet inte — men inte torde allt vara så som det borde —

— Ja, ja, — stackars Karolina. — Men nog gjorde det mig ondt, att jag inte i din fars egen kyrka fick uttala de minnesord öfver honom som jag önskat uttala. Jag hade haft lust att ännu en gång besöka alla gamla kära ställen där borta på prästgården — ofta kunde vi natten lång sitta under den stora hängbjörken, ända tills din mor kallade oss in — men nu kan jag inte begifva mig dit, där har så mycket förändrats, ja, hvem hade kunnat ana det. Ja, ja, — ja, ja . . .

Man hade stigit upp från bordet och gått ut. Den gamle prästen stod en stund barhufvad i farstudörren, han hade glömt att taga på sig hatten, som han höll i handen, och vinden lekte med hans grå hår. Aldrig hade Antero sett en gammal man med så barnsliga anletsdrag, så oskyldiga och fridfulla. Kinder och panna voro fulla af rynkor, men fårorna voro grunda och klara, de voro icke ristade af kamp och lidanden, de liknade de spår, som hafvets eviga, långa dyningar efterlämna i strandens rena, fina sand.

— Vi voro så olika till våra lynnen och naturer, din far och jag: han var en kraftig, liffull och väckande predikant — af Luthers slag, ja —

Antero hade velat säga honom något, uttrycka sin vördnad och sin sympati för honom, men han fann icke något lämpligt tillfälle, icke lämpliga ord, — och hvad skulle han för öfrigt ha sagt, då han i alla fall icke hade kunnat säga det, som mest af allt hade gladt hans fars forne vän . . .

Värdinnan på Ilpola — en stor, ståtlig, fet och välvillig kvinna — kom ifrån visthuset med bröd.

— Hör nu, prosten, hviskade hon till den gamle prästen, ni är helt säkert trött efter middagen. Drag er undan till boden, där kan ni hvila er en stund.

— Ja, ja, tack, det är ju nog verkligen så, att jag . . . — ja, om jag nu skulle taga mig en liten lur —

Antero stannade kvar där han stod och betraktade gården. Hemmanet var gammalt och hade ett förmöget utseende med sina tvenne stugor, sina många visthus och bodar, — där borta lågo riorna och ladorna, som skymtade fram vid skogsbrynet, och rundt omkring utbredde sig de bördiga skördefälten. Han märkte nogsamt, att mycket arbete blifvit nedlagdt här, kanske i århundraden, och fortfarande nedlades, skogsområden hade vunnits för odling, stenbunden mark

hade upprödts och förvandlats till grönskande åkrar och ängar, och slutligen hade också det välstånd, hvartill man sträfvat, blifvit uppnådt: man kom till rätta med egna resurser, man kunde lefva sitt eget lif — af yttre grannlåt och fåfänglighet sågs icke ett spår, det låg ingen främmande herrskapsprägel öfver gården — hvarken öfver byggnaderna eller deras invånare — liksom i Tavastland och Syd-Finland. Allt var hemgjordt, allt var enkelt — grått trä och grå vadmal. Och då dessa människor nu redde till fest, så spordes ingen bullrande glädje, intet larmande jubel, högtiden antog en rent andlig karaktär, det var en fest till Guds ära; lifvets största frågor diskuterades af ett inre behof, med en oskrymtad hängifvenhet — folkets egna, olärda män uppträdde som lärare, skänkte lifvet verkligt innehåll, länkade de särskilda sträfvandena in på rätt bana. Här mötte man gammal kultur, ursprunglig bildning — aldrig hade han tillförne sett något liknande.

Och där borta på kullen stod kyrkan — som stängdes för dessa! Kyrkan, hvilken hans fader byggt och där denna kultur, om också icke skapats, åtminstone utvecklats till hvad den nu var. Och i denna helgedom fingo alla dessa icke inträda utom för att höra anklagelser, klander, förebråelser och skymford, för det de voro sådana de voro. Hvarför upplätos icke dörrarna af sig själfva, hvarför flögo icke luckorna

upp på vid gafvel, hvarför begynte icke klockorna självmant ringa och kalla dem samman inom templets murar? — Hvarför skyndar jag icke dit, rycker till mig nycklarna, springer upp i klockstapeln och ringer dem samman till min fars egen kyrka?

Gården var belägen innerst i en vik, huset stod på strandsluttningen, och mellan slingrande sund skönjdes fjärran i söder blånande fjärdar. På gårdens gräslinda, invid gärdesgården och på visthusens trappor satt folket lägradt vid sina matsäckar. Huset kunde icke undfägna alla med mat, endast de inbjudna och de mest långväga resandena, men åt alla bjöds likväl brännvin, hvarmed de själfva fingo förse sig ur ett väldigt kärl, som stod i matboden. De sutto i spridda grupper och förtärde under lågmält samtal sin vägkost, som för många var lika mager som den, hvilken Antero sett hos sin roddare. Allt hos dessa människor fängslade Antero: deras utseende, det sätt, på hvilket de uppförde och rörde sig, ja, till och med åto. Det fanns hos dem något, han kunde icke rätt uttrycka det, något så att säga värdigt, behärskadt, melankoliskt — som hade måltiden varit något betydelselöst — och på samma gång låg det likväl mycken vördnad och ödmjukhet i det sätt, hvarpå de handskades med „gudsgåfvan“, hvarpå de bröto brödet och med knifsudden bredde ett tunt lager smör öfver skifvan, eller, om de icke hade smör, skuro den saltade fisken.

Något afsides med utsikt åt sjön sutto i en grupp några män, hvilka redan slutat sin måltid och nu tändt sina pipor. Antero slog sig ned bland dem, och de emottogo honom som en gammal bekant, i det de fortsatte sitt samtal:

— Vi undrade just här, hvart pastorn nu skall begifva sig, när han riktigt bestått sig med två roddare.

Antero kastade en blick mot andra sidan viken och såg prästgårdens målade båt aflägsna sig från stranden. I aktern satt Handolin och vid hvartdera årparet en roddare. Ett stycke högre upp på stranden invid bastun tyckte han sig igenkänna sin systers orörliga gestalt.

— Hvart månne han nu är på väg, han kom ju först i går från socknen?

— Kanske har han blifvit eftersänd för någon sjuk?

— Det tror jag knappast. — Och den ton, hvari dessa ord uttalades, hade en skiftning, som betydde: Hvem skulle skicka efter honom för en sjuk?

— I egna angelägenheter måste han vara ute, eftersom han tyckes ha sina egna drängar som roddare. — Men Antero påminde sig nu Handolins hotelser och gårdagens samtal med klockaren.

Efter en stund yttrade en af männen, liksom uttalande ett resultat af allas i samma riktning gående tankar:

— Man har ju nog hört, att han redan länge sökt någon anledning att anklaga de väckta, ehuru det icke lyckats. Men hvem vet, om han inte finner en lämplig förevändning däri att vi öppnade det där stängda ledet.

— Kanske hade det varit bäst, att man inte alls öppnat det.

— Hvem i all världen tror du för en sådan småsak skulle börja processa?

— Drängen berättade i alla fall, att han svurit och hotat förskräckligt, då han såg oss vandra genom ledet. I första häftigheten hade han ämnat komma upp till berget för att jaga oss därifrån, men sedan hade han ändå vändt om och gått hem och ursinnig hotat med befallningsmannen.

— Nog komma de att taga ut stämning mot oss.

Männen begynte nu påminna sig den stora rättegång, som för tio år sedan förts i Österbotten och till hvilken instämts bönder till och med från dessa aflägsna trakter, Paavo och Rajalainen och Ilpolainen och ännu många andra, dels som svarande, dels som vittnen. Präster hade blifvit afsatta och andra hade blifvit dömda till höga böter, som de sedan fått godtgöra med fängelse på vatten och bröd. Och ändå hade man icke kunnat uppdaga något annat „brott“ än att penningar insamlats för hedningarnas räkning och att religiösa sammankomster hållits.

— Och för detta dömdes de? utropade Antero.

— Ja, då man inte hade bättre orsaker, — men i världens ögon är ju redan detta det svåraste brott. Om det stode i världens makt, så skulle nog snart till och med kyrkorna stängas.

Detta yttrades lugnt och fast, som hade det icke varit minsta tvifvel underkastadt, att det verkligen förhöll sig så. Deras orubbliga säkerhet smittade äfven Antero. De tycktes icke heller det minsta tvifla på, att dylika förföljelser när som helst på nytt kunde uppstå. Och Antero var nu i likhet med dem öfvertygad om, att Handolin hade något ondt i sinnet mot dem och att han af denna anledning nu begifvit sig bort. Hans båt aflägsnade sig snabbt, det var som hade den skyndat sig, för att ett enastående tillfälle icke skulle glida honom ur händerna, hvilket lätt kunnat ske, om han icke begagnade sig af det rätta ögonblicket. — Kanske misstager jag mig ändå? Men hvarför skulle icke denna möjlighet kunna tänkas! Hade icke Hartman uppmanat självfaste prosten att angifva adjunkten för dennes predikan på midsommardagen?

— Få se, om ej de nya förföljelserna, när de en gång börja, bli dubbelt värre än de förra.

— Hvarför tror husbond det?

— Jag tror det fördenskull — mannen hade genast svaret färdigt — att då de kristna i forna tider förföljdes, så blef alltid hvarje ny för-

följelse grymmare och blodigare än den föregående.

En annan man inföll härvid:

— Ja, i många afseenden är också de väcktas ställning i våra dagar lik de första kristnas.

Var det egenkärlek eller var det en oskrymtad barnslig visshet om deras saks rättmätighet, som föranledde dem att jämföra sig själfva med den första apostoliska tidens kristna? Det uppriktiga, allvarsamma och fasta uttrycket i deras ansikten gaf honom svaret på hans fråga, och hade han för öfrigt icke själf där uppe på berget fått det intryck, att en anda, liknande den som besjälade dessa, äfven måste hafva härskat bland den första kristna församlingens medlemmar.

Han såg ett ansikte upplysas af ett leende, och mannen sade:

— Men det finnes nog en liten skillnad mellan forntiden och dessa dagar. Aposteln Paulus dödade de, men ännu ha de inte förmått kröka ett hår på vår Paavos*) hjässa, om inte något sådant, som af åldern fallit af hans hufvud.

Skämtet senterades och ingen stöttes af denna jämförelse, allas läppar krusades af ett välvilligt småleende.

---

*) Paulus på finska Paavo, däraf denna sammanställning.

Öfvers:s anm.

— Inte menar du väl, att vår gubbe här skulle stå under ett högre beskydd än självvaste aposteln?

— Ja, hvem vet? Men man ser nog, att en stark hand beskärmar honom i alla faror.

Detta tycktes vara ett omtyckt samtalsämne, och det framdrogs synbarligen för att väcka den främmande herrns nyfikenhet. Och då Antero gjorde en frågande min, öppnades mångas läppar, beredda att förtälja episoder, hvilka enhvar väl kände. Men den, som senast haft ordet, hann likväl före de andra säga:

— Som till exempel på denna samma tingsresa, då hans fiender hade beslutit mörda honom. De visste att han under natten skulle färdas från en sammankomst, och de satte sig på lur vid vägkanten, enhvar med en sten i fickan. De hade kommit öfverens om, att då gubben kom ensam vandrande, så skulle de stena honom till döds. Gubben kom och var, såsom de beräknat, ensam, och då han kom fram till sina fiender, så sade han endast sakta och ödmjukt: „Ja, jag är nog en likadan syndig stackare som ni“ — och mer behöfdes det inte för att karlarna skulle kasta bort sina stenar och låta gubben gå i fred.

— Nästan på samma sätt gick det också en annan gång, begynte nu en annan, — det var vid tiden för den värsta förföljelsen, då alla voro liksom ursinniga på de väckta. Man lämnade

dem inte ens på kyrkbacken i fred, och hemfridsbrott var något så vanligt, att hvar helst en sammankomst hölls, dit kommo också alltid fridstörare. Befallningsmannen i vår socken hade gifvit sina vänner tillåtelse, att hvar de än anträffade väckta samlade till möten, så skulle de få fängsla dem och föra dem till honom. — „Jag skall nog taga vård om dem,“ hade han sagt. Det hölls ett möte hos oss, och Paavo var också där, och vi hade redan sjungit några psalmer, då en mängd karlar rusade in genom dörren. Jag bad dem taga plats, men de blefvo stående vid tröskeln och hviskade där med hvarandra. De voro så uppretade, att de skuro tänder och knöto näfvarna mot oss. Vi voro endast husets folk och några grannar, deras antal var dubbelt större. Gubben Paavo satt på långbänken, klädd i sin gamla vadmalsrock, och stödde sina armbågar mot knäna och gömde sitt hufvud i sina händer. Det såg ut, som om han skulle ha gråtit, men grät han verkligen, så tror jag ändå aldrig att han gjorde det af fruktan, fastän det gick en spådom om honom, att hans blod en gång skulle utgjutas af fiendehänder. Snarare grät han fördenskull, att världen vandrar i mörkret och afskyr ljuset. Fridstörarna tycktes vänta, att gubben skulle börja tala, då ämnade de synbarligen angripa oss. Men då psalmen var sjungen, rätade han på sig och bad oss taga upp: „Min kropp och själ och ande är Din egendom, o Herre kär!

Bevara själf hvad dig tillhör, att intet ondt mig skada gör.“ Själf sjöng han psalmen med högburet hufvud. Innan sången var slut, hade redan största delen af våra förföljare smugit sig bort. Några stannade likväl kvar och hörde psalmen till slut och aflägsnade sig inte ens då, utan dröjde hos oss hela kvällen, och de kommo med tiden att blifva Paavos bästa vänner — där ha vi en af dem.

En mörkhyad man med bistert utseende, som under den andras berättelse suttit allvarsam och orörlig, smålog nu en smula och sade:

— Ja, här är en, som inte är bättre än Iskariot.

I närheten af honom satt en annan man med liffull blick; hans leende, glada ansikte bildade en egendomlig kontrast mot den mörka, allvarliga dräkten.

— En gång hade också en annan psalm en förunderlig verkan, började han. Det dansades och spelades i en gård. Paavo vandrar förbi och säger till sina kamrater: „Skola vi inte gå in?“ Dessa tro, att gubben skämtar, men han säger igen till en af dem: „Gå du in och sätt dig bredvid spelmannen, och då spelet och dansen äro i sin fullaste fart, så lägg din hand på fiolens stråke, så att tonen blir ett skärande gnäll, och du“ — vände han sig till en annan — „du börjar sjunga: 'O, syndare, som säker är och trygger'.“ De gingo så in och gjorde som gub-

ben hade bedt dem, och när glädjen stod högst i tak, så stötte den ene till spelmannens stråke, och den andre begynte med hög och kraftig stämma sjunga: „O, syndare, som säker är och trygger —“. Spelet och dansen afstannade genast, och innan psalmen var slut, hade dansföljet undergått en sådan förändring, att alla begynte sjunga samma sång, och då gubben föll på knä, gjorde de dansande detsamma, och gubben bad med dem många brinnande böner, och den supige spelmannen blef med tiden en bättre människa.

Man smålog och utbytte menande blickar, hvilkas innebörd Antero förstod, då han hörde en hviskning i sitt öra: „Den där är just spelmannen.“

Männen tinade upp, enhvar försökte före de andra hinna omtala någon märkvärdig episod, som han påminde sig, många begynte på samma gång, och om berättaren fann, att han hade intresserade åhörare, så fortsatte han, men om åhörarna skänkte sin uppmärksamhet åt en annan, afbröts berättelsen och påbörjades ånyo, då den andre slutat.

— Under en marknad i Kuopio hölls en gång — ja, det är inte så alltför länge sedan — en sammankomst i vårt stadskvarter. Sjunga vågade vi inte, men ordet förklarades med dämpad stämma af Paavo och några österbottniska präster. Då begynte man plötsligt höra ljud af röster

och steg utanför fönstret. De andra skulle knappast ha brytt sig om det, om inte gubben fått en ingifvelse och plötsligt ropat: „Korten på bordet, finns här inte någon, som har kort?“ En ung man hittade i sin ficka en kortpacke och lämnade den åt gubben. Denne utbredde korten framför sig på bordet. „Och hämta nu fort hit den där brännvinsbuteljen, som vi nyss smakade på!“ sade han till husvärden och ställde sedan också den framför sig på bordet. „Har du spader, så slå ut!“ ropade Paavo och låtsade inte märka, att fiskalen i detsamma trädde in i rummet. Denne åsåg en stund förvånad gubbens kortspel och gick sedan sin väg, mumlande i skägget: „De sade att det skulle finnas sekterister här, men dessa äro sannerligen rättrogna lutheraner.“

Berättelse följde på berättelse, anekdot på anekdot. Antero fick höra, huru Paavo med kraften af sitt ord botat vansinniga och fallandesjuka, huru han med några få ord förmått trösta och upplifva sorgsna och bedröfvade. Antero satt där som i medelpunkten i den krets, hvilken småningom bildat sig kring honom. Ringen hade vuxit, nya åhörare och nya berättare hade strömmat till, alltefter det de afslutat sin måltid. Han begynte nu skåda Paavo med deras ögon. De spunno ett sagoskimmer kring hans gestalt, de sågo upp till honom som till en nationalhjälte, hos hvilken de återfunno sitt eget sinne, igenkände sina egna

dygder. Han var *deras* Snellman, deras Lönnrot, deras store, evärdlige sångare.

— Ja, den gubben har nog varit med om mångt och mycket.

— Hvem har varit med om mångt och mycket? frågade Paavo, som kom fram till kretsen. — Är det mig, som man baktalar här?

— Ja, just er, det är just er som vi baktala och beljuga.

— Säg mig, Paavo, frågade den gamle prästen, som nu kommit från boden, där han, sittande på trappan, en stund åhört samtalet, — jag har länge ämnat fråga dig om en sak, som jag ofta hört omtalas.

— Jaha, fråga, fråga!

— Det berättas, att det en gång till dig kommit en man från en aflägsen trakt i Karelen för att hämta dig till en bekant, som före sin död hade önskat råka dig.

— Ja, så förhåller det sig.

— Du började göra dig i ordning för färden och klädde redan på dig dina reskläder, då du plötsligt sade: „Den mannen behöfver inte mera min tröst, hans vandring genom jordelifvet är redan slut.“ Mannen, som skulle hämta dig, återvände ensam hem, och då han kom fram, var den sjuke redan död; han hade dött samma minut som du förklarat för hans dödsstund. Man säger, att du på grund af en högre ingifvelse er-

hållit vetskap om tilldragelsen — hvarifrån denna ingifvelse sedan må ha kommit.

Paavo hade slagit sig ned på bodens trappa, och med hopdragna ögonbryn och sammanpressade läppar lyssnat till prästens ord. Han satt tyst, men hans ansikte förrådde en viss sinnesrörelse.

— Tänk om det var en djäfvulens ingifvelse, sade han sedan plötsligt i en ton, som försökte vara skämtsam; men det låg likväl en konstlad sorglöshet i hans röst, och i hans blick afspeglades liksom en glimt af vidskepelse. — Ja, ja, tänk om det var djäfvulen —?

De öfriga visste icke rätt, om detta var skämt eller allvar, och tycktes afbida den vändning han själf skulle gifva saken.

— Det kan lika väl ha varit en profetisk aning, hörde man slutligen en röst ur hopen svara liksom på alla de andras vägnar.

— Ja, den aningen var just så profetisk, sade Paavo, att om jag då hade gifvit mig af, så skulle jag nog ännu ha hunnit råka mannen vid lif. Han dog icke den stund jag inbillade mig att han dog, utan han ropade ännu i tre dagar och tre nätter efter mig, men tröstaren hade låtit sig bedragas af den lede fienden. Sådan är eder profet.

Det inträdde en stunds tystnad. Sedan fortsatte gubben:

— Fastän han är bunden, så försöker han

ändå — och lyckas också — förvilla oss. Stundom är han så djärf och fräck, att han, när han icke kan få mannen själf i sitt våld, går lös på hans häst. Hvad hände icke en gång? Jag skall berätta det, eftersom det nu blifvit tal om dessa saker. Jag bodde då ännu hemma i min fars stuga, men jag hade ingen frid, ty jag hade velat tala om salighetens sak med några förtrogna vänner, men hade icke sådana på närmare håll än två mil, och det var endast tvenne kvinnor, en änka med sin dotter. Om dagarna fick jag inte gå, och natten var kort och vägen lång. Min längtan var likväl så stark, att den dref mig att göra något, som inte var alldeles rätt: att taga hästen och hoppa upp på dess rygg. Men i en dalsänkning mellan två kullar, ungefär på halfva vägen, stannade djuret och blef i samma ögonblick så svettigt, att det icke hade ett torrt hårstrå på kroppen, och det skakade som en frusen hund. Och äfven jag kände en stark hand hvila tung öfver mina skuldror. Tre gånger efter hvarandra måste jag ropa: „Jag är återlöst med Jesu Kristi blod!“ — innan djuret lyfte hofvarna från marken.

Icke heller nu sade någon ett ord, man tycktes blott vänta på något nytt.

— Huru förklarar Paavo denna märkvärdiga händelse? frågade den gamle prästen.

— Nå, huru skulle du, präst och studerad karl som du är, vilja förklara den?

— Jag skulle förklara den så, att det var din tro, som hjälpte både dig själf och din häst.

— Rätt svaradt.

— Ja, just så, hördes ett bifallande mummel bland skaran.

— Tron belönas, vantron bestraffas. — Och han omtalade några exempel på, huru Gud hade straffat honom för hans vantro. Länge hade han, hindrande uppfyllandet af Herrens allvisa afsikter, försökt skydda sina svedjeland för frosten, han hade invid dem samlat stora högar af ris och ruskor, hvilka han bränt nätterna igenom. — Två nätter lät Gud mina försök lyckas och sveden var räddad, men den tredje natten visade han sin allmakt och fördärfvade sådden trots rök och lågor.

— Den gången tog han, men en annan gång gaf han, då jag själf förmådde intet. — Han hade icke mera någon säd hemma, berättade han, och han hade hungrat flere dagar. Så rodde han öfver sjön till en granne, men han var så utmattad, att han icke orkade hålla årorna i sina kraftlösa händer, och vinden fattade båten och dref den till en oväns strand. Han skulle aldrig ha velat bedja denne man om något, men detta tycktes vara Guds vilja. Men den rike husbonden tog styft och stelt emot honom och gaf intet, utan bad honom vända sig till någon annan. Han förmådde endast tänka, att det såg ut att vara Guds mening, att han, den arme syn-

daren, nu före sin död skulle förödmjuka sig inför sin ovän. — Jag hade icke kraft att begifva mig annorstädes, men ville ändå inte stanna kvar i stugan; jag lade mig därför på bodtrappan och tänkte: Lika väl kan jag dö här som hemma. Men nu var Guds stund kommen, och han uppmjukade den rike mannens hjärta och befallde honom gå att fylla min säck. Sådana Guds verk må tjäna den klentrogne till uppbyggelse och lärdom.

I hans lättrörda själ omväxlade minnen och känslor. Den förra glädtigheten försvann, och hans stämma skälfde, då han fortsatte:

— Han leder oss med mild och faderlig hand, men han slår oss med sitt gissel, om vi icke därförutan vilja böja oss. Då den förhärdade icke med annat kan bringas till bättring och hans själ icke lösslitas från världen, så finner han det vara bäst att frånrycka honom allt det, som här i världen är honom kärast och dyrbarast. För mina synders skull tog han från mig min ende son. Min närmaste granne begynte förfölja oss och slog i skogen ihjäl mitt barn, och sedan han knutit ändan af tyglarna kring den dödes hals, lät han min egen häst släpa honom hem. Det hände under den värsta förföljelsens dagar. Hvarför skola vi mer tänka på sådant som detta? Låt oss hellre sjunga en psalm.

Han borttorkade en tår, som glänste i ögonvrån. Liksom där uppe på berget togo sig folkets känslor också nu uttryck i sång.

Under sången hade Karolina närmat sig gruppen och vinkat till sig rajavaara-bonden, som satt något på sidan om kretsen. Antero såg sin syster med orolig min förklara något för honom. Då psalmen var slut, kom rajavaara-bonden till Paavo och berättade — så högt att också de andra hörde det — att Handolin begifvit sig till Kontola för att angifva dem för hållande af olofiig sammankomst och för utöfvande af åverkan.

— Kanske hade det varit klokast att inte röra vid det där ledet, sade någon.

— Prästen må gärna bråka, inte fäster sig ändå någon vid hvad han säger, sade ilpolahusvärden.

Men härtill genmälte gubben Paavo:

— Det står i Guds hand, om han vill kröna hans uppsåt med framgång. Man får icke invagga sig i säkerhet. Gud kan låta förföljelserna upphöra, men han kan också på nytt uppväcka dem, för att sedan igen låta våra fiender komma på skam. Men hvad han än må göra, så står det ändå fast, att han afser vårt bästa. Ske hans vilje!

Och med detta som utgångspunkt begynte han igen förklara Guds ord, icke såsom nyss på berget för en stor skara, utan liksom för enhvar af de omkringsittande särskildt. Han satt fortfarande kvar på bodens öfversta trappsteg, han talade lugnt och enkelt utan att höja sin röst, utan att lyfta på hufvudet. Det var som en stilla bön,

en bön med egna ord, detta hans flärdlösa samtal med Herren, men det var på samma gång som en bön på allas vägnar, i hvilken de närvarande, äfven om de också icke hörde allt, likväl med tanke och sinnelag förenade sig. Icke ett ljud, icke en suck, knappt en rörelse! De, som stodo längre bort och nyfiket sökt lyssna till, hvad Paavo nyss förtäljde om sig själf, de slogo sig nu ned på marken i skuggan af stugbyggnaden eller visthusen. All rörelse på gården hade afstannat. När flickorna kommo med sina stäfvor från mjölkningen, ställde de, då de märkte, att Paavo talade, sina kärl på marken och togo plats bredvid dem, afbidande talets slut.

Antero hörde icke Paavos ord, han iakttog endast denna tysta andakt och denna i samma mäktiga stämning fångna skara. Han märkte icke, att talaren slutat sin utläggning, förrän han hörde honom säga:

— Låtom oss då sjunga afskedspsalmen.

Den var kort, blott några få verser, och då dess sista toner förklingat, tog ingen mer upp någon ny sång. Den var signalen till uppbrott. Nästan utan ett ord begynte människorna skingra sig, de tryckte tyst hvarandras händer eller rörde lätt med armen vid hvarandras skuldror. Här och hvar såg man en läpp darra eller en tår aftorkas med förklädssnibben. Ränslarna nedtogos från stegarna eller gärdsgårdsstörarna, där man vid ankomsten hängt dem, och fastsnördes på ryg-

gen. En del af skaran aflägsnade sig landvägen, andra åter gingo ned mot stranden och foro bort i båt. De, hvilka råkade gå förbi Antero, tryckte vänskapsfullt och fast hans hand.

Hvarför begåfvo de sig af så snart? Seden var väl sådan. Men Antero erfor en känsla af saknad öfver att denna bekantskap, denna vänskap, som knappast ännu knutits, redan afbröts. Han hade velat höra mer, vara mer tillsammans med dem, blifva mer förtrogen med dem. Månne denna korta sammanvaro skänkt dem tillfredsställelse? För att råkas dessa få, hastigt flyktande timmar hade de samlats här från aflägsna nejder. Men för dem hade måhända en ännu kortare tid varit nog, de kände ju hvarandras åsikter, den gemensamma saken stod ju klar för dem alla, de längtade icke efter, de hade icke behof af annat än att återförnya sina intryck. Och på vägen, under vandringen genom ödemarkerna, under rodden öfver de vida fjärdarna, utbytte de naturligtvis tankar och åsikter, redogjorde för hvarandra angående sina känslor, upprepade Paavos ord, påminde sig om och om denna stora högtidsdag.

Hvad månne de hade att säga om honom, deras Hagmans ende son, som icke var präst och icke heller ämnade blifva det — präst, hvilket för dem var det högsta, det vackraste och ärofullaste af alla lefnadskall.

Han hade velat göra sig förtjänt af deras förtroende, vinna deras vänskap, göra något för

dem, på något sätt ådagalägga, visa dem, att han var sin faders son.

Plötsligt fick han klart för sig, hvad han hade att göra — det var vid ledet, invid kyrkan. Han skulle afstyra den nya förföljelsen, ifall en sådan planlades. Han skulle skynda efter Handolin. Var verkligen denne drinkare, denne girigbuk, denne brödpräst, denne hustyrann på väg för att angifva dessa andra? Nej, något sådant var icke tänkbart, det var en omöjlighet. Men o m det ändå vore så, om han skulle lyckas, om världen verkligen vore så usel? Ja, då var han beredd att träda upp mot hela denna värld, om det gällde. Alla hans andra planer tycktes honom i jämförelse med denna uppgift ringa och värdelösa. Det tycktes honom, som hade han på intet annat sätt än detta värdigt kunnat tjäna fosterland och folk.

22.

Han fann sin syster sittande under den gamla hängbjörken tillsammans med kantorns änka och dotter.

Karolina var öfvertygad om, att Handolin begifvit sig ut för att angifva de väckta. — Han har redan länge sökt efter en lämplig anledning för att komma åt dem eller rättare sagdt mig. Detta hugg är riktadt mot mig, det är för att såra och pina mig han företagit sig detta. Kanske hade han ändå inte tagit detta steg, ifall han inte nu igen blifvit uppretad; men nu vill han visa mig, hvad han förmår. Då jag kom hem från mötet på berget, låtsade han icke se mig. Men jag vet, att han, om det gäller, är färdig att resa ända till Helsingfors. För öfrigt har han och befallningsmannen i Kontola redan länge smidt ränker mot pietisterna. Han vill nu anklaga de väckta, innan dessa hinna anklaga honom för alla hans tjänstefel och försummelser.

— Detta måste afvändas! — men Antero kunde likväl icke säga, huru det skulle ske.

Kantorskan och hennes dotter hade suttit tysta och utan afbrott iakttagit och granskat Antero.

— Nu måste vi gå.

— Kom nu ofta och hälsa på oss, så länge det är möjligt.

De följde gästerna till porten och återvände därefter igen till trädgården.

Karolina begynte se om sin drifbänk, och Antero bar upp vatten från stranden. Han greps under denna sysselsättning plötsligt af en varm hemkänsla, en känsla af frändskap och samhörighet med den omgifvande naturen. Han hade ju en syster, och de hade båda gemensamma sträfvanden. Och detta var deras gamla hem, på detta sätt hade kanske far och mor i tiden sysslat och arbetat.

Tänk om detta verkligen vore hans hem! Tänk om han vore präst här! Denna prästgård skulle då ha en annan prägel än nu, den skulle vara en medelpunkt för hela socknen, en mönsterprästgård, där vänner och bekanta skulle samlas för att utbyta tankar och idéer, dit andra skulle komma för att erhålla råd såväl i världsliga som i andliga ting.

— Hvad funderar du på, Antero?

— Jag tänker bara på, huru det skulle vara, om detta vore vårt hem.

— Men det är det ju, åtminstone så länge du önskar.

— Ja, men om det vore endast vi två, som bodde här.

— Hvad menar du? frågade Karolina och spratt till.

— Ingenting annat än hvad jag säger. Hvad fattas dig?

Karolina stirrade med förskrämd uppsyn på Antero . . .

— Du får inte önska hans död.

— Hvems? frågade Antero, men förstod i detsamma, hvem Karolina åsyftat. — Jag tänkte verkligen inte därpå . . .

— Ja, men jag gör det — jag öfverraskar ofta mig själf med att önska det — jag önskade det just för några ögonblick sedan — det kommer öfver mig så plötsligt — och hon sjönk ned på gräsbänken och brast ut i häftig gråt. Hvad människan ändå är grym af naturen, det är förfärligt att tänka därpå . . .

— Lugna dig nu, lugna dig, kära syster — Antero lade ömt sina händer på hennes skuldror — du är så trött nu, det är kanske bäst att du går till sängs.

— Men tänk om något sådant skulle inträffa — och jag hade önskat det . . .!

— Tänk inte därpå — tag nu inte detta så tungt . . .

Men Karolina aflägsnade sig gråtande.

De sutto igen på gräsbänken under den stora hängbjörken . . .

Ehuru Karolina skrämdes af sina egna tankar, lät hon sig likväl under dessa dagar invaggas i Anteros ljusa drömmar. Hon ville trots sin oro föreställa sig, att detta var deras gemensamma hem. Men hon drömde nu, att den hårda verklighet, i hvilken hon lefde, aldrig existerat för henne, utan att hon ensam lefvat här hela denna tid och att Antero nu kommit hit och tagit henne till sig för att sköta hushållet på hans prästgård.

— Ja, jag skulle tjäna er —

— Hvilka menar du?

— Dig och henne, och jag skulle vårda edra barn . . . skratta du bara, men hvarför kan jag icke få drömma så, om jag också inte får hoppas —. Fastän du inte själf tror det, så är jag ändå öfvertygad om, att du skulle blifva en god präst.

— Åtminstone skulle jag inte duga till präst för de väckta.

— Säg inte så. De skulle komma att hålla af dig liksom af far. Jag läste det i deras blickar, och jag uppfattade också af deras samtal, att de önskade det du skulle blifva präst. Vet du, hvad rajavaara-bonden hade sagt åt kantorskan: „Man vet inte, om han inte en gång i tiden kommer att ikläda sig sin fars kappa. Större under har man

sett.“ Säg mig, har du ändå inte tänkt på att blifva präst? Ett par terminer endast, och du vore färdig, du, som redan är magister.

— Jag vet inte.

Men det var blott med möda Antero kunde öfvervinna sin lust att omtala, hvilka planer han redan uppgjort i denna sak och hvarför han gjort det. Han hade gärna velat göra systern till sin förtrogna, bekänna sin kärlek, inviga henne i sina framtidsdrömmar, han hade redan beslutit omtala allt, men kunde sedan likväl inte få Naimis namn öfver sina läppar.

I stället sade han:

— Vi skulle nog ändå inte få vara tillsammans.

— Ja, ja, du har nog rätt i det, och allt detta är ju endast luftslott. Men man måste ändå någon gång låta sina tankar flyga ut öfver hvardagslifvets bekymmer. Jag har under dessa dagar varit så lycklig som aldrig förut. Men få se, om icke Gud straffar mig med ett ännu tyngre och svårare lidande. Dock, jag skall hvarken klaga eller knota, om det också skulle ske så. Jag tycker mig nu ha fått ny kraft att lida och uthärda hvad som helst. Men det var ändå orätt, att jag blef ond på Handolin.

— Orätt?

— En hustru får inte uppresa sig mot sin man. Det strider emot Guds ord. Det är en synd, som nog snart bestraffas. Om jag inte

hade gjort honom ledsen, så skulle han kanske inte nu begifvit sig ut för att angifva de väckta.

Antero brusade upp:

— Det där kan jag på inga villkor gilla! Det är nedsättande för ditt människovärde. På detta sätt uppmuntrar du honom endast i hans gränslösa egoism och tyranni. Ditt handlingssätt var fullkomligt riktigt, och på den väg du nu inslagit måste du också fortsätta. Dina ord upprörde mig verkligen.

— Det kan ju hända, att jag misstagit mig och att Gud uppenbarar för mig, att hans vilja är en annan, och att han också skänker mig styrka att uppfylla densamma. Jag har ju nog också förut tänkt det och försökt handla därefter, men då jag icke haft kraft därtill, har jag tänkt, att det kanske inte var Guds afsikt. Mitt sinne har nog mången gång varit upproriskt. — Men du skall inte tro, att han alltid är sådan som nu — emellanåt kan han nog vara god och vänlig. Han är helt säkert inte riktigt frisk. Han får ibland sådana anfall af raseri, som vore han sinnessjuk, och då slår han —

— Hvad säger du? Slår han?

— Ja, emellanåt.

Antero lyfte upp sina händer och lät dem åter falla ned; han kunde icke få ett ord öfver sina läppar.

— Det har inte händt ofta, endast ett par gånger har det skett. Fördenskull måste jag vara

försiktig. Jag är visserligen icke rädd för egen del, men det är en sådan förskräcklig skam.

— För honom, ja —

— Inte bara för honom, utan för hela huset, för kyrkan och för hans ställning som präst. Men vi skola inte mer tala om dessa ledsamma saker. Och förebrå mig inte för, att jag är en sådan stackare som jag är.

— Huru skulle jag kunna klandra dig?

— Och så länge du är här, så går det ingen nöd på mig.

— Tror du verkligen, att du skulle ha det bättre, om jag vore här?

— Det ville jag på inga villkor . . . och skulle för öfrigt inte ens tillåta det.

— Ja, ja, men säg i alla fall, om du tror —

— Han skulle inte bry sig om det, om också hvem som helst vore här.

Antero hade fruktat, att systern skulle uttala den förhoppningen, att han skulle stanna här öfver hela sommaren. Och han trodde, hvad han också gärna ville tro, att hans vistelse här ändå inte skulle vara till någon nytta. Men på samma gång kände han dunkelt, att systern kanske väntade, att han skulle motsäga henne, men han förmådde icke lyfta sina blick från marken för att få visshet om, huruvida Karolina verkligen menat hvad hon sagt. Det uppstod en stunds tystnad. Karolina reste sig och gick till sina sysslor.

Allt häftigare ansattes Antero af frågan, huruvida icke Karolina måhända blott af finkänslighet velat fritaga honom från fullgörandet af denna skyldighet mot henne.

Han försvarade sig själf därmed, att han ju frågat, om han behöfdes här, och sålunda äfven erbjudit sig att stanna. Kanske hade Karolina för öfrigt alls icke tänkt på något sådant. Men det oaktadt kände han det som sin plikt att stanna, och detta plågade honom till den grad, att han i sin önskan att slippa det sökte efter lämpliga förevändningar för att kunna förkorta sin vistelse här. Snart var halfva sommaren förliden. Han måste ju samla runor och ordspråk och öfver hufvud göra sig förtrogen med folket. Huru skulle han med tomma händer kunna återvända till Helsingfors! Nej, han kunde, han fick icke förnöta tiden som sin systers väktare. Och kontolaborna måste han råka — det var så många frågor, som ännu voro oafgjorda. Den unge husvärden på Karila måste han också ovillkorligen sammanträffa med. Och på återvägen skulle han ju naturligtvis igen hälsa på här.

Men ju flere skäl för sin afresa han uppställde, desto mer ohållbara förekommo de honom. Han försökte tala med Karolina om sina planer, han berättade om Snellmans tal, om deras hänförelse för de uppgifter han i dem förelagt ungdomen. Karolina lyssnade intresserad, men rycktes icke med, såsom Antero hade hoppats. I

hennes blick tyckte han sig läsa liksom en medlidsam fråga: Skall då allt detta vara nödvändigt? Detta störde Antero, han kunde icke framställa sina planer och afsikter så som han hade velat. De liksom smulades sönder i hans händer. Och någonstädes — någonstädes i fjärran — var det i systerns tystnad och hennes melankoliska blick? — tyckte han sig skåda något annat, något större och viktigare, ehuru han icke ville medgifva det för sig själf. Han ångrade sig, att han alls kommit att tala om dessa ting, och han kände ett allt större behof att återvända dit, där han blef förstådd, där han betydde något och där hans idéer tillvunno sig understöd och beundran.

— Nå, men inte har du väl nu en sådan brådska, att du inte kan dröja här ännu några dagar?

Naturligtvis skulle han stanna ännu *några dagar*! Och naturligtvis skulle han komma tillbaka!

Och då han på detta sätt liksom fick tillåtelse att begifva sig bort, återkom strax hans ömhet för systern, och han kunde igen visa henne oskrymtad vänlighet. Systern tycktes åter fullkomligt ha förgätit de förgångna liksom också de hotande olyckorna. Allt emellan upprepade hon:

— Det var sannerligen Guds nåd, att du kom. Jag tror, att jag eljes icke länge förmått härda ut mera. Nu är jag inte mer ensam, och nu

kan jag lefva på medvetandet därom, att jag äger en bror, som minnes mig.

En eftermiddag hade de, när de återvände från en promenad till kyrkogården, dit de begifvit sig för att föra blommor till föräldrarnas graf, gjort ett besök i kantorskans och hennes dotters stuga. Den var liten och fin som en kammare. Dottern satt vid sin väfstol och modern vid spinnrocken. Allt företedde en bild af frid, lugn och stilla lycka. De tycktes hafva allt hvad de behöfde: sitt arbete, sin ringa, men tillräckliga utkomst och sin tro, sin lugna, trösterika tro. Dottern var tystlåten och anspråkslös. Hon hade kunnat kallas vacker, om hennes dräkt varit en smula mer klädsam.

Vid en vägg stod en väggfast säng och i vrån därinvid ett klockskåp.

— Jag tycker alldeles, att jag förut sett den där klockan.

— Ja, det är inte att undra öfver, då du så många morgnar och aftnar sett den från din bädd.

— När?

— Då du efter dina föräldrars död var min gosse, sade änkan varmt och klappade honom på axeln. Då prästgården blef öde, och ingen bättre fanns, som kunde taga vård om er, så hämtade jag er hit. Jag hade då samtidigt tre fader- och moderlösa barn här — Antero, Karo-

lina och Emma. Klockaren dog också samma vinter, något tidigare än pastorn. Karolina kan nog minnas den tiden, men Antero och Emma voro då ännu så små.

— Jag minns ändå, huru jag tillsammans med magistern —

— Nå, hvad är det jag hör? Kunna inte gamla lekkamrater kalla hvarandra du!

— Ja, jag minns nog, huru jag plockade bär tillsammans med Antero.

— Och min skäppa var knappast half, då din redan var alldeles full — var det inte så?

— Ser man på, Antero tyckes också komma ihåg.

Kantorskan berättade för Antero om hans fars och mors död. Den hade inträffat under det stora nöd- och sjukdomsåret, då människorna sjuknade och afledo i så stort antal, att prästen icke hann med annat än att under veckan besöka de sjuka och om söndagen jordfästa liken.

— Natt och dag måste han vara i rörelse, fara från gård till gård i socknen. Fastän han var en stark och uthållig natur, kunde hans krafter ändå inte räcka till, han förmådde till slut inte uthärda alla ansträngningar — barkbröd var ju också ofta i veckotal hans enda spis. Er mamma gjorde nog alltid i ordning åt honom en närande vägkost, men inom kort hade han delat ut allt bland hungrande och sjuka. — Allt delade han med sig, han var färdig att till de fattiga

skänka bort det sista han ägde. Emellanåt försökte er mamma nog banna honom, då man ibland icke visste, hvad man följande dag skulle sätta på bordet. — „Vänta, vänta, hvar dag har sin omsorg.“ — Och alltid blef det någon råd. Än hade någon på jakt lyckats skjuta mer, än han själf behöfde och hämtade då villebråd till prästgården, än förde någon fisk dit. Plötsligt kunde någon betala sina resterande utskylder och kom då i rätta ögonblicket med bröd och smör. En morgon låg en hel säck råg på trappan till matboden, och en annan gång hängde en fårbog i björken på gården. Då kon dog, stod efter en vecka en annan bättre i båset. — „Häraf ser man riktigt, huru sant det är, då man säger, att brödet är ett gudslån.“ — Vid ett annat tillfälle sade han skämtsamt åt vår far: „Han har stora åkrar och stora hjordar, vår husbonde.“

Emma hade kokat kaffe och ställde nu pannan på bordet. Karolina tog ur ett knyte ett skönt nyss bakadt bröd och lade det på brickan. Den gamla änkan fick tårar i ögonen af glad rörelse.

— När Antero sattes i släden för att föras till Helsingfors, hade jag aldrig kunnat tro, att han en gång skulle komma tillbaka och sitta så här med oss. — Bjud nu först Antero, Emma. Du måste nog, Karolina, känna det . . .

Någon sprang förbi fönstret, och i detsamma stöflade fostersonen in i stugan och skyndade andtruten fram till Karolina:

— Nu kommer han, båten synes redan.

— Jag måste gå, sade Karolina, utan att försöka dölja sin förskräckelse. Stanna du bara kvar här, Antero.

— Drick nu först ditt kaffe.

— Tack, jag förmår inte.

— Nå, men det är ju redan islaget.

— Nej, nej, jag kan inte.

Hon var blek och förskrämd; den lycka och det uttryck af lugnt välbehag, som nyss afspeglat sig i hennes ansikte, var försvunnet, hennes blick var skygg och orolig. Antero såg henne skynda bort nästan halfspringande.

— Stackars Karolina! suckade kantorskan. Kanske vore det bäst, att Antero inte lät henne ensam sammanträffa med Handolin, om han nu igen kommer drucken hem.

— Hvarför skulle hon då gå att möta honom?

— Karolina försöker tjäna honom allt till det sista.

Kantorskan följde honom ett stycke på vägen. Hon måste ännu få tala med honom och lätta sitt hjärta. Det var till en del hennes skuld, att Karolina kommit att ingå detta äktenskap. Hon var ju en fattig fader- och moderlös flicka, och Handolin var icke den tiden sådan som nu. Då kunde man icke säga något ondt om honom. Han föreföll tvärtom att vara en präktig människa. Och då man betänkte, att

Karolina på detta sätt skulle blifva värdinna i sitt forna hem — Hvarken jag eller Karolina förstodo bättre än så. Men vi begingo ett förfärligt misstag. Ja, nog har denna sak legat tung på mitt hjärta, och många tårar har jag fällt. Han tillåter henne inte ens att besöka oss. Nu måste jag vända om, så att han inte får se Antero i mitt sällskap, då kunde han gissa, att också Karolina varit hos oss. Det är verkligen en lycka, att Antero nu är här. Om du blott kunde stanna här en längre tid.

— Har Karolina måhända sagt, att hon skulle önska det?

— Nej, hon har ingenting sagt.

Nu stod det likväl klart för Antero, att Karolina önskade det. Men hvarför sade hon det icke rent ut, ifall hon verkligen hoppades det?

Då han från kyrkan styrde sina steg mot prästgården, såg han Karolina och Handolin komma upp från stranden. Karolina bar sin mans reseffekter, och öfver hennes ansikte låg ett vänligt, nästan leende uttryck. Antero kände en sådan vämjelse vid denna syn, att den sorgliga anblicken knappast väckte något medlidande hos honom. Det var Karolinas eget fel; på det sättet förlorade hon allt välde öfver honom. Huru kunde hon, just nu, när han där återvände från hvem vet hvilket nidingsdåd, huru kunde hon mottaga honom på detta sätt? Nu begynte han förstå, huru det kom sig, att Handolin vågade

vara sådan han var. Naturligtvis slog han till, då hon ödmjukt och tacksamt kysste piskan!

Handolin var nykter och märkvärdigt nog vid godt humör. Han försökte vara artig och bad om ursäkt för att han nödgats lämna sin gäst. Men det hade gällt viktiga angelägenheter, han hade haft många saker att uträtta. Han uppförde sig som en man, som lyckats i sina företag och känner sig belåten med hvad han fått till stånd, ehuru han icke säger hvad det är. Men då Antero satt tyst och fåordig, blef Handolin orolig, hoppade från ett samtalsämne till ett annat, framförde hälsningar från prästgården, berättade oåtspord om ett och annat från sitt besök där och frågade slutligen, om Antero inte ville komma och bada med honom.

— Nej, jag har inte lust nu.

Då sade Handolin till Karolina:

— Det var bra, att du lät elda upp bastun.

Karolina rodnade och häpnade öfver detta oväntade erkännande, liksom öfver någon ömhetsbetygelse, och blef så rörd, att hon blott med möda kunde tillbakahålla sina tårar. Antero kände sig ännu mer uppretad häraf, och då Karolina, efter det Handolin gått att bada, liksom urskuldande yttrade:

— Hvem vet, kanske han inte varit ute i de ärenden vi trodde, — så genmälde han kallt:

— Men själf berättade du ju, att han hotade därmed vid sin affärd.

— Men kanske har han ångrat sig.

— Nå, då är ju allt godt och väl.

Antero ångrade strax sin bitterhet, men kunde likväl icke återtaga hvad han sagt, och gick upp på sitt rum.

Nej, här hade han intet att göra, han kunde icke åstadkomma någon varaktig förbättring! Det enda medlet hade varit fasthet och stolthet, men Karolina var icke nog självständig. Hon fick skylla sig själf. Antero kände sig fri och utan ansvar och beslöt begifva sig af redan följande dag.

— Låt vara, att det ligger något stort i denna självförnedring, att det är den mest upphöjda kristendom, för mig är det i alla fall alltför stort, alltför högt.

På morgonen hade han likväl mycket svårt att delgifva systern sitt beslut. Han beslöt, innan han gick ned, att dröja ännu någon dag. Men där kom Karolina bekymrad emot honom och sade:

— Det torde nog ändå vara så, att han gjort hvad vi fruktade. Klockaren var nyss här, och jag hörde honom säga: „Det skall göra dem godt."

— Om man bara visste, hvad han sagt där. På Kontola prästgård äro de ju nog motståndare till pietismen, men jag skulle ändå aldrig kunna tro, att farbror Martin vore med om en förföljelse.

— Om man på något sätt kunde underrätta honom om, huru sakerna i själfva verket förhålla sig —!

— Jag hade ämnat begifva mig dit efter någon tid — men om jag skulle fara nu strax —

— Ja, gör det, Antero, res nu genast. Våra föräldrar skola glädja sig i himlen, då de se, att du gör något för deras vänner.

— Men kan jag lämna dig?

— Ack, Antero, nu tänker jag icke på mig själf — bry dig icke om mig — ack, käre Antero . . .

Hon förmådde icke mer behärska sig, utan kastade sig gråtande om sin broders hals.

23.

I en lätt båt rodde Antero en klar, solig dag öfver spegellugna fjärdar.

Min Gud, hvad världen dock är skön!

Han rodde och njöt och gjorde sig ingen brådska. Det dröjde i alla fall inte länge, innan han var i Kontola prästgård. Han rastade vid inbjudande små holmar, gick upp på stranden och plockade bär. Då vinden var gynnsam, tog han en ungbjörk och ställde den som segel i fören, själf satte han sig bekvämt i aktern och gaf fria tyglar åt sina tankar.

Nu visste han det, nu klarnade det plötsligt för honom! Alla det finska folkets ideella, andliga, religiösa och materiella sträfvanden och strömningar skulle länkas samman, förenas, för att med koncentrerad styrka drifva en enda kvarn, sätta en enda Sampo i gång med Finlands lycka som mål. Huru detta skulle ske och huru detta skulle förverkligas, det visste han inte, men helt säkert måste det vara utförbart, eftersom han så klart och tydligt kände inom sig, att det var möjligt.

Och efter en stund visste han också medlet, detta huru. Man skulle bygga på den klassiska forntiden, på Kalevalas och Kanteletars och den gamla visdomens grund. Men detta ensamt vore icke nog, väggarna skulle resas af den kristna kulturen, men icke i dess allmänt-universella form, utan i dess finskt-nationella, dess „väckta“ gestalt, hvilken också den var något för det finska folket alldeles säreget och ursprungligt. Icke ens Snellman hade rätt uppfattat dess betydelse. Men just han skulle däraf erhålla understöd och bistånd vid sitt stora förnyelsearbete. Härmed kunde man äfven sammansmälta prostens ekonomiska idéer och lagmannens grundlagar. Allt detta hörde samman med den stora helhet, som skulle skapas. Låt oss antaga, att denna båt är Finlands folk — hvad är det då som drifver den framåt på tidens haf? Vind, vågor, strömmar; idéernas vindar fylla dess svällande segel, tidens böljor bära och gunga den framåt, forntidens osynliga, hemliga hafsströmmar lyfta och leda den, — icke hvar för sig, utan alla samfäldt, och vid rodret står folkets själfmedvetande. Och hufvudsaken, det viktigaste af allt är, att en ny kultur skapas, icke en lånad, icke en främmande, inlärd, utan en egen, hvars tempel är uppbyggdt af eget virke — nej, icke tempel, utan stuga, en finsk stuga, stor och rymlig som bröllopssalen i Pohjola, timrad af sekelgammal furu — till hälften pörte, till hälften kyrka — så skulle symbolen

af folkets nya kultur se ut, rest på ett högt berg — på Ristivaara, det gamla Offerberget.

Han berusades allt mer och mer af denna idé, den växte och vidgades så, att han knappt förmådde öfverskåda den, fasthålla den hel och osplittrad — han måste gripa till åran igen, samla sina tankar . . . Nå väl, huru som helst, allt redde sig väl nog sedan; men ett hade han ändå klart för sig: att alla krafter, ansträngningar, sträfvanden och strömningar måste förenas, ty de stodo icke i strid med hvarandra. Och detta var hans egen idé, ännu hade han icke hört någon annan framställa den. Den var icke Snellmans, icke Lönnrots, ingens! Att få alla att förstå hvarandra, själfmedvetet kämpa för samma sak! Men tänk om de inte erkänna nödvändigheten af ett samarbete, inte önska verka i samma riktning? Var det så? Men då måste man klargöra saken för alla, för alla dem, hvilka icke hade en aning om, hvad frågan gällde.

Huru skulle detta gå till? Och huru hade han själf fått allt detta klart för sig? Ja, huru? Allt hvad han sett och hört på denna resa hade ingifvit honom det. Kanske behöfdes det icke heller mer för dessa andra? Han skulle meddela det åt de andra på samma sätt han själf mottagit det. Han skulle berätta, han skulle skrifva. Utan utsmyckningar, utan förställning. Endast sanning, hvarje ord sanning — så som jag sett och hört! Jag skall börja med mitt besök på Rajavaara,

förtälja, huru jag vaknade där och hvad allt som där tedde sig för min inre och yttre blick. Och sedan i Kontola — Snellman och Lönnrot och vår hänförelse — besöket hos lagmannens — och bekantskapen med karilaborna — och ankomsten till Korpivaara — och mötet på Ristivaara — ja, på diktens vingar skall jag föra min läsare kring i verklighetens värld — på Kalevalas runometer skall jag tolka mitt nuvarande Finlands stora idéer och skildra dess store män, sådana jag sett och uppfattat dem . . . och mitt epos skall jag tillägna henne, mitt ideal, min sångmö, min genius!

Min Gud, hvad världen dock är skön! Hvad mitt Finland ändå är härligt!

Han hade kommit i lä af en liten holme och rodde nu nära invid dess strand. Han passerade en smal vik, i hvars innersta krök han skönjde en båthamn, och något högre upp på stranden såg han en människoboning, en nätt liten stuga och ett visthus.

Hvilken lycklig själ månne bodde där? Hvem var den harmoniska ande, som byggt sig en hydda i denna fagra nejd?

Han landade vid holmen och drog upp båten på stranden. Ingen sågs till, men att sluta af färska spår i sanden och ännu dansande bubblor på vattenytan, hade någon alldeles nyss rott ut. Litet högre upp voro våta nät uppsatta till torkning, och andra hängde på väggarna af ett

litet skjul. Det var not- och fiskboden; sparrarna voro fulla af nya, obegagnade fiskbragder, och utmed väggarna stodo fjärdingar med saltad fisk. Under takfoten hvilade på träknaggar åror och metspön och på snören hängde näfverskifvor och flöten, allt i en utomordentlig ordning och i sällsynt godt skick som hos en gammal och erfaren fiskare — hvem det sedan kunde vara. Vid skogsbrynet i närheten af visthuset såg han en båt under byggnad, så symmetriskt och smäckert formad som blott den skickligaste båtbyggare kan åstadkomma. Byggmästaren tycktes alldeles nyss hafva lämnat sitt arbete, ty en knif var instucken i väggen, och en ännu varm pipa låg på en sten bredvid båten.

Nyfiken gick Antero upp mot stugan. Den var uppförd af runda, omsorgsfullt bilade stockar. Dörren var icke låst, endast klinkan låg på; han öppnade och steg in.

Det lilla rummet var till hälften pörte, till hälften bastu. Allt var som i en stuga, men i miniatyr, liksom afsedt för blott en enda invånare. Antero kunde knappast stå rak, och han föreställde sig, att ägaren måste vara en mycket liten man, en holmens tomte. Då hans öga vant sig vid den halfskumma dagern i rummet, varseblef han en väggfast långbänk med en bädd af säf, öfver hvilken gamla nät lågo utbredda. Vid hufvudgärden fanns ett litet fönster,

genom hvilket ljuset strömmade öfver bädden. Invid fönstret hängde en bokhylla.

— Homeros, Voltaire, Goethe, Saima, Mnemosyne, filosofisk och medicinsk litteratur — hvart har jag kommit? Hvem är det som bor här?

Han stod just i beråd att taga ned en bok för att undersöka namnteckningen på dess pärm, då han hörde någon komma.

En liten mager gubbe trädde in genom dörren. Det hvita skägget böljade ned öfver halfva bröstet, på hufvudet bar han en låg filthatt, fötterna voro bara, och byxorna voro med band hopknutna kring benen. Under de buskiga ögonbrynen glänste två skarpa och stickande ögon.

— Hvem fan har vågat —? brusade han upp, men bytte i detsamma om ton: — Ah, det är en herre — jag trodde det var en bondfan. Mitt namn är Jean Jacques — inte Rousseau, utan Martin.

— Hagman.

— Jag vet, jag vet — jag såg er på Kontola, på hemfärden från kokkon.

Nu igenkände också Antero gubben, — det var samme man, som han midsommaraftonen på återvägen från kokkobacken sett i sällskap med Otto. Den gamle mannen tycktes också nu vara en smula rörd af starka drycker.

Han ämnade säga något, hejdade sig, men kunde likväl icke låta bli, utan frågade:

— *Non habemus aquam vitae?*

— Jag beklagar, att jag inte har.

— *Non bibimus?* — Jag har för närvarande ingenting starkare än tjärvatten att bjuda på. Men kanske min ärade gäst behagar en glödstekt abborre, fet som en gris? Jag har just några på glöden i stenugnen där nere vid stranden. Kom, låt oss gå dit, jag tror, att jag också snart kommer att få till och med en sup, han borde snart vara här. Eller stanna här, jag skall strax sätta fram maten på bordet.

Beställsam, liksom väntade han något godt, skyndade han ned till stranden, hvarifrån han om en stund återvände. Hela hans ansikte, hela hans varelse lyste af belåtenhet.

— Nu lägger han redan till vid stranden! Det är en gubbe, som kom hit för att bedja om hjälp — de anse ju mig för sin doktor — men jag sade: Om du inte har brännvin, så lönar det sig inte för dig att ens beskrifva sjukdomen — ty han hade inte en droppe med sig. Men jag skickade ut honom för att skaffa, och får han inte annorstädes, då må han begifva sig ända till Kontola. Där ha vi honom nu. — Nå, fick du? ropade han till gubben, som i detsamma trädde in.

— Ja, visst fick jag.

— Hvar har du det, gif hit!

— Här är det — och gubben drog fram ur bröstfickan en platt, med näfver öfverdragen flaska.

— Är det god vara?

— Det torde nog vara af bästa sort.

— Det är ju prästgårdens kummin! Jag känner det redan på lukten.

— Så är det också.

— Du sade väl inte, för hvems räkning du skulle ha det?

— Nej.

— Det var bra. Eljes hade du nog inte fått en droppe. — Han skrattade tyst för sig själf. — *Aquam vitae pastoralem.* Prosten brygger och prostinnan kryddar — *superbam!*

Han både luktade och smakade på brännvinet, drack det med näsa, mun och ögon, belåtet hållande glaset upp mot dagsljuset, innan han förde det till sina läppar.

— Jag uträttade nog min sak ordentligt, eller hur? log bonden.

— Du tyckes ha gjort det, du tyckes ha gjort det, myste gubben. — Hvem gaf dig det?

— Prostinnan mätte själf ut det åt mig med sin blankaste tennjumfru.

— Frågade hon inte, hvartill du behöfde det?

— Jo, hon frågade nog, men jag svarade, att det var för att gnida en sjuk kring hjärtat.

Detta roade gubben ytterligare.

— Jaså, för att gnida en sjuk kring hjärtat? Jaha, jaha. — Åhhäh! — Nå, och hvad hörs det annars för nytt?

— Jag kom just i rättan tid till magister Lauris predikan.

— Predikade Lauri?

— Han dundrade i går i predikstolen mot skörtfolket så, att de skenheliga nu en gång fingo sin skäppa full. Kyrkan var till bräddarna fylld af väckta, så att andra knappast fingo rum där, — där voro gubben Paavo och många andra. — Han har stora gåfvor, Lauri. Af honom blir det nog med tiden en duktig präst, likadan som fadern.

— Nå, därtill behöfves det då sannerligen inte mycket, — han är ju världens sämsta präst, kärrprosten.

— Han kom inte af sig mer än en enda gång, då han började hosta. Men han hoppade öfver det svåra stället, liksom ett föl skuttar öfver en gärdesgård, och begynte sedan på nytt igen. Det var ord och inga visor. De förmådde inte höra på längre, skörtryggarna, de troppade af, gingo sin väg midt under predikan, den ena efter den andra.

— De iddes väl inte längre lyssna till den slyngelns skräfvel. — Jaså, de voro där nu. Förra veckan rodde de här förbi i en hel eskader. Jag saluterar dem alltid med min bössa. De tro, att jag är hin onde själf.

— Hin onde lär ni nog också vara, sade bondgubben.

— Just så. Skål på den saken! Hin ondes skål! — Seså, i botten bara — nej, nej, min gubbe, inte en droppe får lämnas odrucken i den mannens skål, eljes blir det ingenting af våra gemensamma affärer. Djäfvulens skål i prostens brännvin! Darrar handen på dig? Häll raskt i dig nu, så att gudslånet inte spilles på golfvet. Se så där, ja. — Nå, tala nu om för mig ditt ärende, berätta om din sjukdom, bonde?

— Om vi skulle tala mellan fyra ögon?

Gubben kastade en blick på Antero och uppmanade honom på svenska att utanför dörren lyssna till, på hvilken civilisationsnivå det finska folket befann sig.

Antero kunde emellertid icke tydligt urskilja bondgubbens ord, men af den andres svar kunde han sluta sig till, att det var fråga om någon hemlighetsfull sjukdom, hvilken skulle botas förutom med de och de läkemedlen och salfvorna också med vissa trollkonster och besvärjelser. Allt emellan hörde han bonden yttra: — „Jaha, jaha, så skall det ske, ja, jag skall nog göra så, det lofvar jag.“ Och härtill genmälte alltid doktorn: — „Om du lämnar bort en prick af det där, så får du skylla dig själf.“ — „Nå, inte kommer jag att lämna bort någonting, det kan ni lita på — stor tack . . . det borde ju nog förslå.“

De gingo ner till stranden. Efter en stund återvände gubben, bärande i en näfverskäppa några stora, glödstekta abborrar. Han ställde dem på ett

af en stubbe förfärdigadt bord, hvilket stod utanför stugan, hämtade smör och bröd ifrån visthuset och brännvinsflaskan jämte tvenne glas från rummet, knäppte förnöjd med fingrarna och sade:

— Nu skola vi ha roligt! Skål! Kanske lägga vi bort titlarna? — Jag är inte den jag ser ut att vara — strunt för resten. Här är det behagligare att sitta än inne i stugan. Det är en härlig utsikt härifrån — här i förgrunden stranden och viken och de vida fjärdarna och där borta Rajavaara — strunt för resten. *Loquemur lingua latina? Non possumus?* — Se där ror nu vår gubbe. Kunde du höra, hvilka råd jag gaf honom? För dem är det inte tillräckligt att ge *medicamenta et bonas ordinationes* — det måste också vara litet hokuspokus — d. v. s. tro — allt måste i våra dagar byggas på tron — Finlands folk är ju det mest troende folket i hela världen. — Vet du, min unge bror, för en sådan gammal vis som jag finnes det ingenting så stimulerande som att blicka in i människohjärtats dunklaste vinklar och vrår, hvarest förnuftets ljus aldrig tyckes kunna sprida sitt sken. — Vet du, min unge bror, förnuftet är världens guld, men af detta guld finnes så försvinnande litet, endast här och hvar en smal åder i dumhetens väldiga berg — och det roligaste är, att det icke nu finnes mer af den varan än det från äldsta tider funnits, och aldrig kommer det heller att finnas mer. — De äro magnifika, dessa abborrar —

i synnerhet, när de nedsköljas med detta ypperliga brännvin. — Voltaire var en af människoförnuftets största guldklimpar. *Parlez-vous français?* Hvad skrattar du åt? Nej, nej, försök inte lägga band på dig, skratta på bara, men se ändå till, att maten inte fastnar i halsen på dig. Vi skola ha roligt, — jag tycker om ditt ansikte, det är så ärligt och oskyldigt, en smula naivt . . .

Antero skrattade åt allt detta så hjärtligt, att maten verkligen höll på att fastna honom i halsen. När han slutligen hämtat sig, måste han skåla med sin värd. Och åter fortsatte den lille gubben:

— Din far var lika naiv som du, ty han trodde på det finska folkets förbättring. Han försökte lyfta det upp ur dyn med tillhjälp af Guds ord, liksom Snellman nu försöker göra det med Hegels filosofi. Men jag säger, att vårt folk aldrig kan dragas upp ur dyn, och det är för öfrigt också alldeles onödigt — låt det i Herrans namn slumra i sin uselhet, sin enfald och sin mesaktighet. Det finska folket är Joukahainen, som tror sig veta och förmå allt, men om någon visare vill lyfta det ur kärret, så skjuter det till tack på honom med sin båge.

— Hvad menar farbror?

— Säg du! Hvad jag menar? Jag tänker på Arvidsson och en annan man, hvars namn jag inte vill nämna. — Ja, Snellman — med honom går det troligen på samma sätt — och

gärna för mig. Han är nu i vissa kretsar förklarad för en stor man, uppburen och firad . . .

— Det förtjänar han också.

— Och jag säger dig, att han idislar Hegel, han lefver på idéer, som importeras hit från Tyskland. Alltsamman är sådan vara, som inte mer har åtgång i eget land och därför skickas öfver gränsen. För öfrigt, allt hvad Snellman nu predikar med så stor bombast och aplomb, uttalades redan för tjugufem år sedan och mycket bättre i en enda kort och kärnfull sats: „Svenskar äro vi icke, ryssar vilja vi icke blifva, låtom oss därför vara finnar.“ Men hvad blef Arvidssons lön? Hvem minnes honom mer? Du har antagligen inte mer än andra ungdomar reda på, att det en gång funnits en man med det namnet. Han var min bäste vän. Han drefs i landsflykt till främmande land, och jag blef tvungen att begrafva mig här i ödemarken. — Fy fan! — Skål!

Han drack och gjorde en grimas, icke öfver brännvinet, utan af afsky och förakt.

— Han var min bäste vän, min ende vän. Och hör du, — han lutade sig framåt och slog näfven i bordet — och hör du, det var egna män, egna tjänstekamrater, som förrådde honom, öfverantvardade honom åt fienden, — förstår du det, egna män!

Antero hade aldrig förut hört något om detta . . .

— Nej, nej, ingen vill tala därom, ty då en del förrådde honom själf, svek en annan del hans idéer. Vet du, min unge bror, hvad det är som man kallar synd mot den helige ande? Jo, den synden begår man, då man ämnar viga sitt lif till kamp för en upphöjd idé, men sedan uppoffrar denna för materiella förmåner. Det finnes många sådana män i vårt land. En sådan är också min ärade broder, herr doktorn och riddaren, kyrkoherden i Kontojärvi. Mannen skräflade och förde bud, men då det kom till kritan, drog han sig undan och tog till flykten, öfvergaf sina ideella intressen och blef brödpräst. Nu kan han inte annat än tala om diken och gödsel. Fy fan! Mannen är nog för öfrigt som man säger en smula inskränkt.

— Är ändå inte detta ett misstag? — försökte Antero till försvar.

— Du tar fadern i försvar, emedan du är kär i dottern . . .

— Jag . . .

— Jag såg det på din blick och på hela ditt uppträdande där på kokkobacken, men var inte rädd, jag skall nog inte förråda din hemlighet. Naimi är en präktig flicka, den enda af hela familjen som jag kan fördraga. — Men jag går åter tillbaka till Snellman. Hans Saima, nå, det är ändå något. Han är djärf och bitande. Men bladet blir nog inom kort indraget liksom i tiden Mnemosyne, och Snellman själf drifves — eller

om det också inte går så långt, så täppes nog munnen till på honom på något annat sätt och ryckes brödet ifrån honom, så att också tänderna följa med, och sedan läggas de i sprit — hehe — och allom till varnagel klistras på burken en etikett: „Gånge så enhvar, som" o. s. v. Och bland er, hans beundrare och hurraropare, kommer det inte att finnas en enda, som äger mod att försvara honom — som ens lägger två strån i kors för hans skull — sådana äro ni och sådant har vårt finska folk alltid varit, alltid, säger jag, ett trälfolk ifrån världens begynnelse. Skål!

— Huru har farbror kommit att få en så pessimistisk lifsåskådning?

Men gubben hörde honom inte, utan fortsatte. Han hade allt emellan smuttat på sitt glas, och brännvinet steg honom allt mer åt hufvudet.

— Jag relegerades från akademin, sak samma af hvilken orsak, — men innan jag hann resa, brann hela Åbo ned. Jag räddade barnet till samme professor, som — en ung flicka — men strunt i allt — das war die alte Geschichte — skidt, sa' dansken — Jag bar henne afsvimmad till modern, som trodde, att hennes barn omkommit — mannen var så uppskakad att han inte kunde annat än gråta. Men den unga frun kastade sig om min hals — och sedan dess har jag inte kunnat lösrycka henne därifrån — aldrig! De fingo inte veta, hvem det var, som räddat

deras dotter, jag har inte heller sett dem mer... Hör du, unge man, hvad funderar du på? Det finnes så mycken tragik i lifvet — men beklaga mig inte, för jag gör det inte ens själf mer, — jag är numera ingenting, har aldrig varit något.

Han sjönk ned emot bordet...

— Ni skall inte, — försökte Antero, men gubben gjorde en afvärjande åtbörd.

Efter en stund upplyfte han sitt hufvud och stirrade på Antero.

— Hvem är du? Hvarifrån har du kommit hit? Jaha, jaså, jag förstår — så, så...

— Jag kommer senast från Korpivaara, jag var där på ett stort möte, som hölls af de väckta, sade Antero för att säga något.

Gubben påminde sig något, uttrycket i hans ansikte klarnade.

— Du tror det väl knappast, men vet du, jag har också en gång varit klädd i skörtdräkten.

— Har ni varit väckt?

— Väckt — jag har varit allt och ingenting. Jag lät en gång göra mig fromhetens uniform, då jag af en väckt gubbe råkat få vadmal som betalning för läkemedel, som jag gifvit honom. Här började löpa skörtfolk i långa banor, gubben Paavo var själf åtskilliga gånger hos mig med brännvin. Vi blefvo goda vänner och skildes alltid åt under omfamningar. Dryckenskap är enligt deras åsikt ingen synd, utan snarare en förtjänst, som det också verkligen är — det är

ju ett tecken på, att människan inte är skenhelig. Endast då syndar man, om man glömmer att ångra sig. Men kopparslagarna sörja nog för, att man kommer ihåg den saken. Kärnan i deras lära är den, att man skall ångra sig och igen resa sig. Det är liksom förre kontryssen sade åt sin son: „Då du syndar, så synda så svårt, att du kommer ihåg att ångra dig.“ Men dans och spel och sådant är synd. Då jag en gång var på ett bröllop och i skörtkostymen svängde om med flickorna, blefvo de så stötta, att de sedan dess inte mer besökt mig. Skål nu igen! Världen är till bräddarna rågad med dumhet och enfald.

— Ni ser världen i en mörk och dyster dager.

— Aj, aj, hvad du ännu är grön, fastän du redan är magister. Är det mitt fel, att världen är sådan den är? Jag har inte skapat den, och Gud har inte heller gjort det.

— Utan hvem?

— Fan förstås! Världen är djäfvulens skapelse och är också lik sin upphofsman, och han, som skapade världen, han har också skapat människan — till sin afbild.

— Men ni hånar ju allt, för er finnes ju ingenting heligt! utropade Antero.

— En så där barnslig exklamation hade jag inte väntat mig af dig. — Ingenting heligt? Visst fan finnes det för mig ett heligt och bestående här i världen.

— Och hvad är det?

— He? Det är förnuftet . . . die reine Vernunft — Kritik der reinen Vernunft, sade Kant. Vet du, hvad för en man Immanuel Kant var? Inte? Ni unga känner och erkänner ingen annan än den där Hegel, som är världens största dilettant. Det rena förnuftets kalla kritik, hån, löje, — hvilken härlig musik! Hvad skulle inte jag — (han rörde med handen vid sin panna; ögonen voro dimmiga) — Det här funktionerar inte mer som förut . . . (han började sjunga:) „Vårt förnuft förblindadt är, mörker all vår själ betäcker“ — De ha kanske rätt som säga så — men låt vara! Jag bryr mig inte mer om någonting. En gång lyste det här som en klar lampa, men jag slog sönder den, jag slog själf sönder den . . . det gör detsamma huru — fråga inte, och om du frågar, svarar jag ändå inte. — „Sörj ej den flyende.“ — „Vid Aura å, på Erstans våg.“ — Håhå, ja-ja. Hvem kommer där?

En båt hade lagt till vid stranden, och Lauri kom gående mot huset. Antero sprang upp med ett utrop af glädje, men gubben tvingade honom att på nytt slå sig ned. Han låtsade inte se Lauri.

— Goddag, farbror!

Då gubben hvarken rörde sig eller svarade, upprepade Lauri sin hälsning och slog honom på skuldran. Gubben höjde vresigt på axlarna och mumlade:

— Du har naturligtvis ingenting med dig?

— Farbror tyckes ju ändå vara vid ganska godt humör.

— Du är oförskämd, dum, näsvis! Den där slyngeln hade en gång hjärta att tömma min plunta och fylla den med vatten i stället. Och det var kantänka så fiffigt, att han skrutit om den bedriften för enhvar som blott ville höra på. Och du visste, att brännvinet är min enda vän. Hvad vill du mig?

— Förlåt, snälla farbror.

Lauri framdrog ur bröstfickan en flaska och ställde den på bordet framför gubben.

— Så-å, jaså, hvad är det? Konjak — det var fan, hvad det doftar. — Du vill muta mig, din kanalje? — Sitt ner, jag skall hämta dig en tallrik, så får du äta ...

Han raglade in, stödjande sig mot väggen.

— Nå, och hvart skall du nu hän?

— Tillbaka till er. Och du?

— Inte just längre än hit.

Det föreföll, som hade detta sammanträffande icke varit särdeles välkommet för någondera. Lauri tänkte: Nu stannar han kanske här. — Antero tänkte: Kanske han inte kommer hem, och huru skall jag då kunna begifva mig till prästgården?

Gubben kom tillbaka.

— Du vill muta mig, och jag är nog en sådan egoist, att jag låter det ske. Tala således

om för mig ditt ärende, eller nog kan jag ju gissa det utan att du säger det. Hedda är nog här, på Ottos hemman. De förbjödo mig visserligen att yppa det för dig, men det strider mot mina principer att rufva öfver andras kärlek som en drake. Far du bara dit, din kärlek skall nog föra dig på rätt spår.

Lauri hade rodnat och blifvit en smula generad.

— Där går vägen till andra sidan af holmen. Ser du, jag är ingen drake, och gärna för mig må Sankt Georg taga sin Andromeda hvar han kan finna henne. — Ät, pojke, och drick brännvin på! Den här konjaken bjuder jag inte åt dig. Jag sparar den till en stund, då jag kommer i riktigt svår själanöd och syndaångest och inte ens finner tröst i Guds ord. — Hör du, hvarför skulle du skymfa pietisterna?

— Man måste ju en gång höja sin röst —

— Och du predikade riktigt?

— Naturligtvis.

— Du skref väl på din predikan hela veckan?

— Nej, det gjorde jag inte. Först på tisdagen beslöt jag mig för att predika, då jag hörde af Handolin, huru skamlöst de igen uppträdt och farit fram i Korpivaara.

— De uppträdde inte det minsta skamlöst där, sade Antero.

— Förstörde de inte ett gärde, då de inte fingo tillträde till kyrkan, nedtrampade de inte en äng och smädade de inte Handolin?

— Och stulo och mördade de inte? härmade gubben. — Var det öfver denna text du predikade.

— Nej, jag berörde detta endast i förbigående, ytterst lindrigt. — Men själf uppmanade du ju mig i ditt bref, Antero, att tala —

— Ja, jag gjorde det, men nu har jag till en del förändrat åsikt rörande dem.

— Jaså, Lauri skall bli präst? skämtade gubben. Nu är väl mamma nöjd och belåten. Du satt väl i vindskammaren, drack kaffe, rökte din långa pipa, ingen fick störa dig, alldeles som pappa, och bordet var öfverfullt af postillor . . .

— Jag hade inte en enda postilla, och jag upptecknade endast hufvudpunkterna . . .

— Därför blef det också ett grundligt fiasko af din debut.

— Fiasko?

— Du tappade koncepterna, kom af dig, förlorade sammanhanget . . .

— Huru vet du det?

— Jag ser det redan på din uppsyn. Jag hade kunnat säga det redan a priori, att då en sådan gulnäbb som du företar dig att döma och mästra gamla bepröfvade andans män, så måste det blifva en pannkaka af hela saken. Säg, höjde de inte medlidsamt på axlarna åt dig och vände de dig inte sedan ryggen? Hade du inte en förnimmelse af, att du gjorde något förfärligt dumt och barnsligt?

— Farbror försöker ställa till gräl som vanligt, men jag bryr mig inte om det. Säg hvad du har lust till.

— Nå, blif inte ond . . .

Lauri svarade icke, utan gick ned till stranden och försvann sedan i skogen.

— Han blef ond, men gärna för mig. Det är just också ett skönt prästämne. Om söndagen predikar han i kyrkan, om hvardagarna springer han efter pigor.

— Men han älskar Hedda.

Gubben veknade och fick tårar i ögonen . . .

— Du har rätt. Det är skamlöst af mig att håna honom fördenskull. Det är nu bara så, att det aldrig kan blifva något af. Han är inte karl att äkta flickan mot sina föräldrars vilja. Om man blott en enda gång här i världen finge se något djärft, modigt och stort! — Hvart tog han vägen nu? Blef han verkligen ledsen? — Nu far jag ut på sjön.

Han reste sig mödosamt, korkade flaskorna, bar dem in i stugan och raglade sedan småsjungande ned mot stranden.

Antero satt kvar på sin plats och väntade på Lauri. Då han icke hördes af, steg han upp och slog in på en spång, som tog sin början på andra sidan stugan och hvilken tycktes leda till andra ändan af holmen.

Han visste icke rätt, hvad han skulle tänka om det han nyss sett och hört. Det var, som

hade någon slagit honom, fråntagit honom all hans kraft, tro och förtröstan, tilltäppt alla rör i hans lungor. Hvad var egentligen denne man, hvad menade han med det han uttalade? Olycklig, bitter och hårdt pröfvad tycktes han vara, och han talade med en urspårads lifsförakt. Men om det också legat blott föga sanning i hans ord, så var det i alla fall någon sanning. Var det på detta sätt fosterlandets män fordom behandlats, och skulle de också framdeles behandlas så? Nej, icke mer, tiderna voro nog säkerligen förändrade. Han skrattade åt allt, denne man, och hånade allt. Men tänk, om han ändå i hufvudsak hade rätt? Om också blott en del af hvad han sagt ägde grund — huru skulle det då gå? Han talade synbarligen af egen erfarenhet. Att icke det finska folket skulle kunna höjas? Att dess sak hade svikits? Att Snellmans idéer och skrifter icke skulle förmå åstadkomma något? De väckta blott narrar? Religion, Gud, allt hånade han. Mest retades Antero af hvad han yttrat om prosten, prästgårdsborna och Lauri. — Skulle jag ha skådat dem i en falsk dager, i ett alltför idealiskt skimmer?

Under sin vandring längs den slingrande skogsstigen försökte han kämpa emot dessa intryck, han ville icke gifva sig fången under dem. Det var, som hade all lycka och allt hopp försvunnit ur världen. Hvarför? Var det därför, att det fanns en gammal olycklig drinkare, hvilken

trodde på ingenting och var ingenting? Men hvarför kunde icke alla människor vara lika lyckliga?

Skogen glesnade, och framför honom sträckte sig en smal udde, bakom hvilken han såg en vid, spegelblank fjärd glimma i den sjunkande solens röda ljus.

Det kunde icke vara sant. Hans tal kunde icke vara annat än tomma fraser. Allt var blott en följd däraf, att han icke *trodde* på något, icke på folket, icke på sig själf, icke på några ideal, icke på Gud. Men jag tror! Och Naimi tror! Och det var, som hade han nu fått en fast punkt, som kunde han nu tyda allt till det bästa. *De* tillsammans . . .

Denne gubbes kritik af världen och människorna var hvarken hållbar eller opartisk, ty den var ett utslag af hans egna personliga lidanden, hans egna bittra erfarenheter. Han var pessimist. Han var nog måhända skarpsynt, men han såg allt i en falsk belysning. Han var afundsjuk. Och ju flere svagheter Antero tyckte sig finna hos honom, desto starkare kände han sig själf.

Antero hörde årslag och såg i detsamma gubben komma hopande åt det håll, där han själf befann sig. Han stannade med båten nära invid stranden och sade, i det han stoppade sin pipa, med vek, varm stämma:

— Hör du, unge man, du sade, att jag inte tror på något, att ingenting är mig heligt. Men

du har orätt. Det finns, det finns också för mig något heligt, och det är naturen, detta underbara, obegripliga, gränslösa universum — både i stort och smått — lifvet där borta ofvan stjärnorna, lifvet där nere i djupen — Hvem förstår det? Men det är stort, upphöjdt i sin hemlighetsfullhet. Hvad är det? Hvad är jag? Hvad är du, vi alla? — Kommer du med i båten? Låt oss fara till löjornas lekplats. Låt oss tillbringa natten på stranden vid en fladdrande stockeld och drömma och filosofera!

— Jag tror ändå, att jag lägger mig.

— Ja, gör det, gör det bara, det är bäddadt åt dig på stugans golf. Och vill du ha lektyr, skall du finna sådan ofvanför din hufvudgärd.

Gubben paddlade sakta fram sin båt med styråran; fören var fullastad med nät.

Om denne mans verkliga natur är denna . . . och denna tanke rubbade igen Anteros nyss bildade uppfattning. Det finnes något hos honom och något i det han sade . . . Och Naimi är ju icke min, och jag vet ju intet om hvad framtiden bär i sitt sköte . . .

Nedslagen vände han sina steg mot stugan, råkade in på en annan spång, vandrade omkring i holmens skogar, kom till en äng, såg på afstånd en gård, men kände ingen lust att vika in där.

Han hörde röster i skogen, Lauris och en kvinnas. Kvinnorösten var upprörd och beslöjad.

— Gå du bara, du bryr dig ändå inte om mig . . . du narrar mig endast . . . Gå du bara hem till dina förnäma och högfärdiga släktingar . . .

— Hedda, hör du . . . du sårar mig . . . Hedda . . . du vet ju . . . se på mig . . . sätt dig här . . . gif mig din hand . . .

— Låt mig vara.

Antero drog sig tillbaka och återvände en annan väg till stugan.

På morgonsidan vaknade han af att Lauri kom in och raklång kastade sig på en bänk. Han trodde att Antero sof och rörde sig oroligt af och an på bädden. Hans ansikte var blekt. Efter fåfänga försök att insomna, gick han slutligen ut, och då Antero på morgonen kom ut på gården, låg Lauri på gräsmattan på andra sidan stugan. Antero sköt ut sin båt och rodde bort.

24.

Med jubel i hjärtat skyndar Antero tillbaka till Kontola samma väg han begifvit sig därifrån. Än färdas han öfver moar, där väldiga skogar utbreda sig på hvardera sidan om stigen och bakom hvilka höga bergsryggar blåna. Allt emellan slår han i sin öfversvallande glädje med sin käpp mot sekelgamla furustammar eller svänger han den i takt med sin raska gång, så att det hviner i luften. Skogen är full af döfvande dofter från rykande svedjefält och kådiga träd. Han skulle gärna vilja rasta och andas ut en stund, men han ger sig icke tid därtill. Allt fyller honom med fröjd och hänryckning: de krokiga furorna, de förtorkade stubbarna, stenarna, rötterna, men framför allt stigen, som för honom framåt, bure den ock öfver branta bergskammar, höga backsluttningar eller smala, farliga spänger öfver sviktande gungfly. Han klappar i händerna åt en hare, som framför honom skuttar öfver en sved. Han kacklar åt en tjäderhöna, som sitter på en vajande gren, och han skrämmer med sitt rop en

hök, som med utspända vingar seglar högt öfver ödemarken.

Han har skakat af sig de dystra och djupsinniga grubbleriernas förtollning, hans sinne tynges icke mer af systerns sorger, han deltager icke i Lauris bekymmer, han störes icke af farbror Jakobs ironi, han är säker på sig själf, han vet hvad han vill, han vet hvad som är målet för hans sträfvan. Allt skall varda möjligt, han skall förverkliga allt!

Trakten börjar förefalla honom bekant. Framför honom reser sig en ås, som han sett förut. Han kan icke tro, att han är så nära, men han står redan vid gränsen af prostens kärrodlingar. Om en kort stund skall han vara framme. Han befinner sig vid foten af den sluttning, där stigen börjar bära uppåt. Där stodo de och vinkade honom farväl! Tänk om de också nu skulle råka vara där, ute på en promenad, tänk om de skulle sitta där, varseblifva honom och ropa: „Skalden kommer! Välkommen, du den nya tidens diktare!“ — Han måste hvila sig, han är andfådd efter den häftiga marschen. Men han kan icke. I språng ilar han upp för den sista branten. Nu ser han kyrkan och klockstapeln och taken, hela den välbekanta utsikten!

Ingen synes till på kokkobacken, men då han gått förbi de tvenne åldriga furorna, ser han Naimi tillsammans med någon annan sitta på

sakristians trappa. Den andre skymmes af Naimi, kanske är det Robert.

Han tar en omväg för att kunna öfverraska dem.

Nej, det är inte Robert. Han håller sin arm slingrad kring hennes lif, och hon lutar sig lätt emot honom. De resa sig och Naimi sticker sin arm under hans. De varseblifva icke honom, som står vid skogsbrynet i skuggan af ett träd. Naimi ser med en varm och öm blick upp till den unge mannen, och på hennes kinder lyser en skär rodnad.

Det är samme unge, vackre man, som förde Naimi i dansen på promotionsbalen i Helsingfors.

Liksom ett knifstyng, ett benbrott icke genast smärtar, men likväl strax medför en bedöfvande förnimmelse, så kunde Antero icke heller till en början klargöra för sig hvad som inträffat. Blott det visste han, att något hade inträffat. Det är ofta först andra, som märka att blodet strömmar ur såret, att den afbrutna armen hänger slapp vid sidan.

Han vet icke, huru han från kyrkan kom till prästgården. Han ville ju icke komma dit, han skulle ju vid korsvägen styra kosan mot bron.

Liksom för att finna en undanskymd tillflyktsort, en plats där han kunde gömma sitt hufvud, styr han sina steg mot det gamla pörtet. Där kommer honom till mötes Karin, som rodnar af af glädje och med ett utrop af öfverraskning häl-

sar honom välkommen, men vid åsynen af hans blekhet bekymrad frågar:

— Är ni sjuk?

Först nu kände Antero en svidande smärta i sitt bröst, först nu uppfattade han hvad som händt. Hans hufvud svindlade, som hade han varit nära att svimma, men han förmådde likväl svara:

— Jag gick kanske litet för häftigt —

— Kom ni till fots? Ensam? Vi väntade er inte ännu . . .

— Får jag gå hit till pörtet?

— Var så god, jag skall gå och berätta för Robert, att ni är här.

Han märkte, att någon varit i stugan strax före honom. På bordet såg han ett par handskar och en promenadkäpp. Bredvid dem låg en spetsschalett. De hade lämnat dessa saker här, då de begåfvo sig ut.

Alla här hade således haft reda på detta. Till och med Lauri! Och till honom hade de ingenting sagt. Ja, hvarför skulle de egentligen ha gjort det?

Hans smärta var stum, ordlös. Hans krafter förlamades, han kände sig utmattad som af en inre förblödning.

Robert kom. Antero sjönk ihop liksom en sårad, hvilken inväntar nådestöten. Men Robert begynte icke tala därom, han sade icke genast: „Har du hört den glada nyheten?“

— Nå, nu har jag fattat ett definitivt beslut!

Hvad var det för ett beslut han fattat?

— Jag skref till Snellman därom och fick just i dag hans svar. Vill du höra hvad han skrifver?

Robert var så ifrig, att han genast begynte uppläsa brefvet.

— „Din lapska resa, ägnandet af dina krafter åt den uppgift, hvarom du talar i ditt bref, kommer nog antagligen att betraktas som ett hinder på den bana, hvilken du tidigare utstakat — eller hvilken af andra utstakats — för dig, och det steg du nu ärnar taga kommer nog ingen att anse lända till någon ära eller utmärkelse för dig, men det skall randas en tid, då åsikterna förändrats.“ Han uppmanar mig att följa Castrén i spåren, ty, säger han, „om du en gång af en inre böjelse drages mot denna uppgift, mot ett ideellt arbete, ett arbete för fosterlandets fromma, så skall du icke kämpa emot denna böjelse, icke tänka på hinder och svårigheter, ty en sådan böjelse är hos oss så sällsynt, att ett uppgifvande af denna plan vore ett uppskjutande af själfva saken till en obestämd framtid.“

Robert uppläste ännu några lösryckta utdrag. Antero betraktade honom, såg honom hålla brefvet framför sig, vika ihop det och sticka det tillbaka i fickan, men hans tankar förmådde ändå icke följa med brefvets innehåll. Handskarna och duken bredvid kantelen upptogo allt hans intresse. Här hade de tillsammans spelat kantele.

Men brydde sig den där fine herrn, lagmannens son, om kantelen? Kanske hade han endast för Naimis skull lyssnat till hennes spel.

Robert fortsatte:

— Jag vet ju inte, hvad jag kan uträtta, men om det lyckas mig att bringa något ljus öfver Castréns hypotes, att det finska folket icke är lösryckt ur världshistorien, ett ensamt kärrfolk, utan släkt med åtminstone en sjättedel af mänskligheten — Nå, hvad säger du, skulle icke min möda bli tillräckligt belönad?

— Jo.

Robert, hvars blick lyste bakom glasögonen, var helt upptagen af sina egna intressen.

— Det var roligt att du kom, jag väntade dig inte ännu. Här finnes ingen som förstår mig. Jag hade ett riktigt nappatag med gubben, som också hade medhåll hos morbror. Pappa sade: „Res du bara, men af mig får du inte en kopek.“ — „I så fall tar jag upp ett lån,“ svarade jag. Det bragte gubben till besinning. Han kommer nog aldrig att tillåta, att jag lånar, och jag får nog med tiden af honom det lilla jag behöfver. Antagligen på morbrors inrådan begynte han uppmana mig att först taga doktorsgraden och sedan, om min lust då icke hade försvunnit — Men då morbror hörde, att jag det oaktadt stod fast vid min föresats, blef han arg, tog sin käpp och gick sin väg och låtsar sedan dess inte se mig. Med mamma är det värre, jag tycker synd om henne.

Hon tror ännu inte, att min plan kommer att förverkligas — Både Snellman och Lönnrot betydde i hennes ögon ganska föga — det är deras eget fel — det var Snellmans tal — säger hon.

— Jaså, du fick bref af Snellman? Hvad skrifver han?

Robert lade icke märke till Anteros distraktion.

— Ja, utom hvad jag redan läst upp för dig skrifver han, att han varit utsatt för nya trakasserier från censorns sida och att han fått nys om, att nya fientliga krafter äro satta i rörelse mot honom, ehuru han ännu hvarken kan eller vill säga, från hvilket håll de hota, men han säger, att han nog ändå har sina aningar.

Icke ens detta intresserade Antero. Han lyssnade till meddelandet, som vore det en sak utan all betydelse för honom. Han ansträngde sin hjärna för att finna något lämpligt samtalsämne.

— När ämnar du resa?

— Kanske om en månad.

— Och huru länge ämnar du dröja på din färd?

— Ja, nog kommer den väl att taga hela vintern i anspråk, men kan jag, så försöker jag komma hem till Naimis bröllop.

— Ja, jag har ju hört, att Naimi blifvit förlofvad.

— Hon blef det egentligen redan i Helsingfors under promotionen, fastän det först nu eklaterats.

Antero stirrade ut genom fönstret. Robert vandrade fram och tillbaka öfver stugans golf och brast plötsligt ut i skratt.

— Hvad skrattar du åt?

— Jag vet inte, om jag riktigt har rätt att tala om det för dig, men jag skall i alla fall göra det. Jo, här höll på att bli af också en annan förlofning: Risto friade till Anette.

— Och fick korgen?

— Naturligtvis.

Antero hörde sig själf skratta högt, utan att likväl förstå, hvad det egentligen var som han skrattade åt.

— Du skulle ha sett moster Hartmans min! „Fru Tolonen! Hvarför inte lika gärna Tollonen! Fru Dumbom?“ Här hade vi igen den förskräckliga fennomanin. Här såg man dess följder! Men nog måste också jag säga, att jag inte förstår, hvad Risto tänkte på. Inte hade jag trott honom om något sådant. Nog måste karlen ha en någorlunda skef uppfattning af sig själf.

Anteros skratt hade dött på hans läppar samma minut det födts, men han hörde ännu ekot däraf ringa i sina öron. Samtidigt kände han en viss motvilja för såväl sig själf som Robert. Hvad låg det väl för löjeväckande däri, att Risto hade friat och fått korgen? Hvad var väl den där Anette, eftersom Risto icke var god nog för henne? Var det därför, att han hette Tolonen? Och han såg plötsligt alla dessa människor

här i ett nytt ljus, han kände sig i detsamma främmande för dem, nästan fientligt stämd emot dem. Lika lätt hade de kunnat skratta äfven åt honom.

De kallades till kvällsvarden. Man väntade på Naimi och hennes fästman. Någon berättade, att de vandrat åt lagmannens till. Man satte sig till bords utan dem. Stämningen vid bordet tycktes Antero icke vara densamma som förut. Det var, som hade allting varit mer hvardagligt. Den förra festligheten och munterheten voro försvunna. Det var, som hade enhvar blott tänkt på sig själf. Prostinnan var allvarsam, nästan sorgsen, ehuru hon bjöd till att dölja det. Man försökte tala om ett och annat, men samtalet tog ingen fart.

— Var magister Hagman närvarande vid de våldsdåd pietisterna begingo i Korpivaara? frågade professorn.

— Några våldsdåd begingos, efter hvad jag vet, icke.

— Vi ha likväl ur säker källa erfarit, fortsatte professorn, att en stor folkskara under anförande af sina ledare, bland hvilka också förmärktes präster, demonstrativt tågade förbi kyrkan, sönderslogo ett gärde och efter denna bedrift nedtrampade en till prästgården hörande åker, och allt detta utan att fästa minsta afseende vid pastorns förbud.

Antero omtalade i korthet, huru allt tillgått, att intet gärde sönderslagits, utan att blott ett led

öppnats och sedan också ordentligt tillslutits, och att skaran tågat fram längs en stig utan att nedtrampa ett enda strå.

— Jag misstänkte just något sådant, utropade prosten gladt, som hade en tyngd fallit från hans hjärta.

Men vänd till prosten yttrade professorn:

— Saken förändras ändå inte så mycket därigenom, och det faktum kvarstår alltid, att själftagen rätt blifvit utöfvad. Det förmäles också, att vid en hemlig sammankomst i skogen hållits för församlingens herde nedsättande tal och att han i opassande ordalag blifvit angripen för att han, såsom också naturligt var, icke upplåtit sin kyrka för dessa sekterister. Detta är så mycket mer försvårande som angreppen skett inför en kritiklös hop.

— Jag fick åtminstone inte den uppfattningen af talen, sade Antero.

— Hvem var prästen?

— Det var gamle Hemming.

— Hemming! Ack, han är ju en af de mest oskyldiga och anspråkslösa människor i världen, sade prostinnan.

— Hans tal var till största delen ägnadt min aflidne faders minne.

Det uppstod en pinsam paus.

— Din svåger var här och fordrade, att jag skulle anmäla saken för domkapitlet, begynte prosten efter en stund. Han har nog också ofta

förut försökt få mig att taga ett dylikt steg, men jag älskar inte krångel och bråk. Han hotade nog, när han begaf sig härifrån, och han for visst också till befallningsmannen, och han sade, att han fordrade åtals väckande. Det tråkigaste är, att om det blir process, så kommer också jag att blifva inblandad däri, och mitt utlåtande kommer att blifva infordradt icke allenast rörande denna sak, utan också angående andra störingar, och antagligen blir jag utsedd till domkapitlets ombud.

— Pappa kommer naturligtvis att yrka på de anklagades frikännande, sade plötsligt Hanna, som satt vid andra ändan af bordet.

— Det beror på omständigheterna.

— Farbror Carpelan skall åtminstone frikänna dem från allt ansvar.

— Det beror också på . . .

— Det kan inte bero på något . . . hvad som är orätt är orätt.

På Hannas kinder brunno tvenne röda fläckar, hennes panna var rynkad och ögonbrynen voro sammandragna. Då ingen svarade något, fortsatte hon:

— Tänk, att befallningsmannen skall anklaga de väckta för öfvervåld och anstiftande af oordningar, medan de druckne få slåss på kyrkbacken — hvilket för öfrigt var vårt fel.

— Vårt?

Alla vände sig mot Hanna med undantag af Robert, som såg ned på sin tallrik, liksom hade han vetat, hvad Hanna skulle säga.

— De hade nog också fått det annorstädes, sade prostinnan medlande.

Det uppstod igen en pinsam tystnad.

— Var magistern på Valamo? frågade plötsligt en af smågossarna.

— Ja, till och med öfver en natt.

— Nå, huru står det till med Jean Jacques, vår store filosof? frågade prosten, belåten öfver den vändning samtalet nu tog. — Han har verkligen en nätt och treflig stuga där. Gubben har själf byggt den, riktigt efter sitt eget hufvud. När han beger sig dit, återvänder han inte därifrån förrän sent på hösten. När en gång alla gossarna komma i skola, stannar han antagligen där också öfver vintern.

— Råkade ni Otto? frågade prostinnan.

— Nej, honom träffade jag inte, men Lauri —

Prostinnan och flickorna rodnade, och Antero märkte, att han begått en faute. Lauri hade synbarligen begifvit sig af utan att underrätta någon om sin affärd.

Det blef icke någon gemensam promenad af denna gång, ehuru kvällen var härlig. Man uppehöll sig i rummen eller på verandan. Professorn drog sig inom kort tillbaka på sin kammare, och

professorskan klagade öfver hufvudvärk och aflägsnade sig också hon. Prosten tog sin käpp och gick ned till stranden. Robert vankade med händerna i fickorna från rum till rum, ut och in, och Anette spelade tankspridt på klaveret. Antero hade tagit sin tillflykt till salen, där han bläddrade i ett planschverk utan att likväl se något; han hade blott en förnimmelse af att han var öfverflödig här. Om han bara finge begifva sig härifrån, helst redan denna kväll . . .

— Hvar är Thure Hartman? frågade Antero.

— Ja, Thure, sade Robert och stannade framför honom. — Du vet inte, att Thure har rest för att lära sig finska — till den där Kari, om hvilken du skref — till stor förtret för morbror, som skyller också detta på Snellman!

— Robert! — bannade prostinnan, som nu slagit sig ned bredvid Antero, och nickade med hufvudet mot gästrummet.

— Ja, Snellmans sådd, det är just hvad det är . . . säg, magister Hagman, är det inte något förskräckligt Robert ämnar taga sig till?

— Låt nu bli, mamma . . .

— Försök få honom att afstå från sin plan . . . kanske hör han på er . . . Men ni vill naturligtvis inte . . . ni har samma åsikter . . . Ack, om ändå Snellman och Lönnrot aldrig kommit hit!

Robert brast ut i skratt.

— Ja, ja, skratta inte, jag menar nog allvar. Men det måste ni i alla fall lofva, att ni tar en smula vård om Lauri, ifall Robert inte kommer till Helsingfors. Lauri är så häftig och oerfaren. Ni skulle vara som en äldre bror för honom. Ni råkade honom ju — Sade han, när han kommer tillbaka?

— Nej, det var inte fråga därom.

Prostinnan fick tårar i ögonen och fattade Anteros hand. Hela hennes väsen andades en så varm moderlig ömhet, att också Antero hade svårt att tillbakahålla tårarna. Äfven prostinnan lade märke till hans rörelse.

— Hvad säger ni om Naimis förlofning? Jag tycker, att de passa så utomordentligt väl för hvarandra. Hennes fästman är en så fin och sympatisk person. Vi anade inte det minsta, fastän de ju nog allt ifrån barndomen varit bestämda för hvarandra. Karin, gif mig min schal . . . Sätt dig här, du också! Jag tycker alldeles, att ni är min egen son, och därför talar jag så öppet till er . . .

Men Antero hörde Naimis röst och reste sig för att gå, mumlande något om att han hade beställt roddare och att denne väntade honom någonstädes och att han därför nu genast måste begifva sig bort . . .

— Bort? Hvart?

Naimi dansade i detsamma in i rummet med händerna fulla af blommor, färdig att tacka för

den väntade gratulationen. Hon behöll Anteros hand, mötte hans blick och sade:

— Önskar ni mig inte lycka?

— Jag har den äran att gratulera . . .

— Tack.

— Jag får på samma gång säga farväl.

— Hvad? Hvad tänker ni på? Hvart är ni på väg? Nej, ni får inte! Ni måste stanna här öfver vår förlofningsfest! Vi skola ha kokkoeldar på åsen, ni håller tal, skrifver en dikt till min ära . . .

Naimi svängde sig rundt på klacken och slog ihop händerna.

— Stanna nu! Mamma, du får inte låta magister Hagman resa!

— Och tänk på vår skola, som vi snart skulle öppna, inföll Karin.

— Ja, ja, — se där, förenade sig Naimi med systern.

— Kan inte er fästman —?

— Han? Han bryr sig inte om sådant . . . men jag skall nog med tiden omvända honom . . .

Antero bugade sig, räckte fram sin hand och tvingade dem att taga den.

— Hvart ämnar du egentligen begifva dig? Inte lämnar du redan definitivt dessa trakter? frågade Robert.

För att så fort som möjligt få aflägsna sig — han kunde icke stanna, han ägde icke kraft därtill — svarade Antero, att han nu begaf sig

bort på endast ett par veckor . . . han skulle ströfva omkring i omnejden . . . kanske skulle han snart igen besöka dem.

— Nå, i så fall . . .

Han kände, att han tryckte deras händer, han hörde, att han sade något, han erfor en brännande smärta vid hvarje skrymtaktigt, osant ord, och hvarje tilltvunget leende ristade som en slö knif djupa fåror i hans ansikte.

25.

Han ilade med snabba steg ned mot bron för att råka roddaren, som skulle . . . — Först när han uppnått bron märkte han, att han trott på sin egen lögn. Där var ju ingen, som väntade på honom . . .

Hvart skulle han begifva sig?

Hans hufvud svindlar — Om han skulle hoppa öfver det rankiga broräcket — eller bryta sönder det murkna träet och med det i famnen störta sig i de skummande hvirflarna — Om prosten sedan skulle finna honom i sina nät och draga honom upp på stranden — och Naimi sedan skulle komma och se honom! Eller tänk om fästmannen vore här och han kastade h o n o m i forsen och h a n skulle fastna i näten och dragas i land och Naimi skulle komma och se på h o n o m!

Men detta är hyckleri! Jag uppretar mig själf, jag gör mitt lidande större än det är . . .

Och förgrymmad på sig själf skyndade han bort från bron.

Men då återvände plötsligt hans smärta; en känsla af besvikenhet, förödmjukelse och öfvergifvenhet bemäktigade sig honom och förlamade honom, så att han var nära att sjunka ned på platsen där han stod. Men med uppbjudande af sina sista krafter lyckades han likväl springa upp för strandsluttningen.

Från höjden af denna såg han inför sig en snörrät landsväg, som löpte genom en vidsträckt ödemark, och långt borta i fjärran varseblef han en ny stigning af vägen, som slutligen tycktes försvinna uppe bland molnen. Någon kom åkande emot honom. Nej, icke ditåt, på inga villkor! Han upptäckte en liten skogsstig och vek in på den. Han vandrade framåt, han påskyndade sina steg, till slut nästan halfsprang han. Han måste väl söka sig en tillflyktsort för natten. Spången förde honom till randen af ett stort kärr. I skogsbrynet, där marken var torrare, stod en lada. Hvarför kunde han icke tillbringa natten här lika väl som på något annat ställe? Den var tom, här kunde han således inte öfvernatta, men han satte sig likväl på dess tröskel.

Här klarnade hans tankar, sinnets uppror stillades, böljorna lade sig, blott några enstaka bubblor sjödo ännu.

Här hade således d e n n a vandring slutat. Detta ställe hade han ej kunnat skåda från Rajavaara den gången, när han från dess topp blickade in i sitt förlofvade land, hvilket hägrade

som en fristad efter färden genom lifvets ökentrakter.

Han hade trott sig finna ett hem, han hade trott sig vinna vänner, kamrater, en älskad brud, en mor, förstående systrar och bröder. Men de brydde sig icke om honom, åtminstone icke för hans skull. De hade icke något behof af hans bistånd. Han betydde icke det minsta för dem. För ingen betydde han något, icke ens för sig själf. Den hade gått liksom den kommit, denna vackra sommardröm. Ja, må den gå! Ja, låt den vara! Till ett skulle han ändå ha dugt: till Lauris barnsköterska. Och äfven till något annat: till festtalare på Naimis förlofningskalas! . . . Han skrattade för sig själf, ett tyst, stumt skratt: tänk om han skulle vända tillbaka och verkligen hålla tal på Naimis förlofningsfest! Det vore stort — på det sättet skulle också han blifva en stor man — åtminstone i sina egna ögon. Han skulle begrafvas i alla okända storheters pantheon — under detta skogstempels murkna golf? „Här hvilar en namnlös och odugLig, som ingenting var och ingenting blef.“ Och hvarför var och hvarför blef han ingenting? Jo därför, att ingen hade älskat honom. — Stanna här, du, som tror något om dig själf, men gå bort, du, som ingenting tror. Och det tycktes honom, som hade han här kvarlämnat en del af sig själf, som vore han icke mer densamme som när han kom dit. Var han en an-

nan? Tänk om han verkligen vore en annan! Men nej, han var likväl trots allt densamme, densamme, ständigt densamme!

Men någonstädes måste han ändå begifva sig. Han såg sig omkring, men kunde icke klargöra för sig, från hvilket håll han hade kommit. Hvardera stigen hade samma utseende. Efter en stund märkte han, att han råkat in i sina gamla spår, men han gitte icke vända om. Just då han på nytt kom fram till landsvägen, såg han en man nalkas, i hvilken han strax igenkände farbror Jakob.

— Är det du eller är det din vålnad? ropade gubben och utsträckte afvärjande sin hand emot honom.

— Det är jag och på samma gång också min vålnad!

— Nå, kom i min famn då, du min förlorade son. Jag fick ändå tag på dig! Men hvarifrån kommer du? Huru kan du vara här?

— Huru kan ni själf vara här?

— Jag kom ridande! På mina passioners rygg! Brännvinet tog slut, och jag måste ut för att skaffa mig nytt. När jag en gång får smak på varan och inte får min passion — min stora, sublima passion — tillfredsställd, så spränger jag till och med helvetets portar, om det gäller! Hej, hvilken färd från fors till fors! — Kom hit! Låt oss gå hit till mitt gamla viftställe.

Han förde Antero längs landsvägen tillbaka till bron, följde sedan ett stycke stranden åt, vandrande längs en smal spång, som slingrade sig genom en aldunge, klättrade sedan upp för en brant skogsbacke, som låg midt emot kyrkan och prästgården, på andra sidan lugnvattnet nedanför fallet. Omgifven af ljus löfskog utbredde sig här en liten äng, där slog gubben sig ned och drog fram en flaska ur barmen, en annan ur rockfickan.

— Sköt du om den där, så tar jag den här!

Antero smakade och smakade på nytt, liksom trotsande sig själf.

— Det finnes icke mer än en gud, vinets gud, och eremiten på Valamo är hans profet. Det är nog något egenkärt sagdt, men då jag i all min tid trofast tjänat honom och till världens aflägsnaste vrår utbredt hans evangelium och omvändt många hedningar — Nå, huru smakar det?

— Utmärkt!

Drycken steg nästan genast Antero åt hufvudet.

— Se, hvilken härlig värld! utropade han och visade med båda händerna framför sig. — Sjön, forsen, kyrkan, prästgården! Hvilket paradis! Världen är inte guds skapelse!

— Nå, hvems verk är den då?

— Djäfvulens!

— Hvem har sagt det?

— Jag säger det!

— Jaså du? He! — Och hvarför är den djäfvulens skapelse?

— Därför, att den är så härlig! Gud skulle inte ha kunnat skapa världen så skön. Djäfvulen hjälpte honom, gud gjorde ritningen, men fan gaf färg åt alltsammans!

— Det är sant! Det är sant! skrek gubben hänryckt. Du utvecklar mina teorier.

— Hurra för kyrkan! Hurra för prästgården! Nu ser jag allt i en ny dager! Lefve fosterlandet, lefve folket! Hurraa! Hipp! Hipp!

Antero hade sprungit upp, han fäktade med armarna i luften och föll sedan hejdlöst tillbaka på sin plats.

— Jaså, du är full redan! Det gick då fort!

Men Antero orerade och predikade, barhufvad, med dimmiga ögon och håret flygande för vinden.

— Ha vi det inte bra här? Vårt lif är en dans på rosor, en vandring bland idel blommor — i djäfvulens paradis! Hvarför klagar och knorrar och knotar folket, att jorden är en jämmerdal? Ha vi inte allt hvad vi behöfva? Bränna vi inte tjära, fabricera vi inte korf och tvål och spela vi inte kort? Ha vi inte vårt brännvin året om — prästgårdens brännvin! — Was willst du noch mehr?

— Det där är Snellman! Du plagierar!

— Mina damer och herrar! Det är sannerligen slöseri att importera idéer från utlandet — Hegels filosofi — Låt tyskarna äta upp sitt eget affall, hvarför skall ni truga det på oss!

— Nu plagierar du igen — mig!

— Låtom oss förblifva i vår egen ringhet och enfald! Jag hade en stor idé och en stor uppgift, men jag krossade alltsammans.

— Detsamma gjorde jag!

— Hvem är du? — Jag vred af nacken på den, hals öfver hufvud, liksom på en tupp, för att den skrek i mitt öra och störde min ro! Jag ryckte den ur mitt hjärta, liksom örnen slet hjärtat ur Prometheus —! Jag är ingenting, äger ingenting, vill det inte heller; jag hatar, föraktar, förbannar allt, mig själf, fosterlandet, vänskapen, kärleken, gud —!

Han hade lyft sin knutna hand, men sänkte den i detsamma och brast ut i ett nervöst skratt, som han icke kunde bekämpa förrän det öfvergått i gråt.

Gubben hade fäst sin skumma blick på Antero, den klarnade och skärptes, han blef allvarsam och frågade plötsligt:

— Hör du, människa, hvad går egentligen åt dig?

— Ingenting, svarade Antero och skar ilsket tänder.

— Hvad har händt dig?

— Ingenting.

— Ingenting annat än olycklig kärlek kan på detta sätt förvandla en karl. — Aha, nu vet jag!

— Vet du? Du vet ingenting, hvarken om kärlek eller något annat, drummel!

Gubben sprang upp.

— Och hvad vet du därom? Skall jag säga, hvad jag vet? Akta dig, att det inte går med dig som med mig. Akta dig, att inte också du blir en fyllbult, en slarf, ett vrak, ett afskum . . .!

De stodo där midt emot hvarandra med sina flaskor i händerna. Den ene veknade plötsligt i sitt bakrus och utbrast med fuktiga ögon: — Men om du vårdar det väl, så kan det bli en solstråle i lifvets mörker.

Men den andre slungade sin flaska i marken, tog ett långt språng och rullade ned för backsluttningen.

Gubben stod kvar och skrek:

— Antti! Antti! — Galning! — Nu faller han i forsen! — Se så där, nu krossade han buteljen . . .

26.

Antero har vaknat vid tonerna af en psalm, som ljuder någonstädes i hans närhet. Han ser sig ligga på den mjuka mossan mellan tvenne stenar, men han orkar icke lyfta sitt värkande hufvud för att se, hvar han befinner sig. Han sluter sina ögon och hör alltjämt sången, men otydligare. Då han ånyo vaknar, har sången upphört, men nu hör han rösterna af samtalande kvinnor. De tala om bröllopet på Ilpola, om sammankomsten och om gubben Paavo, de upprepa hans ord och påminna sig hans utläggningar. Deras röster ha en lugn och förnöjd ton. Antero förmår icke följa med hela samtalet, men han sluter af ordens klang, att dessa människor äro lyckliga och nöjda och äga frid med sig själfva. — „Vi ha ju våra lärare och rådgifvare. Ensamma kunna vi inte få klarhet i allt, om vi också försöka hålla oss till ordet.“ — „Ja, nu förefaller det igen, som skulle jag kunna stå ut huru länge som helst.“ — „Öfverlämna dig ändå inte åt sorglöshet.“ — „Nej, nej.“ — „De

voro nog på sin plats, Paavos ord — det var alldeles, som hade han talat just till mig.“ — En tredje tog igen upp en psalm, och då den var slut, aflägsnade de sig.

Antero fick lust att följa efter dem, han steg upp, fann sin ränsel i närheten och begynte vandra fram längs en stig. Men ingen sågs till. Hade han drömt? Han kunde icke komma underfund med åt hvilket håll de hade gått. Kanske hade ändå ingen varit där?

Han fortsatte likväl sin vandring längs stigen.

Illa medfaren och nära att förgås af trötthet, kommer Antero på kvällen till ett berg, i hvilket han igenkänner Rajavaara, först när han ser kvarnen och den stora stenen. Det hade varit kallt, en skarp nordanvind hade blåst hela dagen.

Ingen syntes till på gårdsplanen, och äfven stugan var tom. En fläkt af värme och doften af nybakadt bröd strömmade emot honom i dörren. Det kändes skönt att kasta ränseln från skuldran och draga af sig de genomblötta skoplaggen.

Han satte sig och tänkte på ingenting.

Efter en stund kom husbonden, men denne igenkände honom icke strax i skymningen. Men när han sedan såg hvem det var, tycktes han blifva gladt öfverraskad. Han frågade likväl icke, hvarifrån han kom och hvart han skulle hän. Men då Antero berättade, att han igen gått

vilse och egentligen af ett misstag kommit hit, sade han:

— Nå, det var godt och väl, att ni ändå kom.

Antero svarade:

— Det betyder ju inte något, huru man kommer fram, endast man kommer fram.

— Ja, ja. Värre är det, om man går vilse och aldrig kommer fram. Det finnes tvenne slags vilsegångna här i världen . . . sådana, som efter sina irrfärder dock komma någonstädes, och sådana, som alltid återvända till samma ställe.

Hvad åsyftade denne man? Han såg betydelsefullt på Antero, och Antero märkte igen, att denne husbonde liksom så många andra väckta i sin blick hade något forskande och genomträngande, men nu också något förståelsefullt och förlåtande.

— Får jag stanna här öfver natten — Och kanske dröja här någon dag?

— Det var också en fråga . . .

Husbonden föreföll nästan upprörd: han tuggade pipskaftet mellan sina tänder och gungade med foten.

— Nog får ni vara hos oss så länge ni har lust. Men huru är det — ni har varit länge på väg — skola vi inte gå i bastun?

De togo ett skönt, vederkvickande bad, och när de sedan igen sutto i den varma, halfskumma stugan, där människorna rörde sig som skuggor, tycktes det Antero, som hade en gränslös tidrymd skilt honom åt från allt hvad han senast sett, upplefvat och erfarit. Frid fyllde hans själ, han ville icke tänka på något, icke minnas något. Männen språkade, utan att just fästa afseende vid honom, om sitt arbete och sina sysslor. De tycktes vara rädda för frost. Om det åter detta år, liksom det föregående skulle blifva frost, såg det hotfullt ut. Men de talade om det som om något naturligt och hvardagligt och öfvergingo snart till andra ämnen. De tycktes redan ha fått vetskap om den rättegång, som hotade de väckta. Icke ens detta föreföll dem öfverraskande och underligt. Enligt deras åsikt hade knappast något annat varit att vänta. Men en sak förvånade dem likväl: den predikan prostens son senaste söndag hållit. Han hade tillstadt dem att glädjas och förlusta sig, om det blott skedde i den rätta andan. „Han lärde oss synda i kristlig anda“ — hade Paavo sagt, då han kom ifrån kyrkan. — „Den ena dagen dansar han polka på kyrkbacken och den andra predikar han i kyrkan. Hvad skall det blifva af honom?“ — „Skall han också blifva präst?“ — „Sin fars adjunkt.“ — Men han hade talat äfven om något annat, hvaraf åhörarna icke förstått mer än att också han ordade om en „väckelse“, om det finska folkets

„rätta“ väckelse. Att det skulle väckas till folk. Men här hade han trasslat in sig, och något mer hade de icke kunnat få klart för sig. Men Helander hade sagt, att han försökt uttala detsamma, som den där skolprästen i Kuopio skrifver, hvilken säges vara en gudsförnekare.

Antero log för sig själf och åt sig själf. Något liknande hade ju äfven han för icke så länge sedan sökt predika här på Rajavaara. Men det förekom honom, som hade dessa människor redan förgätit det.

— Håhå — håhå! — suckade den gamla värdinnan i det hon gick ut, och enligt Anteros tanke uttalade hon därmed sin dom öfver allt sådant — uttalade hon kanske äfven hans? Men det var, som om det icke rört honom, om hon också hade gjort det.

Kvinnfolket följde med värdinnan. Efter en stund aflägsnade sig också männen.

— Om den främmande är trött, så finnes det en bädd i boden.

När Antero, åtföljd af husbonden, lämnade stugan, slog nattkylan emot honom. Himlen var klar, och gräset på gårdsplanen kändes styft under fötterna. Husbonden undersökte det, men sade icke något. De stodo mellan boden och stugan och sågo ner öfver fjärdarna, hvilka speglade den klara, molnfria himlen. Icke ett löf rörde sig mer.

— Det tyckes inte heller denna natt stiga dimma.

— Blir det frost?

— Om det inte kommer dimma, kan det nog blifva farligt för fälten där lägre ner.

— Skyddar dimman för frost? frågade Antero.

— Ja, om Gud vill.

— Men här uppe är det väl inte någon fara?

— Nog är det ju sällan den kommer så högt. Men inte är det omöjligt. — Hvad månne de nu igen bränna på prästgården?

På kokkobacken bakom kyrkåsen syntes fladdrande eldslågor.

— Röken stiger rakt upp. Inte en vindfläkt!

Husbonden gick, men Antero stod ännu en stund kvar och stirrade mot elden. Det var Naimis förlofningseldar, som brunno därborta. Han stod kvar och såg och såg, tills lågorna småningom smälte samman och sjönko ned bakom kyrkåsen.

Han vände sig bort och gick till boden, hvars svarta dörr gapade emot honom ... Men ljus och härlig hade ändå hans dröm varit. Att han verkligen, om också endast i inbillningen, fått upplefva något sådant . . . — Naimi satt på solennitetssalens läktare och såg ned i salongen.

Hon såg mig och nickade och hviskade något till sin granne. Kanske sade hon: Det där är min brors vän, och då han inte hade någon kransbinderska band jag hans krans på samma gång som min brors . . .

Huru skönt och ljuft hade icke detta hopp varit, huru full af lycka och salighet hade icke den där morgonen här på berget strålat, och se dan dessa dagar på prästgården!

Hvarthän skall jag nu styra min kosa, hvad är nu mitt mål? Och för hvad skall jag arbeta?

Han låg länge vaken i sin bädd och grubblade däröfver i den stilla natten, som var så tyst, att icke en hviskning hördes. Nu sjöngo inga fåglar, nu gol ingen gök! Men småningom begynte hans tomma sinne fyllas. — Utan henne förmår jag intet, äger jag ingen kraft. Men tillsammans med henne! Är hon icke min? Hennes själ, hennes andliga varelse är min. Det finnes många, som icke ägt och likväl ägt! Lefva i henne. Stiga med henne mot himlens höjder. Om det finnes en himmel — och det finnes!

En dikt begynte födas i hans själ, formas i obestämda ord. Han gnolade den sakta i sina tankar . . .

Han sväfvade liksom på en ljus sky — jorden där nere var mörk — ofvan dimma och töc-

ken under solen, hvilken klar och strålande värmde som vårsolen, när den skiner på skaren.

Då han på morgonen vaknade, omgafs han ännu af samma klarhet. Solen sken på ångande tak och de skuggiga platserna voro ännu hvita af rimfrost. Hela den lägre ned belägna nejden var insvept i dimma. Samma syn som då — den var storartadt härlig!

Husbonden kom redan från åkrarna, med ett afbrutet halmstrå i handen.

— Har det varit frost?

— Ja. Den här gången kom den uppifrån — här uppe tog den, men där nere lämnade den allt oskadt. Det var i natt himmelsk frost, som man säger.

— Och hvad blir följden?

— Vi måste gå och låna af ekorrarna nu.

Anteros hjärta skälfde. Frost? Hade den på en enda natt förstört all gröda, omintetgjort ett helt års ansträngningar? Och i husbondens anlete kunde man icke läsa minsta spår af missnöje, knot eller klagan. Han rasade icke, han förbannade icke, han höjde icke hädande sin hand mot himlen.

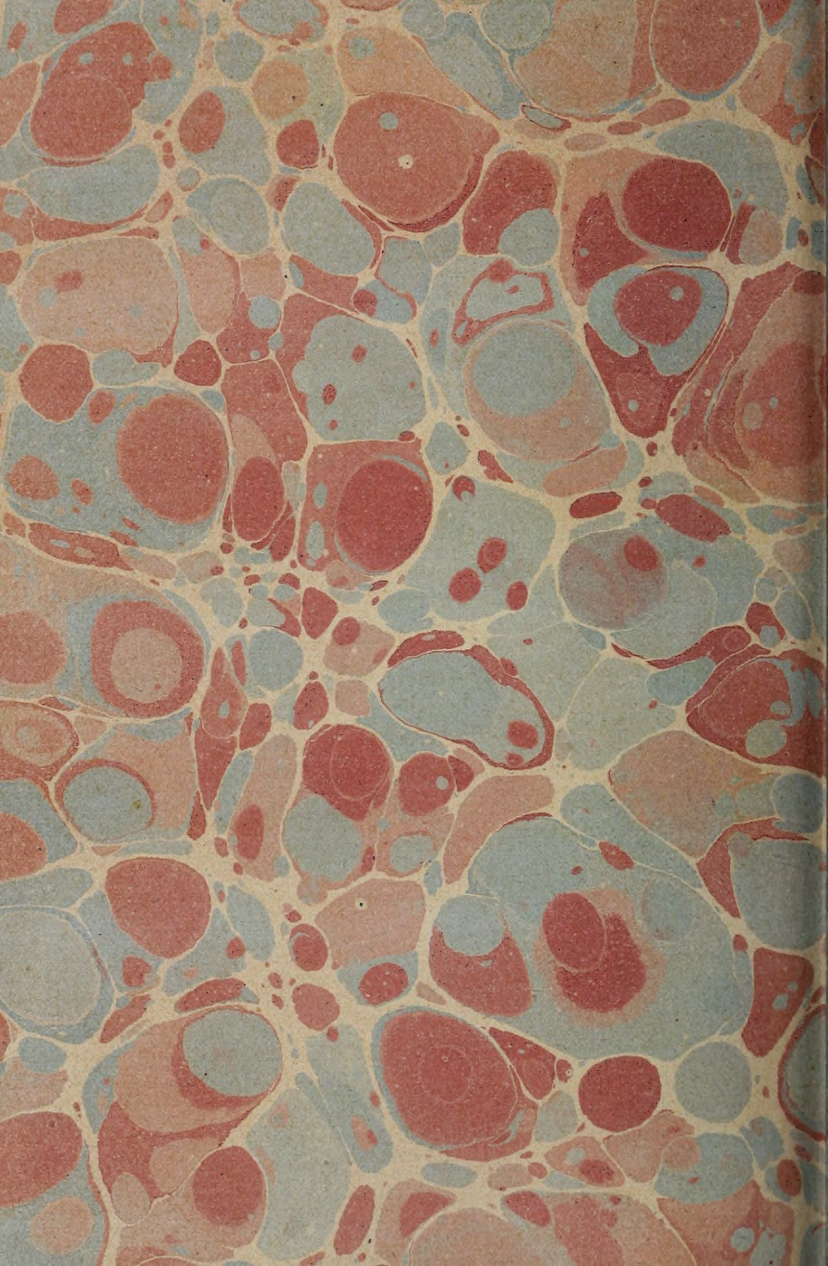
Och Antero blygdes öfver sig själf.

Då han några dagar senare lämnade gården och klättrat öfver ledet, sade den gamla värdin-

nan, i det hon blickade efter honom, till husbonden:

— Han var nu som en annan människa. Han talade icke alls mer om sådant som sist.

— Kanske hade han fått ett sting i sitt samvete.

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 10 06 25 15 012 6